מחשבה ולשון

געדאנק און שפראך

הרב יעקב אביגדור

איבערגעארבעט אויף א היינטיגער היימישער אידיש

הערה צו דער אויסגאבע

די אויסגאבע אנטהאלט דעם אידישן פארווארט און דעם אידישן דרשות-טעקסט, איבערגעארבעט אויף א היינטיגער היימישער אידיש. די העברעישע הקדמות זענען נישט איבערגעזעצט געווארן. דער אריגינעלער מקור-סריקה בלייבט אומגעענדערט.

צווישן די געדרוקטע זייטן 154 און 155 (PDF-בלעטער 194 און 195) פעלט א שטיקל טעקסט אין די געפרואווטע מקור-קאפיעס. דער פלאץ איז קלאר אנגעצייכנט אינעם טעקסט. קיין פעלנדע ווערטער זענען נישט אויסגעטראכט אדער אויסגעפילט געווארן.

א פאַרוואָרט צום נייעם ספר פון כבוד אאמו"ר שליט"א

הרב יצחק חיים אביגדור רב פון דער כנסת ישראל-קהילה, האַרטפאָרד, קאָנעטיקוט, ארצות הברית

מיט ליבע און בענקשאַפט באַגריס איך דעם ספר "מחשבה ולשון" פון כבוד אאמו"ר הרב הגאון שליט"א.

פאַר מיר, אַלס אַ זון און אַ תלמיד פון מיין פאָטער שליט"א, איז דער ספר נישט בלויז אַ קאָלעקציע פון דרשות, נאָר פיל מער: בריוון פון אַ פאָטער צו אַ זון. געוויינלעך פאַרלירט אַ געשריבענע דרשה זייער אַ סך פון איר כח און איינפלוס. בשעת זי קומט אַרויס בעל פה פון דער בימה, באַקומט זי כח פון דער פערזענלעכקייט פונעם רעדנער, זיין פאַטאָס, זיין שטימפאַל, זיין קרעכץ, זיין טאָן און זיין ניגון. דאָס אַלעס פעלט ווען מען שרייבט זי אַראָפּ. אַ געשריבענע דרשה קען קיינמאָל נישט איבערגעבן דעם גאַנצן מכוון פון דער רעדע.

אַ באַזונדערע ראָלע שפּילט אויך, ביי דער מינדלעכער דרשה, דער פּלאַץ וואו מען האַלט זי. די שול, די בימה און דער מקום קדוש בכלל ווירקן אויפן צוהערער. זיי ברענגען אים אַריין אין אַ באַזונדערער גייסטיגער שטימונג און העלפן דערצו אַז די ווערטער זאָלן מאַכן אַן איינדרוק.

דאָס אַלעס פעלט דעם געשריבענעם וואָרט. דערפאַר ווייסן מיר אַז אַ סך דרשות, וואָס האָבן בשעת מען האָט זיי מינדלעך געזאָגט געמאַכט אַ גרויסן רושם, האָבן דאָ, געשריבענערהייט, כמעט נישט קיין שום ווירקונג אויף זייערע לעזער. די גערעדטע דרשה האָט אַ נשמה. זי לעבט. אָבער די געשריבענע דרשה פאַרמאָגט דאָס נישט.

ווי באַקאַנט, איז אין דער רבנישער פּראַפעסיע אָנגענומען: אויב מען קומט אָן אויף אַ דרוש-ספר און מען געפינט דערין אַפילו בלויז איין איינציגע דרשה מיט איר באַצויבער, האָט מען שוין געטראָפן אַ מציאה. עס זענען פאַראַן זייער אַ סך דרשה-ספרים, אָבער מיט לעבעדיגע דרשות, מיט דרשות וואָס קענען באַצויבערן און האָבן אַ כח צו מאַכן אַן איינדרוק, זענען נישטאָ זייער פיל.

כדאַי צו דערמאָנען נאָך אַ וויכטיגן פונקט אין דעם ענין. עס איז באַקאַנט אַז עס זענען פאַראַן מענטשן וואָס קענען גוט שרייבן. זייער באַרוף איז אַז זיי זענען ליטעראַטן. אָבער ווען עס קומט צום רעדן, קענען זיי נישט אויפטרעטן. זיי זענען זייער שלעכטע רעדנער. אַזוי אויך פאַרקערט: באַרימטע, גלענצנדיגע רעדנער קענען אָבער נישט שרייבן. זיי פאַרמאָגן נישט די פעאיגקייט צו געבן אַ ליטעראַרישע צורה צו זייערע רייד.

אַפילו זייערע אייגענע געדאַנקען: אַזעלכע מענטשן שרייבן זיי אַראָפּ, אָבער זיי אַליין דערקענען זיי נישט געשריבענערהייט. זיי שעמען זיך דערנאָך אַליין דערפון, מיט זייער אויפגעשריבענעם וואָרט. שרייבן איז אַ באַזונדערע פעאיגקייט.

אין דער וועלטס ליטעראטור זענען פאראן גרויסע דענקער און פאעטן וועמענס ווערק זענען זייער א קליינע צאל, ווייל זיי האבן נישט פארמאגט קיין ליטעראריש טאלאנטן. פארקערט, עס זענען פאראן קליינע דענקער און פאעטן וועמענס ווערק זענען פארשפרייט געווארן איבער דער מאדערנער קולטור. בלויז דערפאר, ווייל זייער שפראך איז קינסטלעריש און באגייסטערט און באצויבערט. נאר געציילטע יחידי סגולה זענען דא אין דער גאנצער גרויסער קולטורעלער שאפונג וואס האבן זיך אויסגעצייכנט מיטביידע פעאיגקייטן. זיי האבן ארויסגעברענגט זייערע טיפע געדאנקען מיט א וואונדערליכער רעטאריק און מיט ליטעראַרישער געניאַליטעט.

דאס אלעס האב איך דערמאנט בנוגע צום ספר "מחשבה ולשון" פון כבוד אאמו"ר הגאון שליט"א. מיין פאטער שליט"א האט זיך אויסגעצייכנט אלס א גאון אין ש"ס און פוסקים. דאס האט די גאנצע רבנישע וועלט אין דעם אלטן פוילן געוואוסט. זיינע ספרים אין פלפול ההלכה, "חלק יעקב", "שו"ת אביר יעקב" און "שו"ת השיב יעקב", האט מען גערעכנט צווישן די בעסטע אויפן פעלד פון עמקות, חידושים און שאפן.

מיין פאטער שליט"א איז גלייכצייטיג א געלערנטער פון א הויכער מדרגה, סיי אין פילאזאפיע, סיי אין דער אלגעמיינער וועלטלעכער וויסנשאפט. דאס האט די אינטעליגענץ אין פוילן געוואוסט. די דאקטאראטן פון פילאזאפיע און סעמיטאלאגיע האט ער באקומען אמאל אין פוילן און פארשאפט כבוד דעם גאנצן אידנטום. מיין פאטער שליט"א איז א באגייסטערטער, געבוירענער רעדנער.

דאס ווייסן אלע. זיינע רעפעראטן אין תורה און חכמה זענען באַרימט. אבער אז ער פארמאגט אויך א ליטעראַרישן טאלאנט פון א גאר גרויסער מדרגה, דערפון האט איך אליין, אלס זיין זון, ביז יעצט נישט געוואוסט. אין דעם געביט האט ער ביז מעקסיקא נישט געהאט קיין מעגליכקייט און קיין געלעגנהייט זיך צו באווייזן.

די דריי דיקע חלקים פון זיין ספר "אין שריפט און ווארט" (געדרוקט אין מעקסיקא), און דער ספר "מחשבה ולשון", אנטהאלטן די רעפעראטן און דרשות וואס זענען לעבעדיג געשריבן געווארן. זיי האבן אין זיך א לעבעדיגע נשמה. זיי פארמאגן אן אינהאלט פון טיפע געדאנקען. זיי זענען אויך ארויסגעברענגט מיט א וואונדערליכער פילפארביקער שפראך.

די מחשבה איז נישט פארלוירן געגאנגען דורך דעם לשון. נאר פארקערט: מיט דעם לשון איז די מחשבה ארויסגעקומען נאך לעבעדיגער און קלארער. עס איז ווי מען וואלט זיי לעבעדיג געזאגט פון דער בימה.

דער ספר "מחשבה ולשון" איז א מייסטערווערק פון געדאנק און שפראך פון אאמו"ר שליט"א. איך ווינטש מיין פאטער שליט"א אז, ווי ער האט איבערגעלעבט די שרעקליכע טראגעדיע פון אונזער דור, זאל ער אויך זוכה זיין צו באַרייכערן אנדערע מיט נייע, טיפע אוצרות פון תורה וחכמה פאר א סך יארן.

איך דרוק אויס א דאנק צו דער חשובער אשכנזישער קהילת נדחי ישראל אין מעקסיקא, וואס העלפט מיין טייערן פאטער, דעם גאון, דעם פילאזאף און דעם ליטעראט, אין זיין

הייליקער גייסטיגער ארבעט.

הרב יצחק חיים אביגדור זון פון דעם מחבר

בראשית

ווען מיר וואלטן געקענט אפשאצן דעם ווערט פון פארשריבענע ווערטער, וואלטן מיר מיט רעכט געקענט זאגן אז די סדרה בראשית אנטהאלט דאס שענסטע און מערסט דערהויבענע ווארט וואס איז פאראן אין דער וועלט.

אין דער קורצער סדרה בראשית קען מען געפינען א תשובה אויף אסאך פראגן וואס פלאגן דעם מענטש'ס מוח שוין פון דער אלטער צייט. אין דער היינטיגער סדרה געפינט מען תשובות אויף פראגן פון גלויבן און מאראל, קולטור און טעלעאלאגיע. דא געפינט מען אויך תשובות אויף פראגן ווענן דעם איינצלנעם מענטש און זיין באשטימונג, ווי אויך ווענן גרופעס און פעלקער און זייער באשטימונג. חז"ל האבן אנגעוויזן אז די וואונדערליכע געשיכטע פונעם אידישן פאלק, זיין ארייַנקומען אין זיין אייגענעם לאנד, זיין אויפפירונג אין ארץ ישראל און זיינע גלות'ן, איז אלעס אנגעדייטעט אין דער סדרה בראשית.

די געשיכטע פון אדם הראשון, ווי זי ווערט דערציילט אין אונזער היינטיגער סדרה: זיין לעבן און פארברענגען אין גן עדן, זיין זינד קעגן גאט, דערנאך זיין פארלאזן דעם גן עדן און לעבן אין גלות, איז אלעס צוגלייך א מיניאטור-בילד פון דער געשיכטע פונעם אידישן פאלק. דערפאר, אויב א געוויסער קאפיטל פון אידישער געשיכטע איז אונז אמאל נישט פארשטענדליך, דארפן מיר זוכן די ערקלערונג אין דער געשיכטע פון אדם הראשון.

אין א טיף פאעטישער פארעם שילדערט דער מדרש דעם פארגלייך צווישן דעם אידישן פאלק און אדם הראשון. די שילדערונג לויטעט אזוי: גאט זאגט, "איך האב ארייַנגעברענגט אדם הראשון אין גן עדן. איך האב געֶרעדט צו אדם הראשון און אים באפוילן געוויסע געבאטן. ער איז געווען עובר און האט נישט געהאלטן מיינע געבאטן. איך האב אים ארויסגעשיקט פון גן עדן און פארטריבן פון מיר. דערנאך האב איך אויף אים געזאגט דאס קלאג-ווארט איכה." דאס ווארט "איכה", וואו ביסטו, וואס שטייט ביי אדם הראשון, ווערט געשריבן פונקט ווי "איכה" פון די קינות. "אויך דאס אידישע פאלק האב איך ארייַנגעברענגט קיין ארץ ישראל, איך האב צו זיי געֶרעדט און זיי באפוילן פארשידענע געבאטן. זיי זענען געווען עובר און האבן נישט געהאלטן די געבאטן. איך האב זיי פארשיקט פון לאנד און פארטריבן פון מיר. דערנאך האב איך אויף זיי געזאגט דאס קלאג-ווארט איכה." "איכה ישבה בדד" פון די קינות.

ווען מיר טראכטן ארייַן אין דעם מדרש, געפינען מיר אז חז"ל האבן פארגליכן די זינד פון די אידן צו דער זינד פון אדם הראשון. אין וואס איז באשטאנען די זינד פון אדם הראשון? דערין וואס ער האט זיך געלאזט אנרעדן פון דער שלאנג און איז געווען עובר אויף דעם געטליכן אנזאג. וואס איז געווען דער מאטיוו, פארוואס אדם הראשון האט זיך געלאזט אנרעדן פון דער שלאנג? פשוט ווייל ער האט געטראכט אז ער שטייט נישט העכער פון

דער שלאנג. די פסוקים דערציילן אז די שלאנג האט גערעדט צו חוה. דאס מיינט אז דעמאלט האט די שלאנג פארמאגט א כוח הדיבור. זי האט גערעדט ווי א מענטש. ווען אדם האט געהערט די שלאנג רעדן, האט ער געטראכט אז זי איז גלייך מיט אים און שטייט נישט נידעריגער פון אים. אויב אזוי, פארוואס קען די שלאנג יא עסן פונעם עץ הדעת און ער נישט? ער איז נישט בעסער פון איר. דערפאר האט ער זיך צוגעהערט צו איר. דערין איז באשטאנען זיין טעות. די שלאנג, כאטש זי האט גערעדט, איז דאך נישט געווען מער ווי א חיה, און אדם איז געווען א מענטש, אן אנדער סארט באשעפעניש.

דער חילוק צווישן אים און דער שלאנג איז געווען צוויי-פאכיג: א קערפערליכער און א גייסטיגער. דער קערפערליכער חילוק האט באשטאנען דערין וואס די שלאנג האט געלעבט אין פרייען פעלד צוזאמען מיט אלע חיות, און אדם איז געווען ארויסגענומען פונעם פרייען פעלד. אים האט גאט אריינגעגעבן אין גן עדן, אין אן אפגעזונדערטן פלאץ. דערנאך איז געווען א גייסטיגער חילוק צווישן זייביידע. צו דער שלאנג האט גאט נישט גערעדט. דער שלאנג האט גאט נישט געגעבן קיין געבאטן אדער פארבאטן. אבער צו אדם הראשון האט גאט גערעדט און אים געגעבן באפעלן. אדם הראשון האט דערפאר געדארפט נעמען אין באטראכט די חילוקים צווישן אים און דער שלאנג. ער האט זיך נישט געדארפט לאזן אנרעדן פון דער שלאנג, געדענקנדיג אז ער איז גאר אנדערש פון איר.

ווען אדם האט דאס נישט גענומען אין באטראכט, איז ער דערפאר צוויי מאל באשטראפט געווארן. ער איז ארויסגעשיקט געווארן פונעם באזונדערן פלאץ, פון גן עדן. פון דעמאלט אן האט ער געמוזט לעבן אין פרייען פעלד צוזאמען מיט דער שלאנג. ער איז אויך פארטריבן געווארן פון גאט. דאס מיינט אז גאט האט מער נישט גערעדט צו אים און אים מער נישט געגעבן קיין באפעלן.

דאס זעלבע איז געשען מיט די אידן. דאס אידישע פאלק איז אנטשטאנען אנדערש פון אלע פעלקער פון דער וועלט. צווישן אלע פעלקער איז דער איד אן אויסנאם אין צוויי זאכן. פעלקער ווערן געווענליך געבוירן אין די לענדער און אין די פלעצער וואו זיי געפינען זיך. די אידן זענען געבוירן געווארן אין דעם מדבר, נישט אין זייער אייגענעם לאנד. גאט האט זיי אריינגעפירט אין ארץ ישראל. גאט האט זיי דאס לאנד געגעבן. מיט זייערע אייגענע כוחות האבן אידן דאס לאנד זיך נישט דערוואָרבן. די געטליכע קראפט האט פאר זיי געבאנט דעם וועג, זיי זאלן זיך קענען באזעצן אין דעם פון גאט צוגעזאגטן לאנד. דא קומט נאך אן אויסנאמעסדיקע זאך ביי אידן: גאט האט צו זיי גערעדט אויפן בארג סיני און האט זיי געגעבן א תורה מיט מצוות און באפעלן. קיין שום אומה ולשון האט דעמאלט נישט געהאט קיין געטליכע תורה און קיין מעמד הר סיני, נאר דער איד. אידן האבן דערפאר געדארפט וויסן, אז זיי זענען אנדערש פון אלע פעלקער און אז זיי דארפן לעבן אנדערש פון אלע פעלקער.

ווען אידן האבן זיך באזעצט אין זייער לאנד, האבן זיי זיך איינגעקוקט אין די פעלקער פון ארום און ארום. אידן האבן געטראכט אז די פעלקער פון די שכנותדיקע לענדער זענען פונקט ווי זיי. זיי זענען מיט גאר נישט אנדערש פון גויים. דערפאר האבן זיי באשלאסן

נאכצוטאן די גויים, צו פארלאזן זייער אייגענעם וועג און לעבן בכל הגויים. נאך אזא זינד איז געקומען די שטראף. קודם האט זיי גאט ארויסגעשיקט פון דעם לאנד, פונקט ווי ער האט ארויסגעשיקט אדם הראשון פון גן עדן. דערנאך האט גאט די אידן פארטריבן פון זיך. דאס מיינט: ער האט צו אידן מער נישט גערעדט. עס איז געווען: נסתלקה הנבואה מישראל. די נבואה האט זיך אפגעטאן פונעם אידישן פאלק. די גמרא זאגט, אז אין שפעטערע צייטן זענען ביי אידן נאך געווען א סך גרויסע פערזענלעכקייטן, וואס זענען געווען ראוי צו זיין נביאים, אלא שלא היה הדור ראוי לכך; דער דור איז געווען געשטראפט מיט הסתלקות השכינה. דערפאר האבן אפילו די גרויסע לייט נישט געהאט קיין נבואה.

דער פארגלייך צווישן די אידן און אדם הראשון איז זייער פארשטענדליך. עס בלייבט פאר אונז בלויז איין זאך וואס מיר פארשטייען נישט, און דאס איז דער אויספיר פון דעם מדרש. דער אויספיר לויטעט, אז נאכדעם וואס אדם הראשון האט געזינדיקט, האט גאט אים פארטריבן און דערנאך זיך אויסגעדריקט: "איכה" - וואו ביסטו? דאס ווארט קען געלייענט ווערן "איכה", וואס מיינט א קלאג-ליד. אויך ביי אידן, נאכדעם וואס זיי האבן געזינדיקט און זיי זענען פארטריבן געווארן, האט גאט געזאגט איכה. דאס מיינט דעם איכה פון די קינות. די ווערטער זענען אומפארשטענדליך. זייער א סך איז וועגן דעם אויספיר פון מדרש געדרשנט געווארן. איינער פון אונזערע דענקער באמערקט, אז די כונה פון דעם מדרש איז ווי פאלגט.

די פסוקים דערציילן, אז נאכדעם וואס אדם הראשון האט געזינדיקט, האט ער און זיין פרוי חוה זיך באהאלטן פון פאר גאט. דער פסוק דערציילט ווייטער, אז גאט איז געקומען אין גארטן און האט געפרעגט: איכה; וואו ביסטו, אדם? עס שטעלט זיך א פראגע: אדם הראשון איז געווען געשאפן פון גאט אליין; אדם הראשון האט זיכער געהאט א גרויסן באגריף וועגן דער געטליכקייט; ווי איז עס מעגליך, אז ער זאל פלוצים באגיין אזא טעות און טראכטן, אז מען קען זיך אויסבאהאלטן פון פאר גאט? אויך דאס ווייטערע איז נישט צו פארשטיין. וואס מיינט דאס, וואס גאט פרעגט ביי אדם? איכה; וואו ביסטו? האט דען חלילה גאט נישט געוואוסט, וואו אדם איז? האט חלילה דער רבונו של עולם געדארפט ערשט פארלאנגען ביי אדם, ער זאל אים אויסזאגן, וואו ער האט זיך באהאלטן?

דא איז אבער א גאנץ אנדערע כונה. אדם הראשון האט געזינדיקט, ווייל ער האט זיך נישט געהאלטן העכער פון דער שלאנג. ביי זיך האט ער געוואוסט, אז די שלאנג מעג עסן פונעם עץ הדעת, ווייל צו איר האט גאט נישט גערעדט און איר האט גאט נישט געגעבן קיין באפעלן. האט ער זיך געטראכט, ער וועט פארציכט זיין אויף דעם, וואס גאט רעדט צו אים; ער וועט מוחל זיין די העכערקייט און וועט נישט זיין געבונדן מיט קיין באפעלן; ער וועט זיין פריי, ווי די שלאנג. דאס דערציילט דער פסוק: ויתחבא האדם ואשתו; אדם און זיין פרוי האבן זיך באהאלטן פון פאר גאט. דאס מיינט: זיי האבן פארציכט אויף דער מעלה פון קענען רעדן מיט גאט, כדי זיך צו באפרייען פון פליכטן לגבי גאט. דערויף האט גאט געזאגט: "איכה? דו ביסט דאך אין גן עדן! אין גן עדן צו זיין און מיט גאט נישט צו רעדן, דאס איז אוממעגליך! אויב דו פארציכטעסט אויף רעדן מיט גאט, מוזטו פארלאזן דעם גן עדן."

דער "איכה" איז דערפאר צוגלייך געווארן א קלאגווארט פאר אדם הראשון. ער האט פארלוירן דעם קאנטאקט מיט גאט און האט פארלוירן דעם פלאץ אין דעם גן עדן.

דאס זעלבע איז געשען מיט אידן. זיי האבן זיך באזעצט אין דעם לאנד, וואס גאט האט זיי געגעבן - אין ארץ ישראל. צוקוקנדיג זיך צום לעבן פון די פעלקער ארום ארץ ישראל, האבן זיי געזען די פקרות, וואס הערשט ביי די גויים. אידן האבן ביי זיך געוואוסט, אז די גויים קענען אזוי לעבן, ווייל צו זיי האט גאט נישט גערעדט און צו זיי האט גאט גאר נישט באפוילן. אבער אידן האבן זיך געטראכט: זיי וועלן פארציכטן אויף דעם קאנטאקט מיט גאט און דעמאלט וועלן זיי זיין פריי צו לעבן, ווי אלע גויים. דער רבש"ע האט זיי דעמאלט געזאגט, אז זיי האבן פארגעסן, אז זיי זיצן אין ארץ ישראל. צו זיצן אין ארץ ישראל און נישט צו האבן קיין קאנטאקט מיט געטליכקייט, איז אוממעגליך. אויב זיי זאגן זיך אפ פון רעדן מיט געטליכקייט, מוזן זיי גיין אין גלות און גאט זאגט אויף זיי איכה; דאס קלאגליד אויף דעם, וואס זיי האבן פארלוירן דעם קאנטאקט מיט דער גאטהייט און זענען פארטריבן געווארן פון זייער לאנד.

נישט איינמאל האבן אידן געהאט א מעגליכקייט צוריקצוקומען אין זייער לאנד. אבער יעדעס מאל האבן זיי געמאכט דעם זעלביקן טעות. זיי האבן געוואלט זיין אין ארץ ישראל, אבער אן א קאנטאקט מיט גאט. יעדעס מאל האט זיך איבערגעחזרט די זעלבע טראגעדיע.

מיר מוזן איין פאר אלע מאל געדענקען, אז צוריקקערן צום אידישן לאנד איז געבונדן מיט דעם צוריקקערן צום אידישן גאט. עס איז די העכסטע צייט צוריקצוגיין צום אייביקן אמת.

נח

די וועלט, וואס גאט האט געשאפן, איז געווען שיין און פרעכטיק. די ליכטיקייט איז געווען קלאר און הערליך; טייכן האבן געפלאסן אין בלויקייט; די ימים האבן געשוימט אין כוואליעס; פלאנצן און געוויקסן האבן געבליט, געגרינט און געגעבן פרוכט; אלעס איז געווען שיין און גוט. נאר דער עיקר האט געפעלט: דער ציל פון דער שאפונג, דער מענטש וואס איז געווען דער תכלית פון דער יצירה, ער האט נישט געטויגט; ער איז געווען פארדארבן, שלעכט און אינגאנצן נישט אזוי, ווי ער האט געדארפט צו זיין, ווי גאט האט געוואלט, ער זאל זיין.

וואס איז געווען די צרה מיט דעם מענטשן? פארוואס איז דער מענטש אוועק אויפן וועג פון פארדארבנהייט? האבן די ערשטע מענטשן נישט געהאט קיין וויסן, קיין בילדונג און קיין קולטור? זענען זיי באגאנגען זייערע שלעכטע מעשים, דורך אומוויסנהייט און צוריקגעשטאנענקייט?

ניין, דערציילט אונז אונזער תורה! פונקט פארקערט: זיי זענען געווען זייער פארגעשריטן אין חכמה און אין ציוויליזאציע. מיט גרויסע שריט האבן זיי געשפאנט פארויס און כסדר געמאכט פראגרעס. שוין די גאר ערשטע מענטשן זענען געשטיגן אין וויסן און אין

אנטדעקונגען. אט איז געקומען יבל, דער זון פון למך, און האט אויסגעפונען, ווי אזוי אויסצונוצן די בהמות-צוכט פאר מענטשלעכע באקוועמלעכקייטן; ווי אזוי צו האדוווען די בהמות, אז זיי זאלן געבן מילך און פלייש פאר דער מענטשלעכער דערנערונג און די פעל פאר לעדער צו די געצעלטן. און אט קומט זיין ברודער תובל קין און האט אויסגעפונען, ווי אזוי צו גיסן אייזן און צו לייטערן קופער. פון דעם קופער און אייזן האט ער געמאכט כלים צו אקערן די ערד. ער האט, הייסט עס, געלייגט דעם פונדאמענט צו דער אזוי גערופענער שווערער אינדוסטריע.

"יבל" - דערציילט אונז די תורה - איז געווען דער "אבי כל יושב אהל ומקנה", דער דערפינדער פון דער פארם אינדוסטריע, און "תובל קין" איז געווען דער "לוטש כל חורש נחושת וברזל", דער דערפינדער פון דער מעטאל-אינדוסטריע.

נישט בלויז מיט מאטעריעלע דערפינדונגען האבן די ערשטע מענטשן זיך באפאסט, זיי האבן זיך אפגעגעבן, נישט בלויז מיט טעכניק און אינדוסטריע, נאר אויך, מיט אונטערהאלטונג, מיט קולטורעלע צייטפארטרייבן און אמוזירונגען. א דריטער ברודער פון זיי, "יובל" האט דערפונדן קונסט, ווי אזוי צו מאכן דעם מענטש'ס לעבן אינטערעסאנט און פארגעניגנדיג. ער האט דערפונדן דעם פידל, די הארף און די ערשטע מוזיק אינסטרומענטן. "הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב". ער איז געווען דער ערשטער דערפינדער פון אונטערהאלט און שיינע קונסטן.

מיט איין ווארט: די וועלט האט שוין דאמאלס ווייט פראגרעסירט. די ערד האבן די מענטשן שוין באארבעט מיט אינסטרומענטן. זיי האבן פארשטאנען, ווי אזוי אויסצונוצן די בהמות-צוכט, און אין די ליידיקע צייט האבן זיי געשפילט און ווארשיינליך דערביי אויך געזונגען, ממש ווי אין אונזערע מאדערנע צייטן. עס איז געווען דאמאלס א פולשטענדיגע ציוויליזאציע פון וויסנשאפט און קונסט.

אויב אזוי: פארוואס איז געקומען א מבול? וואס איז געווען די צרה? קיינמאל זענען מיר נישט געווען אומשטאנד, אזוי גרינג צו פארשטיין די אויסטייטשונגען פון חז"ל, וועגן דעם מבול, ווי היינט אין אונזער צייט. יידער איז אונזער דור, דער דור וואס פארשטייט בעסער ווי אמאל די מאמרי חז"ל, וועגן דעם דור המבול.

און חז"ל באהויפטן, אז די צרה פון יענע מענטשן איז טאקע געווען, דווקא זייער פארשטאנד, דווקא זייערע דערפינדונגען, און דווקא זייער קונסט. וואס מער פראגרעס, וואס מער דערפינדונגען, אלס מער שעדלעך זענען מענטשן געווארן, נאך ערגער, אלס גרעסער איז געווארן זייער רשעות. שכל העלפט נישט תמיד דעם מענטשן צו מאכן אים גוט און ערלעך, נאר פארקערט: וואס מער שכל דער מענטש האט, קען ער זיין מער געפערלעך. דורך דערפינדונגען פון אייזערנע, געשליפענע געצייג, קען דער מענטש, וואס אמאל מער, אויפרייצן און אויפהעצן זיינע שלעכטע געפילן און יידנשאפטן. שכל מוז דערפאר גיין געפארט מיט מאראל, מיט עטיק און גערעכטיקייט. אויב נישט, איז דער שכל א קללה פאר דער מענטשהייט.

אט די גאנצע תורה, האט דער אלטער רבי פון קאצק, אויסגעדריקט אין איין געניאלן זאץ: חכמה, האט דער רבי געזאגט, איז דער טייטש קלוגשאפט. די העברעישע שפראך, דער לשון הקודש, האט אבער אויסער טייטש, אויך רמז אויך אנדייטונג. דער רמז פון דעם ווארט, ליגט אין דעם, וואס מען גיט ארויף איבערשטרייכעלעך אויף די בוכשטאבן, אויף די אותיות. אויב מען גיט איבערשטרייכעלעך אויף "חכמ"ה", מאכט דאס "כי מלאה הארץ חמס"... דאס הייסט, אז חכמה קען גרינג פירן צו רויב און מארד, צו מאראלישער געזונקענקייט, ממש ווי אין דעם דור המבול.

א פאלק וואס האט געהאט די גרעסטע וויסנשאפטלער און פילאזאפן, די שענסטע קונסט און פאעזיע, האט זיך אין אונזער צייט ארויסגעשטעלט אלס דאס פארדארבענסטע אין דער גאנצער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אלס דאס שעדלעכסטע, אלס דאס געפערלעכסטע. א פאלק פון דענקער, זינגער, פאעטן און דערפינדער, האט זיך פאר אונזערע אויגן פארוואנדלט אין די נידעריקסטע חיות און בעסטיעס. עס האט אויסגענוצט אלע זיינע חכמות, דערפינדונגען און וויסנשאפטלעכע טעכניק, אויף קענען אויסמארדן פרויען און קינדער; אויף קענען פארסמען און פארגאזן אין גאז-קאמערן, מיליאנען אומשולדיקע מענטשן. זייער חכמה האט זיי דערפירט צו: כי מלאה הארץ חמס. און חז"ל זאגן, אז חמס מיינט: עבודה זרה, גילוי עריות און שפיכת דמים. עס מיינט געצנדינסט, עס מיינט שאנד פון זנות און עס מיינט מארד.

אונזער צייט האט אונז געוויזן, ווי א פאלק פון וויסנשאפט און קונסט, איז געפאלן צו א פשוטן היטלער געצנדינסט, צו די נידעריקסטע זנות שאנדטאטן און צו מארד, וואס זייערס גלייכן איז אין דער גאנצער געשיכטע נישטא.

אזא דור, האט אמאל געברענגט א מבול, וואס האט חרוב געמאכט די וועלט און היינט, אן אטאם, וואס וועט אויב מען וועט נישט היטן אין דעם לעצטן מאמענט, אויך נישט נאר חרוב מאכן, נאר טאקע אפווישן דאס גאנצע וועלטל אונזערס.

ווער עס וויל אן ענטפער אויף די שווערע פראבלעמען פון אונזער היינטיגער צייט, זאל זיך פארטיפן אין די דערקלערונגען און אין די געדאנקען, וואס חז"ל זאגן ארויס בנוגע צו דעם דור המבול.

אין יענעם פארדארבענעם דור איז געווען איין איינציקער מענטש, וועלכער האט געראטעוועט די וועלט פון טאטאלן אונטערגאנג.

און חז"ל באמערקן, אז דער מענטש וואס האט דאמאלס באאיינפלוסט די גאנצע געשיכטע, דער וואס האט דאמאלס געהאט די באשליסנדע השפעה אויף זיין דור און אויף די שפעטערע דורות, איז נישט געווען קיין שטארקער, קיין מעכטיקער, קיין העלד און קיין קריגער, נאר אן ערלעכער, א גערעכטער און אן אנשטענדיקער. נישט נמרוד, דער גבור בארץ, האט די וועלט געראטעוועט, נאר נח, דער צדיק תמים.

נח האט זיך אויסגעצייכנט אין זיין דור נישט מיט וויסן, נישט מיט שכל און נישט מיט קונסט. זיין וויכטיקייט איז בכלל נישט געלעגן אויף די דאזיקע פעלדער. זיין וויכטיקייט

איז באשטאנען אין דעם, וואס ער איז געווען א צדיק תמים. ער איז נישט פארקראכן אויף קיין פאלשע וועגן, נאר געלעבט מיט אמת און גערעכטיקייט.

נח איז געווען נישט קיין ראציאנאלער, נאר אן עטישער מענטש. זיין כוח איז באשטאנען אין דעם, וואס ער האט מיט זיין אויפפירונג באוויזן, אז דער מענטש קען באזיגן זיינע שלעכטע ליידנשאפטן און באהערשן דאס בייזע, דאס נידעריקע און דאס פארדארבענע, וואס איז דא אין אים און אין זיין נאטור. ער האט באוויזן, אז אויב דער מענטש האט א שטארקן ווילן און א פעסטן באשלוס, דאן קען ער אויסמיידן אלע שטרויכלונגען און אוועקשטויסן אלע נידעריקע זאכן, וואס זוכן אים אראפצופירן פון דרך הישר.

נח'ס לעבנסשטייגער, האט געוויזן, אז דער מענטש איז נישט קיין שקלאף ביי דער נאטור, דער מענטש איז א בעל בחירה; ער האט א פרייען ווילן און איז פריי, ממילא קען ער זיין גוט און ערלעך און אויב אזוי, איז ער טאקע אויך פאראנטווארטלעך פאר זיינע מעשים. אינטערעסאנט איז די באמערקונג פון חז"ל, אז נישט געצוימטע מענטשן זענען געפערלעכער און גרויזאמער פון חיות און בעסטיעס. מיר קענען דאס לערנען דערפון, וואס די תורה זאגט, אז ג-ט האט געזאגט צו נחן: והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה; איך וועל האלטן מיין בונד מיט דיר און דו וועסט אריינקומען אין תיבה. זאגט רש"י: שלא יהרגוהו רשעים שבדור. ג-ט האט פארזיכערט נחן, אז די רשעים פון זיין דור וועלן אים נישט הרגענען און וועלן אים נישט שטערן אריינצוקומען אין דער תיבה.

פארטראכטנדיג זיך אין דעם זאג, מוזן מיר קומען צו א מסקנא, אז נח וועלכער האט אין דער תיבה אריינגענומען אלערליי חיות, אפילו די ווילדסטע און געפערלעכסטע, האט פאר די חיות קיין מורא נישט געהאט. אבער פאר די רשעים שבאותו דור, פאר די שלעכטע מענטשן, פאר זיי, האט ער זיך געשראקן און מורא געהאט. פאר זיי, האט ער געמוזט האבן א צוזאג פון ג-ט אליין, אז זיי וועלן אים נישט הרגענען.

נח איז טאקע געבליבן לעבן און האט געראטעוועט די וועלט-שאפונג. און דאס לערנט אונז, אז אויב א מענטש קען טאקע יא געווינען דעם קאמף פון דעם גוטן איבער דעם שלעכטן, פון דעם ערלעכן איבער דעם אומערלעכן און פון דעם דערהויבענעם איבער דעם נידעריקן, איז כדאי, אז די וועלט זאל שטיין און דער קאמף זאל ווייטער אנגיין, ווייל אין דעם קאמף, שטעלט זיך ארויס די גרויסקייט פון דעם מענטשן.

די וועלט איז געבליבן שטיין און די ברירה איז איבערגעגעבן געווארן צום מענטש, וויל ער זיין שלעכט, איז ער אליין פאראנטווארטלעך דערפאר; וויל ער זיין גוט, קען ער עס אויך אליין דערגרייכן, פאר זיין אייגענעם גליק און פאר דעם גליק פון דער גאנצער וועלט.

די סדרה פון נח לערנט אונז, אז די וועלט איז נישט הפקר; אז וועלט געשיכטע איז אויך וועלט געריכט.

די סדרה לערנט אונז אויך, אז פאלש איז די תורה, וואס די גריכן האבן אמאל אוועקגעשטעלט, אז די נאטור און די נאטור כוחות, זענען די דאמינירנדיקע און

באשליסנדע אין אונזער וועלט. אמת דאגעגן איז אונזער תורה, וועלכע לערנט, אז נאר מאראל און עטיק, זענען די כוחות וואס דערהאלטן די וועלט.

לך לך

די סדרה פון דער היינטיגער וואך איז פון גרויס וויכטיקייט פאר יעדן איד, וואס איז צוגעבונדן צו אידישקייט און צום אידישן פאלק. אין דער היינטיגער סדרה געפינען מיר דעם אזויגערופענעם געבורטשיין און דעם יחוס בריוו פון דעם עם ישראל.

דער ערשטער פסוק לויטעט: ג-ט האט געזאגט צו אברם; גיי צו דיר, פון דיין לאנד, פון דיין געבורטס-ארט און פון דיין פאטערס הויז, צו דעם לאנד, וואס איך וועל דיר ווייזן. חז"ל האבן זיך אפגעשטעלט אויף דעם אויסדרוק: לך לך; גיי צו דיר. וואס מיינט דאס: גיין צו זיך? אמת, אז מען וויל קען זאגן, אז דאס איז בלויז אן אויסדרוק פון סטיל אין דער העברעישער שפראך. חז"ל האבן אבער אנגענומען, אז אין אונזער תורה איז נישטא קיין שום איבעריק ווארט. דערפאר שטעלט זיך די פראגע: צו וואס שטייט: לך לך? עס האט רויק געקענט שטיין: לך מארצך? מיר פארשטיין אויך נישט דאס, וואס ג-ט זאגט צו אברם: ער זאל פארלאזן קודם זיין לאנד, דאן זיין געבורטס-ארט און צולעצט זיין פאטערס הויז. דער סדר שטימט נישט מיט דער ווירקלעכקייט. פאקטיש איז פונקט פארקערט: ווען איינער גייט אוועק, פון איין פלאץ צו א צווייטן, גייט ער קודם ארויס פון זיין היים, אין וועלכער ער וווינט. דאן פון דער שטאט אין וועלכער זיין היים געפינט זיך און ערשט צולעצט, פארלאזט ער די גרענעצן פון דעם לאנד, צו וועלכן די שטאט באלאנגט.
פארוואס האט ג-ט געהייסן אברמן: קודם פארלאזן דאס לאנד און ערשט דאן די שטאט און דאס פאטערלעכע הויז? פארלאזנדיק דאס לאנד, וועט ער דאך במילא מער נישט זיין, נישט אין זיין שטאט און נישט אין זיין פאטערס הויז?

פאראן אבער אין דעם א טיפערע כוונה: די תורה האט דא אנגעדייטעט, אז דער באפעל פון ג-ט צו אברם, אז ער זאל פארלאזן זיין ביזאיצטיקן שטאנד, אנטהאלט אין זיך א צווייפאכן זין, א פיזישן און א פסיכישן; א מאטעריעלן און א גייסטיקן. אויסער דעם, וואס אברם האט געדארפט פארלאזן דעם פיזישן פלאץ פון זיין ביזאיצטיקן אויפנהאלט, האט ער אויך געדארפט פארלאזן און פארגעסן דעם גאנצן געדאנקענגאנג און שטייגער פון זיין גאנצן ביזאיצטיקן לעבן. ער האט געדארפט פארגעסן אלע אידעען און טראדיציעס, צו וועלכע ער איז געווען צוגעוואוינט אין זיין לאנד, אין זיין שטאט און אין זיין פאטערס הויז. דער פראצעס פון פארלאזן אידעען, געדאנקען און לעבנסשטייגער גייט ביי א מענטש טאקע לויט דעם סדר, ווי ער איז אנגעשריבן אין דעם פסוק. ווען עס האנדלט זיך נישט וועגן פארלאזן א פיזישן פלאץ, נאר וועגן דעם פסיכישן פארגעסן, איז די נאטור פון א מענטש אז ער פארגעסט קודם דאס לאנד, דערנאך זיין שטאט, און ערשט צום לעצט פארגעסט מען דאס פאטערס הויז.

דער אויסדרוק "לך לך", וואס ג-ט האט באפוילן אברם, האט געהאט די כוונה אז אברם זאל זיך פיזיש און גייסטיג אינגאנצן אפטיילן פון זיין ביזאיצטיקער פארגאנגענהייט און

אנהייבן גיין צו זיך און פאר זיך אליין. דאס מיינט: אנהייבן א גאנץ נייעס לעבן, אויף א נייעם פלאץ, און בעיקר מיט א נייעם לעבנסשטייגער און נייע לעבנסאידעאלן.

דערנאך קומען די געטליכע הבטחות צו אברם: "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה". איך וועל דיך מאכן פאר א גרויס פאלק, איך וועל דיך בענטשן, איך וועל גרויס מאכן דיין נאמען און דו וועסט זיין א ברכה.

רש"י ברענגט אז חז"ל האבן די ווערטער אויסגעטייטשט אזוי: "ואעשך לגוי גדול, זה שאומרים אלקי אברהם. ואברכך, זה שאומרים אלקי יצחק. ואגדלה שמך, זה שאומרים אלקי יעקב. יכול יהא חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ולא בכולן". איך וועל דיך מאכן פאר א גרויס פאלק, מיינט דאס וואס מיר זאגן אין דער שמונה עשרה: ג-ט פון אברהם. איך וועל דיך בענטשן, מיינט דאס וואס מיר זאגן: ג-ט פון יצחק. איך וועל גרויס מאכן דיין נאמען, מיינט דאס וואס מיר זאגן: ג-ט פון יעקב. טאמער וועט מען אבער טראכטן אז מען קען פארענדיגן מיט אלע דריי נעמען, שטייט דערפאר: דו וועסט זיין א ברכה. דאס מיינט אז מען וועט פארענדיגן בלויז מיט אברהם אליין, נישט מיט יצחק און יעקב. דערפאר פארענדיגן מיר די שמונה עשרה בלויז מיט "מגן אברהם".

דער דרש פון חז"ל איז פאר אונז אינגאנצן אומפארשטענדליך. וואס איז דאס פאר א גרויסקייט, אז מען זאגט ג-ט פון אברהם? און פארוואס זאל מען טאקע נישט פארענדיגן מיט אלע דריי נעמען פון אונזערע אבות? וואס וואלט דאס געשאדט, ווען מיר וואלטן פארענדיגט: מגן אברהם, יצחק ויעקב?

די כוונה פון דעם דרש קען זיין ווי פאלגט. עס איז באקאנט אז עס זענען פאראן צוויי סארט מעגליכקייטן אנצוקומען צו השגת הבורא, צו דערגרייכן אן דערקענונג פון געטליכקייט. אין א מאדערנער שפראך הייסט דאס אז דורך צוויי וועגן קען מען זיך פארטיפן אין באגריפן וואס באלאנגען צו מעטאפיזיק. איין וועג איז דורך חכמה, דורך שטודירן און דורך וויסן. דאס איז דער מעטאד פון דעת השם. וואס מער דער מענטש שטודירט, וואס מער ער לערנט, אלץ מער באגרייפט ער אז עס איז פאראן אן אוניווערסאלער געטליכער כח, וואס רעגירט די וועלט. גרויסע פילאזאפן זענען מודה אז אביסל וויסן פירט אראפ פונעם גלויבן, אבער א סך וויסן ברענגט צוריק צום גלויבן. דער פסוק אין תהלים זאגט דערפאר: "ראשית חכמה יראת ד'". דאס העכסטע פון חכמה, דער שפיץ פון וויסן, איז ג-טספארכט. ווען מען קומט צום לעצטן פונקט פון וויסן, ווייסט מען שוין אז עס איז דא א ג-ט. גרויסע דענקער איבער דער וועלט, וועלכע פארטיפן זיך אינעם גאנצן אוניווערס - אין דעם הימל, דער ערד, געוויקסן און באשעפענישן - ווען זיי דרינגען אריין אין די גרויסע וואונדער פון נאטור, מענטש און וועלט, באגרייפן זיי אז עס איז פאראן א גרויסע געטליכע קראפט, וואס שאפט די הארמאניע פונעם קאסמאס.

עס איז אבער פאראן אויך א צווייטער מעטאד. דאס איז דער וועג פון געפיל, פון באגייסטערונג און התלהבות. א פאעטיש געפיליגער מענטש, ווען ער באטראכט די גאנצע באשאף ארום זיך און איבער זיך, פאלט אריין אין אן עקסטאז און ענטציקונג. ער ווערט באגייסטערט פון דעם קאלאסאלן, פון דעם מעכטיגן און פון דעם שיינעם, וואס ער באטראכט אין דעם באשאף: דעם הימל, די ערד, די בערג און די ימים, די געוויקסן און די

באשעפענישן. דער מענטש, מיט זיינע פעאיגקייטן און מיט זיין לעבן, דאס אלעס טרייבט דעם געפילינן מענטשן אריין אין אן ענטוזיאזם, אין א דיכטערישע שטימונג, און ער דערפילט די געטליכקייט.

מיר אידן פארמאגן נאך א דריטן מעטאד, א דריטן וועג צום גלויבן. דאס איז דער וועג פון מסורת אבות, פון טראדיציע און איבערליפערונג. רוב אידן פארטיפן זיך בכלל נישט אין פילאזאפישע פראבלעמען. א אידישער מאמין באדינט זיך נישט מיט פילאזאפישע ארגומענטן כדי זיך צו איבערצייגן אז זיין אמונה איז אמת און ריכטיג. דער וועג פון דיכטערישקייט און ענטוזיאזם, פון געפילינן עקסטאז, איז פרעמד פאר רוב אידן. דער איד גלויבט אין געטליכקייט אפילו ווען ער לעבט זיין וואכעדיג, טאגטעגליך לעבן. ער גלויבט ווייל זיינע אבות האבן אזוי געגלויבט. די אמונה האט ער גערשנט פון זיינע עלטערן און גיט זי איבער צו זיינע קינדער. דער וועג פון אמונה איז דער באוואוסטסטער, דער ליבסטער און דער מערסט אנגענומענער. א איד זאגט: צו וואס זאל איך מיר עפעס ברעכן מיין קאפ איבער די זאכן וואס איך האב שוין בירושה פון מיינע עלטערן? איך וועל גיין אויף דעם וועג אויף וועלכן מיין פאטער און מיין מוטער זענען געגאנגען, אויף דעם וועג וואס איז אויסגעטרעטן געווארן פון דורות.

דער וועג פון אמונה איז דער שטארקסטער און דער זיכערסטער. דער באקאנטער יעב"ץ (ער האט געלעבט אין דער צייט פון דער שפאנישער אינקוויזיציע) האט פארשריבן א פעסטגעשטעלטן פאקט. ער דערציילט אז ביי דער אינקוויזיציע זענען געווארן פארשידענע סארטן אידן געצוואונגען צו דער שמד. אבער נישט אלע סארטן אידן זענען בייגעשטאנען די נסיונות פון שמד און יסורים. פילאזאפיש דענקנדיגע, וויסנשאפטליכע אידן האבן זיך אונטערגעגעבן. אבער פשוטע, דאווענדיגע אידן, וואס האבן געגלויבט אין מסורת אבות, זענען אלע געבליבן שטיין און האבן אויסגעהאלטן די שמד-רדיפות. זיי האבן קיין מאמענט נישט געצווייפלט און נישט געטראכט אויפצוגעבן זייער אמונה. דער פאקט איז געבליבן אלס א באווייז אויף דער שטארקייט פון אמונה דורך טראדיציע און מסורה.

אונזערע אבות, אברהם, יצחק און יעקב, רעפרעזענטירן די דריי אויבנדערמאנטע וועגן צו דערקענען געטליכקייט. יעקב איז דער "יושב אהלים". ער איז בלויז תורה. אפילו ווען ער געפינט זיך אין א לעבנסגעפאר, זיין ברודער עשו וויל אים הרגענען, און ער באהאלט זיך אין דער ישיבה פון שם ועבר, לערנט ער תורה. שפעטער, ווען ער איז ביי לבן הארמי און מאכט דארט גרויסע פארמעגנס, פאשעט ער זיינע שאף און לערנט תורה. דער פסוק דערציילט: "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ד' במקום הזה". יעקב וועקט זיך אויף פון שלאף און זאגט: ווארהאפטיג, ג-ט איז פאראן אין דעם ארט. חז"ל זאגן אז דאס ווארט "משנתו" מיינט "ממשנתו", פון זיין לערנען. יעקב ווייסט פון דער אייביגקייט פון געטליכקייט דורך לערנען, דורך תורה און דורך וויסן.

יצחק שטעלט מיט זיך פאר טראדיציע. יצחק איז דער איינציגער ביי זיין פאטער אברהם און שרה. זיי האבן אים אריינגעברענגט דעם גלויבן אין ג-ט. ער האט געגלויבט אין דעם וואס זיינע עלטערן האבן אים געלערנט. ווען זיין פאטער האט אים געהייסן אז ער זאל זיך

מקריב זיין פאר ג-ט, טוט ער דאס. נישט דערפאר ווייל ער האט געהערט א געטליכע שטימע וואס פארלאנגט דאס, נאר פשוט דערפאר ווייל זיין טאטע הייסט אים דאס טאן. יצחקס דערציאונג איז געווען זייער אויפמערקזאם. שרה האט אכטונג געגעבן אז יצחק זאל אפילו נישט צוזאמענקומען מיט ישמעאל. דאס איז טראדיציע און מסורה.

אברהם דאגעגן איז בלויז ענטוזיאזם און עקסטאז. אברהם קוקט אויפן הימל און אויף דער ערד, אויף דער וועלט און אויפן מענטש, ווערט באגייסטערט און רופט אויס: "אי אפשר לבירה בלי מנהיג". עס איז אוממעגליך אז די הארמאניע און פראכט זאלן נישט האבן קיין פירער. די גמרא זאגט: "אברהם אבינו רב לא היה לו ואביו לא למדו". אברהם האט ביי קיין רבי נישט געלערנט. זיין פאטער האט אים נישט דערצויגן. ער האט נישט געהאט קיין טראדיציע. נאר אליין, פון זיך, איז ער צוגעקומען צו דער געטליכער איבערצייגונג. אין א וועלט פון געצנדינסט און מאראלישער געפאלנקייט פארזיכערט ג-ט אברהם אז ער וועט זיין דער וואס וועט ברענגען דער מענטשהייט דעם אמתן גלויבן. ג-ט זאגט אים צו אז ער אליין, זיין זון יצחק און זיין אייניקל יעקב, וועלן אויף דער וועלט, אויף אלע וועגן, ווייזן מענטשן צו דער אמת'ער אמונה.

דערפאר זאגן מיר אין דער שמונה עשרה: "אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב". דער ג-ט פון אונזערע אלע דריי אבות, ווייל זיי רעפרעזענטירן די דריי וועגן צו אמונה. חז"ל באמערקן אבער אז מיר פארענדיגן בלויז מיט "מגן אברהם". עס וועלן קומען אנדערע צייטן, ווען אידן וועלן לאידער נישט האבן קיין תורה. זיי וועלן אויך נישט האבן קיין טראדיציע. אידישע טאטעס וועלן זייערע קינדער גארנישט איבערגעבן. דאן וועט אידישקייט עקזיסטירן דורך דער ירושה פון אברהם. דאס אידישע געפיל, די אידישע נשמה און דאס אידישע הארץ, וועט נישט אויסגעלאשן ווערן. דאס וועט ברענגען צו אן אויפלעבונג פון דעם אידישן פאלק און פון דער אידישער תורה.

וירא

חז"ל באמערקן אז די לעבנסגעשיכטע פון אברהם אבינו הייבט זיך אן מיט א "לך לך" און ענדיגט זיך מיט א "לך לך". דער ערשטער אויפטריט פון אברהם איז פארבונדן מיט דעם: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך". אברהם פארלאזט זיין לאנד, זיין געבורטסארט און זיין פאטערס הויז. ער פארלאזט זיין גאנצן ביזאיצטיקן לעבנסשטייגער און הייבט אן א גאנץ נייעס לעבן. ער לייגט א פונדאמענט פאר א לעבן וואס איז גאר אנדערש פון דעם וואס הערשט אין זיין סביבה. אברהם רעכנט זיך מיט קיינעם נישט. ער קלעטערט איבער די שטערונגען און פארשימונגען פונעם געצנדינסט און פארשפרייט דעם גלויבן אין אמת'ער געטליכקייט. דער לעצטער אויפטריט פון אברהם איז ווידער פארבונדן מיט א "לך לך". דאס איז: "ולך לך אל ארץ המוריה", וואס געפינט זיך אין דער היינטיגער סדרה. אברהם ווייזט זיין גרייטקייט מקריב צו זיין זיין איינציגן זון פאר ג-ט.

חז"ל האבן דא באטאנט די גרויסע וויכטיגקייט פון דער לעבנסגעשיכטע פון אברהם. עס איז באקאנט אז אין דער געשיכטע פון דער אנטוויקלונג פון וויסנשאפט שפילט די אנטוויקלונגסגעשיכטע גאר א קליינע ראלע. פאר דעם פאכמאן אין א געוויסער

וויסנשאפט איז נישט וויכטיג צו זיין באקאנט מיט דער געשיכטע, ווי אזוי די וויסנשאפט איז אנטשטאנען. א מאטעמאטיקער, א פיזיקער און א מעכאניקער שטודירן די געזעצן פון דעם געגנשטאנד. אין די לאבאראטאריעס מאכן זיי זיינע פארשונגען. זיי איבערצייגן זיך אין דעם אמת פון די אנגעגעבענע נאטורגעזעצן. פאר א פאכמאן פאלט עס קיינמאל נישט איין צו וועלן וויסן ווי אזוי דאס געזעץ איז אנטשטאנען. צו וואס נוצט אים דאס? ער האט פאר זיך א פארטיג געזעץ. ער דארף דאס געזעץ עקספערימענטירן און זיך איבערצייגן צי עס איז אמת אדער נישט. מער גייט אים נישט אן די פראגע ווי אזוי א מאטעמאטיקער אדער פיזיקער איז געקומען צו אזא החלטה, און פארוואס מען איז געקומען צו אזא רעזולטאט. דאס האט נישט קיין שום נפקא מינה. דער הויפטווערט איז דער אינהאלט פונעם וויסן און נישט מער.

אנדערש איז עס מיט אמונה, מיט גלויבן. דא איז נישט גענוג צו לערנען בלויז דעם אינהאלט פונעם גלויבן. מען מוז נאך באקאנט ווערן מיט דער געשיכטע, מיטן אנטשטיין פונעם גלויבנסגעדאנק, מיטן וועג ווי אזוי דער גלויבן האט זיך אריינגעברענגט אין דער מענטשהייט. דער אידישער גלויבן, וואס איז געווארן דער יסוד פון אלע וויכטיגסטע אמונות פון דער מענטשהייט, האט צו פארדאנקען אונזערע דריי אבות: אברהם, יצחק און יעקב. זיי האבן געלייגט דעם פונדאמענט פאר אמת'ער געטליכקייט אין דער וועלט. כדי צו פארשטיין די אידישע אמונה, מוז מען דערפאר גענוי באקאנט ווערן מיט דער לעבנסגעשיכטע פון אונזערע אבות.

חז"ל האבן ארויסגעפונען אז אונזערע דריי אבות האבן רעפרעזענטירט דריי וועגן אנצוקומען צום גלויבן. אברהם איז געווען דער ענטוזיאסט. באגייסטערט פונעם קאסמאס און פון דער פראכטפולער הארמאניע פונעם באשאף, קומט ער צו דער אמונה אין דעם איינציגן ג-ט. יצחק איז דער געטרייער טראדיציאנעלער נאכפאלגער פון זיינע עלטערן. ער האט מסירת נפש כדי צו דערהאלטן די מסורת אבות. יעקב אבינו איז דער וואס ווייזט א נייעם וועג צו אמונה. ער זאגט אז דורך תורה און וויסן מוז מען אויך קומען צו אמונה.

די הויפטראלע אין דער אנטוויקלונגסגעשיכטע פון דער אידישער אמונה שפילט אברהם אבינו. אין א וועלט פון געצנדינסט און בארבאריי איז אברהם געווען דער איינציגער און דער ערשטער וואס האט גענומען אויפצוברעכן דעם קולט וואס האט געהערשט אין זיין צייט. ער האט אנטדעקט און געפרעדיגט אמונה אין אמת'ער געטליכקייט.

זיין לעבנסגעשיכטע הייבט זיך אן מיט דעם "לך לך". ער הערט די געטליכע הבטחה פון "ואעשך לגוי גדול, ואברכך ואגדלה שמך". חז"ל זאגן אז מיט די ווערטער האט ג-ט אברהמען פארשפראכן אז ער וועט זיין דער באגרינדער פון דער אמונה, וואס וועט זיך אריינברענגען דורך דריי וועגן: דורך אלקי אברהם, דורך אלקי יצחק און דורך אלקי יעקב. דורך באגייסטערונג, דורך טראדיציע און דורך וויסן. חז"ל פארענדיגן זייער וואונדערליכע דרשה מיט: "יכול יהא חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ולא בכולן". עס איז אמת אז מיר האבן דריי וועגן צו אמונה. דערפאר זאגן מיר

אין דער שמונה עשרה: "אלקי אברהם ואלקי יצחק ואלקי יעקב". מען זאל אבער נישט מיינען אז מען פארענדיגט מיט אלע דריי. מען פארענדיגט בלויז מיט "מגן אברהם".

דאס מיינט אז אין אלע צייטן און אין אלע עפאכן, ווען עס קומט א ריקפאל אין דער מענטשהייט, ווען מענטשן זינקען מאראליש און עטיש, ווערט די אמונה אפגעשוואכט. מען דערזעט אז קיין שום רעטונג איז נישטא. דאמאלט קומט געוויינליך א ווידעראויפלעבונג. אבער אזא אויפלעבונג וועט קיינמאל נישט קומען דורך אלקי יצחק. נישט דורך טראדיציע, ווייל אין אזעלכע צייטן איז שוין נישטא קיין שום שפיר פון טראדיציע. אויך נישט דורך תורה און וויסן, ווייל אין צייטן פון געפאלנקייט און מאראלישער נידעריגקייט איז קיין תורה נישטא.

אין אזעלכע צייטן בלייבט בלויז דער וועג פון אלקי אברהם, דער וועג פונעם אינערן געפיל, פונעם אינערליכן פונק פון ג-טסגייסט, וואס גליעט אין דעם אידישן הארץ. דאס וועט ברענגען די אויפלעבונג.

אזוי פירט זיך עס טאקע כסדר אין דער וועלט. מיר האבן אבער אויך נאך אנדערע צייטן. מיר האפן אויף דעם באהירטן הימל, אויף א צייט ווען עס וועט זיין: "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים". דאמאלט וועט די גאנצע מענטשהייט איינזען אז דווקא דורך דעה, דווקא דורך וויסן, מוז מען צוקומען צו אמת'ער אמונה. דער פסוק זאגט אז עס וועלן קומען צייטן ווען אלע פעלקער פון דער וועלט וועלן זאגן: "לכו ונעלה בית ד'". לאמיר ארויפגיין צו ג-טס הויז. חז"ל דרשענען: "לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית". אברהם האט אנגערופן זיין אמונה א בארג. אברהם האט געזאגט "בהר ד'". יצחק האט אנגערופן זיין וועג פון אמונה א פעלד. ביי יצחק שטייט "לשוח בשדה". יעקב רופט אויס: "אין זה כי אם בית אלקים". יעקב באצייכנט דעם וועג פון זיין אמונה מיטן ווארט "בית", הויז.

דער וועג פון אברהם איז נישט קיין לייכטער. ער איז ווי א בארג אויף וועלכן מען דארף שטייגן און נישט אלע קענען ארויפקומען. דער וועג פון עקסטאז און באגייסטערונג איז נישט צוגעפאסט פאר יעדן. נאר איינצעלנע קענען אזוי אויפלעבן. דער וועג פון יצחק, דער וועג פון טראדיציע, איז ווי אן אויסגעאקערט פעלד אויף וועלכן אלע קענען גיין. דער וועג פון יעקב, דער וועג פון תורה און וויסן, איז ווי א הויז וואו א מענטש האט זיין לעבן און זיין צופרידנקייט. ביז צום אחרית הימים דערהאלט זיך אמונה ביי די ברייטע שיכטן פונעם פאלק אדער דורך דעם וועג פון אברהם אדער דורך דעם וועג פון יצחק. אבער עס וועלן אמאל קומען צייטן ווען אמונה וועט זיין באזירט אויף תורה און וויסן. דאמאלט וועט די גאנצע מענטשהייט זאגן: "לכו ונעלה אל בית ד'", אין דעם הויז פון ג-ט, "אל בית אלקי יעקב", צום הויז פון יעקבס געטליכקייט.

עס איז בכלל נישט נויטיג אויפצווייזן די אמת'קייט פון דער וואונדערליכער דרשה. די געשיכטע פון דער מענטשהייט האט דאס אליין באשטעטיגט. "ואעשך לגוי גדול, זה שאומרים אלקי אברהם". דער וועג פון גלויבן דורך באגייסטערונג און עקסטאז איז אנגענומען געווארן דורך דער גרעסטער מערהייט פון דער גאנצער מענטשהייט. אברהם איז דער "אב המון גוים". פון אברהם שטאמען כמעט רוב פעלקער פון דער וועלט: דער

איסלאם און דאס קריסטנטום, און אזוי ווייטער. "ואברכך, זה שאומרים אלקי יצחק". דער וועג פון מסירת נפש פאר אמונה, דורך טראדיציע און מסורת אבות, דערמיט זענען אידן געבענטשט. אידן האבן א דאנק זייער מסירת נפש פאר טראדיציאנעלער אמונה זיך און זייערע קינדער געבענטשט מיט נצחיות און אייביגקייט. "ואגדלה שמך, זה שאומרים אלקי יעקב". דער וועג פון יעקב, דער וועג פון אמונה דורך תורה און וויסן, וועט האבן דעם גרויסן נאמען אין דער גאנצער מענטשהייט ווען עס וועט קומען דער אחרית הימים.

ביז צום אחרית הימים איז דעת און וויסן ליידער נישט קיין גאראנטיע פאר מאראל, נישט פאר עטיק און אפילו נישט פאר קיין מענטשלעכקייט. חז"ל זאגן אז אין דעם איז באשטאנען דער וויכוח צווישן אברהם אבינו און שם, דעם זון פון נח. דער פסוק זאגט: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ד' יראה". אברהם האט געגעבן א נאמען דעם הייליגן פלאץ פון דער עקידה: "ד' יראה". מלכי צדק, דאס איז שם, דער זון פון נח, האט דעם פלאץ גערופן "שלם", ווי עס שטייט: "מלכי צדק מלך שלם". דאס ווארט "שלם" מיינט שלימות, עס מיינט וויסן. שם האט געהאלטן אז די גרעסטע ברכה פאר דער מענטשהייט איז וויסן און חכמה. וואס מער שלימות פון חכמה און וויסן מענטשן וועלן דערגרייכן, אלץ העכער וועלן זיי שטיין אין גייסטיקייט און מענטשלעכקייט. אברהם דאגעגן האט געהאלטן אז דער עיקר איז יראה, ג-טספארכט, אן יראה איז חכמה אליין גארנישט ווערט.

אברהם האט די איבערצייגונג אין זיין לעבן באשטעטיגט. אז א הונגער טרייבט אים צו גיין פון איין לאנד צום צווייטן, קומט ער קיין מצרים. דארט איז נישטא קיין מענטשלעכקייט און קיין מאראל. ער מוז זיין פרוי שיצן פון א בארבארישן אנפאל. ער קומט דערנאך קיין גרר. דארט איז א קולטורעל לעבן מיט געזעצן און וויסן. אבער ער איז דארט נישט מער זיכער ווי אין מצרים. ער מוז דארט פונקט אזוי אכטונג געבן אויף שרה ווי אין מצרים. ווען אבימלך פרעגט אים ווי אזוי ער איז געקומען צו טראכטן שלעכט וועגן די מענטשן פון גרר, אז זיי וועלן אפטאן נישט קיין שיינע מעשים, ענטפערט אים אברהם: "כי אמרתי רק אין יראת ד' במקום הזה והרגוני על דבר אשתי". איך האב געזען אז בלויז ג-טספארכט איז נישטא דא. דערפאר האב איך מורא געהאט אז מען וועט מיך הרגענען צוליב דער פרוי. מען קען זיין מיט חכמה, מיט געזעצן און מיט כלערליי המצאות. ווען עס פעלט בלויז יראת אלקים, ג-טספארכט, איז מען מיטן נאקעט לעבן נישט זיכער.

אברהם אבינו האט געהאלטן אז "ראשית חכמה יראת ד'". קודם כל מוז מען האבן אמונה. ערשט דעמאלט קען מען צוקומען צו שלימות, אפילו צו שלימות פון חכמה און וויסן. אן יראת ד' קען מען נישט צוקומען צו קיין שלימות, אפילו נישט צו שלימות פון חכמה און וויסן. די מענטשהייט איז נאך נישט פעאיג אנצוהייבן מיט בלויז חכמה.

אברהם אבינו האט געהערט די געטליכע שטימע וואס האט צו אים געזאגט: "התהלך לפני והיה תמים". קודם דארף מען גלויבן בתמימות אין געטליכקייט. פונעם תמימות'דיגן גלויבן קען מען דערנאך שטייגן צו שלימות. אברהם האט געהאלטן פון דער פאראלעל: "ויקרא אברם בשם ד'". ער איז געגאנגען און האט הויפטזעכליך געפרעדיגט

וועגן אמונה. מלכי צדק דאגעגן איז געווען דער "מלך שלם", דער אנהעגנער פון שלימות דורך חכמה און וויסן. ער האט איינגעפירט די באקאנטע מדרשות פון שם ועבר, די אקאדעמיעס פון וויסן און געלערנטע חכמה.

חז"ל פארענדיגן דעם דרש מיט דער וואונדערליכער באמערקונג: שם האט דעם גייסטיגן פלאץ גערופן "שלם", אברהם האט אים גערופן "יראה". ג-ט האט דערפאר געזאגט אז דער פלאץ זאל פון היינט אן הייסן "ירושלם". דאס ווארט "ירושלם" איז די קאמבינאציע פון די צוויי ווערטער: "יראה" און "שלם", ג-טספארכט און וויסן. אבער קודם יראה און דערנאך חכמה. דאס איז דער סוד פון אידישקייט.

תולדות

קליין איז די היינטיגע סדרה, אבער גרויס איז זי אין איר רייכן און טיפן אינהאלט. צום ערשטן מאל באגעגענען מיר זיך אין דער היינטיגער סדרה מיט דעם אזוי גערופענעם "ויתרוצצו", מיט דעם אייביגן געראנגל וואס גייט אן צווישן יעקב און עשו ביז אויף דעם היינטיגן טאג. שוין אין זייער מוטערס בויך, נאך איידער זיי זענען געבוירן געווארן, האבן יעקב און עשו קיין שלום נישט געהאט. זיי האבן זיך נישט געקענט פאראייניגן.
וואונדערליך איז די דרשה פון חז"ל וואס רש"י ברענגט: נאך איידער יעקב און עשו זענען געבוירן געווארן, האבן זיי זיך געקריגט צווישן זיך וועגן פראגן פון וועלט און מענטש.

עשו האט געזאגט צו יעקב: לאמיר זיך איינטיילן מיט דער וועלט. דערויף האט יעקב געענטפערט: דעם עולם הזה לאז איך אינגאנצן פאר דיר, און טרעט מיר אפ דעם עולם הבא. עשו כאפט זיך צו דער חלוקה. ער נעמט דעם גאנצן עולם הזה און שענקט יעקב דעם גאנצן עולם הבא, דאס גאנצע רוחניות. עשו איז געווען זיכער אז ער האט געמאכט א גוטן געשעפט. ער האט באקומען דעם גאנצן גשמיות, דאס מיינט עסן, טרינקען און גרויסע פארמעגנס. יעקב דאגעגן האט לויט זיין מיינונג באקומען גארנישט. עולם הבא איז רוחניות, און רוחניות קען מען נישט אנטאפן. מען קען עס נישט נעמען אין דער האנט און עס איז נישט גרייפבאר.

עשו, צופרידן פון דעם גוטן געשעפט וואס ער האט געמאכט, שפרינגט טאקע דער ערשטער אריין אין דעם עולם הזה. פוילערהייט גייט יעקב הינטער אים. אבער שוין ביים ערשטן צוזאמענשטויס מאכט עשו גאר נישט קיין גוטן עסק. אין אמת'ן עקזיסטירט דאס בכלל נישט, און עס איז אפילו אין דעם עולם הזה נישט מעגליך צו האבן בלויז א גשמיות'דיג לעבן אליין. מיט גשמיות אליין קען קיין מענטש נישט לעבן. אויב א מענטש וויל לעבן בלויז מיט גשמיות, האט ער גארנישט קיין לעבן. פון עולם הבא האט ער זיך דאך אליין אפגעזאגט, און עולם הזה אן עולם הבא איז בכלל נישטא.

פארקערט איז עס מיט יעקב. אויב א מענטש לעבט מיט רוחניות, מיט עולם הבא, האט ער אויך עולם הזה. א מענטש וואס לעבט מיט ווייניג פארמעגנס האט צופרידנקייט אין לעבן, פרייד און מנוחה. דאגעגן, א מענטש וואס לעבט נישט מיט קיין שום גייסט קען קיינמאל נישט זיין צופרידן און קיינמאל נישט האבן מנוחה. ממילא האט ער נישט קיין

עולם הזה. א מענטש ביי וועמען דער ציל פון לעבן איז גשמיות האט קיינמאל נישט גענוג. וויפיל ער האט, וויל ער האבן מער. די צער און שמערצן וואס ער האט וועגן דעם וואס עס פעלט אים זענען תמיד גרעסער פון דער צופרידנקייט וואס ער האט פון דעם וואס ער פארמאגט.

דער דובנער מגיד האט אמאל מאטעמאטיש אויפגעוויזן אז דעם מיליאנער פעלט תמיד א סך מער ווי דעם ארימאן. דער חשבון איז א פשוטער. די גמרא זאגט אז א מענטש וואס יאגט זיך נאך עשירות וויל תמיד האבן דאס דאפלטע פון דעם וואס ער האט. פון דעם קומט אויס אז אן ארימאן וואס פארמאגט בלויז איין רובל וויל נאך איין רובל. דאס מיינט אז אים פעלט תמיד בלויז איין רובל. דאגעגן, א מיליאנער וואס פארמאגט א מיליאן וויל תמיד האבן נאך א מיליאן. דאס מיינט אז אים פעלט תמיד א מיליאן. אים פעלט דאן א סך מער ווי דעם ארימאן. דער שמערץ פון דעם וואס עס פעלט אים א מיליאן איז פיל גרעסער ווי דער שמערץ פון דעם וואס עס פעלט אים בלויז א רובל.

עס קומט נאך א מאטיוו. דער מיליאנער ביי וועמען דער ציל פון לעבן איז בלויז פארמעגן קען נישט זיין גליקליך. ער שרעקט זיך טאג און נאכט אז ער זאל חלילה נישט פארלירן דאס וואס ער האט. ממילא קען אזא מענטש נישט זיין גליקליך און נישט האבן קיין מנוחה. פארשטייט זיך אז אויב מען האט נישט קיין מנוחה און מען איז נישט גליקליך, האט מען נישט קיין עולם הזה.

די פסוקים דערציילן אונז ווייטער אז עשו און יעקב האבן זיך טאקע גענוי געהאלטן אין זייער אפגעמאכטער חלוקה. עשו איז געווארן "איש יודע ציד, איש שדה", א מענטש וואס האט כסדר געיאגט נאך נייע זאכן. ער איז ארומגעלאפן אין די פעלדער און אין די וועלדער כדי זיך צו קענען נאכגעבן זיינע תאוות און כדי צו פארגרעסערן זיין פארמעגן. יעקב דאגעגן איז געווען "איש תם יושב אהלים", א מענטש פון גענוגקייט. עס האט אים נישט געפעלט. ער האט תמיד געהאט גענוג. דערפאר איז ער געזעסן אין געצעלט. ער האט געלערנט און זיך פארנומען מיט גייסטיקייט.

עשו, וואס האט זיך כסדר געשטרענגט, קומט איין מאל אהיים פונעם פעלד. "והוא עיף", ער איז מיד. ער איז נידערגעשלאגן און נישט צופרידן. תמיד געלינגט עס אים דאך צו באקומען פארמעגנס. אבער א סך מאל לאזט זיך עס אויס מיט גארנישט. עשו איז דערפאר געווען גאנץ אומגליקליך. הונגעריג איז ער דאס מאל אויך געווען. ער האט קיין האז נישט געשאסן און קיין פויגל נישט געכאפט. ער האט נישט וואס צו עסן. ער טרעפט יעקב אין געצעלט. יעקב קאכט ארבעס, רויטע ארבעס. קיין ברירה, אז מען איז הונגעריג איז דאס אויך א סחורה. ער בעט יעקב אז ער זאל אים געבן א פארציע ארבעס. יעקב דערזעט ערשט יעצט אז עשו האלט זיך טאקע פעסט צו דער אלטער חלוקה וואס זיי האבן אמאל אפגעמאכט איידער זיי זענען געבוירן געווארן. עשו האלט טאקע אז דער גאנצער ציל פון לעבן איז עסן, טרינקען און צוזאמענקלייבן פארמעגנס. דאמאלט זאגט יעקב צו עשו: פארקויף מיר די בכורה. לויט דער חלוקה וואס זיי האבן אפגעמאכט איז עשו דאך געווארן דער עלטערער. עשו זאגט זיך טאקע אפ פון יעדן גייסט, אבער איין גייסטיגער שטריך איז ביי אים דאך געבליבן. ער איז א בכור, אן ערשטגעבוירענער. דאס

איז א ריין רוחניות'דיגע אייגנשאפט. דער בכור האט יעדעס מאל די פליכט צו פירן די משפחה מיט גייסט. אויב עשו פארלייקנט רוחניות, האט ער נישט צו טאן מיט קיין בכורה. עשו ענטפערט אים: "הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה". ער האלט זיך פעסט צו זיין אפמאך. לעבן מיינט בלויז גשמיות. ער וויל נישט קיין עולם הבא, און ווען מען שטארבט האט מען מער גארנישט. ממילא איז בכורה אויך גארנישט. ער גיט דערפאר אוועק אויך די בכורה וואס ער האט זיך פארדינט ביי דער חלוקה. יעקב האט אים נישט געגלויבט. ער פארלאנגט פון אים אז ער זאל אים שווערן אז ער מיינט דאס ערנסט. עשו שווערט טאקע דערויף און בלייבט אזוי א ריין גשמיות'דיגער מענטש.

נאך דער מעשה דערציילן די פסוקים אז ג-ט האט זיך באוויזן צו יצחק און אים צוגעזאגט אז ער וועט געבן זיינע קינדער דאס לאנד וואס ער האט פארשפראכן אברהם. דאס מיינט אז נאכדעם וואס יעקב האט באקומען די בכורה פון עשו איז יעקב דאן געווארן דער עלטערער יורש פון זיין פאטער'ס רעכט. ממילא איז ער געווארן דער הויפט-יורש פון זיינע עלטערנס לאנד.

יצחק ווייסט נישט פון דעם אלעם. ווען יצחק ווערט אלט וויל ער געבן זיינע קינדער א ברכה. ער וויל זיי בענטשן אויף זייער ווייטערדיקן לעבנסוועג. רבקה שרעקט זיך אז יצחק זאל דורך זיין אומפארזיכטיגקייט חלילה מיט זיינע ברכות נישט דעם גאנצן אפמאך צווישן יעקב און עשו אומווארפן, און די יוצרות נישט פארטוישן. זי הערט דערפאר צו דעם געשפרעך וואס יצחק האט מיט עשו. זי מאכט אז יעקב זאל דער ערשטער באקומען די ברכות אנשטאט עשו. רבקה'ס מאניפולאציע געלינגט אויף דער העכסטער מדרגה און יעקב באקומט די ריכטיגע ברכה וואס ער האט געדארפט.

נאכדעם ווי יצחק איבערצייגט זיך אז יעקב, ווען מען דארף, קען זיך אויך פארשאפן א פאר הענט פון עשו, זאגט ער אים די ברכה פון "מטל השמים ומשמני הארץ": סיי פון הימל און סיי פון דער פעטקייט פון דער ערד. יעקב, ווען ער וועט זיך באזעצן אין זיין אייגענעם לאנד, זאל האבן סיי די ברכה פון גשמיות סיי די ברכה פון רוחניות. מיט רוחניות אליין קען מען נישט דערהאלטן קיין לאנד. מען מוז האבן עקאנאמישע פארזארגונג און גשמיות'דיגע אומאפהענגיגקייט. אבער איין זאך איז אינטערעסאנט: יצחק בענטשט יעקב קודם מיט "מטל השמים", דאס מיינט גייסטיגע אוצרות, און ערשט דערנאך מיט "משמני הארץ", דאס זענען מאטעריעלע רייכטומען.

ווען עשו דערהערט פון זיין פאטער אז ער האט יעקב געגעבן א ברכה פון גשמיות ווערט ער אויפגעברענגט: היתכן? ווי קומט עפעס גשמיות צו יעקב? גשמיות באלאנגט דאך אינגאנצן צו אים אליין. עשו שרייט דאן: "ויעקבני זה פעמים". יעקב האט אים שוין צוויי מאל אפגענארט. איינמאל, ווען ער האט פון אים צוגענומען די בכורה, האט ער אים דאמאלט איינגערעדט אז די בכורה איז בלויז א גייסטיגע זאך און האט גארנישט צו טאן מיט גשמיות. צום סוף האט ער אויף דעם גרונט פון דער בכורה באקומען א ברכה פון "הוה גביר לאחיך", ער זאל זיין דער הער איבער זיינע ברידער. הערשאפט און גבירות שמעקט דאך מיט גשמיות. דער עיקר אבער, שרייט עשו, איז "את ברכתי לקח". ער האט

געגומען מיין ברכה. ער האט גענומען א ברכה וואס באלאנגט צו מיר, און נאר צו מיר. "משמני הארץ" באלאנגט בלויז צו אים אליין.

יצחק מאכט דאן א פשרה. ער גיט פאר ביידע די ברכות פון גשמיות און רוחניות צוזאמען. ער ענדערט נאר דעם סדר פון די ברכות. יעקב האט ער געגעבן קודם "מטל השמים" און דערנאך "משמני הארץ". עשו גיט ער קודם "משמני הארץ" און נאר דערנאך "מטל השמים מעל". מערקווירדיג איז אז אין דעם סדר איז אלעס פאראייביגט: דער שטרייט צווישן יעקב און עשו ביז אויף דעם היינטיגן טאג.

די פעלקער פון דער וועלט, וועלכע שטאמען פון עשו, קענען נישט האבן קיין שום גייסטיגע ברכה. זיי קענען נישט שטייגן אין קיין רוחניות אויב זיי האבן נישט קודם גשמיות. ערשט ווען עס גייט זיי גוט, ערשט ווען זיי זענען געבענטשט מיט אלע ערדישע רייכטומען און פארשידענע פארמעגנס, שטייגן זיי אויך אין חכמה און אין וויסנשאפט. דאן קענען זיי אויך זיין איידל און אנשטענדיג. אבער אויב עס פעלט זיי דאס גשמיות'דיגע זענען זיי דאן גאר ווייט פון איידלקייט און רוחניות. זיי קענען דאן נישט פארגרעסערן זייער חכמה און קענען דאן נישט זיין אנשטענדיג. זיי זענען דאן גרייט אפילו חרוב צו מאכן די וועלט. צוליב זייער גשמיות וועלן זיי תמיד אויפגעבן יעדן אידעאל און יעדן שפור פון גייסטיקייט.

ביי אידן איז עס פארקערט: מען מוז תמיד אנהייבן מיט "מטל השמים", מיט גייסט. ווען א איד הויבט אן מיט "משמני הארץ", קומט ער קיינמאל נישט צו קיין "טל השמים". דער איד איז מיט דעם דער היפוך פון דעם גוי. א גוי, וואס מער ער פארמאגט, אלץ איידלער ווערט ער. דער איד דאגעגן, וואס מער פארמעגן ער באקומט, אלץ מער פארגרעבט ער זיך און ווערט דערווייטערט פון זיין אידישן גייסט. נישט איין מאל זעען מיר מיט אונזערע אייגענע אויגן ווי דער זעלבער איד, וואס איז אין דער אלטער היים געווען א טרייער איד, פול מיט אידישן גייסט און מיט אלע אידישע הייליגקייטן, ווערט אין די נייע לענדער פון אמעריקע אינגאנצן פארדארבן. נישט דערפאר ווייל די אידעאלן געפעלן אים נישט, נאר פשוט ווייל ער האט דא באקומען אביסל געלט. דערפאר מוז יעקב אנהייבן תמיד מיט "טל השמים". ער מוז זיין רייך אין גייסט. דאן קען ער שוין אויך האבן "משמני הארץ".

די פעלקער פון דער וועלט מוזן קודם האבן "משמני הארץ". זיי מוזן האבן רייכטום. עס טאר זיי נישט פעלן קיין גשמיות. אויב עס פעלט זיי חלילה עפעס זענען זיי גרייט די וועלט צו פארניכטן און זיך בכלל נישט צו רעכענען מיט קיין שום מאראל פון גייסט און רוחניות. דאס איז דער סוד פון די ברכות פאר יעקב און עשו.

חיי שרה

די סדרה פון דער היינטיגער וואך טיילט זיך אין צוויי טיילן. דער ערשטער טייל שילדערט שרה'ס אפשטארבן, אברהם'ס וויינען און קלאגן, זיין שמערץ און צער איבער דעם פארלוסט פון זיין טרייער פרוי. דער צווייטער טייל דערציילט וועגן דער חתונה פון

יצחק מיט רבקה, יצחק'ס גליק און פרייד ווען עס איז אים געלונגען צו באקומען רבקה פאר א פרוי. אונזער תורה איז זייער קארג אין ווערטער. זי רעדט זייער קורץ. זי שילדערט א מענטש און א פאסירונג בלויז מיט א פאר שטריכן. אבער די איינציקע שטריכן זענען שטארק און געַנוי. מען קען דורך די קורצע ווערטער ארייַנדרינגען אין דער נשמה פון דער געשילדערטער פערזענליכקייט און אין דער טיפקייט פון דער דערציילטער פאסירונג.

הייליג און דערהויבן איז דאס מוסטערבילד וואס די תורה גיט אונז וועגן דעם פאמיליע־לעבן פון אונזערע אבות. די היינטיגע מאדערנע וועלט רימט זיך מיט דער עמאנציפאציע פון דער פרוי, און ווייזט אויף אז די פרוי איז אין אלטערטום געווען דערנידעריגט און פארשקלאפט. נישט איינמאל הערט מען פון אונזערע אייגענע כלומערשטע משכילים אויך די קריטיק אז ביי אונז אידן האט די פרוי נישט פארנומען דעם געהעריגן בכבוד'דיגן פלאץ, נישט אין דער פאמיליע און נישט אין דער געזעלשאפט. עס לוינט דערפאר צו שטודירן די שילדערונג פון דער תורה וועגן דער שטעלונג פון אונזער מוטער שרה אין איר היים, און אזוי אויך אין דער געזעלשאפט. שרה איז קודם כל די אומדערמידליכע, געטרייע חבר'טע פון איר גרויסן מאן. זי איז די עקרת הבית. טראץ דעם וואס זי האט דינסטן און קנעכט פירט זי אליין די ווירטשאפט פון אברהם'ס הויז. מיר זעען זי שטענדיג באשעפטיגט מיט דער ווירטשאפט פון דער היים. זי נעמט אויך אויף די געסט וואס קומען צו אברהם. זי גרייט אן און פארריכט דאס עסן. זי האלט זיך אבער פערזענליך אין דעם הינטערגרונט, ווי עס פאסט פאר א הויז וואס רעכנט זיך מיט צניעות און מאראלישער האלטונג.

דער פסוק דערציילט אז די מלאכים וועלכע זענען געקומען צו אברהם האבן נאכן עסן געפרעגט: "איה שרה אשתך", וואו איז דיין פרוי שרה? אברהם האט געענטפערט: "הנה באהל", זי איז אין געצעלט. די פראגע און דער ענטפער זענען נישט פארשטענדליך. צו וואס האבן די מלאכים געפרעגט וואו שרה איז? זיי האבן דאך אליין געדארפט וויסן וואו זי געפינט זיך. און וואס האט אברהם זיי דערציילט מיט דעם אז זי איז אין געצעלט? אודאי, זי איז אין געצעלט. וואו דען זאל די פרוי זיין? אויך איז עס מערקווירדיג אז אין דער תורה שטייען פינטעלעך איבער דעם ווארט "איה". וואס באדייטן די פינטעלעך?

איינער פון אונזערע מפרשים באמערקט אז די פראגע פון די מלאכים און אברהם'ס ענטפער האבן גאר אן אנדער כוונה. די מלאכים זענען געקומען אין אברהם'ס הויז צו אנזאגן די בשורה אז ער און זיין פרוי זענען באשטימט פאר דער גרויסער השגחה צו ווערן די בויער און שעפער פונעם אידישן פאלק. די מלאכים האבן זיך איבערצייגט אז אברהם האט דאס טאקע פארדינט, אז ער איז דער שטאם־פאטער פון דעם עם ישראל. זיי זעען אז אברהם איז נאבל און איידל. ער איז פארליבט אין גערעכטיגקייט און האט אלע מעלות. אבער שרה האבן זיי נישט געזען. זיי האבן געוואלט וויסן מיט וואס שרה איז זוכה צו זיין די מוטער פון אלע אידישע מאמעס. זיי ווילן דערפאר הערן פון אברהם אין וואס עס באשטייט שרה'ס גרויסקייט. דערפאר האבן זיי געפרעגט: "איה שרה אשתך", וואו איז דיין פרוי שרה? געַנוי מיינט עס: וואו איז איר גרויסקייט, אין וואס באשטייט איר אויסגעצייכנטקייט? וואו איז איר געניאליטעט, וואס עס זאל זי בארעכטיגן צו זיין די מוטער פונעם עם ישראל?

אויף דער פראגע האט אברהם געענטפערט: "הנה באהל". איר אויסנאמליכקייט, איר גרויסקייט און איר געניאליטעט זענען אין געצעלט, אין דער היים, אין דער פארבעסערטער און דער דערהויבענער האלטונג פון איר משפחה, פון איר היים און פון איר הויז. שרה איז דער מוסטער פון דער אידישער פרוי. א אידישע פרוי דארף קודם כל געדענקען איר היים, איר פאמיליע און איר הויז.

שרה'ס גרויסקייט איז טאקע אין איר היים. אבער דאס שטערט איר נישט צו העלפן איר מאן אויך אין זיין גייסטיגער ארבעט. אברהם פארשפרייט אין דער דאמאלטיקער מענטשהייט דעם אידעאל פון אמונה אין ג-טלעכקייט. שרה נעמט אנטייל אין דער גייסטיגער ארבעט גלייך מיט אברהם. דער פסוק זאגט: "ואת הנפש אשר עשו בחרן". די נפשות וואסביידע האבן איינגעשאפט אין חרן: אברהם "מגייר את האנשים", און שרה "מגיירת את הנשים". אברהם האט מגייר געווען מענער און שרה האט מגייר געווען פרויען. חז"ל האבן דערמיט געוואלט באטאנען אז שרה איז נישט געשטאנען אפילו קיין פינטל אונטער איר גרויסן מאן אברהם, אויך נישט בנוגע זייער גייסטיגער ארבעט.

אין דער גמרא איז פאראן א מחלוקת וועגן דעם ווי אלט אברהם איז געווען ווען ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג פון דער אמונה. איינער פון די תנאים זאגט: "בן ג' שנים היה". אברהם איז געווען בלויז דריי יאר אלט ווען ער האט איינגעזען אז דער געצנדינסט איז פאלש. א צווייטער זאגט: "בן מ"ח שנים היה", ער איז געווען 48 יאר אלט ווען ער האט פארלאזט דעם געצנדינסט. די גמרא איז אומפארשטענדליך. פארוואס האבן די תנאים געדארפט אנגעבן אזעלכע מיינונגען וועגן אברהם'ס עלטער ביים פארלאזן דעם געצנדינסט? אין דער תורה שטייט דאך נישט קיין שום אנדייטונג אויף דעם. דער וואס זאגט אז אברהם איז געווען דריי יאר אלט קען זאגן אז ער האט דאס פארשטאנען מיטן שכל. דריי יאר איז דער צייט ווען א קינד הויבט אן צו האבן שכל. דערפאר קומט שוין ביי אברהם דער אוועקבליק פונעם געצנדינסט ביים ערשטן שפור פון שכל. אבער דער צווייטער תנא, וואס זאגט אז אברהם איז געווען 48 יאר אלט, פון וואנעט האט ער דאס גענומען? האט ער דאס געוואוסט מיט נבואה?

מען האט אמאל געפרעגט דעם גרויסן רבי'ן, רבי העשל, די פראגע. דער רבי האט געענטפערט גאר פשוט: אברהם מיט שרה זענען ביידע געשטאנען אויף איין מדרגה: גלייך גרויס, גלייך אין זייער פארשטאנד. נאך זייער אפשטארבן שטייען זיי אויך צוזאמען מיט גלייכע זכותים. דאן קומט א פראגע: אברהם האט דאך געלעבט א סך לענגער פון שרה? אברהם האט געלעבט 175 יאר און שרה בלויז 127 יאר. אפילו אויב מיר נעמען אן אז שרה האט אין איר לעבן געטון אזוי פיל פארדינט ווי אברהם, האט אברהם דאך מער פארדינסטן. ער האט לענגער געארבעט און מער געלייסטעט, ווייל זיין לעבן איז געווען לענגער.

דערפאר זאגט דער רבי אז דער תנא האלט אז אברהם האט פארלאזט דעם געצנדינסט ערשט ביי 48 יאר. דאס מיינט אז אברהם'ס לעבן האט זיך ערשט אנגעהויבן נאך 48 יאר. ווען מען נעמט אראפ די צאל 48 פון 175 בלייבט 127, געטוי אזוי פיל ווי שרה האט

געלעבט. דער תנא זאגט נישט קיין נבואה. ער זאגט בלויז אויסצוגלייכן דעם חשבון פון אברהם און שרה, כדי זיי זאלן ביידע האבן גלייכע פארדינסטן.

שרה'ס נאכפאלגערין איז געווען רבקה, יצחק'ס פרוי. דער פסוק אין דער היינטיגער סדרה דערציילט: "ויביאה יצחק האהלה", יצחק האט איר אריינגעברענגט אין געצעלט. דער פסוק פארענדיגט: "שרה אמו", זיין מוטער שרה. די פארבינדונג פון "שרה אמו" מיטן פריערדיגן זאץ איז נישט גראמאטיש. "האהלה" וויל דאך ענדיגן דעם זאץ. די ווערטער "שרה אמו" הענגען עפעס ווי אין דער לופט. רש"י זאגט דערפאר: "ותהי היא שרה אמו", רבקה איז געווארן גענוי די זעלבע ווי זיין מוטער שרה. רש"י ברענגט דאן א וואונדערליכע דרשה פונעם מדרש. דער מדרש זאגט: אזוי לאנג ווי שרה האט געלעבט איז אין אברהם'ס הויז געלויכטן א ליכט פון ערב שבת צו ערב שבת. א ברכה האט געהערשט אין דעם ברויט און א וואלקן האט פארדעקט אברהם'ס וואוינגעצעלט. ווען שרה איז געשטארבן זענען די דריי סימנים פארשוואונדן. מיט רבקה'ס אריינקומען זענען די סימנים צוריקגעקומען.

דער מדרש וויל אויסברענגען דעם אידישן אידעאל פון א פאמיליע־לעבן. ווי באקאנט האבן אידישע פרויען דריי מצוות וועלכע באלאנגען אויסשליסליך צו זיי און נישט צו מענער. די דריי זענען הדלקת הנר, דאס צינדן דעם ליכט פון ערב שבת; חלה, דער סימבאל פון נארונג; און נדה. די פרוי טראגט די אחריות פאר דער נארונג פון דער שטוב און פאר דער כשרות פונעם עסן. אפילו ברויט מוז מען אויך געבן א הכשר. עס זאל זיין כשר. אויב מען האט נישט גענומען חלה, האט מען דאס ברויט נישט געמאכט כשר. א פשוטער סימן איז דאס, אז די פרוי מוז טראגן די אחריות פאר דער גאנצער כשרות פון דער היים. דער דריטער, נדה, מיינט די ריינקייט פונעם פאמיליע־לעבן.

דער מדרש באמערקט אז אונזער מוטער שרה האט געהיט די דריי הויפט־אויפגאבן פון דער אידישער פרוי. אזוי לאנג ווי שרה האט געלעבט איז אין אברהם'ס הויז געלויכטן א ליכט פון ערב שבת צו ערב שבת. שרה האט געוואוסט אז א מאן איז פארנומען מיט געשעפטן און פרנסה. ער מוז זארגן פאר די גשמיות'דיגע זייטן פון דער היים. ער דארף געבן אכטונג אז דער פרוי זאל גארנישט פעלן, כדי זי זאל קענען דערהאלטן די שטוב. די פרוי דאגעגן דארף זארגן פאר דעם גייסטיגן לעבן פון דער היים. איר אויפגאבע איז צו זארגן אז דער מאן זאל אין דער היים געפינען זיין גייסטיגקייט און זיין גייסטיגן פארגעניגן. ער זאל נישט דארפן זוכן רו פון זיין וואכעדיגן, ענערגישן ארבעטסלעבן, פון עסק און מיה, אויסער די ווענט פון זיין אייגענער היים. די פרוי וואס דארף זיין פריינטליך דארף אנצינדן א ליכט פון ווארעמקייט און ליבשאפט, וואס זאל ווארעמען און באלייכטן די גאנצע וואך.

ביי שרה האט אין איר ברויט געהערשט א ברכה, ווי אויך די איידלקייט און די כשרות פון איר אידישן לעבן. דאס האט אריינגעברענגט א ברכה אין איר היים. דאס פארברענגען זיך מיט טרינקען און מיט אפשפילן ביי שפייזן ברענגט א קללה. עס ברענגט צו אוממאראלישקייט און אן אומאנשטענדיגן לעבן. דאן האט א וואלקן ארומגענומען איר וואוינגעצעלט. דאס מיינט אז איר פאמיליע־לעבן איז געווען

איינגעשלאסן אין צניעות, ריינקייט און פארהוילנקייט. שרה איז אין איר צייט געווען די איינציקע פרוי וואס האט דאס פארשטאנען און דאס געהיט. מיט איר אפשטארבן זענען אויך אפגעשטארבן די הייליגע אייגנשאפטן פון אן אידישער פרוי. ערשט ווען יצחק האט אריינגעפירט רבקה אין זיין געצעלט זענען די דריי פריערדיגע סימנים ווידער געקומען שיינען אין יצחק'ס היים.

פארטיפנדיג זיך אין די דרשות פון חז"ל וועגן דעם פאמיליע־לעבן פון אונזערע אבות קען מען זיך איבערצייגן ווי הויך און ווי אידעאל זיי האבן געשאצט זייערע פרויען. זיי האבן אויפגעבויט זייער פאמיליע־לעבן אויף אזוי הויכע אידעאלן וואס די היינטיגע מאדערנע וועלט האט נאך נישט דערגרייכט. מיר האבן נאך גאר א סך צו לערנען פון דער לעבנסגעשיכטע פון אונזערע אבות.

ויצא

פון אלע דריי אונזערע אבות איז יעקב אבינו געווען דער וואס האט דאס מערסטע געליטן. קיינער פון אונזערע אבות האט נישט געהאט אזוי פיל צרות ווי יעקב. קיינער פון זיי האט נישט געדארפט אזוי פיל קעמפן ווי יעקב. חז"ל רופן אן יעקב "מובחר שבאבות", דער אויסדערוויילטער פון די אבות. דער פסוק זאגט: "כי יעקב בחר לו יה", ג-ט האט זיך אויסדערוויילט יעקב. יעקב איז אינגאנצן אנדערש ווי אונזערע אנדערע פאטערס. אברהם איז דער "אב המון גוים", דער פאטער פון א סך פעלקער. יצחק איז דער פאטער פון עשו און פון יעקב. אבער יעקב איז בלויז דער פאטער פון די בני יעקב, פון די אידישע קינדער.

מערקווירדיג איז אז דאס גאנצע לעבן פון יעקב איז ווי איין לאנגע קייט פון יסורים וואס ער האט מיטגעמאכט. עס וואונדערט נישט אז יעקב ווערט באטראכט אלס "מובחר האבות". דער כאראקטער פון א מענטש ווערט געשאפן אין צרות און אין ליידן. ער ווערט אויסגעהאמערט אין קאמף. לעבן איז א ראנגלעניש מיט פארשידענע אומשטענדן. וואס מער א מענטש קעמפט אין זיין לעבן, און וואס גרעסער זיין אנטייל אין דעם לעבנסקאמף, אלץ זיכערער, אלץ רייכער אין זיין לעבנסגעשיכטע, וויכטיגער און גייסטיג רייפער קומט ער ארויס פון דעם לעבנסקאמף.

נאך איידער יעקב ווערט געבוירן, נאך אין דער מוטערס בויך, האט ער שוין דערפילט דעם טעם פון "ויתרוצצו". דארט שוין ווערט ער אראפגעשטופט פון זיין אייגענעם ברודער עשו. נישט נאר ווערט ער געשטופט, נאר אויך צוריקגעשטופט. ער בלייבט אונטן. זיין ברודער עשו שפרינגט ארויס דער ערשטער אויף דער וועלט. נאך דער געבורט, ווען זיי זענען ביידע שוין אויף דער וועלט, טיילן זיי זיך אין צוויי באזונדערע כאראקטערן. עשו איז "יודע ציד", ער קען פאנגען. עשו פאנגט נישט בלויז חיות און פייגל, נאר אויך מענטשן. "כי ציד בפיו": עשו קען פאנגען מיט זיין מויל. ער קען אפטאן און אפשווינדלען. ער באנוצט זיך מיט פראפאגאנדע און מיט "פובליסיטי". ער ווערט באקאנט. ער נוצט אויס די באקאנטשאפט פאר זיינע פערזענליכע צוועקן. ער פארשטייט אפילו ווי אזוי צו פאנגען זיין אייגענעם פאטער, ער זאל מיינען אז ער האט צו טאן מיט א

גאנץ ריינעם און פעאיגן מענטש. יעקב דאגעגן איז א "יושב אהל", א היימזיצער. יעקב זיצט און לערנט. ער פארשטייט נישט דאס הייסט אפנארן. ער איז אן "איש תם", וואס איז ווייט פון וועלן זיך בארימען מיט פאלשער פראפאגאנדע און זיך באנוצן מיט "פובליסיטי". יעקב בלייבט דערפאר איזאלירט און אפילו אפגעריסן פון דער וועלט. אפילו זיין אייגענער פאטער יצחק ווייסט ווייניג פון אים און פון זיינע פעאיקייטן.

עשו ציט זיך מיט דער מדה פון "יודע לרמות את הבריות", פון קענען אפנארן די עפנטליכע מיינונג, צו פאנגען די געזעלשאפט. זי זאל תמיד שטיין אויף זיין זייט. ער שרעקט זיך דערפאר גאר נישט צו זאגן: "אהרגה את יעקב אחי". ער וועט הרג'ענען זיין ברודער יעקב. פאר וועמען זאל ער מורא האבן און פארוואס זאל ער זיך שרעקן אזוי צו זאגן? מיט זיין כח פון פאלשער פראפאגאנדע וועט ער לייכט קענען איבערצייגן די גאנצע געזעלשאפט אז ער האט גאר נישט געטאן קיין שלעכטס. מיט זיינע ליגנס וועט ער אפילו פארטיידיגן א ברודערמארד. יעדער וועט אים געבן רעכט.

עשו הויבט דערפאר אויס: "אהרגה את יעקב אחי". ער זאגט נישט "אהרוג", נאר "אהרגה". די פארעם קומט פאר אין דער גראמאטיק מיט דעם נאמען "קאהארטאטיוו". מען נוצט די פארעם דאן ווען מען וויל אויסדריקן א שטרעבן. מיט "אהרגה את יעקב אחי" מיינט ער דערפאר: מיט מיין גאנצן ווילן, מיט לוסט און פארגעניגן, וועל איך הרג'ענען יעקב.

אין אזא פארהעלטעניש איז פאר יעקב נישטא קיין אנדערע ברירה ווי אנטלויפן. "ויצא יעקב מבאר שבע". יעקב פארלאזט זיין היים. ער פארלאזט זיין ביזאיצטיקן לעבנספלאץ. ער גייט אוועק פון באר שבע, אבער וואוהין גייט מען? רש"י ברענגט אז יעקב האט זיך איבעראל באגעגנט מיט עפעס וואס איז געשטאנען ווי א וואנט פאר אים און האט אים נישט געלאזט ווייטערגיין. די מענטשן וועלכע ער באגעגנט זענען געווען בלינד, צו זען אים און זיין טוב, און טויב, צו הערן זיינע ליידן. אליין, ווי א שטיין, געפינט ער זיך אליין אויף א שטיין. דער שטיין איז דאס וואס ער באגעגנט אויף זיין וועג. ווייל ער איז מיד לייגט ער זיך אויף דעם שטיין. ער ווערט אנטשלאפן און חלומ'ט.

דאס איז דער ערשטער חלום וואס געפינט זיך אין דער תורה. דער מדרש זאגט קלאר און שארף אן: "חלומות לא מעלין ולא מורידין". חלומות האבן נישט קיין שום וויכטיגע באדייטונג אין לעבן. אבער חלומות שפיגלען אפ דאס וואס א מענטש טראכט אויך דערוואכטערהייט. דער חלום איז דער אויסדרוק פון די געדאנקען און געפילן וועלכע באהערשן דעם מענטש ווען ער איז וואך. דער חלום איז דערפאר דער שליסל צו דעם מענטש'ס נשמה.

ווען עשו לייגט זיך שלאפן חלומ'ט ער פון פיל און בייזע לויפנדיגע חיות און בייזע הינט וואס יאגן זיך מיט אים. דאס איז עשו'ס אידעאל. פון דעם טראכט ער, און פון דעם חלומ'ט ער. דער הויפטפונקט פון יעקב'ס מחשבה איז אבער ג-ט'ס פירערשאפט אין דער וועלט. יעקב חלומ'ט אז ביי אים צום קאפ שטייט א לייטער וואס פירט גלייך צום הימל, און ג-ט'ס שלוחים, מלאכים, גייען אויף און אראפ אויף דעם לייטער. זיי פירן א שטענדיגע פארבינדונג צווישן הימל און ערד, צווישן ג-ט און מענטשן.

אט דער חלום ברענגט בלויז ארויס דעם גרויסן אונטערשייד צווישן יעקב און עשו. זיי רעפרעזענטירן צוויי באזונדערע וועלטן וועלכע וועלן נישט קומען צוזאמען, אפשר קיין מאל נישט. עשו זעט אין אלעם דאס גשמיות'דיגע, דאס מאטעריעלע. יעקב דאגעגן זעט אין אלעם דאס רוחניות'דיגע, דאס גייסטיגע. יעקב'ס חלום'ס עיקר איז: "והנה ד' נצב עליו". ער זעט אז די ג-טלעכקייט שטייט איבער אים, זי היט אים אין אלע זיינע איבערלעבונגען און אין אלע פאסירונגען וואס טרעפן אים. ג-ט'ס השגחה פירט זיך מיט אים און קערעט זיך וועגן אים. יעקב הויבט אן פארשטיין אז אויך די יסורים וואס ער ליידט זענען פון דער השגחה. אין אלע זיינע יסורים ליגט א געוויסער ציל און א געוויסע ג-טליכע תכלית.

וואונדערליך איז דער דרש פון דעם מדרש אז אין גשמיות'דיגן לעבן פארשטייט יעדער אז אין דער געזעלשאפט איז פאראן א געוויסער פירער וואס פירט איבער דעם געזעלשאפט־לעבן פון דער מדינה און פון דער מענטשהייט. אפילו איינער וואס האט אין זיין לעבן קיינמאל דעם מלך נישט געזען ווייסט אז א מלך איז פאראן. ער ווייסט דאס דורך צוויי סארטן סימנים. איינמאל דערפאר ווייל ער זעט אז עס זענען פאראן הדרים וועלכע ווערן אויסגעצייכנט פאר זייערע גוטע מעשים און באקומען באלוינונגען פונעם מלך. צווייטנס זעט ער געריכטן און תפיסות אין וועלכע דער מלך באשטראפט אלע וואס פארדינען א שטראף.

אין דער גשמיות'דיגער וועלט מיינט דער מענטש אז די באלוינונג און די שטראף ווייזן אויף א פירערשאפט אין דער געזעלשאפט. דאגעגן ביי דער גייסטיגער, ג-טליכער פירונג פון דער וועלט הייבט דער מענטש געווענליך אן צו גלויבן אז אן אויסגעצייכנט גליק שטאמט פון דער השגחה. אבער עס איז אים נישט איינגעבאקן צו גלויבן אז דאס אויסגעצייכנטע אומגליק שטאמט אויך פון דער השגחה. חלילה, ווען עס פאסירט א מענטש אן אומדערווארטעט אומגליק, שרייבט ער דאס צו פארשידענע סיבות, צו א צופעליגקייט וכדומה. ער דערזעט נישט ג-ט'ס האנט וואס שטראפט.

יעקב אבינו, אין זיינע ליידן, דערבליקט אז "אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי". אין דעם הארטן פלאץ אויך, אויף די שטיינער, און אין דער עלנטקייט, איז אויך דא ג-טלעכקייט. ער פארשטייט דאן דעם סוד פון דער אלגעמיינער ג-טליכער השגחה וועלכע פירט אן מיט דער וועלט. חסידישע ספרים באמערקן אז יעקב זאגט: "ואנכי לא ידעתי". ביז היינט האט ער נישט געוואוסט. דאס מיינט: ער האט נישט געוואוסט אז "יש ד' במקום הזה". דער שם ד' באדייט רחמים. יעקב זאגט אז ער האט ביז איצט נישט געוואוסט אז אפילו אין יסורים און אין ליידן איז דא דער שם ד', די מדת הרחמים. די היינטיגע יסורים קענען גאר פירן צו דער גרעסטער ברכה, צו רחמים און גדלות. ער פארשטייט אז זיינע ליידן זענען נישט קיין צופעליגע געשעענישן און נישט קיין נאטירלעכע זאך. א ג-טליכע האנט פירט דערצו. מסתמא איז דא פאראן א ציל און א תכלית.

דער מדרש זאגט אז יעקב אבינו האט אין זיין נבואה געזען דעם געשיכטלעכן גאנג פון די פעלקער פון דער וועלט. די פעלקער שטייגן אויף דעם געשיכטלעכן לייטער ארויף ביז א

געוויסן פונקט. דאן הייבן זיי אן פאלן ביז זיי פארשווינדן אינגאנצן פון דער וועלט'ס איבערפלאך. יעקב וויל פארשטיין דעם סוד: פארוואס גייט עס אזוי? מען ווייזט אים פון הימל אז דאס איז דערפאר וואס די פעלקער הייבן תמיד אן מיט דעם "עולים", מיטן ארויפגיין. קוים הייבן זיי אן שטייגן מיט שטארקייט, רייכטום און גרויסקייט, ענדיקט זיך זייער געשיכטע מיט אראפפאלן און מיט פארשווינדן פון דער וועלט'ס ארענע.

די אידישע געשיכטע דאגעגן הייבט זיך תמיד אן פארקערט: מיט נידעריקייט, פארשקלאפונג און פיין. אבער זי ענדיקט זיך דערפאר תמיד מיט ווידערגעבורט, גרויסקייט און רייכקייט. דאס חזר'ט זיך כסדר אין דער אידישער געשיכטע, אנגעהויבן פון מצרים ביז צו אלע גרויסע תקופות וואס אידן האבן דורכגעמאכט. עס האט ביי אידן באדארפט קומען א תקופה פון אומגליק איידער עס איז געקומען א צייט פון גליק און פרייד. יעדע גליקליכע תקופה ביי אידן האט זיך עפעס ארויסגעשיילט פון נידעריקייט און ליידן. די פעלקער פון דער וועלט הייבן אן מיט אויפשטייג און ענדיקן זיך מיט אונטערגאנג. אידן דאגעגן הייבן אן מיט יסורים און ענדיקן זיך מיט פראכט און גלאנץ.

ווען יצחק אבינו האט געבענטשט יעקב, האט ער אים געזאגט: "ארורך ארור ומברכיך ברוך". דיינע שונאים וואס שעלטן דיך וועלן זיין פארשאלטן, און דיינע פריינט וואס בענטשן דיך וועלן זיין געבענטשט. בלעם האט צו זיינע ווערטער צוגעשטעלט פארקערט: "מברכיך ברוך וארריך ארור". ער האט קודם גערעדט פון דער ברכה, פון די מענטשן'ס בענטשן. דאן האט ער גערעדט פון דעם שעלטן, פון דער קללה.

די גמרא זאגט אז יצחק איז געווען א פריינט. דערפאר האט ער אנגעהויבן פון דער קללה. בלעם איז געווען א שונא, דערפאר האט ער אנגעהויבן מיט א ברכה. די כוונה פון דער גמרא איז: יעדעס פאלק מאכט מיט גוטע צייטן און שלעכטע צייטן. אין זיינע גוטע צייטן האט עס פריינט; אין זיינע שלעכטע צייטן האט עס פיינט. אויב א פאלק הייבט אן מיט גוטע צייטן קען עס קיין קיום נישט האבן. ווען די שלעכטע צייטן קומען, קען עס נישט איבערטראגן און פאלט. אויב א פאלק הייבט אן מיט שלעכטע צייטן ברענגען אים דאן די גוטע צייטן גליק און פרייד.

יצחק האט דערפאר געוואונטשן יעקב ער זאל קודם האבן די שלעכטע צייטן. ער האט קודם גערעדט פון שונאים און פון קללה. בלעם דאגעגן האט געוואונטשן אידן אז זיי זאלן קודם האבן די גוטע צייטן. ער האט קודם דערמאנט די ברכות און די פריינט, כדי שפעטער זאלן די אידן האבן די שלעכטע צייטן. מיט רעכט זאגט דערפאר דער פסוק: "ולא אבה ד' אלקיך לשמוע אל בלעם". ג-ט האט נישט געוואלט צוהערן צו בלעם. "ויהפוך ד' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ד' אלקיך". ג-ט, אלס א פריינט, האט אזוי ווי יצחק געשטעלט קודם די קללה, קודם דאס שלעכטע, כדי דער סוף זאל זיין מיט דער ברכה.

נאך אלע אידישע ליידן און ענויים קשים דערנענטערט זיך איצט די צייט פון דער אידישער גרויסקייט און שיינקייט וואס די צוקונפט וועט אי"ה ברענגען.

וישלח

דער אינהאלט פון דער היינטיגער סדרה איז די שילדערונג פון יעקב אבינו'ס צוריקקער צו זיין היים. נאך עטליכע צענדליג יאר פון וואנדערן און זיך ארומשלעפן אין פארשידענע פרעמדע מקומות גייט יעקב ענדליך צוריק צום לאנד פון זיינע אבות. איצט זענען מיר שוין אין שטאנד צו שאפן א בילד פון יעקב'ס איבערלעבונגען, פון זיין שווערן קאמף אין לעבן און פון זיין ענדלעכן זיג וואס ער דערגרייכט.

חז"ל זאגן אז יעקב אבינו'ס לעבנסגעשיכטע איז א מיניאטור־בילד פונעם לעבן פון זיינע קינדער, פון די בני ישראל. אלע געשעענישן און פאסירונגען וואס האבן געטראפן יעקב אבינו האבן אויך זיינע קינדער מיטגעמאכט אין זייער לאנגער געשיכטע פון שווערע גלותן. יעקב אבינו'ס לעבנסקאמף וויקלט זיך ארום דריי פערזאנען וואס דראען אים מיט א לעבנססכנה. די דריי פערזאנען זענען: עשו, אליפז און לבן. יעדער פון די דריי מענטשן שפילט א וויכטיגע ראלע אין יעקב'ס קאמף און שטעלט זיך פאר ווי א באזונדערער, געוויסער טיפ פון סכנה פאר אים און פאר זיין לעבן.

עשו איז דער טיפ וואס דראעט יעקב מיט פיזישער סכנה. עשו שמידט פלענער אים צו הרג'ענען, אים צו מארדן און אומצוברענגען. די סיבה פון דער שנאה איז ביים אנהייב נישט צום פארשטיין. עשו שרייט פאר דער וועלט אז ער איז דער באשווינדלטער, דער באשווינדלטער. אבער דער אמת איז אז דאס איז אינגאנצן א בלאף. עשו איז א מענטש פון עולם הזה, פון גשמיות און מאטעריע. ער גלויבט נישט אין קיין עולם הבא. ער האלט נישט פון קיין רוחניות. ער האט נישט קיין שום פארשטענדניש און קיין שום סימפאטיע פאר קיין שום גייסטיגע ווערטן. ער זאגט אליין: "הולך למות ולמה זה לי בכורה". דער סוף פון לעבן איז דער אייביקער טויט. ווען מען שטארבט בלייבט פון דעם מענטש גארנישט. וואס טויג א בכורה? צו וואס נוצט דאס? וואס פאר א מין פארמעגן איז די בכורה, אזוי דערקלערט ער, אויף דער וועלט איז ער גאר נישט, און אויף יענער וועלט איז ער בכלל נישט קיין בעלן? דאס זענען זיינע אייגענע מיינונגען. פארשטייט זיך, א מענטש וואס האלט פון אזא פילאזאפיע אין לעבן וועט זיכער נישט גלויבן אין קיין ברכות.

וואס זענען ברכות? האבן ברכות עפעס א גשמיות'דיגן ציל? האט דער עשו געקענט גלויבן אין דעם כח פון א ברכה? אבער פאר דער עפנטלעכקייט שרייט עשו: "ויעקבני זה פעמים". יעקב האט אים שוין צוויי מאל אפגענארט, איינמאל ביי דער בכורה און א צווייט מאל ביי די ברכות. ער האט אפילו די העזה צו זאגן: "את בכורתי לקח". יעקב האט ביי אים צוגענומען די בכורה. וואס הייסט צוגענומען? ער האט דאך אליין זי אים געגעבן. ער האט אליין דערקלערט אז זי האט ביי אים קיין שום ווערט נישט. פארוואס דער רויש? פאר רויטע לינזן איז מען מוותר אויף דער בכורה, ווייל רויטע לינזן ווייסט ער אז ס'איז א מאכל, און מען עסט עס. אבער א ברכה, וואס פאר א מאכל איז דאס און מיט וואס עסט מען דאס?

עשו ווייסט דעם אמת ביי זיך אז ער האט נישט קיין שום טענה צו יעקב. אבער א גוטער תירוץ איז דאס צו קענען מארדן און הרג'ענען יעקב. יעקב ווייסט אז עס איז נישט קיין שפאס. ער אנטלויפט.

אויך די בני ישראל ווערן נישט איינמאל אין זייער געשיכטע באדראעט מיטן באפאל פון שונאים פון דעם מין. גאנצע פעלקער שטעלן פלוצלינג אויף קעגן אידן דעם בלאנקן שווערד זיי צו מארדן און הרג'ענען. זייערע טענות זענען פונעם זעלבן כאראקטער. זיי שרייען אז אידן נארן זיי אויס די בכורה, נעמען זיי אוועק די ברכות וכדומה. זיי ווייסן אליין אז דאס איז בלויז אן אויסרייד צו בארעכטיגן זייער אומזיסטע שנאה און זייער בלינדע רציחה, וואס צינדט זיך ביי זיי אן פון צייט צו צייט קעגן אידן. אבער אין אזעלכע אומשטענדן האבן אידן נישט קיין אנדערן אויסוועג ווי איבערלאזן זייערע ביזאיצטיקע וואוינונגען און אנטלויפן.

א צווייטער טיפ פון יעקב'ס שונאים איז אליפז, דער זון פון עשו. דער מדרש דערציילט אז אליפז איז נאכגעלאפן יעקב ווען יעקב איז אנטלאפן. ער איז דערצויגן געווארן: "בחיקו של יצחק". אין יצחק'ס הויף האט ער שטודירט, געלערנט און געהאט אין זיך קולטור און בילדונג. ער האט נישט געקענט אזוי בארבאריש האנדלען ווי דער אומגעלערנטער עשו.

אליפז האט דערפאר צו יעקב געזאגט: "הרג'ענען דיך קען איך נישט! עפעס לאזט מיך מיין געוויסן נישט טאן אזא זאך ווי רציחה. אבער איין זאך קען איך און וויל איך טאן: גיב אהער דיין גאנצע פארמעגן וואס דו האסט. דאס מוז איך ביי דיר אוועקנעמען." און אליפז נעמט אוועק ביי יעקב אלצדינג וואס ער פארמאגט, אפילו די מתנות וואס די מוטער רבקה האט מיטגעשיקט פאר איר ברודער לבן. יעקב לאזט ער אין דעם עמק, אינמיטן פעלד.

אויך דעם טיפ שונא האבן די אידישע קינדער נישט איינמאל באגעגנט אין זייער לאנגער גלות־געשיכטע. דאס איז דער פאר יעדן באקאנטער "אנטיסעמיט". ער האלט פון קיין פאגראמען אויף אידן און פון הרג'ענען אידן נישט. דאס איז נישט קולטורעל און פאסט נישט פאר קיין געלערנטע מענטשן. אבער עקאנאמיש און פאליטיש אידן צו דריקן, דאס מעג מען טאן און מען דארף טאן. זיי טוען דאס אויך. דורך פארשידענע מיטלען נעמען זיי ביי אידן אוועק זייערע פארמעגנס. זיי שטערן אידן אין דער פרנסה. כאטש זיי ווייסן אז אידן קענען ברענגען רייכטום פאר דעם לאנד אין וועלכן זיי וואוינען, פארניכטן זיי אויך אלעס. זיי בארויבן די אידן פון יעדן עסק און געבן זיי נישט קיין שום מעגליכקייט פון קענען מאכן א לעבן. אידן בלייבן דאן עלנט און פאראַרעמט, נאקעט און בארוועס, אין פרעמדן לאנד.

יעקב אבינו באגעגנט אין זיין גלות נאך א באזונדערן טיפ שונא. דאס איז לבן. לבן איז א גאנץ אנדערער טיפ מענטש. זיין עיקר חלום איז רייכטום און פארמעגן, און ער איז אן אויפגעקלערטער מענטש. ווען יעקב קומט צו אים און דערציילט אים אלעס וואס האט אים פאסירט נעמט ער אים אויף מיט אפענע ארעמס. ער ווייסט שוין אויך אז יעקב אנטלויפט פאר עשו ווייל עשו שרייט אז יעקב האט אים אפגענארט און איז א שווינדלער. אבער דאס איז ביי לבן גאר קיין חסרון נישט. פארקערט, אפשר גאר א

מעלה. ער איז גאר צופרידן אז אזא סארט מענטש קומט צו אים אין שטוב אריין. ער דערקענט אין יעקב א ברודער, אן ארבעטזאמען און פעאיגן מענטש וואס קען פארדינען א פארמעגן. "אך עצמי ובשרי אתה". לבן גיט יעקב די מעגליכקייט זיך איינצוארדענען צו בויען א היים פאר זיך.

אין אזעלכע אומשטענדן מאכט יעקב טאקע א גרויס פארמעגן, אזוי פאר זיך ווי אויך פאר לבן. ביי יעקב וואקסן אבער זיינע קינדער, און דאמאלס דערבליקט ער זיין גרויסע סכנה. די קינדער דערציען זיך צוזאמען מיט די בני לבן אין א גאנץ פרעמדער אטמאספער. ער שרעקט זיך אז זיינע אייגענע קינדער וועלן ווערן פרעמד צו אים, פרעמד צו דעם גייסט וואס ער האט געירשנט פון זיינע אבות.

ער הערט ווי לבן טענה'ט: "הבנות בנתי והבנים בני וכל אשר אתה ראה לי הוא". לבן האלט אז אויב מען לעבט אין חרן און מען מאכט דארט א פארמעגן דארף מען ווערן א חרנ'ער און מען מוז דערציען די קינדער אינעם גייסט פון חרן. די קינדער מוזן רעדן די שפראך פון חרן און זיי מוזן אננעמען די זיטן און לעבנסשטייגער פון חרן. דער יונגער דור געהערט צום לאנד אין וועלכן ער איז געבוירן און אין וועלכן ער וואקסט אויף! לבן פארשטייט נישט און וויל נישט פארשטיין פארוואס יעקב וויל אננעמען עפעס א מאדנע טעאריע פון א טאפלטן לאיאליזם. יעקב וויל אין חרן דערציען קינדער אינעם גייסט פון מוריה און פון באר שבע.

לבן טוט דאן אלע מעגליכע זאכן צו שטערן יעקב אין דער דערציעונג פון זיינע קינדער. מיט אלע כוחות שטרעבט ער צו "פארחרנ'ערן" יעקב'ס הויז אזוי אז עס זאל אפגעמעקט ווערן יעדער שפור פון א מוריה'דיגן גייסט. יעקב דערבליקט פלוצלינג די גרויסע סכנה אין וועלכער ער געפינט זיך. ער זעט אז זיין צייט אין חרן האט שוין קיין נישט קיין תכלית. וואס טויגן אים די רייכטומען און די פארמעגנס וואס ער מאכט דא, אויב ער פארלירט זיין הויפט־פארמעגן? ער פארלירט זיינע קינדער.

די סכנה באטראכט יעקב אלס נאך געפערליכער ווי אלע ביזאיצטיקע סכנות אין וועלכע ער האט זיך געפונען. ווידער באשליסט ער אז דער איינציקער אויסוועג איז אנטלויפן. אבער דאס מאל אנטלויפט ער מער נישט אין קיין שום גלות. ער באשליסט: עס זאל זיך טאן וואס עס וויל, ער גייט מער נישט אין קיין שום פרעמדע לענדער. ער גייט אהיים קיין באר שבע, קיין מוריה.

אזא סארט גלות האבן אויך די בני ישראל, די אידישע קינדער, מיטגעמאכט. צומאל באגעגענען אידן אין זייערע וואנדערונגען געוויסע לענדער און פעלקער וואס האבן אלס זייער הויפט־אידעאל צו פאררייכערן דאס לאנד און אויפצובויען דעם האנדל און די אינדוסטריע פון זייער לאנד. זיי ווייסן אז אידן זענען א כח און זענען פעאיק אויך צו ברענגען וואוילשטאנד אין צוריקגעבליבענע לענדער. זיי נעמען דערפאר אויף די אידן מיט אפענע ארעמס און געבן זיי א מעגליכקייט זיך צו שטעלן אויף די פיס אין זייערע לענדער. אידן נוצן אויס די געלעגנהייט און פאררייכערן דאס לאנד אין וועלכן זיי באזעצן זיך, און אויך זיך אליין.

אבער מיטאמאל דערזען זיי עפּעס אַן אומפאַרגעזענע סכנה. זיי קוקן זיך אום און דערבליקן ווי זיי פאַרלירן זייערע קינדער. די יונגע גענעראַציע ווערט שטאַפּלווייז מער אָפּגעפרעמדט פון זייערע עלטערן און פונעם אידישן גייסט. עס אַנטשטייט אַ סכנה פאַרן המשך, פאַר דער אידישער צוקונפט. די פעלקער פון אַט די לענדער טענה'ן אַז די יוגנט באַלאַנגט צו זיי. די יוגנט איז דאָ געבוירן, דאָ וואוינט זי זיך אָן, דערפאַר מוז זי דערצויגן ווערן אינגאַנצן אינעם גייסט פון דעם לאַנד. זי מוז רעדן די שפּראַך פון דעם פאָלק מיט וועלכן זי לעבט, און מוז אננעמען די זיטן און לעבנסשטייגער פון די מענטשן מיט וועלכע זי קומט טאָג־טעגליך אין קאָנטאַקט.

נישט איינער פון יעקב'ס קינדער מוז זיך אין אַזעלכע אומשטענדן מאַכן יעקב אבינו'ס חשבון און זיך אַליין פרעגן: צי איז דאָס אַ תכלית צו לעבן דאָ פאַר געלט און רייכטום, און צו פאַרלירן דאָס הויפּט־פאַרמעגן פון אַ איד, דאָס הייסט זיינע קינדער?

די פסוקים דערציילן אַז דער לבן־גלות איז געווען דער לעצטער. פון לבן איז יעקב געגאַנגען אַהיים און "ויבא יעקב שלם". יעקב קומט צוריק אינגאַנצן. רש"י זאָגט: "שלם בגופו, שלם בממונו ושלם בתורתו". די גאַנצע איבערלעבונג האָט אים פיזיש נישט געשעדיגט. עשו האָט אים נישט פיזיש צעבראָכן; אליפז האָט אים נישט אויף אייביג פאַראָרעמט און נאַקעט געמאַכט; לבן האָט אים נישט אָפּגעפרעמדט פון זיין אידישקייט.

אויך די אידן וואָס מאַכן זיך היינט אין זייער גוטן גלות דעם חשבון פון יעקב אבינו און באַשליסן צו גיין אַהיים, אַהיים קיין מדינת ישראל, קומען זיי צוריק פיזיש גאַנץ. עס איז נישט געלונגען דעם מערדער עשו זיי אינגאַנצן פיזיש צו פאַרניכטן. זיי זענען פאַרמעגנד, עס איז די רויבער־שונאים נישט געלונגען ביי זיי אינגאַנצן אַוועקצונעמען זייערע פאַרמעגנס. און גאַנץ אין תורה. מיר ברענגען קיין מדינת ישראל תורה־גייסט און אידישקייט וואָס איז דאָך ביי אונז געבליבן. קיין שום שטרעבונג פון אַסימילאַציע האָט נישט באַוויזן אַוועקצוּוואַרצלען אין די אידישע הערצער דעם גייסט פון אונזערע אבות.

וישב

יעקב קומט צוריק אינעם לאַנד פון זיינע עלטערן. ער באַזעצט זיך אין כנען. מען קען שוין רואיג מאַכן אַ חשבון פון אַלעס וואָס ער האָט דורכגעמאַכט און איבערגעלעבט. דער מלאך וואָס האָט מיט אים געראַנגלט איידער ער איז אַריבער די גרעניץ פון זיין געבורטסלאַנד האָט מיט רעכט געזאָגט אַז זיין נאָמען איז נישט יעקב נאָר ישראל. ישראל מיינט הערשן און באַהערשן. יעקב האָט באַהערשט די סיטואַציע. ער האָט געקעמפט, געליטן און געאַרבעט. קיינער פון אַלע זיינע געפערליכע שונאים האָט אים בנוגע זיין עקזיסטענץ באמת גאָרנישט געטאָן.

זיכער האָט ער פיל געליטן. עשו האָט אים נאָר געוואָלט הרג'ענען, אָבער ער האָט זיך געראַטעוועט. נאָך מער: דער עשו וואָס האָט אים נאָר געוואָלט פאַרניכטן האָט מיט אים געשלאָסן אַ פריינטשאַפט און דערקלערט אָפן אַז יעקב האָט דאָס פולע רעכט אויפן לאַנד פון אברהם און יצחק. עשו אַליין האָט זיך אויסגעוואָנערט איבער יעקב'ס כח און

פארגעלייגט זיך צו שטעלן צו זיין דינסט. עשו אליין האט זיך אינצווישן שוין פיין איינגעאָרדנט אין שעיר און האט אויפגעגעבן כנען. רואיג באזעצט זיך יעקב דערפאר אין כנען. די עפנטליכע דעקלאראציע פון עשו, אז כנען באלאנגט צו אים, איז וויכטיג.

ער האט אויך פיל געליטן פון אליפז וואס האט ביי אים אוועקגענומען זיין גאנץ פארמעגן און אים געלאזט נאקעט. אבער אויך דערפאר שרעקט ער זיך מער נישט. ער האט א דאנק זיין פלייס און פעאיקייט זיך דערוואָרבן אן אייגענעם פארמעגן, און פארמאגט איצט א סך מער ווי ער האט געהאט אמאל, איידער אליפז האט עס ביי אים צוגענומען.

ער האט זיך געשראקן פאר לבן אז ער זאל אים נישט אפפירן זיינע קינדער פונעם אידישן וועג. אויך דאס איז נישט געלונגען. זיינע קינדער האבן זיך נאך איידער זיי זענען אהיים קיין כנען אינגאנצן אפגערייניקט פון די פארשידענע געטער און פרעמדע אידעאלן וואס זיי האבן געזען ביי לבן. זיי האבן איצט אינגאנצן זיך געפירט ווי זיינע אבות.

יעקב האט באזיגט אלע דרויסנדיגע שונאים. נאר איין שונא האט ער נישט געקענט באזיגן. דאס איז געווען זיין אייגענער אינערליכער שונא: דער שנאת חנם. עס שטעלט זיך ארויס אז דער הויפט־שונא איז נישט דוקא דער וואס קומט פון דרויסן, נאר דער וואס קומט פון אינעווייניג. די הויפט־צרה האט זיך אנגעהויבן דוקא ערשט דעמאלס ווען יעקב האט שוין נישט געהאט קיין מורא פאר קיין שום דרויסנדיגן שונא. פון דער אינערליכער צרה קען יעקב זיך נישט ראטעווען. ער פאלט אונטער די ליידן פון שנאת חנם. זיינע קינדער גייען אין גלות אויף גאנצע פיר הונדערט יאר. דאס וואס די דרויסנדיגע שונאים האבן אויף קיין אופן נישט געקענט אים טאן, דאס האבן אים זיינע אייגענע קינדער געטאן. די היינטיגע סדרה שילדערט פאר אונז ווי דאס איז געשען.

יעקב באזעצט זיך אינעם לאנד פון זיינע אבות. פארשטייט זיך אז דאס לאנד איז נישט באבויט און נישט אנטוויקלט. יעקב דארף אנהייבן איינצוריכטן זיך ווי עס דארף צו זיין. פלוצלינג אבער אנטשטייט א געשלעג צווישן זיינע קינדער, א מחלוקת. א שנאה אויף לעבן און טויט צווישן די אייגענע ברידער. מען מיינט דאך, ווער ווייסט וועגן וואס זיי קריגן זיך. די אינערליכע שנאה איז צוליב חלומות.

די תורה דערציילט אונז אז יעקב איז אמאל געווען אין גרויסן שרעק און פחד פארן דרויסן. ער האט זיך געלייגט אויף שטיינער. מען זאגט אויך אין אידיש: "עלנט ווי א שטיין". דער משל פון א שטיין האט א טיפע באדייטונג. די נאטור פון א שטיין איז אז ער איז נישט צונויפגעוואקסן מיט קיין שום אנדערע זאך. א שטיין קען זיין אריינגעוואקסן אין דער ערד, אבער ער איז קיינמאל נישט צונויפגעוואקסן מיט איר. דער שטיין טרינקט נישט פונעם זאפט פון דער ערד און דערנערט זיך נישט דערפון. א שטיין איז אפילו נישט צונויפגעוואקסן מיטן אנדערן שטיין. יעדער שטיין איז אפגעריסן און אפגעזונדערט פאר זיך אליין.

יעקב אנטלויפט פאר עשו. אליפז בארויבט אים, און ער פילט זיך עלנט ווי א שטיין. ער זעט אז זיין גורל איז ענלעך צו א שטיין: "וישם מראשותיו". ער האט זיך דאס גענומען אין

קאפ אריין און עס איבערגעקלערט. מען זאגט אים, אז עס זאלן זיין שטיינער, אבער די שטיינער זאלן זיך כאטש נישט ארומקריגן צווישן זיך.

דער מדרש זאגט אז יעקב איז דעמאלס געלעגן אויף צוועלף שטיינער. ער האט באמערקט ווי זיי קריגן זיך. יעדער שטיין האט געשריגן אז נאר אויף אים זאל יעקב ארויפלייגן זיין קאפ. יעקב זעט דעמאלס אז די ערגסטע צרה איז דאס וואס די שטיינער אליין האבן קיין שלום נישט. אבער אין דער פרי זעט ער אז פון אלע שטיינער איז געווארן איין שטיין. ער פארשטייט אז דאס איז דער עיקר פון זיין עקזיסטענץ. ער דארף זיך נישט שרעקן פאר קיין דרויסנדיגע שונאים ווען זיינע אייגענע קינדער זענען פאראייניגט.

זיין דעמאלסדיקער חלום ווערט איצט פארווירקליכט. אט איז ער שוין איצט אין זיין לאנד. אמת, ער האט קיין שום פארבינדונג נישט מיט קיינעם, און זיינע קינדער זענען ווי די שטיינער אפגעזונדערט פון אלעמען ארום. אבער די ערגסטע סכנה פאר אים איז דאס וואס זיינע קינדער אליין האבן קיין שלום נישט צווישן זיך. יעקב זעט דערפאר אז טראץ דעם וואס זיינע קינדער וועלן תמיד ארומגערינגלט ווערן פון שונאים און וועלן פיזיש און גייסטיג ליידן פון זיי, בלייבט אבער די הויפט־צרה און די הויפט־סכנה פאר זיי תמיד בלויז זייער אינערלעכע אומאייניגקייט.

דאס ערשטע וואס א געמיינשאפט מוז האבן איז א געוויסע דיסציפלין. קיין שום קאלעקטיוו קען נישט עקזיסטירן אן א געוויסער ארדענונג. יעקב'ס קינדער האבן פון דעם ערשטן מאמענט ארויסגעוויזן א קעגנערשאפט צו דיסציפלין און ארדענונג. זיי האבן אפילו נישט געוואלט הערן פון קיין הערשער אדער רעגירער. אפילו חלומות פון הערשאפט, אפילו חלומות פון רעגירונג, האבן זיי נישט געקענט דולדן.

די ערשטע אינערליכע מחלוקת צווישן יעקב'ס קינדער איז אנטשטאנען צוליב חלומות. ביי אידן שפילן זיך אלע מחלוקת'ן אפ נישט ווען עס זענען תורה־ענינים, נאר וועגן חלומות. דער אומגליק איז אז וועגן תורה־ענינים קען מען זיך אויסגלייכן און פאראייניגן. אבער וועגן חלומות וואס זענען נישט געשטויגן און נישט געפלויגן קען מען זיך נישט אויסגלייכן.

יוסף קומט צו זיינע ברידער און דערציילט זיי אז ער האט זיך געחלומ'ט. זיי זענען אלע אויפן פעלד און שניידן תבואה און מאכן בינטלעך. דא האבן אלע זייערע בינטלעך זיך געבייגט צו זיין בינטל. דערהערנדיג דעם חלום שרייען אלע ברידער צוזאמען מיט א כעס: "המלך תמלך עלינו אם משול תמשול בנו". וואס מיינסטו דערמיט? מיינסטו אז דו וועסט קעניגן איבער אונז, אדער אז דו וועסט רעגירן מיט אונז?

פון דעם ברעכט אויס א טיפע שנאה צו יוסף. מיר מוזן זיך באמת וואונדערן אויף דעם פאקט. בסך הכל איז דאס געווען בלויז א חלום פון יוסף. בסך הכל האט ער גאר נישט געחלומ'ט פון קיין מלוכה אדער רעגירונג. ער האט בלויז געחלומ'ט פון בינטלעך תבואה. אזא חלום קען האבן פארשידענע באדייטונגען. וואס איז דא בכלל פאראן פון מלוכה? אבער ניין! דאס איז דער כאראקטער פון די בני יעקב. זיי קומען באלד ארויס מיטן לשון: יוסף האט בלויז געחלומ'ט, און אמת, ער האט געחלומ'ט פון בינטלעך תבואה. אבער זיי

זאגן אז ער מיינט עפעס אנדערש. ער מיינט: קעניגן און רעגירן. פאר דער בלויזער מיינונג דארף מען אים עוקר מן השורש זיין.

דער עפיזאד חזר'ט זיך איבער כסדר אין דער גאנצער געשיכטע פון אידן, אנגעהויבן פון יוסף ביז צום היינטיגן טאג. משה רבינו קומט אריין אין אידישן לאגער ווען אידן ווערן פארשקלאפט אין מצרים. ער זעט ווי צוויי אידן קריגן זיך. ער שטעלט זיך אין דער זייט פון דעם רעכטן און פרעגט: פארוואס שלאגסטו א איד? אויף דער אומשאדלעכער פראגע הערט ער פלוצלינג דעם באקאנטן אידישן געשריי: ווער האט דיך געמאכט פאר א רעגירער, אדער פאר א ריכטער איבער אונז? משה רבינו איז דא נישט געקומען אלס רעגירער און נישט אלס ריכטער. נאר סתם א מענטש. ער האט געפרעגט א פשוטע מענטשלעכע פראגע: פארוואס זאלן צוויי אידן זיך שלאגן? אבער אידן האבן באלד אין דער פשוטער פראגע ארייננעטייטשט מיט דעם גראבן פינגער אז עס שטעקט דא א חלום פון רעגירן און הערשן. ווען עס איז אפילו בלויז א חלום, ווילן זיי דאס נישט דולדן.

שפעטער ווערט משה רבינו א פירער ביי אידן. אבער דעמאלס איז נישט בלויז דאס וואס ער הערט, ווי אידן קלאגן זיך אויף אים די גאנצע מדבר־געשיכטע, אין וילונו און אין ויצעקו. ער דערהערט אויך פאר זיך די גאנצע רעוואלוציע פון א קרח מיט א חברה. זיי קומען ארויס מיט א קלארער פראגע: וואס הייסט עפעס צו זיין א פירער? וואס מיינט צו שטיין העכער און צו געבן באפעלן?

אין נאך שפעטערע צייטן, ווען אידן זענען שוין ווידער אין זייער אייגן לאנד, ווערן זיי באפאלן פון א דרויסנדיגן שונא. יפתח באקעמפט און באזיגט דעם שונא. דא קומען די בני אפרים מיט א טענה: "ולנו לא קראת". פארוואס האט מען זיי נישט גערופן זיך צו באטייליגן אין דער מלחמה? טראכט זיך אז אלעס איז ווידער גוט און די זאכן זענען ווי זיי דארפן צו זיין. יפתח דער גבור האט באוויזן זיין העלדישקייט און אליין באזיגט דעם שונא. אן דער הילף פון די בני אפרים איז דאך אויך גוט. אבער די בני אפרים, אלס אמת'ע פאטריאטן, האבן זיך געפונען באליידיגט: פארוואס האט מען זיי נישט איינגעלאדן אנטייל צו נעמען אין דער מלחמה? דאס איז דאך אוודאי נישט גוט. פון דער מעשה איז אנטשטאנען א בלוטיגער קריג ביי אידן. בלוט האט זיך געגאסן ווי וואסער. ביידע צדדים האבן ארייננעטייטשט אינעם אינצידענט פארשידענע חלומות, וואס זענען נישט געשטויגן און נישט געפלויגן. א קריג אויף טויט און לעבן איז אויסגעבראכן.

נאך שפעטער קומט די צייט ווען אידן זאגן אז זיי מוזן האבן א מלך, גלייך ווי אלע פעלקער. זיי ווילן אויך האבן דעם ערשטן אידישן קעניג. דאן הייבט זיך ערשט רעכט אן די אמת'ע מחלוקת. שאול דער ערשטער אידישער מלך איז געווען "משכמו ומעלה גבוה". ער איז באמת געשטאנען העכער פון אלעמען. ער איז געווען נקי מחטא, מאראליש ריין. ער איז געווען מער ווי אידן האבן זיך פארגעשטעלט: אידן האבן נאר אליין נישט פארלאנגט א מענטש מיט אזוי פיל מעלות. ווייל אידן האבן בכלל נישט געליבט צו געפינען א מענטש מיט אזוי פיל מעלות, האבן זיי זיך איבער שאול געמאכט נאר חוזק. באלד נאכדעם ווי שאול איז דערוויילט געווארן האבן זיך געהערט פון אלע זייטן געשרייען: "מה יושיענו זה". וואס העלפט ער אונז? וואס טוט ער פאר אונז?

די טענות האבן געפירט צו דעם אז שאול איז געבליבן בלויז מיט א קליינער גרופע. בלויז מיט א קליינער גרופע האט ער פאקטיש זייער ווייניג געקענט העלפן. זיינע שונאים האבן דערצו געפירט אז ביי דער מלחמה מיט אגג איז ער אריינגעפאלן און ער האט פארלוירן די מלוכה.

פון דא אן האט זיך דאס זעלבע ווידערהאלט אין דער צייט פון ערשטן און צווייטן מקדש, אויך אין דער צייט פון ערשטן און צווייטן גלות. מיט רעכט זאגן חז"ל אז די אמת'ע גאולה וועט קומען ביי אידן נאר דעמאלס ווען זיי וועלן אויסגעהיילט ווערן פון אט דער שרעקלעכער קראנקהייט וואס הייסט: שנאת חנם.

מקץ-חנוכה

אונזערע חכמים האבן אזוי איינגעארדנט די קריאות פון די סדרות, אז כמעט תמיד מוז אויספאלן אז מען זאל חנוכה לייענען די סדרה מקץ. אונזערע אלטע מפרשים האבן אפילו געפונען אז אין דער סדרה מקץ איז דא א רמז, אן אנדייטונג, אויף חנוכה. אין דער סדרה מקץ שטייט אז יוסף האט געהייסן מאכן א סעודה פאר זיינע ברידער. ער האט דאן איבערגעגעבן: "וטבוח טבח והכן". מען זאל שחט'ן, שלאכטן און צוגרייטן. די ח' פון דעם ווארט "טבח" און די אותיות ה', כ', נ' פון "והכן" שטעלן צוזאמען דאס ווארט חנוכה.

אנשטאט דעם האבן זיי דא אנגעפירט פארשידענע פילפולי'שע דרשות, וואס האבן נישט קיין שום רעאלן יסוד. די סדרה מקץ דערציילט פון א מעשה וואס האט פאסירט צוועלף הונדערט יאר פריער איידער דער נס פון חנוכה איז פארגעקומען. אויסער דעם זענען די מעשיות אליין אינגאנצן אנדערש, זייער ווייט איינע פון דער צווייטער. עס איז בכלל נישט דא קיין שום געמיינזאמער פונקט וואס זאל זיי קענען פאראייניגן. די מעשה פון מקץ דערציילט פון א העלד וואס איז געווען א יונגערמאן. די מעשה פון חנוכה דערציילט פון א העלד וואס איז געווען א גרויז־בארדיקער זקן. די מעשה פון מקץ דערציילט פון א הונגער, די מעשה פון חנוכה פון א מלחמה. די מעשה פון מקץ דערציילט פון א מאנגל אינעם פאטריאטיזם און פון אינערליכע שנאה. די מעשה פון חנוכה דערציילט פון א העלדישן קאמף פון א פאלק און פון זיין אויפשטאנד. עס איז דאך נישט דא קיין שום ענלעכקייט און קיין שום צוזאמענהאנג צווישן די צוויי שילדערונגען.

אבער דאס איז דער סוד פון אידישקייט און פון דער אידישער תורה. אידישקייט איז אומצעטיילט. עס זענען נישט דא קיין גרעניצן וואס זאלן צעטיילן דעם אידישן גייסט. די גאנצע אידישע געשיכטע וויקלט זיך ארום איין אידעאל. דערפאר בינדט זיך חנוכה און מקץ, און אלע אינערליכע עפיזאדן פון דער אידישער געשיכטע, צוזאמען אין איין גאנץ און אין שלימות. מיט רעכט זאגן אונזערע חכמים: "מעשה אבות סימן לבנים". דאס וואס עס האט פאסירט צו אונזערע עלטערן, דאס זעלבע האט אויך פאסירט צום גאנצן אידישן פאלק. עס האנדלט זיך נישט אין דער פארם פון די פאסירונגען, נאר פיל מער אין דעם תוכן, אינעם אינהאלט. די פארם טוישט זיך טאקע און האט יעדעס מאל אן אנדער אויסזען, אבער דער אינהאלט טוישט זיך נישט. ער איז תמיד דער זעלבער.

פון דעם שטאנדפונקט זענען חז"ל געווען גערעכט מיט זייער פאראייניגונג פון דער מעשה אין מקץ מיט דער מעשה פון חנוכה. איןביידע מעשיות האנדלט עס זיך בעיקר וועגן דער שנאה וואס האט געהערשט צווישן ברידער, צווישן די בני ישראל. אין מקץ איז עס די שנאה פון יוסף'ס ברידער צו יוסף. אין חנוכה איז עס די שנאה צווישן די פארטייען וואס זענען אנטשטאנען ביי אידן. אין ביידע איז עס געווען א שנאת חנם. אין ביידע מעשיות איז עס געווען דער פארראט וואס האט געברענגט די גאנצע סכנה. יוסף'ס ברידער פארראטן זייער אייגענעם פאטער יעקב. די פארטייען אין ארץ ישראל פארראטן זייער אייגן פאלק. זיי וועלן העלעניזירן און וועלן איבערגעבן די אידישע מדינה אין די הענט פון די גריכן.

ביי ביידע איז דער קאמף א מאראלישער. דער וואס איז שטארקער איז נישט שטארק אין פיזישן כח, נאר אין עטיק און אין מאראל. דא איז עס יוסף הצדיק. דארט זענען עס די חשמונאים־מכבים. די אמת'ע פאראלעל צווישן ביידע מעשיות איז דער וואונדערליכער אויסדרוק פון דער היינטיגער סדרה: "את האלקים אני ירא". יוסף און די חשמונאים־מכבים זענען ביידע רעפרעזענטאנטן פון צדקות, פון אמת'ער ג-טספארכט און פון ריינקייט פון געוויסן.

צווישן יוסף און זיינע ברידער שפילט זיך אפ א געוואלדיג גרויסער מאראלישער קאמף, וואס די גרעסטע מאדערנע פסיכאלאגישע וויסנשאפטלער האבן שוועריקייט צו באגרייפן. דא האט זיך געשאפן א בילד פונעם פסיכאלאגישן צושטאנד פון יוסף און זיינע ברידער ביי זייער ערשטן באגעגעניש. אין קיין שום בוך ווערט דאס מענטשלעכע לעבן נישט אזוי שטארק ארויסגעוויזן ווי דא. ווען א מענטש ווערט פלוצלינג באשולדיגט אין עפעס וואס שטימט נישט מיט זיין כאראקטער און שטעלונג, אדער ווען מען מאכט אים א פארוואורף אז ער האט געטאן א זאך וואס איז ווייט פון זיין גאנצן געדאנקען־גאנג, קען מען זיך דערפאר לייכט פארשטעלן דאס געפיל פון די ברידער וואס יוסף האט באשולדיגט.

בשעת זיי האבן פלוצלינג דערהערט דעם "מרגלים אתם", אז דער מצרישער הערשער באשולדיגט זיי אין שפיאנאזש און אין פארראט פונעם גאנצן פאטריאטיזם און פון דער ג-טספארכט, ווארפן זיי צוריק די גאר מינדערווערטיגע באשולדיגונג. ווי ווייט זיי זענען פון שפיאנאזש אדער פארראט בנוגע צו מצרים, האבן זיי, אין דער ערשטער שטוינונג, אויסגעשריגן: "כנים אנחנו, לא היו עבדיך מרגלים". מיר זענען קיינמאל נישט געווען קיין פאררעטער.

מיט דעם ענטפער האבן זיי זיך מאראליש פארראטן. פארוואס האבן זיי געברויכט דעם "לא היו"? צי וואס זיי זענען קיינמאל נישט געווען, איז דען נישט גענוג געווען צו באהויפטן אז זיי זענען איצט נישט קיין שפיאנען? זיי זענען דאך פאקטיש נישט געווען קיין פאררעטער בנוגע צו מצרים. אט דער "לא היו",

האט זיי פארפלאנטערט אין א מצב פון מאראלישע געוויסן־פלאגענישן. זיי האבן פון אט דער זאך געמוזט זיך מאכן א חשבון. וואס הייסט אז זיי זענען קיינמאל נישט געווען קיין פאררעטער? איז דען זייער האנדלונג אמאל קעגן זייער ברודער און קעגן זייער אלטן

פאטער נישט געווען קיין פארראט? זיי זענען געווארן געפאנגען אין א נעץ דורך זייער אייגענעםווארט. דאס וואס זיי האבן צוואנציג יאר געהאלטן פארשלאסן טיף אין זייער אונטערבאוואוסטזיין האט אין אט דער סיטואציע געמוזט אויסקומען אויפן אויבערפלאך פון זייער באוואוסטזיין, ווי א נעגאטיווער פסיכאלאגישער פאקט. דאס שמירט זיי אן און לאזט זיי נישט רוען.

ער באשליסט זיי איינצוזעצן אין תפיסה. זיי בלייבן איצט אליין מיט זיך. זאלן זיי מיט זייער אייגענעם געוויסן מאכן א חשבון צי עס איז טאקע אמת אז "כנים אנחנו", אז זיי זענען ערליכע מענטשן, און "לא היו עבדיך מרגלים", אז זיי זענען קיינמאל נישט געווען קיין פאררעטער. זיי זיצן דריי טעג. אויפן דריטן טאג ווערן זיי באפרייט און יוסף זאגט צו זיי: "את האלקים אני ירא". ער האט מורא פאר ג-ט. ער קען זיי נישט האלטן לענגער אין תפיסה. זייער עלטערער פאטער און זייער יונגערער ברודער זענען נישט פארוויקלט אין זייער פאררעטער־שיקזאל. פארוואס זאלן זיי דארט הונגערן אומזיסט? זיין געוויסן דערלאזט אים נישט זיך צו פארמעסטן קעגן אומשולדיגע מענטשן. עס זאל דערפאר איינער פון זיי דא בלייבן, און אלע זאלן גיין אהיים כדי צו ברענגען די שפייז פאר די הונגעריגע.

די ווערטער האבן ביי אזעלכע איידעלע מענטשן ווי די שבטים געמוזט ארויסרופן די אמת'ע רעאקציע. שוין אויפן ארט, אויפן פלאץ וואו זיי האבן ערשט אזוי פייערליך אויסגעשריגן די דריי טעג צוריק געזאגטע "כנים אנחנו", האבן זיי מיטאמאל דערפילט אז עס איז נישט אמת. דאס וואס זיי האבן געזאגט, "כנים אנחנו", איז נישט אמת, ווייל זיי זענען אפילו היינט אויך נישט קיין ערליכע מענטשן. זיי זענען נאך ביז היינט פאררעטער. זיי זענען שולדיג.

לאמיר איצט איבערגיין צו דער מעשה פון חנוכה. ווי באקאנט האט זיך דער חשמונאים־קאמף בעיקר אפגעשפילט אין דער אידישער מדינה. דער קאמף האט זיך אנגעהויבן פונקט ווי ביי יוסף מיט זיינע ברידער. יוסף'ס ברידער זענען מקנא יוסף. די קנאה האט זיי געברענגט צו שנאה, און די שנאה האט געברענגט צום אומגליק פון גיין קיין מצרים. אין די חשמונאים־צייטן האבן די אידישע העלעניסטן מקנא געווען די ג-טסטרייע אידן, וואס דער בית המקדש מיטן כהן גדול איז נאך געווען אין זייערע הענט. אלס אנהענגער פונעם גריכישן קולט האבן זיי בכלל געלייקנט אין יעדער הייליגקייט. זיי האבן נישט געוואלט דעם בית המקדש. זיי האבן געוואלט אז זייערע יונגע מענטשן, וועמען די גריכן האבן גענערט מיט די "כהונה גדולה", אונטער דער פירונג פון מנעלאוס, זאלן ארייננגיין אינעם בית המקדש און איינפירן דארט דעם גריכישן קולט.

עס איז אויסגעבראכן די מלחמה. איר סוף איז א מערקווירדיגער. די באזיגטע גריכן הרג'ענען מנעלאוס און מאכן מיט די חשמונאים שלום ווי ברידער. דאס איז דער סוף פון אלע אסימילאנטן. זיי מאכן א פסיכאלאגישן טעות. זיי מיינען אז דערמיט וואס זיי מאכן נאך די גוים וועלן זיי געפינען חן אין זייערע אויגן. דער סוף איז גאר פארקערט. וואס מער דער איד נעענטערט זיך צום גוי, אלץ א גרעסערער שונא ווערט דער גוי צום איד. וואס

מער דער איד דערווייטערט זיך פונעם גוי, אלץ מער דרך ארץ און רעספעקט דערוועקט ער ביי אים.

איינער פון אונזערע אלטע דענקער האט זיך אפגעשטעלט אויף א מערקווירדיגקייט פון ענלעכע אויסדרוקן אין אונזער תורה. ג-ט בענטשט אברהם אז ער וועט האבן קינדער און באמערקט אים אז זיינע קינדער וועלן זיין "כעפר הארץ", אזוי ווי דער שטויב פון דער ערד. נאך דער עקדה בענטשט דער אויבערשטער ווידער אברהם מיט קינדער און זאגט אים אז זיי וועלן זיין "ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים", ווי די שטערן אין הימל און ווי דער זאמד ביים ברעג ים. אויך יצחק בענטשט ער מיט קינדער און זאגט אים בלויז אז זיי וועלן זיין ווי די שטערן אין הימל. אויך יעקב בענטשט ג-ט מיט קינדער און זאגט אים בלויז אז זיי וועלן זיין ווי דער שטויב פון דער ערד. מען פרעגט זיך: פארוואס האט ג-ט, ווען ער האט גערעדט צו אברהם, דערמאנט אלע דריי פארגלייכונגען: דער שטויב פון דער ערד, די שטערן אין הימל און דער זאמד ביים ברעג ים? דאגעגן ביי יצחק האט ער דערמאנט בלויז די שטערן אין הימל, און ביי יעקב בלויז דעם שטויב פון דער ערד?

דער תירוץ איז: שטערן אין הימל מוזן זיין אפגעזונדערט איינער פונעם צווייטן. וואס ווייטער די שטערן שטייען איינער פונעם צווייטן, אלץ גינציגער איז עס פאר ביידע. זאלן חלילה צוויי שטערן זיך באגעגענען, וועט עס ברענגען א גרויסע סכנה. זיי וועלן חרוב מאכן זיך און די גאנצע וועלט. זאמד פונעם ברעג ים באשטייט פון איינצלנע זאמדלעך וואס ליגן בייאנאנדער. אבער זיי קענען זיך קיינמאל נישט צונויפקנעטן אין איין מאסע. דער שטויב פון דער ערד באשטייט אויך פון איינצלנע שטויבלעך, אבער מיט אביסל וואסער קענען זיי זיך פארקנעטן און ווערן איין מאסע.

אידן מוזן געדענקען די דריי אייגנשאפטן צווישן זיך. זיי דארפן זיין ווי דער שטויב פון דער ערד. טאקע איינצלנע שטויבלעך, אבער ביי אביסל וואסער, ביי דער אידישער תורה, זאלן זיי זיך צונויפקנעטן אין איין מאסע. בנוגע צו די פעלקער פון דער וועלט דארפן זיי זיין ווי זאמד, אדער ווי שטערן אין הימל. וואס ווייטער זיי זענען, אלץ גינציגער; וואס נעענטער, אלץ גרעסער די סכנה. אדער אזוי ווי זאמד פונעם ים: זיי וועלן זיין צוזאמען בייאנאנדער, אבער קיינמאל נישט צונויפקנעטן אין איין מאסע. אברהם אבינו איז געווען דער פאטער פון אלע פעלקער פון דער וועלט. דערפאר האט דער אויבערשטער

דערמאנט ביי אים אלע דריי אייגנשאפטן. עס זענען פאראן פעלקער מיט וועמען מיר קענען לעבן ווי זאמד, און עס זענען פאראן אזעלכע מיט וועמען מיר מוזן לעבן נאר ווי שטערן אין הימל. צווישן אונז אליין דארפן מיר זיין ווי דער שטויב פון דער ערד. צו יצחק האט ער דערמאנט בלויז די שטערן אין הימל, ווייל יצחק איז געווען דער פאטער פון יעקב און עשו. מיט עשו'ס קינדער דארפן מיר תמיד געדענקען צו לעבן ווי שטערן אין הימל: וואס ווייטער, אלץ בעסער פאר ביידע. צו יעקב האט ער געזאגט בלויז: ווי דער שטויב פון דער ערד. יעקב איז דער פאטער פון אידן אליין. אידן דארפן זיך צווישן זיך אידעאיש פארקנעטן אין איין מאסע, וואס קעמפט פארן אידישן גייסט און פאר דער אידישער תורה, וואס שטייט קעגן אלע רוחות פון דער גאנצער וועלט. דאס דערמאנט אונז חנוכה.

ויגש

די דראמאטישע געשיכטע פון יוסף מיט זיינע ברידער פארענדיקט זיך אין דער היינטיגער סדרה. דער מדרש געפינט פאר נויטיג צוזאמענצושטעלן אלע איינצלנע פאסירונגען און עפיזאדן וואס האבן זיך אפגעשפילט אין דער דראמאטישער געשיכטע. צוזאמענשטעלנדיג די פארשידענע איינצלנע געשעענישן קומט דער מדרש צו אן אויסערגעוויינלעכן אויספיר. ער באהויפט אז דאס גאנצע פאלק ישראל לעבט איבער אין זיין לאנגער געשיכטע אלעס וואס איז פארגעקומען אין דער מעשה פון יוסף מיט זיינע ברידער.

לויטן מדרש איז יוסף'ס לעבן א געטרייער שפיגל וואס שפיגלט אפ דאס לעבן פונעם אידישן פאלק מיט אלע זיינע עפיזאדן. ווען מיר פארטיפן זיך אינעם פארהעלטעניש פון יוסף'ס ברידער צו יוסף, דערבליקן מיר דאס אמת'ע בילד פון דעם פארהעלטעניש פון אלע פעלקער פון דער וועלט צו אידן. יוסף ווערט באזונדער באליבט ביי זיין פאטער ווייל ער איז א "בן זקונים". דער תרגום טייטשט "בן זקונים" מיט "בר חכים". דאס מיינט: ער האט געלערנטקייט און גייסטיגע פעאיקייטן. יעקב טוט דעריבער אן אויף יוסף א זיידן העמדל כדי צו ווייזן אז ער איז אנדערש פון אלעמען. דאס רופט ארויס די קנאה פון זיינע ברידער צו אים. די קנאה ברענגט זיי צו שנאה.

דאס זעלבע איז געשען מיטן פאלק ישראל. דאס אידישע פאלק איז דער "בר חכים" צווישן די פעלקער. עס איז מער טאלאנטירט, עס איז גייסטיג מער פעאיק. ג-ט האט דערפאר אנגעטאן אויף אים א זיידן העמדל. ער האט אים געגעבן א תורה כדי צו לעבן אנדערש פון אלע פעלקער און כדי צו זיין מער ערלעך ווי אלע פעלקער. דאס האט אויפגעוועקט די קנאה פון דער גאנצער מענטשהייט צום אידישן פאלק, און פון דער קנאה איז געווארן א שנאה צום איד.

יוסף חלומ'ט אז די בינטלעך פון זיינע ברידער בוקן זיך צו זיין בינטל. ער חלומ'ט אז די זון, די לבנה און די שטערן נייגן זיך פאר אים. יוסף באהאלט נישט זיינע חלומות, נאר דערציילט זיי זיינע ברידער. די ברידער האסן אים נאך מער. "ולא יכלו דברו לשלום": זיי קענען נישט רעדן צו אים קיין פרידליכןווארט. אויך דאס אידישע פאלק חלומ'ט אז סוף כל סוף וועט די גאנצע וועלט זיך בוקן צו אים. די זון, די לבנה

און די שטערן, אלע וויסנשאפטן און אלע קולטורן, וועלן אנערקענען דעם אידישן אידעאל און זיך נייגן פארן אידישן גייסט. אויך אידן באהאלטן נישט זייערע חלומות, נאר דערציילן זיי פאר דער גאנצער מענטשהייט. אויך ביי אידן איז עס אזוי: וואס מער זיי חלומ'ען פון זייער אחרית הימים, אלץ מער האסן זיי די פעלקער פון דער וועלט. די פעלקער קענען און ווילן נישט רעדן מיט אידן קיין פרידליכן ווארט.

יוסף וויסט אז זיינע ברידער האבן פיינט אים. אבער דאס האלט אים נישט אפ פון נאך גיין צו זיי און פון זיך נאך פרעגן אויף זיי. ער דערווייטערט זיך נישט פון זיינע ברידער. ווען זיי זענען אוועק קיין דותן, גייט ער זיי זוכן. א מענטש באגעגנט אים אויפן וועג און פרעגט אים: "מה תבקש"? וואס זוכסטו דא, אין די פארווארפענע מקומות? יוסף

ענטפערט נאאיוו: "את אחי אנכי מבקש". איך זוך מיינע ברידער. ער האלט זיי אלץ פאר ברידער.

דאס איז אויך די שטעלונג פונעם אידישן פאלק. טראץ דעם וואס עס ווייסט אז מען האט עס פיינט אין דער גאנצער וועלט, וואנדערט עס צווישן אלע פעלקער. אידן זוכן ברודערליכקייט אין דער גאנצער מענטשהייט. זיי געבן נישט אויף דעם אידישן ליפן־אויסדרוק: "הלא אב אחד לכולנו". אלע מענטשן זענען ברידער. זיי האבן איין פאטער.

דער סוף פון יוסף'ס נאכגיין נאך זיינע ברידער איז א טראגישער. "ויתנכלו אותו להמיתו": זיינע ברידער באשליסן קודם אים פטור צו ווערן, אים צו הרג'ענען. ביי זיי זענען דאן אנטשטאנען פארשידענע מיינונגען. איין טייל האלט אז מען דארף פשוט הרג'ענען יוסף, פארשטיינערן אים, אדער קוילן אים. א צווייטער טייל גיט אבער אן עצה: "אל תשפכו דם". עס פאסט עפעס נישט צו פארגיסן בלוט, נישט שיין צו קוילן און צו הרג'ענען. עס איז פאראן א פיינע עצה: מען נעמט און מען ווארפט אים אריין אין א גרוב. אין דעם גרוב זענען פאראן שלאנגען און עקרבים. דארט וועט ער אליין אונטערגיין. עס קומט א דריטער מיט אן עצה וואס איז אויך נישט אן קיין לאגיק. וואס פאר א געווינס וועט מען האבן פונעם סתם אונטערגיין? מען דארף אים קודם אויסנוצן, מען דארף עפעס האבן פון אים. מען פארקויפט אים קיין מצרים.

דאס זעלבע איז געשען מיט אידן. אין זייער ארומוואנדערן אין דער וועלט באגעגענען זיי פארשידענע פעלקער. איין טייל פון זיי האלט פשוט ביי "ויתנכלו אותו להמיתו". זיי הרג'ענען, שחט'ן און אויסקוילן. זיי פטור'ן זיך פון אלע אידן און האבן נישט עפעס דערפון, נאר זיי ווערן פטור פון זיי. זיי מאכן פאגראמען אויף אידן. א צווייטער טייל האלט אז עס פאסט עפעס נישט צו הרג'ענען אין דער גאס. "אל תשפכו דם": נישט שיין צו פארגיסן בלוט אין דער גאס. ער האט דערפאר די עצה: ארייננווארפן אידן אין א גרוב, פארשיקן זיי אין געטאס, אין ווייטע, וויסטע מקומות. דארט וועלן זיי אליין אונטערגיין. די שלאנגען און עקרבים פון דער געגנט וועלן זיי שוין פארניכטן.

א דריטער טייל האלט אז סתם פארניכטן ברענגט נישט קיין שום געווינס. "מה בצע"? וואס פאר א נוצן וועט מען האבן פון סתם פארניכטן? מען דארף זיי קודם אויסנוצן, ארויסציען פון זיי וואס מען קען. זיי זאלן אויפבויען שטעט, הייזער, פאבריקן און אינדוסטריעס. זיי זאלן איינריכטן געשעפטן. דערנאך וועט מען זיך שוין אן עצה געבן מיט זיי.

ווי באקאנט האט ראובן געהייסן ארייננווארפן יוסף אין א גרוב. יהודה האט געפרעגט: "מה בצע" און האט געראטן אים צו פארקויפן קיין מצרים. עס זעט אויס אז יהודה'ס עצה איז געווען פאר יוסף א בעסערע ווי ראובן'ס. פארקויפן קיין מצרים איז דאך תמיד בעסער ווי ארייננווארפן אין א גרוב און דארט אונטערגיין. די תורה אליין זאגט אבער אז ראובן האט מיט זיין עצה געוואלט ראטעווען יוסף. דאגעגן זאגט די גמרא אויף יהודה: "כל המברך את יהודה הרי זה מנאץ". דער וואס זאגט א שבח אויף יהודה דערצערנט דעם רבונו של עולם.

דער מהרש"א פרעגט: מיט וואס איז יהודה ערגער פון ראובן? פארוואס זאגט די גמרא אז אויב מען לויבט יהודה דערצערנט מען ג-ט? איז דען יהודה'ס עצה צו פארקויפן יוסף קיין מצרים געווען געפערלעכער ווי ראובן'ס עצה אים אריינווארפן אין א גרוב? דער מהרש"א פארענטפערט עס מיט א זייער טיפן געדאנק. ער זאגט אז עס האנדלט זיך נישט אין דער מעשה, נאר אין דער מחשבה, אין דעם געדאנק.

ראובן'ס צוגאנג איז געווען מיט א געדאנק פון ראטעווען. ראובן האט געהאט אין זינען, ביי דער מעשה מיט יוסף, אים צו ראטעווען. מען זאל אים נישט הרג'ענען, נאר אריינווארפן אים אין א גרוב. יהודה'ס עצה איז געווען פון אן עקאנאמישן מאטיוו. יהודה'ס צוגאנג איז נישט געווען ראטעווען יוסף, נאר האבן פון אים אן עקאנאמישן רווח. מען זאל זוכן א נוצן, א געווינס, אפילו אין א סיטואציע פון פארניכטן א מענטש.

פארן פשוטן מענטש, וואס טראכט נישט אריין אינעם גאנצן ענין און רעכנט זיך בלויז מיט פאקטן, זעט עס טאקע אויס אז יהודה האט בעסער באהאנדלט יוסף ווי ראובן. חז"ל אבער, אלס דענקער, האבן זיך פארטיפט אינעם ענין. זיי זענען געמוזט קומען צום באשלוס אז פונעם מאראלישן שטאנדפונקט איז דער צוגאנג פון "מה בצע" אין אט דער סיטואציע אומבאדינגט צו פארדאמען. עס איז נישט דא קיין גרעסערע אוממאראלישקייט ווי ווען א מענטש וועט זיך רעכענען בלויז מיטן נוצן פאר זיך, אפילו אין פראגן וואס זענען וועגן לעבן און טויט. די גרעסטע בארבארישקייט אין דער וועלט קומט פון מענטשן וואס שלעפן מיט זיך ארום טיפע אידעאלן, אבער זייער כוונה איז נישט צו פארווירקליכן די אידעאלן. זיי מיינען נאר דעם "מה בצע". זיי זוכן אויסצונוצן די געלעגנהייט כדי צו געווינען פאר זיך. ווער עס לויבט אזא צוגאנג דערצערנט דעם רבונו של עולם.

אויך דאס אידישע פאלק האט דאס איבערגעלעבט צווישן פארשידענע פעלקער. עס

זענען געווען פעלקער וואס האבן געהאלטן אז מען דארף אידן נישט הרג'ענען, נאר זיי פארשיקן אין געטאס. עס זענען געווען אנדערע פעלקער וואס האבן געטענה'ט: "מה בצע"? זיי האבן דעריבער געזוכט ווי אזוי אויסצונוצן אידן. מען דארף אידן אויסנוצן און דערנאך זיי פארשיקן אין געטאס. אידן קענען דורך זייערע פעאיקייטן אויפבויען אינדוסטריעס און שטעט. אבער פון אן עטישן שטאנדפונקט, ווען מען פארטיפט זיך אין די כוונות פון די פעלקער, איז דער לעצטער צוגאנג פיל ערגער פונעם ערשטן. צו זען בלויז דעם געווינס אפילו אין א מצב פון טויט און לעבן איז דאס אוממאראלישסטע אין דער וועלט.

יוסף'ס געשיכטע דערציילט ווייטער ווי ער איז אנגעקומען קיין מצרים. ער איז געווען א קנעכט. אבער מיט זיינע פעאיקייטן ארבעט ער זיך דארט ארויס. ער צייכנט זיך אויס מיט זיינע פעאיקייטן, קומט באלד ארויף אויף די העכסטע שטאפלען פון דער מצרישער געזעלשאפט. און מען פארשטייט אז אויך דארט קומען אויף אים פארשידענע באשולדיקונגען. מען באשולדיקט אים אין פארשידענע זינד, מען טראכט אויף אים אויס פארשידענע בלבולים. מען ווארפט אים צוריק אין פארשידענע ארעסטן. אבער אפילו אין די פינסטערע קאמערן דערשלאגט זיך יוסף צו די העכסטע פאזיציעס.

דאס זעלבע איז געווען מיט אידן. אין זייער וואנדערונג צווישן די פעלקער האבן זיי תמיד דערגרייכט די העכסטע שטאפלען. מען האט אויף אידן אויסגעטראכט פארשידענע בלבולים. מען האט זיי געווארפן אין פארשידענע תפיסות. אבער אויך דארט האבן זיי דערגרייכט די העכסטע מדרגות. דווקא אין די תפיסות, אין די געטאס און אין די פינסטערע קעלערן האבן אידן געשאפן די שענסטע פערל פון גייסטיגער קולטור און די העכסטע אידעאלן פאר דער גאנצער מענטשהייט.

יוסף'ס געשיכטע דערציילט ווייטער ווי איינצלנע מענטשן אין מצרים הייבן אן צו חלומ'ען פארשידענע חלומות. דער שר המשקים חלומ'ט, דער שר האופים חלומ'ט. צום סוף חלומ'ט דער קעניג אליין, פרעה. אבער קיינער קען נישט פותר זיין זייערע חלומות. די חלומות זענען זייער שיין, אבער וואס באדייטן זיי? ווי אזוי פירט מען זיי אויס אין לעבן? דא באווייזט זיך יוסף, דער פעאיקסטער פון אלעמען. ער גיט זיי דעם פשר פון זייער חלום און זיי ברענגען אים צו ווערן א פירער אין מצרים.

אויך אידן האבן שטארק אויסגעצייכנט זיך אויפן פעלד פון קענען ריכטיג פותר זיין דעם חלום. די פעלקער פון דער וועלט זענען הונדערטער יאר געווען פארזונקען אין א טיפן בארבארישן שלאף. אבער מיט אמאל האבן זיי אנגעהויבן צו חלומ'ען. זיי האבן געחלומ'ט פון רענעסאנס, פון ווידעראויפלעבונג. אבער קיינער האט נישט פארשטאנען ווי אזוי צו פארווירקליכן די חלומות, ווי אזוי פותר צו זיין דעם חלום, די אלע אידעאלן פון דער מענטשהייט. אידן זענען געווען די וואס האבן געהאלפן צו פארווירקליכן אלע חלומות. אידן האבן גענומען דעם גרעסטן אנטייל אין ארויספירן די מענטשהייט פון מיטל־עלטערלעכער בארבארישקייט. אידן האבן גענומען אנטייל אין אויפבויען נייע לענדער און נייע וועלט־טיילן.

עס הייבט זיך אן א נייער קאפיטל אידישע געשיכטע, פונקט ווי עס הייבט זיך אן א נייער קאפיטל אין יוסף'ס געשיכטע ווען ער ברענגט זיינע ברידער קיין מצרים. ביי דעם קאפיטל האלטן מיר אין יוסף'ס געשיכטע; ביי דעם קאפיטל האלטן מיר אויך אין דער אידישער געשיכטע.

ויחי

מיט דער סדרה פון דער לעצטער וואך פארענדיקט זיך דער ערשטער חומש פון אונזער תורה. די היינטיגע סדרה איז אנגעלאדן מיט גרויסע סודות און מיט טיפע געדאנקען, וואס האבן א גרויסע באדייטונג פאר אידן אין אלע צייטן. שוין דער נאמען פון דער סדרה, דאס איינציגע ווארט "ויחי", לערנט אונז זייער א סך.

דער הויפט־אינהאלט פון דער היינטיגער סדרה איז די שילדערונג פון יעקב אבינו'ס פטירה. שטעלט זיך א פראגע: פארוואס הייסט די סדרה "ויחי", "ער האט געלעבט", ווען עס רעדט זיך דאך נישט פון יעקב'ס לעבן, נאר פון זיין טויט? אבער שוין אין דעם איינעם ווארט ליגט באהאלטן דער סוד פון דער אידישער אייביקייט. דאס ווארט "ויחי" לערנט אונז, ווי די גמרא זאגט, אז "יעקב אבינו לא מת". יעקב אבינו איז נישט געשטארבן.

גייסטיגע שאפונגען שטארבן נישט. א לעבן וואס איז פארבונדן מיט א קייט פון אומשטערבלעכע יסודות פאר דער מענטשהייט איז אן אומשטערבלעך לעבן.

חז"ל האבן אין יעקב געזען די אפשפיגלונג פונעם גאנצן אידישן פאלק. ווען די גמרא פרעגט: ווי קען מען עפעס זאגן אז יעקב איז נישט געשטארבן? מען האט אים דאך איינגעבאלזאמט און באגראבן? ענטפערן חז"ל: "מקרא אני דורש". מען רעכנט זיך נישט בלויז מיטן פאקט, נאר מיט דער דרשה פונעם פסוק. עס שטייט: "אל תירא עבדי יעקב כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים". עס שטעלט זיינע קינדער גלייך מיט אים: "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". שרעק זיך נישט, מיין קנעכט יעקב! איך וועל העלפן דיר און דיינע קינדער. די הבטחה צו העלפן יעקב'ס קינדער פארשטייען מיר. אבער העלפן יעקב אליין, מיט זיינע קינדער, פארשטייען מיר נישט. ער וועט דאך נישט אייביק לעבן! וואס קען מען דערויף זאגן? ער אליין וועט אויך געהאלפן ווערן. דערפון לערנט מען אז אזוי לאנג ווי יעקב'ס קינדער לעבן, לעבט ער אליין אויך. צוזאמען מיט דער הילף פאר זיינע קינדער וועט ער אליין אויך געהאלפן ווערן.

די גמרא באטאנט: "מקיש". ווען זיינע קינדער וועלן זיין ענליך צו אים, מיינט דאס אז זיי וועלן לעבן מיט זיינע אייביקע אידעאלן. דער פאטער לעבט מיט זיי.

נאך עפעס לערנט אונז דאס ווארט "ויחי יעקב". יעקב האט געלעבט. עס לערנט אונז וואס עס הייסט לעבן בכלל. דער פסוק זאגט "ויחי יעקב": יעקב האט געלעבט. און דאך, ווען מען לייענט יעקב'ס לעבנס־געשיכטע, זעט מען אז צו זיינע יסורים איז גאר קיין גרענעץ נישט געווען. צרות אויף צרות, פחד און מורא פאר שונאים, ארעמקייט און עלנטקייט, און ווען ער האט שוין קינדער, נאך און נאך צרות. אבער אין קיין שום מצב פון זיין לעבן האט ער זיך קיינמאל נישט פארצווייפלט. עס איז תמיד געווען "ויחי יעקב". יעקב האט געלעבט.

די הויפט ליידן פון א מענטש אין לעבן קומען דערפון וואס דער נארישער מענטש באגנוגנט זיך קיינמאל נישט מיט וואס ער האט, נאר ער שטרעבט צו זאכן וואס ער האט נישט. א שטענדיגע האפענונג צו האבן וואס מען האט נישט איז דער ביטערסטער טראפן אין א מענטש'ס לעבן. די יאגעניש נאך נייע פרישע גוטער צעשטערט דעם מענטש'ס לעבן. ער גייט תמיד ארום אן אומצופרידענער. ער איז נישט גליקליך. עס פעלט אים דער מנוחת הנפש און ער האט נישט קיין לעבן. יעקב אבינו האט נאך אלע צרות און ליידן דערקלערט: "כי יש לי כל". ער האט אלעס. עס פעלט אים גארנישט. דערפאר קען מען טאקע זאגן: "ויחי יעקב".

אבער אין דער סדרה ויחי איז פאראן איין מערקווירדיקייט. רש"י פרעגט: פארוואס איז זי סתומה? דאס מיינט, אז די סדרה ויחי איז א פארשלאסענע. די סדרות פון דער תורה זענען אפגעטיילט איינע פון דער צווייטער. עס איז פאראן א ליידיקער, נישט באשריבענער פלאץ צווישן איין סדרה און דער צווייטער. בלויז די סדרה ויחי האט נישט קיין שום ליידיקן פלאץ פאר זיך. זי הייבט זיך אן גלייך צוזאמען מיט דער פריערדיגער סדרה ויגש. פארוואס איז דאס אזוי? רש"י ענטפערט אז ויגש האט זיך געענדיקט מיט

דער מעשה פון יעקב'ס גלות. ווען יעקב איז געקומען קיין מצרים, האט זיך אנגעהויבן דער גלות מצרים. דערפאר איז נישטא קייןליידיקער פלאץ.

רש"י'ס ערקלערונג איז נישט גרינג צו פארשטיין. וואס פאר א צוזאמענהאנג האט דאס וואס עס פעלט א ליידיקער פלאץ מיטן גלות מצרים? אויב דער גלות מצרים האט זיך אנגעהויבן, פארוואס טאר נישט זיין קיין ליידיקער פלאץ פאר דער סדרה ויחי?

אבער אויך אין די ווערטער פון דעם דרוש וואס רש"י ברענגט איז באהאלטן דער אידישער צוגאנג צום סוד פון לעבן. די אידישע לערנונג איז אז לעבן מיינט נישט בלויז גענוג געלט און תענוגים. לעבן מיינט: א פרידן מיטן ליידן. א מענטש דארף זיך באגנוגענען מיט אלע זיינע ליידן. דאס לעבן ברענגט אים זיי, און ער דארף אננעמען די יסורים און ליידן באהבה, מיט ליבשאפט, ווי א ברכה. טאמער קען א מענטש דאס נישט, איז דאס לעבן פאר אים בלויז א ריידעניש, און ער האט נישט קיין לעבן. א איד ווייסט אז עס איז

נישט שייך צו פרעגן קיין קשיות אויף דער השגחה. מען טאר זיך נישט אריינמישן אין דער פירונג פון דער וועלט. וואס מען קלערט דערין אריין, פארלירט מען דעם אינהאלט פון לעבן.

דער פסוק אין תהלים זאגט: "צדקתך כהררי אל, משפטיך תהום רבה". דיינע גערעכטיגקייטן זענען ווי די מעכטיגע הויכע בערג; דיינע משפטים, דיינע אורטיילן, זענען ווי דער טיפער תהום. וואס באדייטן די אויסדרוקן? איינער פון אונזערע גרויסע דענקער האט דעם פסוק אויסגעטייטשט זייער ריכטיג. ער זאגט: "כהררי אל" באטאנט אונזער ערדקוגל. אויף דער ערד זענען פאראן פארשידענע אומנארמאלע מקומות. עס זענען פאראן גאר הויכע בערג, וואס דערגרייכן ביז צו די וואלקנס. דארט איז שווער צו לעבן. דער קלימאט איז שווער. די לופט איז לייכט; עס איז שווער צו אטעמען. אפילו בלויז ארויפצוקריכן ביז צום שפיץ פונעם בארג, און דערנאך אראפצוגיין, איז נישט פון די לייכטע זאכן. אבער עס איז באקאנט אז טראץ אלע שוועריקייטן קריכן א סך יחידים, קלעטערער, ארויף אויף די בערג. עס זענען אפילו פאראן גאנצע גרופעס מענטשן וואס רעדן זיך אפ צו קריכן אויף די בערג. זיי געבן געלט כדי צו זיין פון צייט צו צייט אויפן שפיץ פון די הויכע בערג.

דאקעגן האט דער ערדקוגל אויך גאר טיפע טאלן. זיי דערגרייכן ביז צו די טיפענישן אין דער ערד. אזעלכע ערטער שטאמען פון גרויסע איבערקערענישן וואס קומען פאר אין דער ערד־אויבערפלאך. מען רופט זיי קראטערן. פון אזעלכע קראטערן פליסט ארום גאנצע לויפן פון פארניכטנדיגער פייער. אזעלכע עפענונגען אין דער ערד שפייען מיט טויטלעכן גאז. קיין מענטש אין דער וועלט קען נישט, נישט בלויז אריינגיין, נאר אפילו זיך דערנענטערן צו אזא לאך. מען מוז זיך דערווייטערן דערפון. דארט איז די גרעסטע סכנה.

דאס מענטשלעכע לעבן איז ענליך צום ערדקוגל. אויך אין לעבן זענען פאראן פארשידענע אומנארמאלקייטן. עס זענען דא לעבנס וואס דערגרייכן ביז צו גאר הויכע בערג. עס זענען

פאראן מענטשן מיט א ברייט לעבן, רייך און פול מיט תענוגים. זיי שטרעבן נאך נאך הויכן אין לעבן. אמת, מיר פארשטייען נישט פארוואס זיי האבן אזא זכות. פארוואס קומט זיי דאס אלצדינג, דער איבערפלוס, דער רייכטום און די הויכקייט? אבער מיר נעמען דאס שוין אן מיט געוויסע כוונות. מיר קלעטערן ארויף אויפן בארג. דאס מיינט: מיר קענען מיט געוויסערמאסן עפעס באגרייפן פונעם סוד פון זייער הויכקייט. מיר געפינען געוויסע תירוצים. אויך די אומנארמאלע דערשיינונג פארשטייען מיר אליין נישט. אבער מיט אנדערע יחידים קענען מיר אויפקלערן דעם סוד פון דער גליקליכקייט פון אזעלכע מענטשן.

עס זענען אבער אויך פאראן מענטשן וואס לעבן אן אומנארמאל לעבן אין דער נידריגער ריכטונג. די ליידן אין זייער לעבן גייען טיף אריין אין דער ערד. זיי פירן א לעבן וואס ג-ט זאל שומר ומציל זיין: אין צרות און ליידן, אין עלנטקייט און פיין. דווקא גאר פיינע, אנשטענדיגע און לייטישע מענטשן ליידן. אזעלכע ענינים גייען אזוי טיף אז מיר קענען זיי בשום אופן נישט משיג זיין. נישט נאר מיר אליין, נאר קיין מענטש אין דער וועלט קען נישט אויפקלערן די ליידן פון אזעלכע מענטשן. דאס זענען די טענות פון איוב און פון זיינע חברים. דאס איז איינס פון די שווערסטע פראבלעמען פונעם מענטש'ס לעבן.

דאס מיינט דער פסוק: "צדקתך". דיין גערעכטיגקייט, ווען דער רבונו של עולם איז גומל א מענטש מיט חסד און הייבט אים גאר הויך אין לעבן, איז "כהררי אל", ווי די הויכע בערג. אמת, שווער ארויפצוקלעטערן. שווער צו פארשטיין פארוואס. אבער מען קען זיך דערשלאגן; מען קען אפילו דערקלערן די סיבה. אנדערש איז מיט "משפטיך", מיט דיינע משפטים, ווען דער רבונו של עולם פאראורטיילט א מענטש און דערנידערט אים אין לעבן. דאס איז ווי א "תהום רבה", ווי א טיפער אפגרונט, א טיפער קראטער. אהין קען קיינער נישט אנקומען. דאס קען קיינער נישט פארשטיין. מען מוז זיך פשוט אפהאלטן פון ווילן באגרייפן די פראגע. בעסער זיך אפהאלטן פון ווילן אריינדרינגען ווייטער אין די סודות פון אזעלכע לעבנס.

דאס מיינט רש"י מיט דעם דרוש: איידער די סדרה ויחי הייבט זיך אן איז נישטא קיין ליידיקער פלאץ. די גמרא זאגט אז דער ליידיקער פלאץ אין דער תורה, צווישן איין סדרה און דער צווייטער, קומט צו דעם צוועק: "כדי ליתן ריווח בין כל פרשה ופרשה להתבונן בה". א מענטש וואס לערנט דארף זיך נישט לאזן לויפן אן אפהאלט. ער דארף בלייבן שטיין פון פרשה צו פרשה, כדי צו פארטיפן זיך און ארייננקלערן אין דעם וואס ער האט געלערנט און פארשטיין וואס ער האט געלערנט.

יעדער מוז פארשטיין וואס ער לערנט. אויב ער פארטראכט זיך נישט און פארשטייט נישט וואס ער לערנט, איז זיין מיה א שאד, א שאד זיין לערנען. אבער איין קאפיטל אין דער תורה מוז מען זיך נישט אפשטעלן ביי, און מען טאר זיך נישט ארייננקלערן דערין. דאס איז דער קאפיטל פונעם אידישן גלות, דער קאפיטל פון די אידישע יסורים. עס איז פארשלאסן, פארבארגן און פארהוילן. בעסער זיך נישט ארייננקלערן. בעסער זיך דערווייטערן און נישט דערנענטערן צו אזעלכע פראגן. דערפאר איז נישטא קיין ליידיקער שטח ביים אנהייב פון דער אידישער גלות־געשיכטע.

"ויחי יעקב". יעקב לעבט. ער לעבט אין צער און אין יסורים. ער לעבט אין גלות. ער זעט וואס עס וועט פארקומען מיט זיינע קינדער. עס טוט זיך פון אים אפ די שכינה. ער קען דאס נישט פארשטיין. אבער ער לאזט דאס. ער קלערט נישט אריין דערין. אויך יעקב האט זיך ביי דעם קאפיטל נישט געלאזט קיין ליידיקן שטח. ער האט זיך נישט אפגעשטעלט, נאר "ויחי". ער

האט ווייטער געצויגן די אידעע פאר וועלכער ער האט געלעבט. ער האט באטראכט אז טראָץ אלע יסורים איז דאך כדאי צו לעבן און צו ליידן. דאס איז דער סוד פון דער אידישער אייביקייט.

ספר שמות

שמות

אין דער היינטיגער סדרה באגעגענען מיר צום ערשטן מאל אין דער תורה דעם אויסדרוק "בני ישראל", דאס פאלק פון די בני ישראל. נישט אזוי לייכט זענען יעקב'ס קינדער אנגעקומען צו ווערן א פאלק. ווען מיר וואונדערן זיך אמאל ווי אזוי דאס אידישע פאלק האט איבערגעלעבט אלע נאציעס און פעלקער פון דער וועלט, און מיר פארשטייען נישט דעם סוד פון דער אידישער עקזיסטענץ, דארפן מיר קוקן אין דער היינטיגער סדרה. מיר דארפן זיך פארטיפן אין דער געבורט פונעם אידישן פאלק. דעמאלט וועלן אונז קלאר ווערן א סך רעטענישן וועגן דעם עם ישראל.

אין דער גאנצער נאטור באגעגענען מיר א וואונדערליכע דערשיינונג. וואס לענגער די אנטוויקלונג פון א נייע שאפונג דויערט, אלץ שטארקער און אלץ דויערהאפטיגער איז זי. א זאך וואס קומט שנעל פארגייט שנעל. אזוי ענליך איז דאס אידישע פאלק געבוירן געווארן. הונדערטער יאר פון יסורים, פיין און עלנטקייט האבן פאראייניגט, פארצעמענטירט און פארבונדן די אידישע יחידים אין איין איינהייטליכן פאלק.

עס איז דערפאר כדאי זיך צו פארטראכטן אין וואס פאר אומשטענדן, אונטער וועלכע באדינגונגען און מיט וואס פאר אייגנשאפטן דאס אידישע פאלק איז געבוירן געווארן. ווי באקאנט, לערנט די קולטור־געשיכטע אז פעלקער פון דער וועלט שטייען אויף דורך נאטירליכע סיבות. מענטשן וואס לעבן אינעם זעלבן לאנד, אין דעם זעלבן קלימאט און אונטער די זעלבע אויסערליכע באדינגונגען פאראייניגן זיך אין איין פאלק. די קולטור־געשיכטע לערנט אונז אז נישט בלויז דאס פיזישע צוזאמענלעבן פון יחידים איז אפהענגיג פון לאנד און קלימאט, נאר אויך די גייסטיגע אייגנשאפטן. די פסיכישע אייגנשאפטן פון מענטשן קומען פון די נאטירליכע אומשטענדן אין יעדן באזונדערן לאנד.

עס זענען דא לענדער וואו שטארקע נאטור־וואונדער הערשן. דארט זענען פאראן פארשידענע שטורעמס און אויפרעגנדיגע נאטור־דערשיינונגען. אין אזעלכע לענדער זענען מענטשן פאראנלאגט צו דמיונות און פאנטאזיעס. זיי זענען גענייגט צו פאנטאסטישע חלומות. אין זייערע אייגנשאפטן ליגט די פעאיקייט זיך לעבעדיג

פארצושטעלן בילדער וואס האבן קיין שום ממשות נישט. אין רואיגע, סטאבילע לענדער זענען מענטשן מער געניגט צו אורטיילן אלעס מיט פארשטאנד און ממשות. זיי זענען נישט געניגט צו דמיונות און פאנטאזיעס.

די געשיכטע פונעם אידישן פאלק שטייט אין א בולט'ער סתירה צו אלע די השערות. אידן זענען געווארן א באזונדער פאלק דווקא נישט אין זייער אייגן לאנד, דווקא נישט אין קיין ספעציפישע, באזונדערע אומשטענדן, נאר אין מצרים. אידן זענען געווארן א באזונדער פאלק דווקא צווישן אן איינהיימישער באפעלקערונג, וואס האט פיזיש און פסיכיש געלעבט גאר אנדערש ווי אידן. מען מאכט דעם גרעסטן טעות ווען מען פארגלייכט די אויפשטייאונג פונעם אידישן פאלק צו דער אויפשטייאונג פון אנדערע פעלקער. אידן האבן זייערע פאלקס־אייגנשאפטן געשאפן גאר אנדערש ווי אלע פעלקער פון דער וועלט.

דאס זעלבע איז אויך מיט דער אידישער אמונה. ביי די פעלקער פון דער וועלט איז אמונה פארבונדן מיט פארשטעלונגען און פאנטאזיע. אבער נישט ביי אידן. די תורה דערציילט אונז אז ווען משה רבינו האט געהאט די ערשטע געטליכע וויזיע, איז דאס נישט געשען דורך א וואונדערליכן גלאנץ פון הויכע פאלאצן און בלומען, נאר אין מדבר חורב, אין אן ארעמער וויסטעניש, מיט פראכט און בילדער נישט באצירט. צו משה באווייזט זיך א סנה, א קליינער דארנבוים.

ווען משה רבינו האט שוין דערגרייכט נבואה קומט פאר אים א וואונדערליכע, אויסערנאטירליכע דערשיינונג. ער זעט ווי א דארן ברענט, אבער ווערט נישט פארברענט. משה רבינו ווייסט אז עפעס ווייזט מען אים דא. אבער ער ווערט דעמאלט נישט נתפעל. ער ווערט נישט אויפגעהויבן פונעם וואונדער. גאנץ קאלט זאגט ער: "אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה". אט וועל איך צוגיין און זען פארוואס דער דארן ווערט נישט פארברענט. דאס ווייזט אז פאנטאזיע און פארשטעלונג האבן דא נישט קיין שום ארט געצומען.

איינער פון אונזערע אלטע דענקער באמערקט אז דאסווארט "מדוע" מיינט נישט דאס זעלבע ווי "פארוואס" אין אנדערע שפראכן. דאס ווארט "מדוע" אין לשון הקודש האלט אין זיך די צוויי אותיות ד' און ע', די צוויי אותיות פונעם שורש "דעה", פון וויסן, פארשטאנד און חכמה. משה רבינו גייט נישט בלויז קוקן. ער גייט באטראכטן, "מדוע". ער גייט פארשטיין און באגרייפן וואס דארט קומט פאר.

דער פסוק דערציילט ווייטער: "וירא ד' כי סר לראות". ג-ט האט געזען אז משה רבינו גייט זען די נבואישע וויזיע. משה רבינו וויל אונטער דער נבואה אנווענדן זיינע מענטשלעכע חושים און זיין שכל. דעמאלט הערט משה די געטליכע שטימע וואס זאגט אים: "אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". ג-ט אנטדעקט אים דעמאלט דעם אייביגן אמת אז צו קיין נבואה קען מען נישט צוגיין מיט קיין חושים, און אפילו נישט מיט קיין שכל. נבואה איז א העכערע מדרגה פון דערקענטעניש. נבואה בארירט מען נישט מיט קיין חושים.

און נישט מיט קיין שכל. צו נבואה דארף מען נישט גיין; נבואה קומט אליין צו דיר. טו אויס דיינע שיך; דו דארפסט קיין שיך נישט. דו דארפסט נישט שריטן, "כי המקום אשר אתה עומד". אט דא וואו דו שטייסט וועסטו אלעס דורכלעבן. אזוי האט זיך אנגעהויבן משה רבינו'ס ערשטע נבואה.

חז"ל זאגן אז די נבואה וואס משה רבינו האט געהאט ביים חורב, די געטליכע שטימע, האט נישט געדויערט קיין מאמענט און נישט קיין שעה, נאר גאנצע טעג. נאכאלץ ווערט משה רבינו נישט נתפעל. ער אמפערט זיך. ער וויל נישט נאכגעבן. ער הערט אין זיין נבואה די געטליכע שטימע וואס שיקט אים קיין מצרים אויסצולייזן די אידן. פון א צווייטער זייט רעכנט ער זיך אבער מיט פאקטן און מיט ממשות. ער האט פאקטישע ארגומענטן וואס לאזן אים נישט אננעמען די שליחות וואס ער הערט אין נבואה.

קודם גלייבט ער נישט אז אידן זענען שוין פעאיק צו דער גאולה. ער האלט אז א צו שנעלע גאולה טויג נישט. א גאולה וואס קומט פאר דער צייט איז פונקט ווי די פריצייטיגע געבורט פון א קינד. ווען א קינד ווערט געבוירן פאר דער צייט, איז עס א נפל. אויך גלייבט ער נישט אין זיינע פערזענליכע פעאיקייטן צו זיין דער ריכטיגער שליח פאר דער גאולה פונעם אידישן פאלק. אזוי דערציילט אונז די תורה די מאמענטן פון נבואה און געטליכן באוויז, וואס נאר איין איינציגער מענטש, משה רבינו, האט געקענט און קיין אנדערער נישט אין דער גאנצער מענטשהייט. דער רבונו של עולם ענטפערט אים אז וועגן זיינע פערזענליכע פעאיקייטן דארף ער נישט זארגן: "כי אהיה עמך". ג-ט וועט אים באגלייטן איבעראל.

וועגן דער פריצייטיגער גאולה אנטדעקט אים דער רבונו של עולם אז דאס איז נאך נישט די ריכטיגע גאולה. עס וועלן נאך זיין אנדערע גלויות, וואס וועלן דויערן א סך מער ביז דער אמת'ער גאולה.

משה רבינו שטייט נאך אלץ פעסט און וויל נישט אננעמען די שליחות. דער אייבערשטער ווייזט אים דריי וואונדער. ערשטנס, משה רבינו האלט א שטעקן אין דער האנט. דער רבונו של עולם זאגט אים: "השליכהו ארצה". ווארף דעם שטעקן צו דער ערד. משה טוט אזוי, און דער שטעקן ווערט א שלאנג. משה אנטלויפט פאר דער שלאנג. ג-ט זאגט אים ער זאל אננעמען דעם עק פון דער שלאנג מיט דער האנט. משה טוט אזוי, און זי ווערט צוריק א שטעקן.

צווייטנס הייסט דער אייבערשטער משה ארייננטאן די האנט אין זיין ארעם. משה טוט אזוי. ווען ער ציט די האנט ארויס, דערזעט ער אז זי איז קרעציג. ג-ט הייסט אים נאכאמאל ארייננטאן די האנט. ער טוט אזוי, און ווען ער נעמט זי ארויס איז זי ריין. ג-ט זאגט אים אז אויב אידן וועלן נישט גלייבן אינעם ערשטן וואונדער וועלן זיי גלייבן אינעם צווייטן. אויב זיי וועלן אויך נישט גלייבן אינעם צווייטן, זאל ער נעמען וואסער און גיסן אויף דער ערד. ער וועט זען ווי דאס וואסער ווערט בלוט.

עס דאכט זיך אז פון די דריי וואונדער איז דאס ערשטע דאס מערקווירדיגסטע. אז א האנט זאל ווערן קרעציג איז א נאטירליכע דערשיינונג; און דאס וואסער זאל ווערן בלוט

איז בלויז אן ענדערונג אין דער פארב. אבער אז א הילצערנער שטעקן זאל ווערן א לעבעדיגע שלאנג איז דאך פאנטאסטיש, א חוץ לדרך הטבע. שטעלט זיך א פראגע: אויב אידן וועלן נישט גלייבן אינעם ערשטן וואונדער, פארוואס זאלן זיי גלייבן אין די צווייטע אנדערע, לייכטערע וואונדער?

אבער א זייער טיפע כוונה ליגט באהאלטן אין די דריי וואונדער און אין זייער מערקווירדיגער סדר. דער רבונו של עולם האט משה רבינו אנגעוויזן אז ער זאל וויסן: די גאולת מצרים איז נאך נישט די ריכטיגע גאולה. נאך גאולת מצרים וועלן קומען די צייטן פונעם ערשטן מקדש. אבער דער ערשטער מקדש וועט חרוב ווערן. דערנאך וועלן קומען די צייטן פונעם צווייטן מקדש. אבער אויך דער צווייטער מקדש וועט חרוב ווערן. דערנאך וועט קומען א לאנגער, טויזנטער יאר דויערנדיגער גלות.

ווי באקאנט איז דער ערשטער חורבן געקומען דורך די שווערע גשמיות'דיגע זינד, ערדישע פארברעכנס. אידן האבן זיך נאכגעגעבן זייערע גשמיות'דיגע תאוות. זיי האבן געדינט געצן און געפירט אוממאראלישע מעשים. דער גלות בבל האט זיי אויסגעהיילט פון די זינד. עס קומען דערנאך די צייטן פון גייסטיגן אויפבליען. עזרא הסופר און די אנשי כנסת הגדולה האבן פארשפרייט אידישן גייסט. אבער אידן זענען געשלאגן געווארן מיט שנאת חנם.

דער צווייטער חורבן קומט פאר די זינד פון רכילות און לשון הרע. פון די זינד זענען אידן ביז היינט ליידער נישט אויסגעהיילט. דעריבער דויערט דער ביטערער גלות, דער לעצטער לאנגער גלות. ער צייכנט זיך באזונדער אויס מיט דעם וואס צום ערשטן מאל איז אין דער גאנצער גלות־געשיכטע דאס אידישע בלוט געגאסן געווארן ווי וואסער. אידן זענען געפירט געווארן צו אינקוויזיציעס, צו שייטער־הויפנס, צו שחיטות און הריגות. דאס האט קיין גלייכן נישט אין דער גאנצער געשיכטע פון דער מענטשהייט.

דער רבונו של עולם ווייזט דאס אלעס משה. קודם קומט דער וואונדער פונעם שטעקן. א שטעקן איז א צווייג פון א בוים. א מענטש איז געגליכן צו א בוים. א בוים וואקסט פון דער ערד, אבער הייבט זיך הויך צום הימל. אויך א מענטש האט צוויי ריכטונגען, די ערדישע און די הימלישע. ווען א מענטש ווארפט זיך אינגאנצן צו דער ערד, ווערט פון אים א שלאנג. עס איז פאראן א רפואה: מען הייבט דעם מענטש אויף פונעם ערדישן און ער ווערט צוריק א מענטש. דאס איז דאס בילד פונעם ערשטן מקדש און פונעם ערשטן גלות.

דערנאך קומט די קרעציגע האנט וואס רופט אן די צייטן פונעם צווייטן מקדש און צווייטן חורבן. קרעציקייט איז, ווי באקאנט, דער סימבאל פון לשון הרע און שנאת חנם. פון דער קראנקהייט דארף מען זיך ערשט אויסהיילן. אבער ביז צו דער היילונג,

קומט דער שרעקליכער גלות, אין וועלכן דאס אידישע בלוט גיסט זיך ווי וואסער.

ג-ט זאגט דעמאלט צו משה: אויב אידן וועלן זיך נישט לאזן איבערצייגן בלויז פונעם איין וואונדער, וועלן זיי זיך לאזן איבערצייגן פונעם צווייטן. אויב נישט פונעם צווייטן, וועט

דער דריטער וואונדער זיי זיכער פאראייניגן און צוריקברענגען צום אידישן פאלק. ערשט ווען משה זעט דאס אלעס, גייט ער אויסלייזן די אידן פון מצרים.

וארא

משה רבינו'ס שליחות צו פרעה, צו באפרייען די אידן פון זייער שקלאפעריי, האט זיך ארויסגעשטעלט צו זיין א גאר שווערע זאך. די שוועריקייטן זענען געקומען פון צוויי זייטן. פון איין זייט האט פרעה נישט געוואלט הערן פון קיין באפרייאונג. פון דער צווייטער זייט האבן די אידן אליין נישט געגלייבט אין זייער באפרייאונג. דער רעזולטאט פון משה רבינו'ס ערשטן באזוך ביי פרעה איז געווען פונקט פארקערט: פרעה האט נאך מער פארשווערט די ארבעט פון די אידן.

אנשטאט צו זיין צופרידן פון משה רבינו'ס אינטערוועניץ, זענען די אידן גאר אין כעס געווארן אויף אים און האבן צו אים געהאט פארשידענע טענות. ווער האט אים געבעטן אז ער זאל זיך אננעמען פאר זייערע קריוודעס? אנשטאט צו פארבעסערן האט ער דאך נאר פארערגערט די סיטואציע. משה רבינו האט ווידער, פון גרויס הארץ־ווייטאג, געהאט טענות צום אייבערשטן: פארוואס האט ער געשטערט די גאנצע זאך? בעסער וואלט געווען איבערצולאזן די זאך ביז דער באשטימטער צייט פאר דער גאולה ווען זיין רייף און מער געאייגנט פאר א לייכטערן און זיכערערן וועג.

דער אייבערשטער'ס ענטפער צו משה רבינו אין דעם קריטישן מצב ווערט געשילדערט אין דער ערשטער פרשה פון דער היינטיגער סדרה. דער רבונו של עולם זאגט צו משה רבינו אז צו אברהם, יצחק און יעקב האט ער זיך באוויזן בלויז מיטן נאמען "אל שדי". יעצט אבער דארף ער זיך אנטפלעקן מיטן אמת'ן נאמען, מיטן שם המפורש, מיטן שם הוי"ה. דערפאר מוז דער אופן פון דער גאולה יעצט פארקומען פונקט אזוי ווי עס געשעט, און משה זאל קיין קשיות נישט פרעגן.

אוודאי זענען אינעם אייבערשטן'ס ענטפער פאראן פארשידענע פשטים. אויף דער פרשה זענען טאקע געשריבן געווארן טויזנטער מיינונגען, וואס דערקלערן די אייבערשטע סודות מיט פארשידענע רמזים. מען געפינט אין די ווערטער טיפע געדאנקען און טעמים וועגן השגחה און וועלט־ארדענונג. דאס שליסט אבער נישט אויס דעם פשוט'ן טייטש און דעם אינהאלט וואס די ווערטער האלטן אין זיך באהאלטן.

משה רבינו, ווי גרויס ער איז געווען, איז דאך אלץ געווען א מענטש מיט מענטשלעכע השגות און מענטשלעכע

באגריפן. א מענטש איז אזוי באשאפן אז ער זעט בלויז די הווה און קען נישט זען די צוקונפט אין אלע אירע איינצלהייטן. ווען משה רבינו האט געזען די ערשטע רעזולטאטן פון זיין שליחות איז ער, ווי א מענטש, אריינגעפאלן אין פעסימיזם. דערפאר האט ער אויך אליין געטראכט אז עס וואלט אפשר געווען בעסער צו לאזן דעם מצב דערווייל אזוי ווי ער איז.

די געטליכע השגחה רעכנט זיך אבער נישט בלויז מיט דער הווה, מיט דער איצטיגער צייט. זי האט גאר אן אנדערן חשבון. זי פארשטייט אז אויך דאס וואס זעט אויס אין דעם מאמענט ווי א נעגאטיווע דערשיינונג איז באמת, פונעם שטאנדפונקט פונעם עתיד, גאר א גרויסער פאזיטיווער ווערט.

ג-ט זאגט דערפאר צו משה רבינו אז ביז יעצט איז ער געווען דער ג-ט פון אברהם, יצחק און יעקב בלויז מיטן נאמען "אל שדי". דער נאמען מיינט: ג-ט וואס שטעלט אפ, "שאמרתי די", וואס זאגט "גענוג". ווען אן איינצעלנער מענטש האט געליטן גענוג, האט די השגחה באשטימט זיין רעטונג און געשטעלט א סוף צו זיינע ליידן. די ישועה קומט פון דעם וואס ג-ט זאגט צום מענטש אז ער האט שוין גענוג געליטן און ער ווערט געהאלפן.

אן איינצעלנעם מענטש קען מען נישט העלפן מיטן צוזאג אז די ישועה וועט קומען אין דער שפעטערער צוקונפט. וואס קען דער איינצעלנער מענטש האבן פון אזא ישועה וואס מען קען ערשט דעמאלט געניסן, ווען ער וועט שוין מער נישט זיין אויף דער וועלט? אויב ער אליין וועט פון דער ישועה נישט געניסן, וואס מיינט פאר אים אזא ישועה?

אברהם, יצחק און יעקב זענען געווען יחידים. ווען זיי האבן זיך געפונען אין זייערע פארשידענע מאמענטן פון געפאר האט די ישועה געדארפט קומען תיכף, כדי זיי זאלן געניסן דערפון. אזוי האט ג-ט טאקע געהאלפן. די געטליכקייט האט זיך צו זיי באוויזן מיטן נאמען "אל שדי". ג-ט האט אברהם ביי זיין לעבן באלוינט פאר זיינע גוטע מעשים. דאס זעלבע מיט יצחק און יעקב. ווען די השגחה אין זייער אייגענעם פערזענליכן לעבן וואלט געווען אנדערש, וואלט פאר זיי פערזענליך נישט געווען קיין ישועה.

ביי א פאלק אבער, אדער ביי דער גאנצער מענטשהייט, קען מען נישט זאגן אז די ישועה מוז קומען אויפן אופן פון "אל שדי". דאס הייסט: די ליידן פון א פאלק אדער פון דער מענטשהייט מוזן נישט דווקא אויפהערן אין איין גענעראציע. די גענעראציע האט נישט קיין רעכט צו טענה'ן: פארוואס זאל איך עפעס ליידן, כדי די שפעטערע גענעראציע זאל געניסן פון א ישועה? דאס איז קיין טענה נישט. אלע גענעראציעס צוזאמען בילדן די איינהייט פונעם פאלק.

אויב די ליידן פון איין גענעראציע פירן צו דער ישועה פון די ווייטערדיגע גענעראציעס, קומט שוין גאר אן אנדערער חשבון: די צוקונפט שפילט שוין דא א העכערע ראלע ווי די הווה. די איצטיגע

צייט געהערט בלויז צום מאמענט. די צוקונפט געהערט צו דער אייביגקייט. דער רבונו של עולם אנטדעקט משה רבינו דעם אמת: ווען עס האנדלט זיך ווענן דער גאולה פון א גאנצן פאלק, קען מען נישט אנווענדן די השגחה פון "אל שדי", נאר די השגחה פונעם שם הוי"ה. דאס מיינט אייביגקייט: היה, הוה ויהיה.

ווען א יחיד ליידט מוז ער, פונעם יחיד'ס שטאנדפונקט, אליין האבן א תועלת פון זיינע יסורים. אבער ווען א גאנץ פאלק ליידט, מוז נישט די זעלבע גענעראציע געניסן פון דער

ישועה, נאר דאס פאלק ווי א גאנצעס. אידן מוזן דערפאר דורכגיין אלע יסורים, כדי שפעטער, ווי א פאלק, צו דערגרייכן די אמת'ע גאולה.

די פסוקים רעכענען דערפאר אויס אלע נויטיגע מדרגות פון דער אמת'ער גאולה. עס איז נישט גענוג פאר א פאלק אז עס ווערט בלויז באפרייט פון דער שקלאפעריי. עס מוז האבן אלע מדרגות פון גאולה. גאר דייטליך צייכנט דער פסוק אן דעם געגויען פלאן, ווי אזוי די גאולה פון א פאלק דארף אויסזען.

דער רמב"ם האט גענוי אנאליזירט די באדינגונגען פון גליקליכקייט, סיי פאר א יחיד, פאר אן איינצעלנעם מענטש, און סיי פאר א רבים, פאר א גאנצן פאלק. לויטן רמב"ם זענען פאראן פיר יסודות'דיגע באדינגונגען פאר שלימות, פאר דער פולקאמקייט פון א יחיד.

1. קודם כל קומט די גופניות'דיגע פולקאמקייט. א מענטש מוז קודם כל זיין גופניות'דיג אינגאנצן געזונט. קיין מענטש קען נישט זיין גליקליך אין לעבן אויב ער איז נישט אין גוטן געזונט, אויב זיין גוף איז נישט אין ארדענונג. א דעפעקטיווער מענטש, א בעל־מום, א קראנקער מענטש, קען נישט זיין גליקליך אין לעבן. די ערשטע באדינגונג איז דערפאר די גשמיות'דיגע שלימות.

2. פרנסה. א מענטש מוז געדעקט זיין מיט זיין עקזיסטענץ. ער מוז וויסן אז ער האט זיין הצטרכות, ער מוז האבן שלימות הקנין. אויב אים פעלן די נויטיגע מיטלען זיך צו דערהאלטן, זיין חיות, קען ער נישט זיין גליקליך אין לעבן.

3. שלימות המדות. א מענטש מוז האבן זיינע פסיכישע פולקאמקייטן. ער מוז אויסארבעטן זיינע גייסטיגע אייגנשאפטן. ער טאר נישט זיין קיין בעל תאוה. ער טאר נישט אריינפאלן אין זיינע נידעריגע אינסטינקטן אוןליידנשאפטן. ער מוז רעגולירן זיינע עמאציעס, נישט זיין צו פיל אויפגערעגט און נישט צו פיל אפגעלאזט, נישט נערוועז און נישט אפאטיש. אויב א מענטש איז נישט גייסטיג רעגולירט קען ער נישט זיין גליקליך אין לעבן.

4. שלימות החכמה. אן עם הארץ, א מענטש אן וויסן, א נישט געלערנטער, רויער מענטש, האט נישט קיין גליקליך לעבן. ער קען נישט לייענען און שרייבן און איז א גראבער יונג. ער האט נישט קיין מענטשלעך לעבן. ער האט נישט קיין ווערטפול לעבן. זיין לעבן איז קיין לעבן נישט.

דער רמב"ם דערקלערט ווייטער אז די פיר באדינגונגען זענען אלע נויטיג פארן יחיד און פאר אים אליין, אבער האבן בכלל קיין ווערט נישט. געזונט

אליין איז גארנישט. עשירות אליין, חכמה אליין און אפילו מדות אליין זענען גאר נישט וויכטיג. עס איז אבער פאראן א גרויסער אונטערשייד צווישן די פיר באדינגונגען. געזונט, עשירות און חכמה זענען נישט אינעם מענטש'ס האנט. קיין מענטש אויף דער וועלט קען נישט אליין נעמען קיין געזונט, קיין עשירות און קיין חכמה. אויף די זאכן מוז מען האבן

סייעתא דשמיא, די הילף פון דער השגחה. אבער דווקא מדות, פסיכישע פולקאמקייטן, ליגן בלויז אינעם מענטש'ס אייגענע האנט.

דערפאר זאגט די גמרא: "אין הנבואה שורה אלא על חכם, גבור ועשיר". די העכסטע פולקאמקייט פון א מענטש איז אפהענגיג פון דריי זאכן: גופניות'דיגע שטארקייט, פון רייכקייט און פון קלוגשאפט. די גמרא רעכנט נישט קיין פסיכישע פולקאמקייטן, ווייל דער מענטש דארף דערצו נישט די הילף פון דער השגחה. דאס קען יעדער מענטש אליין דערגרייכן.

אויב א מענטש וויל דערגרייכן נבואה מוז ער קודם זיין פון דער השגחה באשאנקען מיט דריי זאכן: גבורה, עשירות און חכמה. אליין קען ער זיך דערנאך פארפולקאמען אין מדות. דעמאלט דערגרייכט ער נבואה, וואס איז דאס העכסטע גליק פונעם מענטשלעכן לעבן.

דאס זעלבע איז אויך מיט א גאנצן פאלק. אויך א גאנץ פאלק מוז האבן אלע פיר באדינגונגען כדי צו קענען לעבן א גליקליך, אומאפהענגיג נאציאנאל לעבן. איין באדינגונג אליין איז נישט גענוג.

1. קודם כל, די גופניות'דיגע באפרייאונג. א פאלק וואס איז פיזיש פארשקלאפט האט קיין גוף נישט און קען נישט לעבן. 2. די עקאנאמישע באדינגונגען. א פאלק וואס האט נישט די מעגליכקייט זיך צו דערהאלטן קען נישט האבן קיין גליקליכע עקזיסטענץ. 3. א פאלק טאר נישט זיין פסיכיש פארדארבן. עס טאר נישט ברענען פאר עקספאנסיע. עס טאר זיך נישט פארלירן אין קיין שאוויניסטישן עגאאיזם, ווילנדיג הערשן איבער אנדערע. 4. עס מוז האבן חכמה. עס מוז האבן קולטור און וויסן.

דער אייבערשטער זאגט דערפאר צו משה רבינו אז יעצט האנדלט זיך נישט בלויז אין דער פיזישער באפרייאונג פון די אידן. בלויז פיזישע באפרייאונג אליין האט קיין שום ווערט נישט. די גאולה פון א פאלק מוז האבן אלע פיר באדינגונגען.

קודם כל קומט "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". איך וועל די אידן ארויסנעמען פון אונטערן מצרי'שן יאך. דאס איז די גופניות'דיגע באפרייאונג, "מברכת את הגוף", צו ראטעווען דעם קערפער. דערנאך "והצלתי אתכם מעבודתם". איך וועל זיי באפרייען פון פרעמדער ארבעט. זיי וועלן נישט דארפן ארבעטן פאר אנדערע כדי צו האבן זייער חיות. זיי וועלן זיין עקאנאמיש אומאפהענגיג. זיי וועלן זיך קענען דערהאלטן פון זייער אייגענער ארבעט.

דערנאך "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים". איך וועל זיי אליין באפרייען פון זייערע אייגענע פסיכישע דעפעקטן. זיי וועלן צוקוקן צום סוף פון די פארדארבענע מצרים און וועלן וויסן ווי אזוי מען דארף זיך אויפפירן אינעם נאציאנאלן לעבן.

דערנאך "ולקחתי אתכם לי לעם". איך וועל

זיי נעמען צו מיר פאר א פאלק. דאס מיינט די קולטורעלע און וויסנשאפטליכע דערהייבונג.

מיט דעם האבן חז"ל מתקן און קובע געווען דעם זכר פון דער ערשטער אידישער באפרייאונג. זאלן מיר פסח ביינאכט, ביים סדר, טרינקען פיר כוסות, כדי צו דעמאנסטרירן אז די אידישע גאולה מיינט פירערליי באפרייאונגען: פיזישע, עקאנאמישע, גייסטיגע און קולטורעלע. נאר אלע פיר צוזאמען ברענגען די אמת'ע גאולה.

בא

די היינטיגע סדרה צייכנט פאר אונז א גענוי בילד ווי די אידן זענען ענדליך באפרייט געווארן פון דער מצרי'שער שקלאפעריי און ווי אזוי זיי האבן פארלאזט דאס מצריי'שע לאנד. ווי באקאנט איז יציאת מצרים דער אויסערגעוויינליכער פונדאמענט אויף וועלכן עס שטייט די גאנצע אידישע געשיכטע. אויף דעם לענט זיך אן די גאנצע אידישע אמונה. מיט דעם קניפן זיך די וויכטיגסטע מצוות און געבאטן פון אונזער תורה.

דאך געפינען מיר אין אונזער גמרא און אין די מדרשים מערקווירדיגע שטעלן, אין וועלכע חז"ל ערלויבן זיך גאר קריטיש צו קוקן אויף דעם גאנצן ענין פון גאולת מצרים. אין א גאר אפענעם און נישט פארשטעלטן אופן דריקן חז"ל אויס אז די גאולה פון מצרים איז נישט געווען קיין פולשטענדיגע. זי איז נישט געווען קיין גאולה שלימה. ערשט די גאולה העתידה, די צוקונפטיגע גאולה, וועט זיין די אמת'ע און ריכטיגע.

אונזערע גרעסטע חכמים האבן גאר שטארק געקריטיקירט דעם אופן ווי מען וועט אין דער צייט פון דער אמת'ער גאולה דערמאנען יציאת מצרים. א סך פון אונזערע גרויסע תנאים האבן געהאלטן אז גאולת מצרים וועט אויסזען גאר בלאס און פראזאיש קעגן דער אמת'ער גאולה וואס וועט קומען אויף אידן. אין דער היינטיגער וואך'ס סדרה שטעלט דער מדרש צו נאך א גאנצע רייע חילוקים צווישן דער גאולה פון מצרים און דער גאולה וואס וועט קומען לעתיד.

קודם זאגט דער מדרש: "במצרים נגאלו בלילה, ולעתיד לילה נעשה יום". פון מצרים זענען אידן אויסגעלייזט געווארן אין דער נאכט. אבער לעתיד וועט פון דער נאכט ווערן א העלער טאג. "מצרים נגאלו בחפזון, אבל לעתיד לא בחפזון תצאו". פון מצרים זענען אידן ארויסגעלייזט געווארן אין איילעניש און געיעג. אבער לעתיד וועלן אידן נישט דארפן לויפן אדער זיך איילן.

דער מדרש שטעלט זיך אויך אפ אויפן אופן ווי אין דער היינטיגער סדרה ווערט אזויפיל מאל דערמאנט דער באקאנטער זאץ "בחוזק יד הוציאנו ד' ממצרים". מיט געוואלד און שטארקייט האט ג-ט ארויסגענומען אידן פון מצרים. אבער לעתיד וועט מען נישט דארפן נוצן קיין געוואלד און קיין חוזק יד. זייער אינטערעסאנט איז די דרשה פונעם מדרש, וואס לויטעט: "אמר להם הקב"ה לישראל: לשעבר הייתם נושעים ע"י בני אדם, במצרים ע"י משה ואהרן, בימי סיסרא ע"י דבורה וכו', אבל לעתיד לבוא ישראל נושע בד' תשועת עולמים". ג-ט זאגט צו די אידן אז ביז דער גאולה שלימה וועלן אלע אידישע ישועות טאקע פארקומען מיט ג-ט'ס הילף, אבער דורך מענטשן. אין מצרים דורך משה און אהרן;

אין סיסרא'ס צייטן דורך דבורה. לעתיד לבוא אבער וועט די אידישע גאולה קומען דורך ג-ט אליין, און אידן וועלן אויפן שטענדיג געהאלפן ווערן.

פון אויבנאויף דאכט זיך אז די מדרשים שטימען נישט אינגאנצן מיט אונזער איינגעווארצלטן גלויבן וועגן גאולת מצרים. באזונדער שטימט דאס נישט מיטן באקאנטן זאץ פון דער הגדה, וואס לויטעט: "לא ע"י מלאך, ולא ע"י שרף, ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". די גאולה פון מצרים איז געקומען נישט דורך א מלאך און נישט דורך א שליח, נאר דורך ג-ט אליין. אבער נאך א גרונטליכער באטראכטונג פון די מאמרי חז"ל געפינען מיר אז א גאר טיפער געדאנק ליגט באהאלטן אין די דרשות.

נישט בלויז דער מדרש, נאר אויך דער אידישער נביא רעדט זייער אסאך פונעם אחרית הימים און פון דער גאולה שלימה. אונזער ישעיה הנביא שילדערט די גרויסע אידעאלע דערהייבונגען וואס די גאנצע מענטשהייט וועט דעמאלט דערגרייכן. עס וועט דעמאלט הערשן "רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ד'": א גייסט פון גערעכטיגקייט, אמת און יושר, פון ג-טספארכט און וויסן. די מענטשהייט וועט דעמאלט שטיין אויף דער העכסטער מדרגה פון עטיק און מאראל. מענטשן וועלן דערגרייכן דאס אמת'ע גליק פונעם לעבן.

צום סוף פון דער שיינער נבואה פארשטייטיקט דער נביא אז דעמאלט וועט אויך א וואלף וואוינען צוזאמען מיט א שאף און א לעמפערט מיט א ציגעלע; א בער מיט א קו. זיי וועלן איינער דעם צווייטן נישט הרג'ענען און נישט טון קיין שלעכטס. דאס איז פאר אונז אומפארשטענדליך: ווען די מענטשהייט וועט שטיין אויף דער העכסטער מדרגה פון קולטור, וויסן און עטיק, וועלן אלע מענטשן זיך באטראכטן ווי ברידער. פארוואס דארפן מיר אז די וועלף פונעם וואלד זאלן וואוינען צוזאמען מיט די שאף און די בערן מיט די קי?

עס דאכט זיך אז פארן מענטשלעכן פראגרעס אין קולטור און מאראל איז בכלל נישט נויטיג אז וועלף און בערן זאלן מאכן שלום מיט שאף און קי. רבי אבן עזרא האט דאס טאקע דערקלערט אלעגאריש: דא מיינט מען נישט קיין בהמות און חיות, נאר מענטשן. דער נביא זאגט אז מענטשן וואס פירן זיך אויף ווי וועלף וועלן לעבן גוט מיט מענטשן וואס זענען ווי שאף.

דער טייטש קען אבער נישט שטימען, ווייל דער נביא האט דאך אקארשט געזאגט אז די גאנצע מענטשהייט וועט ווערן דערהויבן און אויסגעאיידלט. אלע וועלן

לעבן ווי ברידער. וואס וועלן דעמאלט די מענטשן זיך לערנען פון די וועלף און פון די בערן? מען מיינט דא נישט קיין מענטשן, נאר אמת'ע וועלף און אמת'ע בערן. בלייבט דאך די קשיא: וואס גיט דאס דעם מענטש, אז וועלף מיט בערן וועלן אזוי לעבן?

איינער פון אונזערע גרויסע דענקער טייטשט אויס די נבואה גאר וואונדערליך. ער זאגט אזוי: די אידישע תורה דערציילט אז דער מענטש איז באשאפן געווארן דער לעצטער אין דער וועלט־באשאפונג. חז"ל זאגן אז דאס איז געשען דערפאר ווייל דער מענטש איז א קאמבינאציע פון אלע עלעמענטן וואס זענען באשאפן געווארן פאר אים. קודם זענען

באשאפן געווארן אלע ברואים, און דערנאך דער מענטש. אין אים זענען צענטראליזירט אלע פיזישע און פסיכישע אייגנשאפטן וואס געפינען זיך אין דער גאנצער בריאה. אלעס וואס איז באשאפן געווארן פארן מענטש האט זיך געטראפן אין דעם מענטש.

אויך די וועלטלעכע פילאסאפיע האלט אז דער מענטש איז א מיקראקאסמאס און די וועלט איז א מאקראקאסמאס. דאס מיינט אז אלצדינג וואס געפינט זיך אין דער וועלט געפינט זיך אויך אינעם מענטש. דער מענטש האט אין זיך מאטעריע, פייער, וואסער, לופט און אנדערע סובסטאנצן וואס געפינען זיך אויך אין דער וועלט. אלע פסיכישע אייגנשאפטן וואס געפינען זיך אין דער לעבעדיגער וועלט, איידער דער מענטש איז באשאפן געווארן, געפינען זיך אין אים.

איידער דער מענטש איז באשאפן געווארן זענען געווען וועלף מיט אייגנשאפטן פון פארצוקן; עס זענען געווען בערן מיט אייגנשאפטן פון צורייסן, צעטרעטן; לייבן מיט אייגנשאפטן פון גבורה; פערד מיט אייגנשאפטן פון שטאלצקייט; הירשן זענען באשאפן מיט אלע אייגנשאפטן פון פלינקקייט. דער מענטש מוז אלע אייגנשאפטן האבן אין זיך. אבער ער מוז וויסן ווי אזוי זיי צו נוצן. ער דארף האבן די שטארקייט פון א לייב כדי צו טון גוטס, און די פלינקקייט פון א הירש. ווען עס קומט צו טון שלעכטס דארף ער האבן שטאלצקייט, זיך נישט צו לאזן שעפען אין פיינטשאפט און נקמה.

אבער ווען דער מענטש ווייסט נישט ווי אזוי צו נוצן אלע זיינע מדות, פירט ער זיך אויף טאקע ווי א הירש, ווי א פערד און ווי א וואלף. די חיות אין וואלד פירן זיך אויף אזוי ווי זיי פירן זיך כדי צו לערנען דעם מענטש. ער זאל זען אז ער אליין קען אויך אזוי אויסזען ווען ער לעבט נישט מיט קיין מענטשלעכקייט, מיט קיין מאראל און עטיק.

זייער אינטערעסאנט איז די באמערקונג פון איינעם פון אונזערע היינטיגע דענקער. ער זאגט: א מענטש איז פיזיש צוזאמענגעשטעלט פון די נאטור־עלעמענטן, ווי מאטעריע, וואסער, פייער און לופט. די צוזאמענשטעלונג מוז זיין א פונקטליכע. ווען א מענטש האט מער וואסער, מער פייער אדער מער לופט אין זיין קערפער, איז ער קראנק. דער דאקטער קומט קודם מיט א ראט אז דער מענטש זאל נישט נעמען צופיל פייער, היץ,

אדער צופיל לופט, גאז. א מענטש איז אויך פסיכיש צוזאמענגעשטעלט פון די אייגנשאפטן וואס געפינען זיך אין דער לעבעדיגער נאטור: די אייגנשאפטן פון א לייב, פון א וואלף, פון א פערד, פון א הירש, אאז"וו. אויך די צוזאמענשטעלונג מוז זיין א פונקטליכע. צופיל לייב, צופיל וואלף, צופיל פערד און צופיל הירש איז א קראנקהייט.

עס וואלט דערפאר כדאי געווען אז וויסנשאפטלער, אנשטאט צו דערפינדן סאטעליטן און מיסילן, זאלן בעסער טראכטן ווי צו דערפינדן אינסטרומענטן וואס זאלן קענען געגוי מעסטן וויפיל וואלפישקייט, וויפיל פערדישקייט און וויפיל הירשישקייט יעדער מענטש האט. דאס וואלט געקענט ברענגען א סך מער תועלת ווי א פלי צו דער לבנה.

דער אידישער נביא זעט פאר זיך דאס גרויסע גליק פון אחרית הימים. אלע מענטשן וועלן זיך באטראכטן ווי ברידער. מיט זייערע פסיכישע אייגנשאפטן וועלן זיי זיך באניצן בלויז צום גוטן. יעדער מענטש וועט זיין: "קל כנשר, עז כנמר, רץ כצבי וגבור כארי,

לעשות רצון אבינו שבשמים". שטארק ווי א טיגער, לייכט ווי אן אדלער, שנעל ווי א הירש און העלדיש ווי א לייב, כדי צו פארשפרייטן געטליכקייט אין דער וועלט.

אויב אזוי, פארוואס וועלן דעמאלט די חיות דארפן זיין ווילד? דער מענטש וועט זיך נישט דארפן לערנען פון דער חיה. ער וועט אליין זיין עטיש און מאראליש. וועלן טאקע דעריבער די וואלד־חיות, דער וואלף, דער טיגער און דער בער, מאכן שלום מיטן שאף, מיטן ציגעלע און מיט דער קו.

עס איז פארשטענדליך אז פון אזא שטאנדפונקט איז די גאולה פון מצרים נישט געווען קיין פולשטענדיגע. מיט רעכט זאגט דער מדרש: אמת, אידן זענען דעמאלט באפרייט געווארן, אבער די באפרייאונג איז פארגעקומען ביינאכט. די טיפע פינסטערניש אין דער דעמאלטיגער מענטשהייט איז געבליבן. די מענטשן פון מצרים זענען געבליבן די זעלבע ווי פריער, ווי וועלף און ווי בערן. עס איז בלויז געשען דאס וואס אידן האבן זיך געראטעוועט פון זייערע הענט.

מיר דארפן אבער שוין מער ווי דאס. מיר דארפן א גאולה פון א גאנץ אנדערן אופן: א גאולה אין וועלכער די פינסטערניש וועט פארשווינדן. די נאכט וועט ווערן העל און ליכטיג ווי דער טאג. דער מדרש זאגט ווייטער אז אין מצרים איז די גאולה געווען "בחפזון", אין שנעלקייט און איילעניש. מען האט געדארפט אויסנוצן דעם מאמענט. אויב מען וואלט געווארט א רגע, וואלט מען פארלוירן די געלעגנהייט פון דער גאולה.

אבער ביי אחרית הימים וועט די אידישע גאולה קומען צוזאמען מיט דער גאולה פון דער גאנצער מענטשהייט. מען וועט דעמאלט נישט דארפן זיך איילן אדער לויפן. מען וועט גארנישט פארשפעטיגן. מען וועט דעמאלט אויך נישט דארפן קיין חוזק יד, נישט קיין געוואלד און קיין שטארקייט, נאר ווי דער נביא רעדט: "לא ישחיתו את הר קדשי". אלע וועלן פארשטיין אז זיי זענען ברידער. מענטשן

וועלן זיין ווי ברידער. איינער וועט דעם צווייטן נישט טון קיין שום שלעכטס. אנשטאט זיך איינער דעם צווייטן צו שעדיגן, וועלן אלע נאר העלפן לעבן און וואקסן מיט איין אידעאל, מיטן אידעאל פון אמת, יושר און גערעכטיגקייט. דאס איז דער אידעאל פון דער אידישער גאולה אין אחרית הימים.

דאס אלעס וועט נאר דעמאלט געשען, ווען "ומלאה הארץ דעה את ד'". מענטשן וועלן דערקענען נישט בלויז די געטליכע מאכט און קראפט, נאר אויך דאס געטליכע וויסן, די געטליכקייט. מען וועט נישט דארפן קיין שום מענטשלעכן פארמיטלער. אלע וועלן אליין פילן אין זיך די ווירקונג פונעם גייסט און די גרויסקייט פון ג-ט.

בשלח

די היינטיגע וואך'ס סדרה טיילט זיך אין צוויי טיילן. איין טייל דערציילט פון די גרויסע נסים וואס זענען פארגעקומען ביים ים סוף. די פסוקים שילדערן די געוואלדיגע

באגייסטערונג פון די אידן ביים דורכלעבן דעם גרויסן נס פון שפאלטן דעם ים, און דערנאך דעם אנטוזיאסטישן געזאנג וואס אידן האבן געזונגען נאכן נס.

דער צווייטער טייל דערציילט פון די ליידן וואס אידן האבן געליטן פון הונגער און דורשט. אידן האבן געמאכט אויפשטאנדן קעגן משה און אהרן. זיי האבן חרטה געהאט אויפן ארויסגיין פון מצרים און האבן ממש געוואלט צוריקגיין, אבי נישט צו ליידן פון הונגער און דורשט. דערנאך פארענדיגט די תורה מיט דער מעשה פון מלחמת עמלק.

דאס מערקווירדיגע פון דעם צווייטן טייל איז אז פרייד און ליידן גייען דא צוזאמען. אויך אונזער גמרא האט צוזאמענגעפארט די פאסירונגען פון דער היינטיגער סדרה. די גמרא רעדט שטענדיג פון קריעת ים סוף און מלחמת עמלק ווי די צוויי זאכן וואלטן געווען איין גאנצקייט.

די תורה דערציילט אז יתרו האט באזוכט די אידן אין מדבר. די גמרא פרעגט: וואס האט אים געברענגט צו מאכן דעם באזוך? זי ענטפערט: קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. דאס מיינט אז די צוויי פאסירונגען האבן צוזאמען אויף אים געמאכט דעם גרויסן רושם. מיר פארשטייען נישט די שייכות צווישן די צוויי פאסירונגען.

חז"ל שטעלן זיך אויך אפ אויף א מערקווירדיגן כאראקטעריסטישן און אנגעדייטן אויסדרוק אין דער היינטיגער סדרה. אינעם ערשטן טייל, ביים נס פון קריעת ים סוף און ביים זינגען די שירה, באגעגענען מיר שטענדיג משה רבינו און טאקע בלויז משה רבינו. אהרן'ס נאמען ווערט נאך נישט דערמאנט. קעגן דעם, אינעם צווייטן טייל, ביי די אויפשטאנדן פון די אידן און ביים בארואיגן די אויפגערעגטע געמיטער, באמערקט די תורה אז משה רבינו האט געשיקט אהרן צום פאלק.

אהרן איז געווען דער וואס האט בארואיגט דעם פאלק. דער פסוק זאגט: "ויהי כדבר אהרן אל העם". ווען אהרן האט גערעדט צו די אידן: "ויפנו אל המדבר". די אידן האבן זיך געוואנדן

צום מדבר. "וכבוד ד' נראה בענן". ג-ט'ס כבוד האט זיך באוויזן אינעם וואלקן. די ווערטער זענען אומפארשטענדליך.

ווי באקאנט באשטייט די וועלט אין וועלכער מיר לעבן פון קאנטראסטן און קעגנזאצן. איבעראל באגעגענען מיר הויכן און פארטיפונגען, טאג און נאכט, פייער און וואסער, לעבן און טויט. אזוי זענען אויך אינעם מענטש'ס לעבן פאראן קאנטראסטן ווי שלעכט און גוט, אדער ליידן און פרייד. אן אינטערעסאנטע זאך איז אבער אז אלע קעגנזאצן האבן עקסטרעמען וואס זענען ווייט איינער פונעם צווייטן. דאס מיינט: איין עקסטרעם איז דאס פארקערטע פונעם צווייטן, און קיין שום פארבינדונג צווישן די עקסטרעמען.

דווקא ביי פרייד און ליידן איז נישט אזוי. זיי זענען גאר פארבונדן איינער מיטן צווייטן. עס איז נישטא קיין פרייד אן קיין ליידן, און אויך נישטא קיין ליידן אן קיין פרייד. א מענטש וואס האט אין זיין לעבן קיינמאל נישט געגאסן פון קיין פרייד ווייסט אויך נישט

וואס מיינט ליידן. און פארקערט: א מענטש וואס האט קיינמאל נישט געפילט קיין ליידן ווערט נישט נתפעל פון קיין פרייד. ער ווייסט נישט וואס פרייד מיינט.

אן עמאציאנעלער מענטש, וואס איז אנטוזיאסטיש און שפרינגט ביז צום הימל בשעת ער פילט א געשמאקן געפיל, פאלט דערפאר ביי ליידן ביז אין דער ערד, בשעת ער האט א טרויעריגן געפיל. דווקא א מענטש וואס איז נישט קיין שפרינגער ווערט נישט אזוי שטארק נתפעל ביי א גליקליכער פאסירונג. דערפאר ווערט ער אויך נישט אזוי געוואלדיג דערשלאגן ביי אומגליק.

מיר מוזן אויך מודה זיין אז דער געפיל פון ליידן און פרייד איז א ריין מענטשלעכער. מיט דעם געפיל אונטערשיידט זיך דער מענטש פון דער חיה. א חיה ווייסט נישט פון קיין פרייד און קיין ליידן. א חיה וויינט נישט און לאכט נישט. דאס איז נישט דערפאר וואס איר פעלן די טרערן אדער די נערוון. דאס איז ווייל זי האט נישט די געפילן פון ליידן אדער פרייד.

פון דער צווייטער זייט הייסט דאס אבער נאך נישט אז א מענטש דארף ביי פרייד שפרינגען ביז צום הימל און ביי ליידן זיךווארפן אין וואסער. א מענטש מיט אזא כאראקטער איז קראנק. אונזער תורה לערנט אונז ווי אזוי צו רעגולירן אונזערע עמאציעס. זי לערנט בעיקר ווי מיר זאלן אויפנעמען אונזערע געפילן פון פרייד און ליידן.

חז"ל ברענגען אין די מדרשים ארויס דעם געדאנק אז די גאולה ביי מצרים איז דעמאלט נאך נישט געווען די אמת'ע גאולה. אויך די שירהביים ים וואס אידן האבן דעמאלט געזונגען איז נישט געווען קיין אמת'ע שירה. "אז שר לא נאמר, אלא אז ישיר". עס שטייט נישט אז אידן האבן דעמאלט געזונגען. עס שטייט אז אידן וועלן דעמאלט זינגען. דאס מיינט ביי דער צוקונפטיגער גאולה לעתיד. דער אנטוזיאזם פון אידן ביי קריעת ים סוף איז געווען פון עמאציע,

מיט אן עמאציאנעלן כאראקטער. ממילא איז דערפאר געקומען אויך דאס פארקערטע: ביים קלענסטן אומאנגענעמען געפיל, ווען עס האט געפעלט ברויט און וואסער, האט דער אומאנגענעמער געפיל געפירט צו א שטורמישן אויפברויז, צו אן אויפשטאנד, צו חרטה און צו וועלן צוריקגיין קיין מצרים. דאס האט געשטאמט פון איין מקור.

אידן זענען דעמאלט נאך נישט געשטאנען אויף דער מדרגה פון אמת'ער אמונה. אידן האבן געגלייבט בלויז דורך איבערנאטירליכע נסים, בשעת זיי האבן געגלייבט אין משה. קוים זענען די נסים פארשוואונדן, קוים זענען זיי פאר זיך געשטעלט געווארן דאס טאגטעגליכע און נאטירליכע לעבן, איז זייער גלויבן שוין געווארן שוואכער.

אין גאנצן האט עס קוים געדויערט איין חודש פון די נסים פון קריעת ים סוף, און שוין האבן די אידן אפן געפרעגט: "היש ד' בקרבנו אם אין". איז ג-ט פאראן צווישן אונז אדער נישט? אמת'ע אמונה דארף נישט קיין כסדר'דיגע איבערנאטירליכע נסים כדי זיך איבערצוצייגן אין ג-טליכקייט. אמת'ע אמונה זעט ג-טליכקייט דווקא אינעם נאטירליכן, טאגטעגליכן לעבן. דאס וואס עס איז נאטירליך קומט אויך נאר אדאנק דעם גרויסן ג-טליכן כח וועלכער הערשט איבעראל.

דער פסוק זאגט אז נאכדעם וואס אהרן האט געשטארבן די אידן האבן זיי זיך געוואנדן צום מדבר, און ג-ט'ס כבוד האט זיך באוויזן אינעם וואלקן. ווען אידן האבן זיך געלאזט אין דעם מדבר האט זיי שטענדיג באגלייט א וואלקן. א וואלקן אין א מדבר איז נישט קיין נאטירליכע ערשיינונג. אין דעם מדבר זענען נישטא קיין וואלקנס. אבער דער וואלקן וואס האט באגלייט די אידן איז געגאנגען מיט זיי טאג און נאכט.

א זאך וואס קומט פאר שטענדיג ווערט נאטירליך און פארלירט איר חידוש. א מענטש וואס איז בלויז אנטוזיאסטיש ווערט נישט נתפעל פון טאגטעגליכקייט. ער דארף עפעס א וואונדער, עפעס אויסערגעוועגליך. דעמאלט רעגט ער זיך אויף. א טיפערער מענטש אבער טראכט אריין אפילו אינעם טאגטעגליכן און געפינט אז דווקא דאס פשוט'ע איז דער גרעסטער נס.

דאס איז אן אמת וואס באציט זיך נישט בלויז אויף דעם פארהעלטעניש פונעם מענטש צו דער אויסערער וועלט, נאר אויך אויף דעם מענטש'ס פארהעלטעניש צו זיך אליין. א מענטש ביי וועמען די אמונה איז נישט איינגעווארצלט טיף אין הארץ איז אפשר א מאמין, אבער נאר דעמאלט ווען ער האט אויסערגעוועגליכע מאמענטן: אין מינוטן פון אויפברויז און מאקסימאלער עמאציע.

אין זיין פשוט'ן לעבן, אין זיין האנדל, אין זיין פארקער מיט אנדערע מענטשן און אין זיין היים, רעכנט ער זיך בכלל נישט מיט זיין אמונה. ער קלערט בכלל נישט אריין צי דאס אדער יענעס אין זיין טאגטעגליכער באשעפטיגונג איז אויסגעהאלטן פונעם שטאנדפונקט פון דער אמונה, ווייל ער האלט אז בלויז דאס וואונדערליכע באלאנגט צו אמונה, אבער נישט דאס טאגטעגליכע. דאס אויסשאלטן פון דער אמונה אינעם טאגטעגליכן לעבן ברענגט ליידער דערצו אז דאס לעבן

זעט אויס ווי עס זעט אויס: גניבה, גזילה, פאלשקייט, צביעות, שנאת חנם און אפנארעריי און נקמה הערשן אויף שריט און טריט. מען וויל נישט פארבינדן די אמונה, מיט זאכן וואס קומען פאר אויף שריט און טריט.

אונזער תורה האט אבער שטענדיג באטאנט אז אויב עס איז נישטא קיין אמונה אינעם טאגטעגליכן, איז בכלל נישטא קיין מענטשלעך לעבן. "רק אין יראת ד' במקום הזה והרגוני". אויב מען האט נישט קיין מורא פאר ג-ט טוט מען אפ אלע מעשים רעים אין דער וועלט. יראת אלקים איז נאר אינעם רעגולערן, נארמאלן טאגטעגליכן לעבן.

אידן פרעגן: "היש ד' בקרבנו אם אין". זיי ווייסן נישט צי מען דארף אמונה אינעם איינפאכן לעבן. דערפאר קומט דער "ויבא עמלק". נישטא קיין אמונה, איז דא עמלקים. עמלק גייט זיך שלאגן מיט די אידן. די תורה באטאנט אז עמלק האט נישט געהאט קיין שום מאטיוו פאר א מלחמה מיט אידן. נישט קיין פארטיידיגונגס-מלחמה איז דאס געווען, ווייל אידן האבן אים קיין שלעכטס נישט געוואלט טאן. נישט קיין עקספאנסיע-קריג איז דאס געווען, ווייל אידן האבן דעמאלט אליין גארנישט געהאט. זיי האבן אליין געוואנדערט אין דעם מדבר.

וואס איז דען געווען די מלחמה? "ולא ירא אלקים". עמלק האט זיך נישט גערעכנט מיט קיין ג-ט. ער האט זיך געלאזט באהערשן פון זיינע ווילדע אינסטינקטן, צו פירן מלחמה לשם מלחמה, צו קעמפן כדי צו פארניכטן.

די תורה זאגט אונז דא אן אייביגן אמת: אין דער וועלט קען מען קעמפן קעגן רשעות נאר דורך אמונה און מאראל. משה רבינו זאגט צו יהושע אז ער זאל זיך ווילן מענטשן און פירן די מלחמה מיט עמלק. דער מדרש פרעגט: פארוואס דווקא יהושע? ער ענטפערט: ווייל יהושע איז געווען אן אייניקל פון יוסף. ביי יוסף שטייט אין דער תורה אז ער האט געזאגט: "את האלקים אני ירא". ער האט מורא פאר ג-ט. דערפאר זאל יהושע קעמפן מיט עמלק, ביי וועמען עס שטייט: "ולא ירא אלקים". ער האט נישט קיין מורא פאר ג-ט.

יוסף ווערט גערופן יוסף הצדיק. ער איז געווען דער סימבאל פון צדקות. ווען יוסף'ס ברידער זענען געקומען צו יוסף אין מצרים, איז ער געווען דער משנה למלך. ער האט געהאט דעם גאנצן כח צו נעמען נקמה אויף זיי. ער האט די גרעסטע מאטיוון געהאט דאס צו טאן, אבער ער האט עס נישט געטאן, בלויז ווייל ער האט געזאגט: "את האלקים אני ירא". אזא טיפע אמונה האט אין זיך דעם כח צו פארניכטן יעדע אוממאראלישקייט און אזא ברוטאלע אכזריות ווי עמלקים.

ג-ט זאגט דערנאך צו משה אז ער זאל דאס פארשרייבן אויף אייביג: "כי יד על כס יה מלחמה לד' בעמלק מדור דור". נאכדעם וואס אהרן הכהן, דער רעפרעזענטאנט פון אמונה, ווייזט די אידן אויפן וואלקן וואס באגלייט זיי טאגטעגליך, וואס איז דאך א ג-טליכע ערשיינונג. נאכדעם

וואס אהרן, דער כהן גדול, קען די אידן נישט איבערצייגן אין אמונה בנוגע צו טאגטעגליכקייט, קומט רשעות. עמלק קומט ווייזן אז אן אמונה איז די וועלט הפקר און קען נישט עקזיסטירן.

דאס דארף פארשריבן ווערן אויף אייביג: "כי יד על כס יה". ווען מען הייבט אויף א האנט קעגן ג-טליכקייט, דעמאלט איז "מלחמה לד'", קומט א מלחמה בעמלק, דורך עמלקים, דורך רשעות. אזוי לאנג ווי עס וועט נישט זיין קיין אמונה אין דער וועלט, אזוי לאנג וועלן עמלקים, רשעות, הערשן ביי יחידים און ביי פעלקער. דאס לערנט אונז די היינטיגע סדרה.

יתרו

אין דער היינטיגער וואך'ס סדרה געפינען מיר דעם היסטארישן אקט פון מתן תורה. מיר אליין, מיר אידן, האבן קיינמאל נישט פארשטאנען די וויכטיגקייט פון מתן תורה און די עשרת הדברות פאר דער גאנצער וועלט אזוי ווי מיר פארשטייען דאס היינט. עס דאכט זיך אונז אז די מענטשן פארשטייען און ווערן קליגער. אבער ווען מיר פארטיפן זיך אין די עשרת הדברות, געפינען מיר אז די מענטשהייט איז אפשר נאך קיינמאל נישט געשטאנען אזוי ווייט פון די עשרת הדברות ווי היינט.

פארן היסטאריקער, פארן וואס באשרייבט די געשיכטע, איז זייער שווער צו באשטימען וואס פאר א צייט עס איז היינט אין דער וועלט. מיר לעבן היינט נאך צוויי גרויסע וועלט-מלחמות, אבער מיר ווייסן נישט וואס עס איז היינט נאך די מלחמות. לעבן מיר אין א צייט פון מלחמה? עס דאכט זיך אז נישט. די קאנאנען שיסן נישט איבער קיין שום גרענעצן, קיין שיפן ווערן נישט געזונקען, קיין שטעט ווערן נישט באמבארדירט. עס איז דאך נישט קיין מלחמה. הייסט עס אז מיר לעבן אין א צייט פון שלום?

אבער איז טאקע דא שלום אויף דער וועלט? עס דאכט זיך אז אויך דאס איז נישט ריכטיג. מיר האבן נישט קיין שלום. מענטשן האבן נישט קיין רו. דאס לעבן איז געווארן א קייט פון אומזיכערקייטן, פון געפאהרן און פון כסדר'דיגע קריזיסן. אלע האלטן היינט מיט איין אידעאל: צו פארגעסן די ליידן פון די מלחמות, אריבערצוגיין צו סטאביליזירטע פארהעלטענישן פון רואיגקייט און זיכערקייט, צו האבן שלום און ארדענונג.

די וועלט טראכט היינט נישט און זוכט נישט קיין רעוואלוציעס און דערקענט נישט קיין איבערקערענישן. זי שטרעבט צו פרייהייט און צו מנוחה. פון דער צווייטער זייט ברויזט עפעס אין דער טיפעניש פון דער מענטשהייט: א גרויסע אומרו, א שרעק און אן אומזיכערקייט. עס פעלט היינט אפילו דער עלעמענטארסטער סימן פון שלום און מנוחה.

יארן זענען פארביי זינט די פרייע וועלט האט באזיגט דעם היטלעריזם. אבער די זיגער אליין קענען זיך ביז היינט נישט צופרידן מאכן, אפילו וועגן די קלענסטע פראבלעמען. עס איז דערפאר

נישטא קיין קריג און אויך נישט קיין פרידן אויף דער וועלט. מען הערט שטימען פון טיפע דענקער וואס באהויפטן אז די וועלט ליידט היינט נישט בלויז צוליב פאליטישע אדער עקאנאמישע שטרייטיגקייטן צווישן פעלקער. דער הויפט פראבלעם איז א מאראלישער קריזיס און א מאראלישע ירידה. די וועלט איז נישטיג און ארעם. עס איז נישטא קיין אמת. מען האט נישט קיין ווערט אין אונטערשריפטן. מען קען זיך נישט פארשטיין איינער מיטן צווייטן. דאס איז די סיבה פארוואס די מענטשהייט קען נישט דערגרייכן קיין אמת'ן שלום.

דער היינטיגער מענטש דינט זיך אליין. ער קניט און בוקט זיך צו זיין אייגענער ברוטאלקייט, צו זיין אייגענער קראפט און צו זיין אייגענעם שכל. דער היינטיגער מענטש איז פארזונקען אין זיין אייגענער גאווה. ווילדע שטרעבונגען פון אים קומען ארויס: איך בין אלץ און איך מעג טאן אלעס וואס איך וויל. עס איז נישטא קיין העכערס איבער מיר. עס איז נישטא קיינער וואס זאל מיך קאנטראלירן.

דאס געוויסן פונעם מענטש איז אינגאנצן אויסגעלאשן. די מענטשהייט זינקט ווידעראמאל אין צביעות און שקר, אין פאלשקייט און פארדארבנקייט.

מיר אידן האבן אפשר נאך קיינמאל נישט געהאט אזא געלעגנהייט אויפמערקזאם צו מאכן אז עס איז דא בלויז איין מיטל ווי ארויסצושלעפן די היינטיגע מענטשהייט פונעם זומפ אין וועלכן זי געפינט זיך. דאס איז: אריינצונעמען וואס עס שטייט אין אונזערע

אלטע עשרת הדברות, זיך צו פארטיפן אין זייער אינהאלט און דורכפירן וואס דארט שטייט.

נאר דעמאלט וועט די וועלט אויסגעהיילט ווערן פון איר פארדארבנקייט און פון אלע אירע קראנקהייטן. די עשרת הדברות פארמאגן דעם כח צו מאכן ריין די מענטשלעכע נשמה און אפצואוואשן פון איר אלעס וואס איז מיאוס און שלעכט. די עשרת הדברות וואס אידן האבן מער ווי דריי טויזנט יאר צוריק אויפן בארג סיני באקומען זענען און וועלן אויף אייביג זיין דער אמת'ער וועגווייזער פארן מענטש. זיי זאגן אים ווי ער דארף זיך אויפפירן כדי צו פארדינען צו טראגן דעם נאמען "מענטש".

דאס ערשטע ווארט פון די עשרת הדברות אנטהאלט אין זיך דעם אייביגן אמת אז א מענטש קען נישט זיין ערליך, קען נישט זיין גוט און אנשטענדיג אויב ער גלייבט נישט אין ג-ט. אויב ער גלייבט נישט אז די וועלט איז נישט הפקר, אז עס איז פאראן אן איבערהאר וואס זעט אלעס און ווייסט אלעס, אז ער פארלאנגט פונעם מענטש צו זיין א גוטער מענטש און נעמט אים צו פאראנטווארטונג פאר אלע זיינע מעשים. אויב א מענטש גלייבט נישט אין דעם קען ער אפילו אפטאן אלע מעשים טובים, און ער איז נישט גוט און נישט ערליך. אויב א מענטש גלייבט נישט אין ג-ט, הערט ער נישט די ג-טליכע שטימע וואס רופט און ליינט פאר אים שטענדיג דעם צעטל פון זיינע אייגענע מעשים.

דאס צווייטע ווארט זאגט אז דער

מענטש זאל זיך נישט מאכן קיין געטער, קיין שום געשטאלט. דער מענטש טאר זיך נישט בוקן צו קיין בילד. ער טאר נישט פארגעטערן די נאטור און טאר נישט צושרייבן קיין ג-טליכקייט צו נאטור-ערשיינונגען.

א מענטש וואס פארגעטערט די נאטור טוט אלעס וואס די נאטור ווייזט אים און פארלאנגט פון אים צו טאן. א מענטש איז דווקא דער וואס באקעמפט אין זיך די נאטור. די היינטיגע וועלט ווערט אזוי נתפעל פון קונסט און שיינקייט אז זי באגייט די גרויסע זינד פון פארהייליגן בלויז דאס וואס עס געפעלט יעדער איינעם פאר זיך. מען רעכנט זיך בכלל נישט מיט דער אלגעמיינהייט.

די התפעלות פאר שיינקייט איז דער היפוך פון דעם אינהאלט פון עטיק און מאראל. שיינקייט איז דאס וואס רעגט און וועקט די ליידנשאפטן. מאראל און עטיק זענען דאס וואס באזיגן די ליידנשאפטן. אין דער נאטור איז דא בלויז מאכט. עס איז נישטא קיין יושר און קיין גערעכטיקייט. די נאטור איז הארט און קאלט. אין דער נאטור איז נישטא קיין רחמנות און קיין געפיל. ווען א מענטש דינט דער נאטור טוט ער אלעס וואס איז אין זיין נאטור. ער מארדעט ווען ער איז אין כעס, ער שלאגט און ער פריסט ווי א חיה. פארגעטערן די נאטור מיינט אפזאגן זיך פון יעדן מאראל און עטיק.

דאס דריטע ווארט ליינט: דו זאלסט נישט אויסנוצן דעם נאמען פון ג-ט צו פאלשקייט. דער גרעסטער אומגליק פאר דער מענטשהייט איז פאלשקייט. ווער רעדט נאך ווען א

מענטש איז אזוי פארדארבן אז ער פארהייליגט זיין פאלשקייט, ער נארט די אויגן און ניצט ג-ט אויס, ער מאכט גאר דעם רבונו של עולם פאר א שליח צו זיינע געמיינהייטן.

דאס ערגסטע ביים מענטש איז ווען ער איז פאלש. א פאלשער מענטש האט א שווארצע, פארפינסטערטע נשמה און איז ביכולת אפצוטאן אלע זינד. אויב מען וויל אורטיילן איבער א מענטש'ס כאראקטער, מוז מען שטענדיג וויסן צי ער איז א פאלשער. אויב ער איז א פאלשער, איז ער אויך א פארדארבענער כאראקטער און מען קען פון אים קיין שום גוטס נישט דערווארטן.

דער פערטער געבאט איז וועגן שבת. אויב א מענטש וויל לעבן א מענטשלעך לעבן מוז ער האבן, איינמאל אין דער וואך, רו. ער מוז האבן א באזונדערן טאג אין דער וואך אויף וועלכן ער זאל זיך קענען פארטראכטן און אריינגעמען אז לעבן באשטייט נישט בלויז אין הארעווען נאר אויך אין גייסטיגקייט און טראכטן.

די גאנצע וואך איז מען באשעפטיגט מיט מאטעריעלע נויטווענדיגקייטן. דערפאר זאל יעדער איד כאטש שבת געדענקען זיין גייסטיגן צושטאנד. שבת דארף זיין א רו-טאג פאר אלע: פאר די קנעכט, פאר די דינסטן, אפילו פאר דער בהמה. שבת איז א טאג פון אנערקענען אז עס איז דא א ג-טליכע ברידערשאפט אין דער וועלט. דעמאלט דארף ביי יעדן מענטש הערשן יושר און גינסטיגקייט. אלע מוזן זיין גלייך.

דאס פינפטע געבאט איז וועגן כבוד פאר די עלטערן און דאנקבארקייט.
אומדאנקבארקייט

איז איינע פון די נידעריגסטע מדות. א מענטש וואס איז אומדאנקבאר באווייזט אז ער איז פארדארבן. די ערשטע דאנקבארקייט וואס א מענטש דארף פילן איז צו זיינע עלטערן, וואס האבן זיך אפגעמוטשעט מיט אים און אים געמאכט פאר א מענטש. פון דער דאנקבארקייט צו די עלטערן אנטוויקלט זיך אויך א געפיל פון אנערקענונג פאר אנדערע נאענטע, פאר פריינד און פארן פאלק, און דערנאך בכלל פאר דער גאנצער מענטשהייט. דאס איז דער יסוד פון צוזאמענלעבן און געזעלשאפט.

נאכדעם וואס די ערשטע פינף געבאטן האבן אויסגעשטעלט די יסודות פונעם מענטש'ס כאראקטער און זיין באציונג צו ג-ט, קומען די אנדערע פינף ווערטער וועגן די יסודות פון מענטשלעכער אויפפירונג. עס קומט דער "לא תרצח": נישט מארדן. אן באדינגונגען און אן דערקלערונגען: נישט פארגיסן בלוט, אפילו בלויז פארבלאסן יענעם'ס פנים, איז פון די גרעסטע פארברעכן אין דער וועלט.

חז"ל באמערקן אז אפילו דאס פשוט'סטע געבאט קען נישט עקזיסטירן אן די פריערדיגע פינף געבאטן. בלויז דער וואס גלייבט אין ג-ט, וואס קען באהערשן זיין נאטור, וואס איז נישט פאלש, וואס האט א טאג פון שבת אויף וועלכן ער קלערט וועגן גייסט, און וואס פארמאגט א געפיל פון דאנקבארקייט צו מענטשן, וועט אויספירן דעם שטרענגן באפעל פון "לא תרצח". קוים איינס פון יענע געבאטן פעלט ביים מענטש, איז מען נישט זיכער מיט אים אפילו בנוגע צום נישט מארדן.

דאס זיבעטע געבאט איז נישט צו פירן קיין אויסגעלאסן לעבן. מארד און אויסגעלאסנקייט גייען צוזאמען. זיי קומען פון איין אינסטינקט און פון איין תאוה. אזוי ווי דער מערדער, גלייבט אויך דער אויסגעלאסענער אין איין זאך: אין מאכט. ווען זיי האבן דעם כח, טוען זיי וואס זיי קענען. זיי קאנטראלירן זיך נישט און זינקען צו דער מדרגה פון א חיה.

דאס אכטע געבאט איז נישט גנב'נען. א גנב רייסט ארויס א יסוד פון דער מענטשלעכער געזעלשאפט. אוועקנעמען דאס וואס געהערט צו יענעם איז פארבונדן מיט באטריגערייען און פאלשקייט. גניבה מיינט אויך נעמען ביי יענעם און אים נישט צוריקגעבן. גניבה מיינט אויך באגנבענען יענעם מיט ווערטער. מען מוז נישט דווקא אריינקריכן אין יענעם'ס טאשן און ארויסנעמען זיין פארטפעל. מען קען אויך עובר זיין אויף גניבה אויף א גאר אנשטענדיגן אופן. מען קען זיך אפילו איינרעדן אז מען איז א פיינער, אנשטענדיגער מענטש און על פי תורה, און דאך איז מען א פשוט'ער גנב וואס איז עובר אויף איינס פון די עשרת הדברות.

נישט זאגן פאלש עדות און נישט גלוסטן צו דעם וואס יענער האט, זענען די ניינטע און צענטע געבאטן פון די עשרת הדברות. דורך פאלש עדות זאגן ברענגט מען די גרעסטע אומבאגרייפבארקייטן אין דער מענטשלעכער געזעלשאפט. דורך גלוסטן צו דעם וואס אנדערע האבן קומען אלע צרות אין דער וועלט. אלע אומגליקן און אלע נקמה-גערייצן שטאמען פונעם גלוסטן צו

יענעם'ס. וויל מען אויסווארצלען דאס שלעכטע מיטן שורש, איז פאראן איין עצה: נישט ווען דאס וואס באלאנגט צו יענעם. נישט יענעם'ס פארמעגן, נישט יענעם'ס כבוד און נישט יענעם'ס שטעלונג, וכדומה. אויב מענטשן זאלן זיין אין דעם געווארנט, וואלטן קיין שום שטרייטיגקייטן קיינמאל נישט פארגעקומען.

שוין מער ווי דריי טויזנט יאר איז זינט די אייביג אמת'ע ווערטער זענען איבערגעגעבן געווארן. אבער ליידער קען אפילו די היינטיגע, נאך ציוויליזירטע וועלט נאך נישט פארדייען זייער אינהאלט. די היינטיגע וועלט האלט נישט נאר נישט ביים אננעמען די עשרת הדברות, נאר איז אפילו ווייט פון פארשטיין זייער אינהאלט.

מיר אידן האבן דערפאר דעם חוב צו לערנען און צו ווייזן דער גאנצער וועלט דעם ריכטיגן וועג אויף וועלכן זי דארף גיין. דעמאלט וועלן שלום און דין הערשן איבער דער גאנצער מענטשהייט.

משפטים

די פריערדיגע וואך'ס סדרה פארענדיגט מיט דעם אקט פון מתן תורה אויפן בארג סיני. די היינטיגע וואך'ס סדרה לערנט אונז די משפטים און דינים וואס רעגולירן דאס טאגטעגליכע לעבן, סיי פונעם יחיד און סיי פונעם כלל.

די משפטים און דינים באציען זיך צו פארשידענע סכסוכים, קריגערייען, פרעטענסיעס און באשולדיגונגען וואס מענטשן האבן איינער צום צווייטן. די אלע וואכעדיגע, טאגטעגליכע סכסוכים מוזן באשלאסן ווערן דורך געריכטן וועלכע האבן באדארפט אורטיילן און באשטראפן לויט די געזעצן וואס זענען געגעבן געווארן פון ג-ט אויפן בארג סיני.

רש"י ברענגט דערפאר דעם מדרש: "ואלה המשפטים". "ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני". דאס ווארט "ואלה" לערנט אז אויך די דינים זענען געגעבן געווארן צו משה רבינו אויפן בארג סיני. רש"י ברענגט נאך א דרש: די דינים שטייען אין דער תורה צוזאמען מיט דער פרשה פון מקדש און מזבח. דאס לערנט אונז אז די דינים זענען פארבונדן מיט הייליגקייט און קרבנות.

מערקווירדיג איז באזונדער אז אויך נאכדעם וואס די תורה פארענדיגט די דינים און משפטים, דערציילט זי נאכאמאל די געשיכטע פון מתן תורה. ווי אזוי אידן האבן גענומען די תורה אויפן בארג סיני און ווי זיי האבן געזאגט דעם באקאנטן "נעשה ונשמע".

חז"ל האלטן אז דער אויסדרוק "נעשה ונשמע" אנטהאלט גאר גרויסע כוונות. נאר מלאכים זענען פעאיג צו אזא אויסדרוק. אידן האבן זיך דערפאר דעמאלט דערהויבן ביז דער מדרגה פון מלאכים. די גמרא ברענגט אויך דעם וואונדערליכן דרש אז ווען אידן האבן געזאגט דעם "נעשה ונשמע", זענען געקומען "ס״ר רבוא מלאכי השרת". זעקס הונדערט טויזנט מלאכים זענען אראפגעקומען צו די אידן, צוויי מלאכים פאר יעדן איד. עס זענען געווען זעקס הונדערט טויזנט אידן. די מלאכים האבן יעדן איד אנגעטאן צוויי קרוינען: איין קרוין פארן ווארט "נעשה" און א צווייטע קרוין פארן ווארט "נשמע".

מיר האבן אפשר נאך קיינמאל נישט אזוי גוט פארשטאנען די ווערטער פון די דרשות ווי דווקא אין אונזער

היינטיגער צייט. דאס איז א מאדערנע צייט, די צייט אין וועלכער מיר לעבן. די גרויסע וועלט וואס איז אמאל געווען איין גאנצקייט ליגט היינט פאר אונז צעבראכן אין צוויי טיילן, צוויי האלבע וועלטן. זיי זענען צעטיילט נישט בלויז צוליב דעם וואס מען קען זיך נישט איבערקומען בנוגע צו פאליטישע און עקאנאמישע סכסוכים. מען איז אויך גאר שטארק מחולק בנוגע צו גלויבן און רעליגיע.

איין האלבע וועלט, די פרייע, האלט אז מען דארף אונטערשטיצן דעם גלויבן אין ג-ט און די רעליגיע. די מענטשלעכע געזעלשאפט דארף גלויבן און רעליגיע. אן דעם איז נישטא קיין זיכערקייט פאר מאראל און עטיק אינעם לעבן. די צווייטע האלבע וועלט, אונטערן אייזערנעם פארהאנג, האלט אז צו האבן עטיק און מאראל דארף מען נישט קיין רעליגיע. א מדינה מיט א פעסטער האנט און א שטרענגער דיקטאטור קען אליין איינפירן א מאראלישע ארדענונג און דארף דערצו נישט קיין הילף פון רעליגיע.

פונעם אידישן שטאנדפונקט מאכן ביידע שיטות דעם גרעסטן טעות. זיי פארשטייען ביידע נישט די אמת'ע כוונה פון אמונה. מיר אידן האבן קיינמאל נישט געהאלטן אז

אמונה איז א מיטל צו עפעס אן אנדערן ציל. אמונה איז ביי אונז אליין דער העכסטער ציל פונעם מענטש.

מאדערנע פעלקער מעסטן די וויכטיגקייט פון רעליגיע לויט דעם וויפיל עטישקייט זי קען אריינברענגען אינעם לעבן. פון אזא שטאנדפונקט טראכט מען אז אפילו דארט וואו מען אונטערשטיצט רעליגיע, באציט זיך דאס בלויז צו דער מאסע, צום פאלק, אבער נישט צו די העכערע קלאסן: די אינטעליגענץ און די געבילדעטע. זיי, הייסט עס, דארפן טאקע נישט קיין אמונה.

ביי אונז אידן איז פאראן אן אנדער בליק אויפן באגריף פון גלויבן. מיר האלטן אז אמונה איז נישט דער מיטל און עטיק און מאראל דער ציל. דווקא פונקט פארקערט: עטיק און מאראל זענען א מיטל וואס פירט צו אמונה, דעם ציל. דאס העכסטע וואס א איד קען דערגרייכן אין זיין לעבן איז אמת'ע אמונה. מיר האלטן אז א מענטש וואס איז נישט עטיש קען נישט קומען צו אמונה.

ווען אונזערע נביאים רעדן פונעם אחרית הימים, שילדערן זיי קודם די הויכע עטיק און מאראל וואס וועלן דעמאלט הערשן אין דער מענטשהייט. דערנאך זאגן זיי: "ומלאה הארץ דעה את ד'". די מענטשן וועלן דעמאלט ערשט דערקענען ג-טליכקייט, ווייל דער גרויסער מאראל וועט זיי פירן צו אמת'ער אמונה. אבער נישט חלילה אז נאכן גרויסן מאראל זאל מען נישט דארפן קיין אמונה. דאס איז, לויט אידישער אויפפאסונג, ממש אן אבסורד.

וועגן דער צווייטער שיטה דארף מען בכלל נישט פארלירן קיין ווערטער. זי איז פאלש אין זיך אליין. א מאראל וואס ווערט

דורכגעצווונגען דורך דער אייזערנער האנט פון דיקטאטור און פאליציי איז בכלל נישט קיין מאראל. מאראל מיינט הויפטזעכליך אז דער מענטש וויל זיך אליין, מיט זיין גוטן ווילן, פירן אויף א מאראלישן וועג אינעם לעבן. דאס וואס א פאליציי צווינגט צו טאן מיט א באיונעט איז נישט קיין מאראל.

אלע טעותים וואס די היינטיגע וועלט מאכט בנוגע צו רעליגיע שטאמען פון דעם וואס די היינטיגע מענטשהייט האט פארלוירן דעם אמת'ן געפיל פון גלויבן. די היינטיגע מענטשהייט טראכט אז אינטעליגענץ, שכל און וויסן זענען די הויפט-כוחות וואס דאמינירן אינעם לעבן. אבער דאס איז נישט אמת. שכל און וויסן קענען נישט געבן קיין תוכן און תכלית צום לעבן. שכל און וויסן קענען נישט געבן קיין גליק אינעם לעבן. "יוסיף דעת יוסיף מכאוב". וואס מער וויסן, אלץ מער ווייטאג. דאס בלייבט אן אייביגער אמת.

דער היינטיגער מענטש וואס ליגט אריינגעטאן ראשו ורובו אין חכמות און המצאות האט טאקע פארלוירן דעם תכלית פון לעבן. ביים היינטיגן מענטש פעלט דער אמת'ער גליק, די אמת'ע פרייד און די אמת'ע יום-טוב'דיגקייט פון לעבן. עס פעלט די פינטעלע אמונה וואס פילט אן דאס מענטשלעכע הארץ מיט פרייד און תוכן פון לעבן.

די גמרא דערציילט מיט רעכט אז איידער ג-ט האט געגעבן די תורה צו אידן, האט ער זיך געוואנדן צו די פעלקער פון דער וועלט. אבער די פעלקער האבן קודם געוואלט וויסן וואס עס שטייט דארט. זיי האבן קודם געוואלט פארשטיין מיטן שכל וואס עס שטייט דארט. דערפאר האבן זיי טאקע נישט געוואלט נעמען די תורה.

אידן האבן געזאגט: "נעשה ונשמע". קודם נעשה, דערנאך נשמע. דאס ווארט "נשמע" מיינט נישט בלויז הערן, נאר בעיקר פארשטיין. אידן האבן געגלייבט אז די תורה איז ג-טליך און אז ג-טליכקייט איז נישט קיין שכל. די תורה איז נישט קיין מיטל צו עפעס א ציל פון שכל'דיגקייט. פארקערט: דער שכל איז א מיטל פאר תורה.

קודם האבן זיי אנגענומען די ג-טליכע תורה, און דערנאך באדינט מען זיך מיטן שכל דארט וואו מען קען אים אנווענדן. דארט וואו דער שכל בלייבט שטיין טוט מען אלעס פונעם שטאנדפונקט פון אמונה, וואס שטייט העכער פון שכל.

מיט דעם "נעשה ונשמע" האבן אידן זיך דערהויבן ביז דער מדרגה פון מלאכים, וועלכע זענען "עושים ושמחים לעשות רצון קונם". זיי האבן די גרעסטע פרייד ביים דורכפירן דעם ווילן פון ג-ט. מלאכים עקספערימענטירן נישט מיט קיין שכל, נאר פירן זייערע באשטימונגען אויס מיט פרייד. אזוי האבן אידן דעמאלט אנגענומען די תורה. מלאכים האבן דערפאר יעדן איד אנגעטאן צוויי קרוינען, איינע פאר "נעשה" און די צווייטע פאר "נשמע".

טפשות'דיגע משכילים מיינען אז זיי מאכן אונז דאס בלוט רויט ווען זיי ווייזן אונז אז דאס אדער יענעס וואס מיר טוען שטימט נישט מיטן שכל. זיי פארגעסן אז דווקא אין דעם באשטייט אונזער גרויסקייט. די גמרא

דערציילט אז א צדוקי האט אמאל געזאגט צו רבא אז אידן זענען אן אומפאראנטווארטליך פאלק: זיי שטעלן דאס מויל פריער ווי די אויערן. זיי האבן קודם געזאגט "נעשה", איידער זיי האבן געהערט וואס זיי דארפן טאן.

רבא האט אים געענטפערט: "תומת ישרים תנחם". דאס איז די אידישע גרויסקייט, קענען אויפנעמען א העכערע מדרגה פון דערקענטעניש, די מדרגה פון אמונה וועלכע שטייט העכער פון שכל.

עס איז פאראן א וואונדערליכע גמרא וואס דערציילט אז אין די צייטן פון בית שני האט ינאי המלך אמאל זיך געקריגט מיט זיין פרוי. ינאי האט געזאגט אז א ציגעלע איז בעסער פון א שעפעלע. זיין פרוי האט געזאגט אז א שעפעלע איז בעסער פון א ציגעלע. זיי האבן געלאזט רופן דעם כהן גדול און געפרעגט זיין מיינונג. דער כהן גדול האט געזאגט אז א שעפעלע איז בעסער, ווייל דעם קרבן תמיד וואס מען איז מקריב טעגליך אויפן מזבח ברענגט מען פון שאף און נישט פון ציגן.

וואס איז דער אינהאלט פון דער מאדנער מעשה? איינער פון אונזערע דענקער באמערקט אז די גמרא דערציילט דא ווידער פון זייערע מיינונגען. ינאי המלך איז געווען אן אנהענגער פון די צדוקים. זיין פרוי איז געווען א שוועסטער פון ר' שמעון בן שטח און

האט געשטיצט די פרושים. ווי באקאנט האבן די צדוקים געוואלט בלויז דעם שכל. דאס וואס האט נישט געשטימט מיט זייער שכל האבן זיי פארווארפן און נישט אנגענומען.

די פרושים זענען געשטאנען ביי דער גאנצער תורה און זיך נישט גערעכנט מיט זייער שכל. עס איז פאראן א גמרא וואס זאגט אז ציגן און שאף ווערן געבוירן גלייך. זיי קומען ארויס אויף דער וועלט געפארט, מיט זייערע קעפלעך. אבער עס איז פאראן א חילוק. ביי ציגן ווערט געבוירן קודם דער אויבערשטער טייל פונעם קעפל און מויל; זיי שטעלן קודם ארויס די אויגן. א שאף ווערט געבוירן מיטן אונטערשטן טייל פונעם קעפל, שטעלט עס קודם ארויס דאס פיסקל.

ינאי המלך, אלס אנהענגער פון די צדוקים, האט געהאלטן אז גוט איז די אייגנשאפט פון דעם ציגעלע: קודם אויסשטעלן די אויגן, קודם הערן, קודם פארשטיין, און דערנאך אננעמען. די קעניגן האט געהאלטן מיט די פרושים און געזאגט אז גוט איז די אייגנשאפט פונעם שעפעלע: קודם אויסשטעלן דאס פיסקל, קודם אננעמען און ערשט נאכדעם זיך דערקלערן. אזוי נעמט מען זיך אויך צו אויסשטעלן די אויערן, צו פארשטיין וויפיל מען קען פארשטיין.

דער כהן גדול האט באמערקט אז דאס איז אייביג אמת. פאר קרבנות אויפן מזבח נעמט מען נישט קיין ציגן. דאס מיינט: די אלע וואס באזירן זייער אמונה אויפן שכל און פארשטאנד קענען קיין קרבנות פאר אמונה נישט ברענגען. קרבנות ברענגט מען בלויז פון שאף. נאר די אידן וואס גלייבן אן פילאסאפיעס און פארטיפונגען זענען פעאיג זיך צו לאזן מקריב זיין אויפן מזבח פון אמונה.

די געשיכטע דערציילט טאקע אויך אז צו די שייטער-הויפנס אין שפאניע זענען

געגאנגען בלויז די אידן וואס האבן געגלייבט באמונה פשוטה, אן שכל׳דיגקייט. די חכמים און משכילים זענען נישט בייגעשטאנען דעם נסיון און האבן, אין דער שווערער מינוט, אנגענומען דעם אויסערליכן שמד.

אויך אונזערע היינטיגע חכמים און משכילים, סיי אין מדינת ישראל און סיי אין די תפוצות, טראכטן אז נאר דער שכל איז דער דעצידירנדער פאקטאר אינעם לעבן. זיי זענען דערפאר נישט פעאיג צו ברענגען קיין קרבנות פארן אידישן אידעאל און דעם אידישן גייסט.

אונזער תורה האט אפילו די דינים און משפטים ארייגעהילט פוןביידע זייטן אין דעם מאנטל פון אמונה. זי האט אויך די דינים און משפטים געשטעלט נעבן די דינים פונעם מזבח, ווייל נאר אמונה און קרבנות קענען פארזיכערן אייביגקייט. און נאר אמונה און גרייטקייט צו קרבנות ברענגען דעם מענטש צו א הויכער גייסטיגער מדרגה אינעם לעבן.

תרומה

די היינטיגע וואך׳ס סדרה גיט אונז א גאנץ גענוי בילד פונעם משכן וואס אידן האבן געבויט אין מדבר. פון אויבן אויף דאכט זיך אז דער בוי פון יענעם משכן, זיין געשטאלט

און זיין צוזאמענשטעל, זענען געווען וויכטיג בלויז פאר די וואס האבן אים געבויט, און בלויז פאר יענער צייט אין וועלכער מען האט אים געבויט.

נישט איינער טראכט זיך ביי זיך: וואס פאר א באדייטונג קען דער בוי פונעם משכן וואס אידן האבן אמאל געבויט אין מדבר האבן פאר אונז היינט, אין אונזערע היינטיגע צייטן? וואס איז פאר אונז א נפקא מינה ווי אזוי יענער משכן האט אמאל אויסגעזען?

אלס א געדאנק איז עס א פאלשער. אמת, דער פאקטישער בוי פונעם משכן איז פאר אונז היינט נישט אקטועל. יענער פאקטישער משכן פונעם מדבר איז היינט מער נישטא. אפילו קיין זכר איז פון אים נישט געבליבן. אבער די טעאריע פונעם משכן, די אידעע פון זיין צוזאמענשטעלונג, דער זין און תכלית פון זיינע אפטיילונגען, איז אייביג. די טעאריע און דער זין פונעם בוי זענען ביז אויף אונזערע היינטיגע צייטן אקטועל.

אינטערעסאנט איז די באמערקונג פון איינעם פון אונזערע גרויסע דענקער. ער באהויפט אז די אידישע טעאריע, דער אידישער גייסט און די אידישע אידעע האבן אין דעם בוי פונעם משכן שוין ארומגעכאפט דריי וויכטיגע עפאכן.

חז"ל באהויפטן אז אונזערע אבות האבן געהאלטן די אידישע תורה. זיי האבן געלעבט דעם אידישן אידעאל און דעם אידישן גייסט, וואס האט געלעבט אין די הערצער פון אונזערע אבות. אברהם, יצחק און יעקב האבן מקיים געווען די תורה. ביי אברהם שטייט: "וישמור משמרתי, מצותי, חקותי ותורותי". אברהם האט געהיטן מיינע געזעצן, געבאטן, באפעלן און לערנונגען פון ג-ט. אויך יצחק און יעקב האבן געלעבט מיטן אידישן אידעאל און דער אידישער אמונה.

מיר ווייסן אבער אז אונזערע אבות האבן פון קיינעם נישט געלערנט, פון קיינעם נישט געהערט קיין שום באפעל און קיין שום געבאט. לויט חז"ל זענען זיי געווען אין דער בחינה פון "הם מעצמם למדים ועושים". זיי האבן געטאן אלעס וואס עס שטייט אין דער תורה אליין, אן יעדן באפעל אדער געבאט. די גמרא פרעגט: ווער האט אברהם געלערנט תורה? די גמרא ענטפערט: "כליותיו היו נובעות תורה". ביי אברהם האט די תורה געקוואלט פון זיך אליין. ער האט ביי קיינעם נישט געלערנט.

דאס איז די ערשטע מדרגה. דאס איז די אמת'ע תורה. אמת'ע תורה דארף מען ביי קיינעם נישט לערנען. א גרויסער מענטש קען פון זיך אליין שטייגן אזוי הויך אז עס קוואלט ביי אים פון זיין אינערליכקייט תורה און גייסט. דאס זעלבע איז געווען ביי יצחק און ביי יעקב.

דאס לעבן פון אונזערע אבות איז געווען איין לאנגע קייט פון אידעאל און תורה וואס זיי אליין האבן געפלאכטן מיט זייער אידעאליזם און רוחניות. די בני ישראל, די קינדער פון די אבות, זענען געגאנגען אין גלות קיין מצרים. דארט האבן זיי פארלוירן די גייסטיגע ירושה פון זייערע עלטערן.

ווען די אידישע קינדער וואס זענען אמאל פארזונקען געווארן אין די מ"ט שערי טומאה זענען געווארן מגושם און ווייט פונעם אידעאל, זענען זיי פון זיך אליין מער נישט געווען

פעאיג צו לעבן מיט גייסט און מיט תורה. די בני ישראל האט מען שוין געדארפט אנזאגן און באפעלן וועגן תורה און גייסט. מען האט זיי שוין געדארפט לערנען און רעדן צו זיי.

ווען אידן זענען באפרייט געווארן פון מצרים, האט מען זיי קודם כל געדארפט צוריק באקענען מיטן גייסט פון זייערע אבות. דערפאר האט הקב"ה זיך באוויזן צו אידן ביים בארג סיני. ער האט צו זיי גערעדט און זיי געגעבן די תורה. משה רבינו האט מיט אידן געלערנט די תורה. ער האט זיי אויפגעקלערט וואס עס איז דער תוך און תכלית פון לעבן.

דאס איז א צווייטע מדרגה. אמת, נישט אזא גרויסע מדרגה ווי די מדרגה פון די אבות, אבער דאך א גענוג הויכע מדרגה. עס איז גייסט וואס שטאמט פונעם הערן, פונעם לערנען און פונעם פארשטיין.

עס איז דערנאך געקומען א דריטע מדרגה. נאכדעם וואס דער רבש"ע האט גערעדט צו אידן, נאכדעם וואס משה רבינו האט מיט זיי געלערנט, זענען אידן דאך ווידער געפאלן ביז צו דער מעשה פונעם עגל. דאס מיינט אז נאכן לערנען, נאכן הערן און נאכן גאנצן רעדן זענען אידן דאך נאך נישט געווען פעאיג אויפצונעמען קיין ריינע אבסטראקטע אידעאלן.

דער באפעל איז דעמאלט געקומען צו מאכן א משכן. דאס מיינט: עס מוז זיין א פלאץ וואו דער אידעאל זאל זיך קאנצענטרירן. עס מוזן קומען אינטערעסאנטע פארמען וואס זאלן רעגן און ווירקן אויף די געדאנקען און געפילן פון אידן, אז זיי זאלן זיך אנהייבן צו פארגייסטיגן.

דער משכן, זיין בוי, זיין געשטאלט און זיינע אפטיילונגען האבן געווירקט אויף יעדן איד וואס איז אהין געקומען. יעדער איד האט דארט געפילט די השראת השכינה, די ג-טליכקייט, און האט פארשטאנען וואס עס הייסט תורה און גייסט.

דער משכן האט אנשאוליך געוויזן אויפן ציל און תכלית פון לעבן.

אין די צייטן פון די תנאים און אמוראים און ביז היינט האבן אזעלכע גרויסע דענקער ווי פילא פון אלעקסאנדריע, רבינו סעדיה גאון, הלוי, רמב"ם, ראב"ע, רבינו בחיי, רלב"ג, עקדה, אברבנאל און רמ"א אין "תורת העולה", ביז צום מלבי"ם אין אונזער צייט, זיך איינגעשטימט אז דער בוי, די געשטאלט און די אפטיילונגען פונעם משכן האבן בילדערליך אויסגעדריקט אייביגע, וויכטיגע אמיתות וואס יעדער איד האט געדארפט וויסן.

עס פארשטייט זיך אז פאראן זענען זייער אסאך מיינונגען וועגן דעם סימבאל פונעם משכן מיט זיינע אפטיילונגען. איך וויל בלויז דערמאנען די פרינציפיעלע חילוקים פון די מיינונגען.

קודם, די קבלה און מיסטיק האבן אין דעם בוי פונעם משכן געזען א בילד פון אלע וועלטן, פון אבי"ע. דאס מיינט: עולם האצילות, עולם הבריאה, עולם היצירה און עולם העשיה. די קבלה האט דערמיט געוויזן אויף די עולמות העליונים און געשוועבט אין די

הויכע הימלען. די חוקרים האבן געפונען אין דער געשטאלט פונעם משכן די טיפסטע טעאריעס פון פילאסאפיע וועגן אונזער וועלט.

די הומאניסטן האבן אנגענומען אז דער בוי און די אפטיילונגען פונעם משכן האבן אנגעדייט אויפן מיקראקאסמאס, אויף דער קליינער וועלט וואס רופט זיך דער מענטש. איך וויל זיך נישט ארייניאזן אין קיין גרויסע רעיונות. דערפאר וויל איך נעמען די ריכטונג וואס איז פאר אונז דאס לייכטסטע. איך מיין די הומאניסטישע.

דער משכן האט געלערנט דעם פשוט'ן אדם אז ער זאל האבן א שטיקל ידיעה פון דעם וואס עס איז לעבן און וואס דער ציל און תכלית פון לעבן איז. לויט דער ריכטונג קומט ארויס די כוונה ווי פאלגט.

דער משכן איז, ווי באקאנט, באשטאנען פון דריי באזונדערע אפטיילונגען: דער קדש הקדשים, דער הייליגסטער ארט וואו דער כהן גדול איז אריינגעקומען בלויז איינמאל א יאר, אום יום כיפור; דער היכל, אדער אהל מועד; און דער חצר, דער חצר המשכן.

יעדע פון די דריי אפטיילונגען האט געהאט אירע באזונדערע כלים. דער קדש הקדשים האט געהאט דעם ארון מיט די לוחות, מיט דער תורה. דער היכל האט געהאט די מנורה, דעם שולחן און דעם מזבח הקטורת. דער חצר האט געהאט דעם גרויסן מזבח מיטן כבש, וואו מען האט מקריב געווען די שאף און רינדער וואס אידן האבן געברענגט אלס קרבנות.

אויך דער מענטש, די קליינע וועלט וואס רופט זיך מיקראקאסמאס, איז צוזאמענגעשטעלט פון דריי הויפט-אפטיילונגען. זיין קאפ מיט זיין מוח, זיין טראכטן און זיינע הויפט-חושים ווי זען, הערן, שמעקן און רעדן. א צווייטע אפטיילונג איז דאס מענטשלעכע הארץ, וואו עס געפינט זיך דאס געפיל, דער ווילן, די ליבע און בכלל דאס גאנצע עמאציאנעלע לעבן פונעם מענטש. די דריטע אפטיילונג איז דער פארדייאונגס-אפעראט: די געדערעם מיטן מאגן וואס פארדייען דאס עסן פונעם מענטש. זיי פארשאפן דעם קערפער דאס נויטיגע בלוט און גשמיות'דיגע כוחות פון דערהאלטונג.

ווי באקאנט טיילט אויך די מאדערנע וויסנשאפט דאס לעבן פון א מענטש אין צוויי טיילן: א ביאלאגישן טייל און א פסיכאלאגישן טייל. די ביאלאגישע זייט פונעם לעבן נעמט ארום אלע פראצעסן און פונקציעס וואס זענען נויטיג פארן פיזישן קיום פון דעם יחיד און פארן פיזישן קיום פונעם מין.

דער ביאלאגישער כוח פונעם מענטש ארבעט דורך כוחות וואס מיר רופן אינסטינקטן. למשל, דער אינסטינקט פון דערנערונג, דער אינסטינקט פון זעלבסט-דערהאלטונג, וכדומה. דערנאך איז פאראן אויך א פסיכאלאגישער טייל פונעם לעבן. דאס זענען יענע כוחות וואס רופן אין מענטש ארויס אינטערעסן און שטרעבונגען, וואס רעגן אין אים וואונטשן און פארלאנגען פאר א רוחניות'דיגן לעבן.

עס פארשטייט זיך אז וויסנשאפט וואס ווייסט בלויז פון א ביאלאגישער און פסיכאלאגישער זייט פונעם לעבן, מאכט נישט קיין גרויסן אונטערשייד צווישן א

מענטש און אן אנדערן בעל חי. אויך א נידריגער בעל חי האט א צווייפאך לעבן. ער האט א ביאלאגיש-גשמיות'דיג לעבן און אויך א פסיכיש לעבן. א בעל חי טראכט אויך און פילט אויך.

דער אונטערשייד איז בלויז אינעם גראד פון טראכטן און פילן. דאס מענטשלעכע טראכטן און פילן איז אסאך העכער און שטארקער פונעם טראכטן און פילן פון א חיה. נישט מער.

אידישקייט איז פון דער ערשטער מינוט אן געשטאנען אויף א שטאנדפונקט אז דאס מענטשלעכע לעבן טיילט זיך נישט אין צוויי, נאר אין דריי טיילן. די העברעאישע שפראך האט פון אלעמאל אן געהאט דריי אויסדרוקן פאר לעבן: נפש, רוח און נשמה.

נפש באצייכנט דאס גשמיות'דיגע, ביאלאגישע לעבן: נפש הבהמית. רוח באצייכנט די פסיכישע זייט פונעם לעבן, די עמאציעס און רעגונגען. נשמה איז נאר א באזונדערע זאך. נשמה איז דער חלק אלקי אינעם מענטש וואס נאר א מענטש אליין פארמאגט, און קיין שום בעל חי אויסער דעם מענטש האט דאס נישט.

די נשמה פונעם מענטש איז דאס וואס מאכט זיך קענטיג אין באגריפן און אידעאלן, דאס שטרעבן העכער, שענער, הייליגער און גייסטיגער פונעם פשוט'ן מאטעריעלן לעבן.

דער קדש הקדשים פונעם משכן האט אנגעדייט אויף דער נשמה פונעם מענטש. די נשמה האט איר תכלית און ציל נאר אין דעם וואס עס איז געשטאנען אינעם קדש הקדשים: די לוחות מיט דער תורה. דער מענטש האט א נשמה; דערפאר דארף דער הויפטציל פון זיין לעבן זיין די נשמה'דיגע הצטרכות.

א איד וואס איז געקומען אין בית המקדש האט פאר זיך געזען אז דאס העכסטע איז די תורה וואס איז אינעם קדש הקדשים, פונקט ווי דאס וויכטיגסטע פונעם מענטשלעכן קערפער איז זיין קאפ. אינעם היכל האט א איד געזען דעם שולחן מיטן הייליגן ברויט, די מנורה און דעם מזבח הקטורת. דאס האט דעם איד געלערנט אז מען מוז נישט זיין דווקא

קיין תורה-און-גייסט-מענטש. נישט יעדער קען זיך אפגעבן כסדר מיט תורה און גייסט. אבער אפילו א פשוט'ער איד קען אויך איינריכטן זיין טאגטעגליך לעבן מיט גייסטיגקייט. זיין טיש דארף זיין א געהייליגטער. ער דארף לעבן מיט ליכטיגקייט, נישט טאפן אין דער פינסטער, און לעבן מיט געשמאק. שולחן, מנורה און קטורת געבן הייליגקייט אינעם לעבן.

א איד האט אויך געזען דעם מזבח מיט די שאף און רינדער, מיט אלע גשמיות'דיגע זאכן וואס זענען געהייליגט געווארן דורך די כהנים. בעיקר האט ער געזען די גאנצקייט פון אלע אפטיילונגען, די הארמאניע פון אלע טיילן פונעם מקדש. אזוי האט יעדער געדארפט איינריכטן זיין אייגן לעבן מיט הארמאניע, הייליגקייט און גייסטיגקייט. די לערע איז וויכטיג פאר יעדן איד און אין אלע צייטן.

תצוה

די הײנטיגע סדרה אנטהאלט א סך דינים און געזעצן װעגן דער עבודה װאס די כהנים האבן געדארפט טאן אינעם משכן. מערקװירדיג איז דער עצם ענין װאס שטײט אין דער הײנטיגער סדרה. זי איז געזאגט געװארן צו משה רבינו, אבער דער נאמען משה װערט נישט דערמאנט. מען װײסט בלויז אז עס רעדט זיך צו משה רבינו, אבער דער נאמען משה קומט בכלל נישט פאר.

די בעלי קבלה האבן געהאלטן אז דאס איז דערפאר װײל די סדרה תצוה לײענען מיר תמיד אין דער װאך פון ז' אדר. משה רבינו איז געשטארבן אין ז' אדר. דערפאר פעלט משה רבינו'ס נאמען אין דער הײנטיגער סדרה, צו דערמאנען זײן אפשטארבן.

איך װיל מיר דערלויבן צו ציטירן פאר מײנע לײענער א טיפן װארט פון קבלה. דער אר"י הקדוש האט באמערקט אז דער נאמען פון א מענטש באציט זיך בלויז אויף זײן אויסערליכקײט. װען מען דערמאנט אײנעם בײם נאמען, זאגט דאס קײן מאל נישט װעגן די כאראקטעריסטיק פון דער פערזאן. עס זאגט גארנישט װעגן דער אינערליכקײט פון א פערזענליכקײט.

װען מען דערמאנט א מענטש'ס נאמען, מײנט דאס נאך נישט אז מען װײסט שוין װאס פאר אײגנשאפטן און פעאיגקײטן יענער מענטש פארמאגט. דער נאמען באציט זיך בלויז צום גוף פונעם מענטש און נישט צו זײן נשמה.

אין לשון קודש האט אבער אפילו א נאמען אלײן אויך צװײ זײטן: אן אפענע, אויסערליכע זײט און א פארשטעלטע, אינערליכע זײט. לאמיר נעמען למשל דעם נאמען משה. ער לײגט זיך צוזאם פון דרײ אותיות: מ, ש, ה. יעדע פון די דרײ אותיות איז אבער אויך א גאנץ װארט.

די אותיות, אין װערטער, לויטן: מם, שין, הא. דא, אינעם נאמען משה, װערן ארויסגעזאגט בלויז די ערשטע בוכשטאבן פון די װערטער: מם, שין, הא. די פארשטעלטע און באהאלטענע טײלן װערן נישט ארויסגעזאגט: דער "ם" פון מם, דער "ין" פון שין און דער "א" פון הא.

דאס באטרעפט 101. די צאל פסוקים אין דער הײנטיגער סדרה באטרעפט דערפאר 101. דאס לערנט אונז אז בלויז דאס אויסערליכע, דאס גשמיות'דיגע פון משה רבינו איז געשטארבן. דער נגלה, דאס ארויסגעזאגטע פון משה, איז פארשװאונדן. אבער דער נסתר, דאס באהאלטענע, דאס גײסטיגע, לעבט און עקזיסטירט אויף אײביג.

אין די װערטער ליגט א זײער טיפער געדאנק פאר דער גאנצער מענטשהײט. משה רבינו איז געװען, ער איז און ער װעט תמיד פארבלײבן, דער מבחר היצורים, דאס בעסטע, שענסטע און גרעסטע װאס די מענטשהײט האט פון זיך ארויסגעגעבן. מען טאר אבער נישט טראכטן אז מיט משה רבינו'ס אפשטארבן איז פארלוירן געגאנגען דער טיפ-גרויסער מענטש.

מיר גלויבן אז יעדער איד זאל שטרעבן זיך צו דערהויבן אפילו צו דער מדרגה פון משה רבינו. יעדער איד דארף לערנען פון משה רבינו ווי אזוי ער אליין דארף זיך אויפהייבן. יעדער מענטש דארף זיך פארטיפן אין דער אינערלעכער זייט פון משה רבינו, אין זיין גייסט, זיין נשמה און טראכטן, אז ער אליין זאל האבן די מעלות און מידות פון משה רבינו.

משה רבינו'ס גוף איז געשטארבן. אבער זיין גייסט און זיין נשמה לעבן. יעדער קען דערפאר זיך דערהויבן צו יענער לעבעדיגער נשמה און גייסט פון משה רבינו.

דער רמב"ם פסק'נט דערפאר להלכה אז יעדער איד איז מחויב צו גלויבן אז ער וואלט געקענט זיין אזוי גרויס ווי משה רבינו. אויב ער איז עס נישט, איז עס זיין אייגענע שולד. ביי אידן טאר מען נישט זאגן אז מיט גרויסקייט ווערט מען געבוירן. א איד טאר נישט זאגן אז ער איז דערפאר קליין און נישטיג ווייל ער איז אזוי געבוירן געווארן. זיין גרויסקייט הענגט אפ פון יעדן איינצלנעם מענטש אליין. יעדער קען דערגרייכן גרויסקייט.

א מענטש ווערט בלויז געבוירן מיט פעאיגקייטן וואס ער דארף אנטוויקלען און פלעגן. יעדער ברענגט מיט זיך, ער ווערט געבוירן מיט, פאטענציעלע פעאיגקייטן צו קענען זיין גרויס. אויב א איד איז נישט גרויס, איז עס זיין פארנאכלעסיקונג, זיין נאכלעזיגקייט, זיין שולד.

ווי באקאנט איז ז' אדר די יארצייט פון משה רבינו. אבער ז' אדר איז אויך זיין געבורטסטאג. מיר אידן דערמאנען דעם ז' אדר בלויז אלס דעם טאג פון משה רבינו'ס אפשטארבן. אבער קיין מאל נישט אלס דעם טאג פון זיין געבורט.

ביי אונז איז דער געבורטסטאג אפילו פון א משה רבינו גאר קיין יום טוב נישט. ווען מען ווערט געבוירן, איז מען נאך גארנישט. מען ווייסט נישט וואס מען וועט פון זיך ווערן. דער חילוק צווישן א מענטש און א בהמה באשטייט אין דעם.

די גמרא זאגט: "או שור בן יומו קרוי שור". א קאלב וואס ווערט געבוירן איז א פארטיג קאלב. א קאלב וועט מיט דער צייט מער גארנישט אויפטאן. עס בלייבט א קאלב אויף לעולם ועד.

א מענטש איז אנדערש. ביי זיין געבורט איז ער נאך גארנישט. אבער ער קען זיך, אין זיין לעבן, אויפהייבן צו א גאר הויכער מדרגה, אפילו ביז דער מדרגה פון א משה רבינו. אויב ער ארבעט נישט אויף זיך, בלייבט ער דאס וואס ער איז געווען ביי זיין געבורט, ווי א קאלב.

דאס לערנט אונז אז אפילו משה רבינו איז געבוירן געווארן ווי א פשוט קינד, גלייך מיט אלע אידישע קינדער. דער פסוק דערציילט: "ויקח איש מבית לוי בת לוי". א מאן פון שבט לוי האט חתונה געהאט מיט א טאכטער פון שבט לוי. זי איז טראגעדיג געווארן און האט געבוירן א זון.

משה רבינו איז געבוירן געווארן פון א מאן מיט א פרוי, גאנץ נאטירליך. אבער ער האט זיך דערנאך אליין אויסגעארבעט, זיך אנטוויקלט און איז געווארן א משה רבינו. זיין אפשטארבן איז שוין נישט געווען נאטירליך. ווען משה רבינו איז געשטארבן, שטייט שוין אין דער תורה אז ער איז געווען אן "איש האלקים", א ג-טליכער מענטש. ער איז שוין געווען אזוי גרויס אז דער מלאך המות האט אויף אים קיין שליטה נישט געהאט. ער איז געשטארבן מיט א מיתת נשיקה.

איינער פון אונזערע גרויסע דענקער האט שוין באמערקט אז דער אידישער געדאנק שפיגלט זיך אפ אלס א קאנטראסט צום וועלטלעכן געדאנק. ביי די גוים, ווען זיי דערקענען א מענטש פאר א הייליגן, מוזן זיי קודם אים צושרייבן עפעס א מין געטלעכע געבורט. זיי קענען זיך קיין הייליגן נישט פארשטעלן נאר דעמאלט ווען זיין געבורט ווערט באוויזן אלס אומנאטירליך, אלס געטליך. זיין געבורט, דערציילן זיי, איז געווען דורך אומנאטירלעכע און אוממעגליכע כוחות, טאקע פון ג-ט אליין.

פארשטייט זיך אז פון אזא הייליגן קען מען גארנישט לערנען. ווייל ווי קען א פשוט'ער בשר ודם נאכמאכן גאטס זון? יענער איז געווען א זון פון ג-ט, האט ער געקענט אזוי לעבן און אזוי טראכטן. אבער א מענטש איז גארנישט פעאיג אזוי צו זיין.

ביי אונז אידן איז אנדערש. אפילו משה רבינו איז געבוירן געווארן פשוט מענטשלעך, נאטירליך און איינפאך. יעדער דארף זיך דערפאר נעמען א ביישפיל פון משה רבינו און שטרעבן אזוי צו לעבן און אזוי צו טראכטן ווי משה רבינו.

אינטערעסאנט איז דער מאמר פון דער גמרא: "ראוי היה עזרא שתנתן התורה על ידו אלמלא קדמו משה". עזרא הסופר, וואס האט געלעבט אין די צייטן פונעם צווייטן מקדש, איז געווען געאייגנט אז דורך אים וואלט מען געקענט געבן די תורה צו אידן. משה רבינו איז בלויז געווען פריער און האט עס פארכאפט. דערפאר איז די תורה געגעבן געווארן דורך אים און נישט דורך עזרא הסופר.

איינער פון אונזערע מאדערנע דענקער באהויפט אז דער מאמר פון דער גמרא מאכט א תל פון אלע נארישע גלויבנס פון די אומות העולם. ביי די פעלקער פון דער וועלט, לאמיר למשל נעמען די קריסטן, איז גארנישט מעגליך אפילו צו טראכטן אז א שפעטערער גייסט-לערער זאל זיין געווען אזוי גרויס ווי קריסטוס. ווען מען זאל אזוי זאגן, וואלט מען אפגעלייקנט דעם גאנצן יסוד פון זייער אמונה. קריסטוס איז דאך, לויט זיי, געבוירן געווארן פון ג-ט אליין. עס זאל זיין געווען נאך א קריסטוס וואלט געמיינט אז גאט וואלט געדארפט נאכאמאל האבן א זון, וכדומה. דאס זעלבע ביי איסלאם און ביי בראמאיזם.

ביי אונז אידן איז להבדיל נישטא קיין בן יחיד פונעם רבונו של עולם. אלע אידן זענען גלייכע קינדער פון ג-ט. "בנים אתם לד' אלקיכם". מיר זענען ג-טס קינדער נישט דערפאר ווייל מיר זענען געבוירן געווארן אלס קינדער פון ג-ט. אויך נישט דערפאר ווייל מיר זענען די קינדער פון אברהם, יצחק און יעקב. נאר דערפאר ווייל מיר לעבן א ג-טליך לעבן. "בזמן שישראל עושים רצונו של מקום נקראו בניו". נאר דעמאלט ווען מיר טוען ג-טס

ווילן זענען מיר ג-טס קינדער. אויב נישט, זענען מיר נישט באַרעכטיגט צום נאָמען "בנים".

אונזער תורה שילדערט אויך פאַר אונז דאָס בילד ווי אַזוי משה רבינו האָט שטאַפּלווייז דערגרייכט זיין גרויסקייט און הייליגקייט. נישט מיט אַמאָל איז דאָס געשען.

דער ערשטער שריט איז געווען: "ויגדל משה ויצא אל אחיו". משה רבינו איז אויפגעוואַקסן און אַרויסגעגאַנגען צו זיינע ברידער. ער איז אויפגעוואַקסן און דערוואַקסן אינעם קעניגלעכן פּאַלאַץ, אין רייכטום און פאַרגעניגן. ער האָט געהאַט פונעם שענסטן און פונעם בעסטן. אָבער אים האָט געמוטשעט דער געדאַנק: פאַרוואָס זענען זיינע ברידער אַזוי פאַרקלאַפּט? ער איז אַרויסגעגאַנגען צו זען פאַרוואָס דאָס איז אַזוי, פאַרוואָס אידן ווערן געמוטשעט און געפּייניגט.

ער האָט זיך נישט געקענט באַגנוגענען מיט זיין אייגענעם גוטן גורל. אים האָט געפּלאָגט דאָס געוויסן און דאָס געפיל וואָס ער האָט געהאַט פאַר כלל ישראל. ער גייט אַרויס און זעט ווי אַ מצרי שלאָגט אַ איד. ער נעמט זיך אָן פאַר דעם איד. ער שטעלט זיין פּריוואַט גוט לעבן הינטער דעם כבוד פון אַ איד, און הרג'עט דעם מצרי. ער נעמט דעם מצרי'ס טאַט נישט ווי אַ פּריוואַטע זאַך.

דערנאָך זעט ער ווי אידן אַליין שלאָגן אַ איד. זיי קריגן זיך איינער מיטן צווייטן. עס האַנדלט זיך שוין נישט אין דעם כבוד פון אַ איד קעגן אַ נישט-איד, נאָר אין דער עקזיסטענץ פון אידן אַליין. זיי אַליין זענען דער גורם פון זייער שלעכטער, ביטערער לאַגע, דורך זיך אַרומצרייסן און זיך קריגן. משה רבינו זעט אַז אידן'ס שלעכטע לאַגע שטאַמט פון זיי אַליין. זיי זענען נישט פעאיג זיך צו פאַראייניקן. זייער צעפּליטערטקייט איז זייער אומגליק.

משה רבינו לאָזט איבער דעם פּאַלאַץ מיט אַלע פאַרגעניגן און אַנטלויפט. ער אַנטלויפט אין מדבר. ער וויל זיין אַליין, זיך פאַרטיפן וועגן דעם גורל פון אידן. קומענדיג אין מדבר זעט משה רבינו אַז די שרעקליכע מידה פון שנאה און שלעכטקייט פון איינעם צום צווייטן איז פאַראַן נישט נאָר ביי אידן, נאָר ביי דער גאַנצער מענטשהייט. ער זעט ווי יתרו'ס טעכטער קומען געבן צו טרינקען זייערע שאָף, און ווי די מדינישע פּאַסטוכער פאַרטרייבן זיי און לאָזן זיי נישט נעמען קיין וואַסער. דאָ זענען שוין נישט קיין אידן מיט גוים, אויך נישט קיין אידן מיט אידן, נאָר גוים מיט גוים.

משה רבינו נעמט זיך אָן פאַר גערעכטיגקייט לשם גערעכטיגקייט. ער נעמט אויף זיך אַ קאַמף מיט דער רשעות וואָס הערשט אין דער מענטשהייט. אַזוי שטייגט משה רבינו פון מדרגה צו מדרגה און דערגרייכט די העכסטע מדרגה פון מענטשלעכקייט. ער האָט די נבואה און זעט ג-ט ביים סנה. ער ווערט ביסלעכווייז דער "איש האלקים".

דער מענטש משה רבינו איז טאַקע געשטאָרבן. אָבער דער גייסט לעבט. אין אַלע צייטן דאַרפן מיר לערנען פון אים ווי אַזוי צו לעבן און ווי אַזוי זיך אויפצופירן. דאָס איז דער סוד פון פרשת תצוה. דער נאָמען משה ווערט נישט דערמאָנט. אָבער די צאָל פּסוקים פון דער היינטיגער סדרה איז 101, ווי די צאָל פון די פאַרשטעלטע אותיות פון משה: ם, ין,

א. די אותיות שטעלן צוזאם דאס ווארט "מאין". דאס מיינט פון גארנישט. דאס איז דער סוד פונעם פסוק: "והחכמה מאין תמצא".

כי תשא

אין דער ערשטער פרשה פון דער היינטיגער סדרה לייענען מיר וועגן דער פליכט פון יעדן איד צו געבן א מחצית השקל פארן בוי פונעם משכן. דאס האט אויך אנגעהאלטן אין די שפעטערע צייטן, ווען אידן האבן געלעבט אומאפהענגיג און זעלבסטשטענדיג אין זייער לאנד, אין ארץ ישראל. יעדער איד האט געדארפט געבן א האלבן שקל פארן אונטערהאלט פונעם בית המקדש. פארשטייט זיך אז נאך דעם חורבן בית המקדש האט דער האלבער שקל פארלוירן זיין באדייטונג. עס איז נישט מער געווען אקטועל. דאך האבן אונזערע חכמים איינגעפירט צו לייענען אין אלע צייטן די פרשה, און דערמאנען די שקלים וואס אידן פלעגן אמאל אפגעבן פארן מקדש, פאר ראש חודש אדר, ווען מען פלעגט אמאל איינמאנען די האלבע שקלים.

עס זענען פאראן אידישע טראדיציעס וואס זענען פאקטיש שוין נישטא אין לעבן. אויף אידיש הייסט דאס א "גוטער מלאך" האט זיי באשיצט; דערפאר זענען זיי נישט אינגאנצן פארלוירן געגאנגען. א גוטער מלאך מיינט די אידעע וואס איז געווען אין א זאך און וואס איז נישט אפהענגיג פון א פאקט אדער פון א צייט. די אידעע איז דאס וואס האט געווירקט און איז געבליבן, כאטש די אקטועלע זאך איז שוין נישטא.

דער מדרש שטעלט זיך אפ אויפן אויסדרוק אין דער תורה: "זה יתנו", דאס זאלן אידן געבן. דער מדרש זאגט אז ג-ט האט געזאגט צו משה: "בלשון זה הושפלו", שנאמר "כי זה משה האיש", "ובלשון זה יגביהו עצמם", שנאמר "זה יתנו". מיטן ווארט "זה" האבן אידן אמאל שווער געזינדיגט. מיטן ווארט "זה" זענען אידן זייער נידריג געפאלן. זיי האבן געזאגט: "כי זה משה האיש", דער מאן משה איז נישטא. דערפאר האבן זיי געמאכט אן עגל. אידן מוזן זיך אויך אויפהייבן מיטן זעלבן ווארט. מיטן זעלבן ווארט, "זה יתנו", זאלן זיי געבן דעם מחצית השקל.

די דרשה אנטהאלט נישט בלויז א ווארטשפיל, נאר פיל מער. עס ליגט דערין א גאר טיפער אינהאלט. יעדער מענטש האט אין זיך גרויסע, געוואלדיגע כוחות. ווען עס האנדלט זיך

אין א זאך וואס א מענטש באטראכט אלס וויכטיג פאר זיך, איז ער אומשטאנד זיך צו מיען און זיך אנשטרענגען ביז צום אויסערסטן. אפילו קרבנות קען ער ברענגען ווען ער וויל עפעס אויפטאן. אין אונזערע היינטיגע צייטן זעען מיר דאס מיט אונזערע אייגענע אויגן: וואס טוט אלץ נישט דער היינטיגער, מאדערנער מענטש כדי צו באקומען פארמעגן? ער יאגט זיך, ער לויפט, ער פארלירט זיין כוח, זיין רו און זיין צייט. ער גיט אוועק זיין נשמה, זיין גייסט און אלע זיינע הייליגקייטן, אבי צו מאכן א פארמעגן. דאס איז דער אידעאל פונעם היינטיגן מענטש אין עולם הזה.

פאר דעם שטיקל עולם הזה וואס דער היינטיגער מענטש שטעלט זיך פאר אז ער וועט האבן, ברענגט ער דעם קרבן פון אלץ וואס שטייט אין אים און ארום אים, און שטרענגט זיך אן צו דערגרייכן זיין פארלאנג. דער מאדערנער מענטש גיט צומאל אוועק פארן עולם הזה א סך טייערע און קאסטבארע זאכן. א סך מענטשן וועלן אפילו גאר אויפגעבן זייער אידעאל, זייער איידלקייט, זייער מענטשלעכן קיום און זייער אידישקייט, כדי צו האבן דעם עולם הזה. עס איז זיכער אז אפילו דער וועמען עס געלינגט שוין צו האבן דעם היינטיגן עולם הזה, מוז צוגעבן אז ער האט דערפאר צו טייער באצאלט.

די רעזולטאטן פונעם פארמעגן וואס א מענטש קען שוין דערגרייכן אין לעבן זענען קיין מאל נישט ווערט דעם פרייז וואס א מאדערנער מענטש באצאלט דערפאר. א סך מאל פאלן ממש קרבנות. מען פאלט אלס קרבן פון א צו אנגעשטרענגטער מחשבה, פון א צו אנגעשטרענגטער ארבעט, אויפן צו הויכן פאסטן, וכדומה.

איין זאך איז דערפאר זיכער: עס איז כדאי זיך אביסל צו פארטראכטן. א דור וואס איז שוין אזוי גרייט צו געבן אפילו קרבנות פאר געוויסע דערגרייכונגען, פארוואס זאל ער נישט זיין פעאיג זיך צו אנשטרענגען, כאטש א ביסל, אויך וועגן גייסט און אידעע? ווען עס האנדלט זיך אין גייסט און אידעע, איז דער זעלבער דור נישט פעאיג ארויסצווייזן אפילו די מינדערסטע ענערגיע. דאמאלט איז מען אן ענערגיע און ממש אפאטיש. מען איז נישט גרייט מוותר צו זיין אפילו אויפן קלענסטן תענוג לטובת אן אייביגער אידעע וכדומה.

דאס לערנט אונז אויף אייביג די פרשה פון די שקלים. די תורה דערציילט אז עס האט זיך פארגלוסט אידן צו מאכן אן עגל. זיי האבן אויך געמאכט דעם עגל כדי צו קענען האבן אזא עולם הזה ווי די מצרים האבן. בשעת זיי דינען דעם עגל, און ארום דעם עגל, האט מען געגעסן און געטרונקען. מען האט געטאנצט און זיך נאכגעגעבן אלע גשמיות'דיגע תענוגים. שפעטער האבן אידן איינגעזען זייער טעות. זיי האבן באדויערט זייער חטא מיטן עגל.

הקב"ה האט מוחל געווען זייערע חטאים, אבער מיט א תנאי. הקב"ה האט געזאגט: אזוי סתם מוחל זיין א חטא גייט נישט. קודם מוז מען ווייזן אז אידן קענען, פארן אמת'ן אידעאל, האנדלען מיט אזא ענערגיע און אזא פרייד ווי זיי האבן געהאנדלט ביי זייערע טעות'ן. בשעת משה איז געגאנגען אויף דעם בארג, און אידן זענען געקומען צו אהרן און פארלאנגט פון אים צו געבן זיי א גאלדענעם קאלב, האט אהרן זיי געענטפערט: מאכן א קאלב נעמט אסאך ארבעט. פון וואו נעמט מען אזויפיל גאלד? ברענגט דאס נויטיגע גאלד, און איך וועל אייך אויפריכטן דעם עגל. אהרן הכהן, וועלכער האט געהאט די מידה פון שלום און פארמיטלונג, האט דערמיט געוואלט זיי אויפהאלטן א ביסל. ער האט געמיינט אז ווען ער וועט פארלאנגען דאס נויטיגע גאלד, וועלן זיי ביז דער צייט עס וועט צוזאמענגעברענגט ווערן, זיך בארואיגן. דערווייל וועט משה רבינו אנקומען און אלץ וועט זיין אין ארדענונג.

וואס איז אבער פאקטיש געשען? ווי נאר אהרן האט ארויסגעזאגט דאס ווארט, האבן אידן זיך וועגן דעם נויטיגן גאלד בכלל נישט געדונגען. "ויתפרקו כל העם". דאס גאנצע

פאלק האט אין איין מאל, אין איין סעקונדע, אויסגעגעבן זייערע רינגען און זייערע נאז-צירונגען, אלץ וואס זיי האבן פארמאגט. זיי האבן אוועקגעגעבן אלס קרבן דאס שענסטע וואס זיי האבן געהאט. זיי האבן שוין געברענגט דאס גאנצע קוואנטום גאלד, און טאקע תיכף ומיד איז דער עגל געשאפן געווארן.

אמת, אידן האבן טאקע דערנאך חרטה געהאט אויף זייער טעות ביים עגל. אבער הקב"ה האט געוואלט קודם אויפהייבן אידן, ווייזן אז זיי זענען אויך דאמאלט פעאיג, ווען עס האנדלט זיך אין אן אמת'ער אידעע, אין אמת'ער הייליגקייט און אמת'ער גייסטיגקייט, ארויסצווייזן אזא פרייד און אפפערווייליגקייט ווי ביי זייער פאלשן אידעאל.

הקב"ה זאגט דערפאר צו משה אז ער זאל נעמען ביי יעדן איד א האלבן שקל. דאס וועט פארגעבן יעדן איד זיין זינד מיטן עגל. משה רבינו קען דאס נישט פארשטיין. ער ברענגט א קשיא ביים רבונו של עולם: ווי קען דאס זיין? א האלבער שקל איז דאך א זייער קליינע מטבע און האט גאר א קליינעם ווערט. ווי קען אזא קליינע, נישטיגע מטבע האבן אין זיך אזא גרויסן כוח מכפר צו זיין אויף אזא שווערן חטא ווי דעם חטא פונעם עגל?

אויף דעם האט הקב"ה אים געוויזן א פייערדיגע מטבע און געזאגט: "זה יתנו", אזא מטבע זאלן אידן געבן. אויב מען וויל טאן תשובה אויף אן עבירה, האנדלט זיך נישט אין דעם וויפיל מען גיט. עס האנדלט זיך אין דעם ווי אזוי מען גיט, מיט וואס פאר א כוח און ווילן, און מיט וואס פאר אן ענערגיע מען גיט. דער עיקר איז דאס "זה": דער פייער, דיווארעמקייט מיט וועלכער מען טוט דאס וואס עס איז א מצוה. מען קען נישט האבן קיין כפרה אויף קיין זינד, אזוי לאנג ווי מען קומט נישט צו דער מדרגה צו טאן דאס גוטע מיטן זעלבן פייער און דער זעלבער אפפערווייליגקייט מיט וועלכע מען האט געטאן דאס שלעכטע.

דאס באטאנט אונז חז"ל אינעם ווארט "זה". אמאל, ביי זייער געפאלנקייט, האבן זיי זיך באנוצט מיטן ווארט "זה". דערפאר מוז אויך זייער דערהויבונג זיך באדינען מיטן ווארט "זה", דאס איז דער "זה יתנו".

די מפרשים פרעגן: פארוואס האט יעדער איד געדארפט געבן בלויז א האלבן שקל? אמת, ווי פריער דערמאנט, מיינט מען דעם פייער און די ווארעמקייט מיט וועלכע אידן האבן געדארפט געבן די מטבע. אבער פארוואס טאקע נישט א גאנצער שקל, מיט ווארעמקייט און פייער? איינער פון אונזערע אלטע דענקער האט דאס זייער אינטערעסאנט דערקלערט.

די תורה זאגט: "לכפר על נפשותיכם". דער האלבער שקל האט געדארפט פארגעבן דעם נפש פון יעדן איד אויף דער זינד פונעם עגל. עס שטעלט זיך א פראגע: וואס פאר א שייכות, וואס פאר א פארבינדונג, איז פאראן צווישן דעם נפש, דער זעל פון א מענטש, און דעם האלבן שקל?

מיר געפינען אבער אין דער גמרא אז חז"ל האבן אנגענומען אז דער נפש פון א לעבעדיגן ווען געפינט זיך קאנצענטרירט אינעם בלוט. אזוי ווי עס שטייט אין דער תורה: "כי הדם הוא הנפש". בלוט מיינט נפש. דאס בלוט פון א מענטש געפינט זיך אינעם מענטשלעכן

הארץ. אבער נישט דאס גאנצע בלוט פונעם הארץ שטעלט מיט זיך פאר דעם נפש, די זעל פונעם מענטש. בלויז א רביעית דם, א פערטל ליטער בלוט, איז פאראן אינעם מענטשלעכן הארץ וואו עס געפינט זיך די חיות, דער נפש פונעם מענטש. א רביעית דם פון א מת איז דערפאר מטמא באהל, ווייל טאקע אין יענעם רביעית האט זיך אמאל געפונען דאס לעבן פונעם מענטש (סוטה ה').

די ראשונים זענען נאך ווייטער געגאנגען און האבן אויסגערעכנט אז דער פערטל ליטער בלוט וואס אנטהאלט דעם נפש פון א מענטש וועגט אזויפיל ווי 25 שקלים פון דער תורה. רבינו חננאל אין תוספות זאגט דאס דארט. א איד דארף געבן פאר הייליגקייט תמיד איינס פון פופציג, דאס מיינט צוויי פראצענט. אויב א איד האט געדארפט געבן פון זיין פיזישן פארמעגן פארן כהן תרומה, האט ער געדארפט געבן "אחד מחמשים", איינס פון פופציג. דאס ווארט תרומה מאכט "תרי מאה", וואס באדייט צוויי פון הונדערט.

אויב א איד דארף געבן ענערגיע פאר הייליגקייט, דארף ער געבן פון זיין פייער און ווארעמקייט אויך איינס פון פופציג. זיין הייס בלוט, וואס אנטהאלט דאס לעבנס-פייער אין זיך, באטרעפט 25 שקלים, דאס מיינט 50 האלבע שקלים. ווען דער איד האט געגעבן דעם האלבן שקל מיט לעבנס-פייער, מיט לעבנס-ענערגיע, האט ער אריינגעלייגט אינעם האלבן שקל א פופציגסטל פון זיין לעבנס-ענערגיע. ער האט אזוי דערפילט זיין גייסטיגן חוב פאר הייליגקייט.

יעדער איד האט דערפאר געדארפט געבן בלויז איין האלבן שקל, אפילו דער רייכסטער און אפילו דער ארעמסטער. ווייל, ווען עס האנדלט זיך אין א מענטש'ס בלוט, איז נישטא קיין אונטערשייד צווישן ארעם און רייך. ארעמע האבן נישט ווייניגער בלוט ווי רייכע. אינעם נפש זענען אלע גלייך.

דאס איז איין לערע פון שקלים וואס איז אקטועל ביז צום היינטיגן טאג. עס זענען נאך פאראן א סך גאר וויכטיגע אנווייזונגען וואס ווערן אנגעדייט אין דער פרשה. הלואי וואלטן מיר געלערנט פון אלע רמזים פון דער תורה.

ויקהל

אין די סדרות תרומה און תצוה שטייען די דינים וואס ג-ט האט באפוילן וועגן אויפבויען דעם משכן. די היינטיגע סדרה דערציילט ווי משה רבינו, נאכן אראפקומען פון בארג סיני, האט פארזאמלט דאס גאנצע פאלק. ער האט געזאגט צו אלע אידן: "אלה הדברים אשר צוה ד' לעשות אותם". דאס זענען די ווערטער וואס ג-ט האט באפוילן צו טאן. פארשטייט זיך אז משה רבינו האט געמיינט די ווערטער פון ג-ט וועגן בויען דעם משכן. אבער דער פסוק זאגט דא גאר עפעס אנדערש. משה רבינו האט נישט גערעדט וועגן דעם משכן, נאר וועגן שבת. ער זאגט אז בלויז זעקס טעג אין דער וואך מעג מען טאן א מלאכה, אבער אין שבת מוז מען רוען.

חז"ל זאגן: "הקדים להם שמירת שבת למלאכת המשכן". איידער משה רבינו האט דערציילט אידן וועגן בויען דעם משכן, האט ער געפונען פאר נויטיג צו ווארענען זיי וועגן

שבת. אידן זאלן נישט מיינען אז אויב זיי בויען א משכן, מעגן זיי מחלל זיין שבת. דערפאר האט ער זיי קודם באפוילן אז זיי זאלן זיין געווארנט וועגן שבת.

די דרשה פון חז"ל איז נישט אינגאנצן פארשטענדליך. איינמאל: פארוואס האט משה רבינו געדארפט דערמאנען שבת דווקא פריער, נאך איידער ער האט גערעדט וועגן בויען דעם משכן? צווייטנס: פארוואס האט ער דערמאנט בלויז די דינים פון שבת? עס זענען פאראן נאך אנדערע דינים וואס מען האט געדארפט געדענקען ביים בויען דעם משכן, אויסער שבת.

שבת איז דער יסוד פון דעם אידישן גייסטיגן לעבן. אויב אידן האלטן שבת, איז פאראן א מעגליכקייט אז זיי זאלן האבן א משכן און האלטן די תורה. אבער אויב אידן האבן נישט קיין שבת, איז נישטא קיין מעגליכקייט אז זיי זאלן האלטן די תורה. ממילא איז אויך נישטא קיין נויט צו בויען א משכן.

די דינים וועגן שבת זענען אנגעזאגט געווארן נאך דעמאלט ווען זיי זענען געווען אין מרה, נאך פארן מדבר. דאס מיינט: איידער אידן זענען געשטאנען ביים בארג סיני און האבן גענומען די תורה, א סך פריער, זענען זיי קודם-כל באפוילן געווארן וועגן שבת. וואלטן אידן נישט אנגענומען שבת פון פריער אן, וואלטן זיי נישט געקענט נעמען די תורה ביים בארג סיני.

אינטערעסאנט איז די אויסקלערונג פון די חסידישע ספרים וועגן די יסודות פון אמונה. לויט זייער אויסקלערונג באשטייט דער יסוד פון אידישער אמונה פון צוויי הויפטבאגריפן:

1. רוממות הבורא: דאס באוואוסטזיין פון ג-טס גרויסקייט, וואס האט געשאפן די וועלט און רעגירט מיט איר. 2. שפלות עצמו: דאס באוואוסטזיין פון דער קליינקייט און נישטיגקייט פונעם בשר ודם, פונעם מענטש.

יעדער איד מוז זיין באוואוסטזיניג פון די צוויי גרויסע פרינציפן. נאר די ביידע באגריפן צוזאמען פירן צו אמת'ער אמונה. ווער עס האט נישט קיין באוואוסטזיין וועגן דער הויכקייט, עקזיסטענץ און אומענדליכקייט פון השי"ת קען נישט זיין קיין מאמין. אבער אויך פון דער צווייטער זייט: אפילו ווען א מענטש גלויבט שוין אין השי"ת, אבער ווייסט נישט פון זיין אייגענער שפלות עצמו און איז זיך נישט באוואוסט פון זיין אייגענער קליינקייט און נישטיגקייט, איז ער אויך נישט קיין מאמין. א מענטש וואס האלט פון זיך און טראכט אז ער איז די תכלית השלימות, אזא מענטש גלויבט אין זיך אליין. ממילא, אפילו ווען ער גלויבט אין ג-ט, הייסט ער אויך ביי חז"ל אן עובד עבודה זרה.

די גמרא זאגט: "כל המתגאה כאילו עובד ע"ז". א שטאלצער מענטש וואס איז שטאלץ אויף זיך אליין און האלט זיך פאר פולקאמען, דינט נאר זיך אליין. ממילא איז ער א געצנדינער. א מאמין איז דער וואס ווייסט אז שלימות איז בלויז ביים רבונו של עולם און קיין מאל נישט ביים מענטש.

א מענטש וואס גלויבט אז ער איז א שלם און האט נישט קיין חסרונות, לייקנט אפ דעם יסוד פון דער בריאה און דער וועלט. הוילקייט איז דער כוח פון לעבן. מיר לעבן אין א עולם הבל. וועגן דעם מענטש מיינט דאס: אלע זענען געשאפן מיט א חלל, און דער מענטש מוז זיך פארפולקאמען און משלים זיין דאס וואס עס פעלט אים. דאס לעבן פון א מענטש מוז זיין איין לאנגע קייט פון השתלמות. אויב א מענטש מיינט אז ער איז א שלם, אז ער האט בכלל מער נישט וואס צו אויפטאן אין דער וועלט, איז ער א באנקראטירער. ער איז קיין מאל נישט אן עובד ג-ט.

אויך מאדערנע פסיכאלאגן האלטן אז דער גרעסטער אומגליק ביי גאר גרויסע מענטשן באשטייט אין דעם וואס עס פעלט זיי דער חוש פון זעלבסט-קריטיק. גרויסע דענקער און קינסטלער האבן צומאל אין א געוויסער צייט איינגעזען אז זייערע שאפונגען געפעלן זיי. זיי פאלן אריין אין א מין איינרעדעניש אז אלץ וואס זיי שאפן איז דאס בעסטע און דאס שענסטע, און אז זיי זענען בכלל נישט פעאיג צו שאפן עפעס שלעכטס. אזא איינרעדעניש איז דער אנהויב פון זייער ירידה. דאס איז דער נאטירלעכער עגאאיזם וואס איז אין יעדן מענטש, וועלכער פארפירט אפילו דעם בעסטן ביז צו דער גאר נידריגער מדרגה פון נישט קענען איינזען די אייגענע פעלער.

אין דעם באשטייט די גרויסקייט פון שבת. ביי שבת שטייט איינמאל: "זכור את יום השבת", און א צווייט מאל שטייט: "שמור את יום השבת". איין מאל באפעלט די תורה צו געדענקען שבת, א צווייט מאל צו היטן שבת. זכור און שמור דריקן אויס די צוויי אויבנדערמאנטע יסודות פון דער אידישער אמונה. זכור באפעלט צו געדענקען, זיך צו פארטראכטן, זיך צו דערמאנען אין דער גרויסקייט פון ג-ט און זיך אליין צו הייליגן מיט געטליכע געדאנקען. שמור באפעלט דעם איד צו היטן שבת, צו רוען אין דעם טאג און נישט טאן קיין שום מלאכה. ווען א מענטש טוט, ווען ער לייסט און שאפט, באקומט ער א גאוה. ער ווערט שטאלץ און מיינט אז ער איז עפעס. ווען דער מענטש טוט גארנישט, דערבליקט ער זיין נישטיגקייט און קליינקייט.

אין שבת איז נישטא קיין שום אונטערשייד צווישן מענטשן. אלע זענען שבת גלייך. נישטא קיין גבירים און קיין קבצנים. שבת מאכט מען נישט קיין געשעפטן. דער ארעמער איז אין שבת נישט קיין קלענערער מיוחס פונעם רייכן. חז"ל זאגן דערפאר: "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו". זכור און שמור גייען צוזאמען. איינס אן דעם צווייטן איז גארנישט ווערט, וויילביידע צוזאמען בויען דעם יסוד פון דער אידישער אמונה.

די מפרשים שטעלן זיך אויך אפ אויף די ווערטער וואס משה רבינו האט געזאגט צו אידן וועגן שבת. די פסוקים לויטן: "ששת ימים תעשה מלאכה". זעקס טעג זאלט איר טאן די ארבעט, און אין דעם זיבעטן זאלט איר רוען. פארשטייט זיך אז משה רבינו האט געדארפט זאגן אז זיי זאלן שבת רוען און נישט ארבעטן. אבער פארוואס האט ער געדארפט זאגן אז אין די זעקס טעג זאלן זיי ארבעטן? דאס איז דאך נישט נויטיג צו באפעלן. דאס וועלן אידן דאך מסתמא אליין טאן. אויב נישט, פון וואנען וועלן זיי נעמען פרנסה?

אבער דא ווערט אויסגעדריקט דער געדאנק פון שפלות האדם, פון דער קליינקייט און נישטיגקייט פונעם מענטש. ווען דער מענטש פארטיפט זיך אין זיין שטעלונג אינעם אוניווערסום, געפינט ער אז לגבי זיינע פיזישע באדערפענישן שטייט ער נידריגער פון אלע בעלי חיים. די ארבעט פונעם מענטש און זיינע דערגרייכונגען אינעם פיזישן לעבן, און אפילו זיינע גאר גרויסע שאפונגען און לייסטונגען, זענען נישט אזא גרויסער גליק אז ער זאל זיין בארעכטיגט צו זיין שטאלץ.

ווען מען באטראכט די גאנצע בריאה, זעט מען אז אלץ איז געשאפן מער-ווייניגער פולקאמען. חז"ל דריקן דאס אויס זייער אינטערעסאנט. די גמרא זאגט: "מימי לא ראיתי שועל חנוני וכו'". אין דער וועלט איז נישטא א פוקס וואס זאל זיין א סוחר, א לייב וואס זאל זיין א שניידער, א בער וואס זאל זיין א סטאליער, וכדומה. דאס מיינט אז אלע בעלי חיים זענען געשאפן אין א גליקליכערער לאגע ווי א מענטש. זיי לעבן זיך ארום און דער מענטש איז פון זיי אפהענגיג פאר אלע זיינע נויטווענדיקייטן. זיי האבן זייער פרנסה גרייט פון דער נאטור און דארפן נישט גיין אין קיין געוועלבער צו קויפן זייער נארונג. זיי ווערן געבוירן אין זייערע נויטיגע קליידער און דארפן נישט גיין אין קיין שניידעריי זיך מאכן מלבושים. זיי האבן זייערע הייזלן פלעצער פארטיג און דארפן נישט גיין צום סטאליער מאכן מעבל, וכדומה.

די תורה דערציילט אונז אז אריגינעל איז דער מענטש אויך געשאפן געווארן מיט אלעם פארטיג. אינעם ערשטן מאמענט פון זיין באשאף איז ער געווען אין גן עדן. ער האט נישט געדארפט זיך זארגן און נישט זיך אנשטרענגען פאר זיינע הצטרכויות. ער האט אלץ געהאט גוט און פארטיג.

דער מענטש האט אבער אין אזא מצב געזינדיגט. ג-ט האט דאמאלט איינגעזען אז א מענטש, ווען ער איז זארגלאז, האט נישט קיין זארגן און דארף זיך נישט אנשטרענגען פאר קיין פרנסה, זינדיגט. דערפאר האט אים ג-ט געשטראפט מיט א קללה פון "בזעת אפיך תאכל לחם", מיטן שווייס פון זיין געזיכט וועט דער מענטש מוזן ארבעטן צו באקומען זיינע הצטרכויות. אויב ער וועט מוזן זיך אנשטרענגען און ארבעטן אויף אכילה, וועט דער מענטש נישט האבן אזויפיל צייט און געדולד פאר זיינע תאוות.

ג-ט ברוך הוא האט אבער גלייכצייטיג געגעבן דעם איד א מתנה טובה: שבת. ג-ט האט געזאגט צו אידן: איר האט א מעגליכקייט זיך איינמאל אין דער וואך צו באפרייען פון יענער קללה פון "בזעת אפיך תאכל לחם". אין שבת דארף דער איד נישט שוויצן, נישט לויפן און נישט ארבעטן. אין שבת פילט דער איד דעם טעם פון גן עדן. ער האט אלץ גרייט פון ערב שבת. שבת דארף דער איד אויסנוצן פאר רוחניות, פאר גייסטיגן קיום. שבת נעמט אראפ פונעם איד די קללה פון "בזעת אפיך". שבת איז דערפאר א ברכה פאר יעדן איד. ער קען זיך דערהויבן פון זיין מאטעריעלן שווייס.

א איד וואס ארבעט אבער אין שבת גלייך ווי אין דער וואך, נעמט אליין אויף זיך די קללה פון "בזעת אפיך" טראץ דעם וואס מען קען זיך דערפון באפרייען. וואס פאר א חכמה איז דאס?

דער מדרש ברענגט טאקע אז עס זענען פאראן מענטשן וואס מיינען אז שבת איז א רעה. זיי געבן זיך נישט קיין חשבון פון דער גרויסער טובה וואס שבת ברענגט פאר יעדן איד. שבת מיינט נישט בלויז אז מען ארבעט נישט און טוט גארנישט. שבת האט אויך א פאזיטיווע זייט, דעם זכור: די פליכט זיך אין שבת צו הייליגן מיט רוחניות און גייסטיגקייט. משה רבינו דערמאנט דערפאר "ששת ימים תעשה מלאכה". עס זענען געגוג זעקס טעג צו ארבעטן. מען דארף זיין גליקליך מיט שבת.

דער בית המקדש אמאל, און אויך אונזערע היינטיגע בתי מדרשים און שולן, דערמאנען אונז די צוויי הויפטבאגריפן פון דער אידישער אמונה. דער איד וואס קומט אין א הייליגן הויז מוז קודם-כל געדענקען זיין שוואכקייט און פארגענגלעכקייט. "זבחי אלקים רוח נשברה". דער ערשטער באגריף ביים קומען אין אזא הויז איז די "רוח נשברה", די צעבראכנקייט פונעם מענטש. מיט עזות און חוצפה דארף מען נישט קומען אין קיין הייליג הויז. דאן קומט מען צו דער געטליכער פראכט און גרויסקייט. די כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם, די געטליכע עבודה, האט דערהויבן יעדן איד צו ג-טס גרויסקייט.

שבת איז דערפאר די פאראויס-באדינגונג פאר דעם הייליגן הויז. נישטא קיין שבת, איז נישטא קיין אמונה. אויב עס איז נישטא קיין אמונה, דארף מען נישט קיין הייליג הויז. דאס לערנט אונז די סדרה פון דער היינטיגער וואך.

פקודי

די היינטיגע סדרה איז די לעצטע וואס רעדט פון אויפבויען און פארטיג מאכן דעם משכן. די פסוקים דערציילן אז דער משכן איז אויפגעשטעלט געווארן, און "ויברך אותם משה", משה רבינו האט אידן געבענטשט. דער מדרש פרעגט: מיט וואס פאר א ברכה האט משה רבינו זיי געבענטשט? דער מדרש ענטפערט אז משה רבינו האט געזאגט צו אידן: אזוי ווי די שכינה האט איצט גערוט אויף די ווערק פון אייערע הענט, אזוי זאל די שכינה אויך ווייטער רוען אויף דעם אויפטו פון אייערע הענט.

דער מדרש זאגט ווייטער אז די אידן האבן פון זייער זייט אויך געענטפערט אויף דער ברכה, מיטן פסוק: "ויהי נועם ד' אלקינו עלינו", די אנגענעמקייט פון ג-ט זאל זיין אויף אונז, און "מעשה ידינו כוננה עלינו", די ווערק פון אונזערע הענט זאלן באפעסטיגט ווערן אויף אונז.

וואס איז די כוונה פון משה רבינו'ס ברכה? און וואס איז די כוונה פון דער תשובה וואס אידן האבן געגעבן אויף דער ברכה?

אנדערע אלטע מפרשים האבן זיך אפגעשטעלט אויף א זייער וואונדערליכן אויסדרוק פון חז"ל וועגן אויפשטעלן דעם משכן. די תורה דערציילט אז די גאנצע ארבעט ביים בוי פונעם משכן איז פארענדיגט געווארן. די גרויסע קינסטלער און בוימייסטער האבן אלץ אויסגעפירט לויט ג-טס פלאן. אלע איינצלנע טיילן פונעם בוי זענען געברענגט געווארן צו משה רבינו. דער פסוק זאגט דאן: "ויקם משה את המשכן", משה האט אויפגעשטעלט דעם משכן. א צווייטער פסוק זאגט אבער: "באחד לחדש הוקם המשכן", אינעם ערשטן

טאג פון חודש ניסן האט זיך דער משכן אויפגעשטעלט. דאס ווארט "הוקם" מיינט אז ער האט זיך אליין אויפגעשטעלט.

מיר ווייסן נישט פון דעם אלעם ווי אזוי עס איז פאקטיש פארגעקומען מיט אויפשטעלן דעם משכן. דאס אויפשטעלן האט פארלאנגט אז די בוימייסטער און קינסטלער זאלן צוזאמשטעלן אלע טיילן וואס זיי האבן אנגעגרייט און באארבעט, אלס א גאנצע געביידע. ווי קומט דאס אז די בוימייסטער האבן נאר געברענגט צו משה רבינו אלע טיילן, און משה האט זיי אויפגעשטעלט? משה רבינו איז דאך נישט געווען קיין בוימייסטער. דאס איז דאן נישט צו פארשטיין. אויב עס שטייט שוין בפירוש אז משה רבינו האט אויפגעשטעלט דעם משכן, פארוואס שטייט דאס ווארט "הוקם", וואס מיינט נאר אז דער משכן האט זיך אליין אויפגעשטעלט?

דער מדרש דערקלערט דאס אזוי: נאכדעם וואס די בוימייסטער האבן אלץ פונקטליך אויסגעפירט, האבן זיי טאקע אויך אליין אויפגעשטעלט דעם משכן. אבער די קאנסטרוקציע האט זיך נישט געהאלטן און דער בוי איז איינגעפאלן. דאן האבן די בוימייסטער גענומען דאס גאנצע מאטעריאל און עס געברענגט צו משה רבינו. זיי האבן געטענה'ט: דאס זענען אלע טיילן וואס דו האסט באפוילן. אלץ פאסט איינס צום צווייטן, אבער אלץ פאלט אום און וויל נישט שטיין.

דאמאלט האט משה רבינו אליין אויפגעשטעלט דעם משכן. אבער צום סוף האט זיך אויך דער משכן וואס משה רבינו האט צוזאמענגעשטעלט נישט געוואלט האלטן. אויך ער איז אומגעפאלן. דאן האט זיך דער משכן אליין אויפגעשטעלט און איז געבליבן שטיין. ביז אהער איז דער מדרש.

איצט שטעלט זיך א שווערע פראגע: אויב דער משכן האט ענדליך געדארפט זיך אליין אויפשטעלן, דאס הייסט דורך א נס, צו וואס האט דעמאלט געדינט די גאנצע ארבעט פון די בוימייסטער? ווי דער נס האט געמוזט קומען, וואלט דאך דער גאנצער בוי געקענט קומען דורך א נס. אויב דער רבונו של עולם האט געוואלט אז בוימייסטער זאלן אויפשטעלן דעם משכן, פארוואס האט מען געדארפט נאך א נס דערצו?

דער ענין ווערט דערקלערט מיט א טיפער חקירה וועגן דעם מענטשלעכן לעבן. פאריגע וואך האב איך דערמאנט די דרשה פון חז"ל וועגן דער שטעלונג וואס דער מענטש נעמט אן צווישן דער גאנצער בריאה. פאקטיש זעען מיר אז דער מענטש איז ווייניגער פולקאמען ווי אלע באשעפענישן אויף דער וועלט. אלע באשעפענישן האבן זייערע נויטווענדיקייטן גרייט פאר זיך. זיי האבן זייער נארונג און דארפן נישט קיין קליידער. זיי האבן נישט קיין זארג פאר דער האלטונג פון זייערע משפחות און זייערע קינדער.

דאקעגן איז דער מענטש א באשעפעניש וואס מוז ארבעטן, יאגן, לויפן און זארגן כדי צו האבן די פרימיטיווסטע נויטווענדיקייטן, אן וועלכע ער קען בכלל נישט עקזיסטירן. די גמרא זאגט: "כמה יגיעות יגע אדם". וויפיל מי און אנשטרענגונג דארף דער מענטש ביז ער באקומט דאס שטיקל ברויט צום עסן? ער מוז אקערן, זייען, שניידן, דרעשן, רייניגן,

מאלן, זיפן, קנעטן און באקן. ערשט דאן האט ער די מעגליכקייט צו עסן ברויט. די זארג האט ער אויך פארן מאטעריאל פון זיינע קליידער.

חז"ל זאגן אז לכתחילה איז דער מענטש אויך באשאפן געווארן אזוי אז ער זאל נישט דארפן ארבעטן, נאר האבן זיין נארונג גלייך גרייט. ג-ט האט אריינגעגעבן דעם מענטש אין גן עדן. דאס מיינט אז ער האט געהאט אלץ גוטס, אן מי און אן אנשטרענגונג.

דער מענטש האט אבער, האבנדיג אלץ צו דער זעט אן מי און אן אנשטרענגונג, געזינדיגט. דער רבונו של עולם זאגט: א מענטש וואס לעבט אן זארג און אן מי, זינדיגט. נאך אדם הראשון'ס זינד איז דאס מענטשלעכע לעבן איינגעשטעלט געווארן אז יעדער מוז ארבעטן פאר זיינע נויטווענדיקייטן. אן ארבעט קען קיינער גארנישט באקומען, נישט פון דער ערד און נישט פון דער נאטור.

די ארבעט וואס דער מענטש מוז אריינלייגן כדי צו האבן דאס וואס ער דארף, פארנעמט ביי אים אסאך צייט און אסאך מי. אזוי בלייבט אים נישט קיין געדולד און צייט צו קענען נאכגעבן זיינע תאוות און ליידנשאפטן.

אינטערעסאנט איז דער רמב"ם'ס אויסקלערונג וועגן דעם ענין. דער רמב"ם דערציילט אז א נישט-אידישער דענקער האט אים אמאל געשטעלט א פראגע. אין דער תורה ווערט געשילדערט דעם מענטש'ס באשאף. די תורה דערציילט אז נאכדעם וואס ג-ט האט געשאפן דעם מענטש, האט ער אים אריינגעגעבן אין א גן עדן. ער האט געהאט אלץ גוטס. ג-ט האט באפוילן דעם ערשטן מענטש נישט צו עסן פונעם עץ הדעת. דער ערשטער מענטש האט עובר געווען אויף ג-טס געבאט און געגעסן פונעם עץ הדעת. נאכדעם וואס דער מענטש איז עובר געווען און געגעסן פון דער פארבאטענער פרוכט, האט ער אנגעהויבן צו פארשטיין וואס מען מיינט גוט און וואס מען מיינט שלעכט.

דאס מיינט אז איידער דער מענטש האט געזינדיגט, איז ער געווען אויף אזא נידריגער מדרגה אז ער האט אפילו נישט געקענט אונטערשיידן צווישן גוט און שלעכט. ערשט נאך זיין זינד איז ער דערהויבן געווארן. ער האט אנגעהויבן צו פארשטיין דעם חילוק צווישן גוט און שלעכט. ווי קען דאס זיין אז נאך דער זינד זאל דער מענטש באלוינט ווערן מיט חכמה, מיט א דערגרייכונג אין שלימות? פארוואס זאל ער, דער מענטש, האבן דערגרייכט שלימות אלס א קאנסעקווענץ פון דער זינד?

דער רמב"ם זאגט אז ער האט קודם-כל אויפמערקזאם געמאכט דעם דענקער אז בלויז פון זיין פראגע האט ער דערפילט אז דער פרעגער איז אינגאנצן דיסקוואליפיצירט אלס פילאזאף. מיט דער דאזיגער פראגע האט ער אליין ארויסגעשטעלט א באווייז אז ער איז נישט קיין דענקער.

עס איז בכלל נאריש צו באהויפטן אז וויסן פון גוט און שלעכט איז א מדרגה. דער מענטשלעכער געדאנק מוז זיך נישט באשעפטיגן מיט קיין באגריפן פון גוט און שלעכט. די באגריפן זענען נישט שייך צום מענטשלעכן גייסט, צו די העכערע ספערעס און קאטעגאריעס. גוט און שלעכט האבן בכלל גארנישט צו טאן מיט גייסטיגקייט, מיט אבסטראקטע אידעאלן און מיט אייביגן אמת. גייסטיגקייט, אייביגע אמת'ן און הויכע

אידעאלן האבן בכלל נישט צו טאן מיט גוט אדער שלעכט. דער רבונו של עולם האט אדם הראשון באפוילן נישט צו עסן פונעם עץ הדעת. דאס מיינט: נישט צו פאלן גייסטיג. דער ציל פונעם מענטש איז גייסטיגקייט און אידעאלן, נישט גוט און שלעכט. גוט און שלעכט זענען רעלאטיווע באגריפן. דאס וואס איז גוט פאר איינעם קען זיין שלעכט פאר א צווייטן. אזוי איז טאקע געשען. נאכן עסן פונעם עץ הדעת איז דער מענטש נישט געשטיגן אין זיין מדרגה, נאר געפאלן. ער האט נאר געוואוסט דאס וואס איז גוט בלויז פאר זיין אייגענעם אינטערעס.

לויט דעם רמב"ם'ס אויסקלערונג איז דער מענטש נאך דער ערשטער זינד געפאלן צו דער מדרגה פון תאוות, צו דער מדרגה פון נאכגעבן אלע פארלאנגען. דאס וואס זיין אינסטינקט רעדט אים איין איז פאר אים גוט. דערפאר איז זיין לעבן איינגעשטעלט געווארן אזוי אז ער זאל כסדר מוזן זארגן, ארבעטן און זיך מיט אנשטרענגונג נאכיאגן דאס מערסט גוטע און אנגענעמע. אזוי זאל ער נישט זינדיגן.

ג-ט זאגט דערפאר צו אדם: "בזעת אפך תאכל לחם", מיטן שווייס פון דיין געזיכט וועסטו עסן ברויט. פון איצט אן וועט דער מענטש מוזן געגוג שוויצן ביז ער וועט באקומען זיין ברויט. איינער פון אונזערע מדקדקים באמערקט אז דאס ווארט "לחם", ברויט, איז דאס זעלבע ווארט ווי "לחם", קעמפן. דאס שטאמט פון מלחמה. צו לחם, ברויט, מוז מען זיין א לוחם, א קעמפער. מען מוז פירן א מלחמה מיט דער נאטור, מיט דער סביבה, מיט דער קאנקורענץ וכדומה. אזוי פירט זיך טאקע די מענטשהייט ביז היינט.

יעדער קעמפט פאר זיין דערהאלטונג. אבער איין זאך זאל זיך קיינער נישט איינרעדן: אז די מי און אנשטרענגונג אליין ברענגען אים זיין הצטרכות. עס איז בכלל נישטא קיין פארזיכערונג אז דער מענטש וועט מיט זיין קאמף דערגרייכן זיין ציל. דער מענטש זאל אנטיילנעמען און קעמפן, אבער צום קאמף מוז מען אויך האבן די מיטהילף פון דער השגחה. אויב א מענטש קעמפט פאר זיין דערהאלטונג, העלפט אים די השגחה אין זיין קאמף און ער דערגרייכט זיין ציל. קעמפט ער נישט, העלפט אים די השגחה נישט.

אויך פארקערט: אויב עס פעלט איינעם די מיטהילף פון דער השגחה, איז זיין ארבעט, זיין קאמף, אומזיסט. דעם מענטש'ס דערהאלטונג אויף דער וועלט איז א קאמבינאציע פון צוויי פאקטארן: זיין אייגענע ארבעט און השי"ת'ס מיטהילף. אזוי זאגט אונז די תורה: "וברכך ד' אלקיך בכל אשר תעשה". ג-ט וועט דיך בענטשן אין דעם וואס דו וועסט טאן.

נישט נאר אין מאטעריעלן לעבן איז דאס אזוי. אויך אין א מענטש'ס הייליגער, גייסטיגער ארבעט איז דאס די זעלבע. ווען אידן האבן אויפגעשטעלט דעם משכן, האבן די בוימייסטער אלץ געמאכט. ערשט דאן איז געקומען השי"ת'ס הילף און דער משכן האט זיך אויפגעשטעלט. אפילו דער הייליגער משכן איז נישט געקומען אן דער מענטשלעכער ארבעט, און די מענטשלעכע ארבעט האט עס נישט געקענט אליין פארענדיגן. צום סוף האט געדארפט קומען די געטליכע מיטהילף.

מיט דעם האט משה רבינו געבענטשט די אידן און געזאגט: פונקט ווי איצט האט די שכינה גערוט אויף אייערע טעטיקייטן, אזוי זאל די שכינה שטענדיג רוען אויף אייער ארבעט. די מענטשלעכע ארבעט צוזאמען מיט ג-טס הילף ברענגט די ריכטיגע רעזולטאטן. די אידן האבן, פון זייער זייט, דאס פארשטאנען און געענטפערט: "ויהי נועם ד' אלקינו עלינו". ג-ט זאל שטענדיג בענטשן די טעטיקייטן פון אונזערע הענט. ווייל אן השי"ת'ס הילף איז יעדע ארבעט גארנישט ווערט.

ספר ויקרא

ויקרא

מיט דער הייינטיגער סדרה הויבט זיך אן דער דריטער חומש פון דער תורה, חומש ויקרא. דער חומש פון ויקרא באהאנדלט די דינים און געזעצן וואס זענען אנגעאנגען ביי די קרבנות וואס אידן האבן געברענגט.

עס איז באקאנט אז וועגן דעם ענין פון קרבנות זענען פאראן פארשידענע שיטות פון אונזערע גרעסטע דענקער. כמעט אלע גדולי המפרשים האבן אנגענומען אז, לויטן רמב"ם, האבן די קרבנות געהאט א נעגאטיוון ציל. אין די דעמאלטיגע צייטן פלעגן אלע פעלקער פון דער וועלט ברענגען אפפער פאר זייערע געצן. דער רבונו של עולם האט געוואלט אז אידן זאלן נישט נאכטאן די גויים און נישט ברענגען קיין אפפער צו קיין געטער. דערפאר האט ער באפוילן אידן צו ברענגען קרבנות אין בית המקדש אריין, פאר ג-ט.

דער רמב"ם באהאנדלט א פסוק אין דער תורה אין וועלכן עס שטייט בפירוש: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים לד' ולא יזבחו עוד לשעירים אשר הם זונים אחריהם". דאס מיינט אז אידן זאלן ברענגען זייערע אפפער צו ג-ט און נישט צו קיין אפגעטער.

אבער אלע אונזערע גרויסע דענקער האבן בשום אופן נישט געוואלט אננעמען דעם רמב"ם'ס ארגומענט. עס איז שווער צו איינגן זיך מיטן געדאנק אז אלע דינים און פארשידענע פארשריפטן וועגן די קרבנות זאלן אלע האבן בלויז א נעגאטיוון ציל. עס איז אמת אז אויך די שפעטערע נביאים האבן נישט איין מאל אויסגעדריקט אז השי"ת האט נישט פארלאנגט קיין קרבנות. אבער אויך די ווערטער פון די נביאים זענען נאך נישט קיין באווייז אז דער ענין פון קרבנות איז בלויז צו אפגעוואוינען דעם איד פונעם פרעמדן אפפער-קולט.

ווי באקאנט זענען די דינים פון קרבנות זייער שטרענג וועגן די ריינע כוונות און הויכע מחשבות פון די וואס האבן געברענגט דעם קרבן. אויב מען האט געברענגט דעם קרבן נישט מיט דער ריינער מחשבה, איז דער קרבן געווען פסול. די תורה רופט דאס אן מיטןווארט "פיגול", אומווירדיג. די נביאים זענען געקומען דערפאר וואס אין יענע צייטן האבן זיי געברענגט קרבנות וואס האבן פארלוירן זייער הייליגקייט און ערנסטקייט. אזעלכע צערעמאניעלע אפפער אן פנימיות און אן ריינע כוונות האבן די נביאים מיט רעכט

פארדאמט. זיי האבן דעריבער געשריבן אז השי"ת האט קיין מאל נישט פארלאנגט אזעלכע אומווירדיגע צערעמאניעס. דאס איז דערפאר נאך נישט קיין ראיה אז אן אמת'ער קרבן, מיט ריכטיגע מחשבות, האט געהאט בלויז א נעגאטיוון ציל.

עס קומען דאן אנדערע מפרשים און טענה'ן אז די קרבנות זענען נישט געווען קיין נייע זאך ביי אידן. ספר ויקרא האט נישט איינגעפירט קיין נייעס ביי אידן אין דעם ענין פון קרבנות. אין דער תורה שטייט אז נאך פריער פלעגן די מענטשן ברענגען אפפער צו ג-ט. קין און הבל האבן נאך פאר מתן תורה מקריב געווען צו ג-ט. דער אפפער-קולט איז זייער אן אלטער און איז געקומען אויף דער וועלט נאך איידער די אידן זענען געבוירן געווארן אלס פאלק.

אבער אויך דער ארגומענט איז נאך נישט קיין באווייז אז דער אידישער קרבן האט געהאט א נעגאטיוון ציל קעגן דעם אפפער פון די פעלקער. ווען מען פארטיפט זיך אביסל אין די דינים פון די אידישע קרבנות, דערבליקט מען באלד דעם גרויסן אונטערשייד צווישן די אפפער וואס די אומות העולם האבן אמאל געברענגט און דעם קרבן וואס א איד האט געברענגט. דאס ווארט "קרבן" טרעפט זיך זייער אפט אין דער תורה, אבער עס ווערט קיין מאל נישט דערמאנט ווען עס האנדלט זיך וועגן אן אפפער וואס די אומות העולם האבן געברענגט, אדער וואס מענטשן האבן געברענגט פאר מתן תורה.

ביי קין און הבל רופט די תורה זייער אפפער אן "מנחה". דאס מיינט א מתנה צו ג-ט. ביי נח און ביי אברהם שטייט דער אויסדרוק "עולה" אדער "זבח". דאס מיינט א בראנד-אפפער, א שלאכטונג. דער באגריף פון קרבן ווערט צום ערשטן מאל דערמאנט אין ספר ויקרא, אין דער תורה וואס איז געגעבן געווארן צו אידן.

מען קען דערפאר נישט זאגן אז דער אידישער קרבן זאל זיין געווען בלויז צו אפגעוואוינען דעם איד פון אפגעטעריי. אין אזא פאל האבן אידן דאך נישט געדארפט קיין באזונדערע, ספעציעלע דינים פאר זייערע קרבנות. זיי האבן געקענט מקריב זיין פונקט ווי די אומות העולם, נאר אנשטאט צו עבודה זרה זאלן זיי דאס טאן להבדיל צום רבונו של עולם. מיר זעען אז די אידישע אפפער האבן אין דער תורה באקומען א גאנץ באזונדערן נייעם נאמען, דעם נאמען "קרבן". דאס ווייזט אונז אויף א נייעם פאקטישן אינהאלט וואס איז געווען אין די קרבנות.

מערקווירדיג איז אויך דאס וואס די נביאים, ווען זיי דריקן אויס זייער אומצופרידנקייט מיט די קרבנות, באדינען זיך קיין מאל נישט מיטן ווארט "קרבן". דער נביא זאגט: "כי לא צויתי את אבותיכם על דבר עולה או זבח". ג-ט האט קיין מאל נישט פארלאנגט ביי אידן קיין עולה אדער א זבח. עס שטייט נישט געשריבן אז דער רבונו של עולם האט נישט פארלאנגט ביי אידן קיין קרבנות. ווייל א קרבן מיינט גאר עפעס אנדערש. ווען מען שטודירט די אידישע געשיכטע, פון משה רבינו'ס תקופה ביז צום ערשטן חורבן, זעט מען דעם גרויסן קאמף וואס די נביאים האבן געפירט קעגן דער פאלשער אויפפאסונג פונעם באגריף קרבן.

דער נביא שמואל שרייבט: "החפץ לד' בעולות וזבחים כשמוע בקול ד', הנה שמוע מזבח טוב, להקשיב מחלב אילים". דארף דען ג-ט די בראנד-אפפער און שלאכטונגען? ער דערמאנט נישט דעם אויסדרוק קרבן. ג-ט וויל אז מען זאל הערן זיין שטימע, ווייל צו הערן ג-טס ווארט איז וויכטיגער פון דער שלאכטונג. זיך צוהערן צו ג-ט איז בעסער ווי ברענגען דאס פעטס פון די ווידערס. ישעיהו און ירמיהו האבן ווידערהאלט די זעלבע ווערטער און די זעלבע געדאנקען, אבער זיי האבן קיין מאל נישט מינימיזירט די אמת'ע אידישע קרבנות.

די פאזיטיווע באדייטונג פון די אידישע קרבנות האט זייער קלאר ארויסגעברענגט דער רמב"ן. דאס וואס דער רמב"ן האט מיט 800 יאר צוריק געשריבן איז אן אייביגער אמת לגבי דעם מענטש'ס פסיכיק.

מיר געפינען א מאמר אין דער משנה: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות". ג-ט האט געוואלט דערהויבן די אידן, דערפאר האט ער זיי געגעבן אסאך תורה און אסאך מצוות. וואס האבן חז"ל געמיינט דערמיט? שפילט דען די צאל פון די מצוות עפעס א ראלע? דאכט זיך אז דער עיקר איז די אויפפירונג פון א מצוה דורך א איד. אויב מען טוט א מצוה בשלימות ווי מען דארף, איז גענוג איין מצוה. אויב מען טוט נישט בשלימות, אן כוונה אדער גאר מיט שלעכטע כוונות, וואס האט מען פון דעם וואס מען טוט אסאך? בעסער גאר נישט צו טאן אזעלכע מצוות.

חז"ל אליין זאגן דאך ביי די קרבנות: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים". עס איז נישט קיין חילוק צי מען ברענגט אסאך אדער ווייניג. דער עיקר איז די כוונה, די ערליכקייט און די אויפריכטיגקייט מיט וועלכע מען ברענגט. דאך האט יעדער מענטש וואס גלויבט אין ג-ט שוין דאס פרימיטיוועסטע באוואוסטזיין פון אמונה: די איבערצייגונג אז דער רבונו של עולם דארף בכלל נישט האבן די אלע מצוות וואס דער מענטש טוט.

דער נביא זאגט: "אם צדקת מה תתן לו". אויב דו מענטש ביסט אנשטענדיג, וואס גיבסטו דערמיט דעם רבונו של עולם? מיט אנדערע ווערטער: יעדער מענטש ווייסט אז מיט דעם וואס ער דינט ג-ט און טוט מצוות, טוט ער נישט קיין טובה דעם רבונו של עולם, נאר טאקע זיך אליין.

איצט שטעלט זיך א פראגע וואס א היינטיגער מאדערנער מענטש ברענגט: פארוואס האט די תורה אונז געגעבן אזוי פיל מצוות בין אדם למקום? לגבי די פליכטן וואס א איד האט צו ג-ט איז דען נישט גענוג דער גלויבן אין ג-ט? פארוואס דארף מען די אלע מצוות?

דער רבונו של עולם דארף זיי נישט. פארוואס דארף מען זיי? דאס האט דער תנא געזאגט, און דווקא אין דעם מאכט מען דעם גרעסטן טעות. א מענטש קען נישט לעבן בלויז מיט אבסטראקציעס. מענטשלעכע געדאנקען מוזן זיך אויסדריקן אין טאטן, אין מעשים. דער מענטש איז א שאפונג וואס פארבינדט מאטעריע און גייסט. מאטעריע אליין און גייסט אליין האבן קיין אינהאלט נישט. יעדער פרואוו צו צעטיילן די צוויי באגריפן ברענגט דעם גרעסטן באנקראט.

אזא טעות מאכט מען ספעציעל ביי דער דערציאונג פונעם אידישן קינד. יעדער טאטע וויל זיין קינד זאל זיין א איד. ער זארגט פאר דעם ווייטערדיגן המשך, אבער ער וויל דאס אפקומען מיט דעם וואס ער זאגט דעם קינד אז ער איז א איד. ער פארגעסט אז זאגן אליין איז גארנישט ווערט. מען וויל דאס קינד זאל בלייבן א איד. מען מוז מיט מעשים, מיט טאטן, פאקטיש און פראקטיש, געוויינען דאס קינד צו לעבן ווי א איד. וואס העלפט דאס וואס מען דערציילט א אידישן קינד אז עס זענען פאראן אידישע ימים טובים? דער עיקר איז אז דאס קינד זאל פאקטיש פייערן דעם אידישן יום טוב. אויב עס פייערט נישט פאקטיש דעם אידישן יום טוב, מעג עס אפילו גענוג וויסן דערוועגן, איז דאס גארנישט ווערט.

אפילו די העכסטע אידעאלן וואס עקזיסטירן אין דער וועלט מוז מען פראקטיצירן. אויב נישט, האבן זיי קיין קיום נישט. דאס איז אן אייביגער אמת, אין וועלכן די מענטשן מאכן זייערע גרעסטע טעותים. זיי מיינען אז מען קען אפקומען אידישקייט מיט אן אידישן געפיל אדער אן אידישן געדאנק. דאס איז פסיכאלאגיש פאלש.

א געפיל וואס איז נישט פארבונדן מיט קיין טאטן איז נישט קיין געפיל. א געדאנק וואס איז נישט פארבונדן מיט קיין פאקט איז נישט קיין געדאנק. אפילו די אמונה אין דעם רבונו של עולם ווערט אויסגעדריקט מיט די צוויי ווערטער: "פעמים באהבה", צוויי מאל אין טאג, "שמע ישראל". מיר זענען נישט קיין מלאכים, נאר מענטשן. מענטשן קענען נישט צוקומען צו אבסטראקציעס נאר דורך געוויסע סימבאלן, וואס ווערן אויסגעפירט דורך די מענטשלעכע חושים.

אין אונזער תורה שטייט אז אפילו מען גלויבט אין ג-ט, מוז מען אויך אנטאן ציצית: "וראיתם אותו וזכרתם". ווען מען קוקט און זעט, ווען מען באנוצט די חושים, קען מען דאן האבן דעם געדאנק, די אידעע און דעם גלויבן.

דער תנא זאגט דערפאר אז ג-ט האט געגעבן די אידן אסאך מצוות כדי זיי צו דערהויבן. דאס מיינט אז דאס פראקטיצירן אסאך מצוות דערהויבט דעם איד. דער איד זאל קענען האבן די אידעע. אן די מצוות איז נישטא קיין אידעע, און די כסדר'דיגע פראקטיק קען מען אפילו נישט טאן מיט איין מצוה בשלימות.

איינס פון די גאר וויכטיגע געפילן און אידעאלן פונעם מענטש איז דאס געפיל פון חרטה. חרטה איז א מענטשלעכער כאראקטער-שטריך פון גאר גרויסער באדייטונג. חרטה באשטייט אין אנטוויקלען די מאראלישע כוחות, אין קענען באשטיין יעדן נסיון אין לעבן. דאס געפיל פון חרטה, דער אינערליכער צער און די איבערלעבטע געוויסנסביסן וואס א מענטש לעבט דורך מחמת דעם וואס ער האט באגאנגען א זינד, איז דער יסוד פונעם מענטש'ס מאראלישן לעבן. דער קרבן וואס א איד האט געברענגט אין בית המקדש האט פאקטיש ארויסגעברענגט דעם אידעאל פונעם מענטש. ער האט ארויסגעברענגט דאס וואס דער מענטש איז און דאס וואס דער מענטש וואלט באדארפט זיין.

אויב דער מענטש פירט זיך ווי א בהמה, וואס איז ער דאן? גארנישט מיט גארנישט. אש און רויך. דער קרבן האט געלייטערט דעם איד פון זינד און איז געווען דער הויפט-פאקטאר פאר דעם מענטשלעכן גייסטיגן פארדינסט.

צו

אויך די סדרה צו רעדט וועגן די קרבנות. אין דער היינטיגער סדרה זענען פאראן פארשידענע דינים און איינצלהייטן וועגן די באזונדערע קרבנות וואס אידן האבן געברענגט אין בית המקדש.

ווי מיר האבן אנגעוויזן אין דער סדרה פון פאריגע וואך, איז פאראן א גרויסע מחלוקת צווישן די אלטע מפרשי התורה וועגן דער באדייטונג פון קרבנות. א טייל האבן אנגענומען אז די קרבנות זענען נישט געווען קיין ציל פאר זיך, נאר א מיטל צו א ציל. זיי זענען געקומען כדי צו אפגעוואוינען דעם איד פון ברענגען אפפער צו עבודה זרה. אנדערע גרויסע דענקער האבן געהאלטן אז די קרבנות האבן געהאט פאר זיך אליין א ציל און זענען נישט געווען קיין מיטל. זייער ציל איז געווען צו אויפפירן דעם איד אויפן ריכטיגן וועג אין לעבן. די עבודה ביי די קרבנות האט געדארפט געבן דעם איד טיפע מאראלישע אנווייזונגען וועגן לעבן און אויפפירונג.

מערקווירדיג איז אז דווקא ביי די דינים פון קרבנות ווערט דער הויפטפונקט געלייגט אויף ערליכקייט, אויף כוונה און אויפן ריינעם געדאנק פון דעם וואס האט געברענגט דעם קרבן. דער אמת'דיגער גייסט פון דער אידישער תורה האלט אז אלץ וואס איז בלויז אויסערליך האט נישט קיין שום ווערט. דער געדאנק קומט אבער נישט אזוי בולט ארויס ווי ביי די קרבנות. ביי קיין שום אנדערע מצוה איז נישט פאראן דער דין פון פיגול. דאס מיינט: עס איז נישטא אין דער תורה קיין דין אז א מחשבה, א געדאנק אדער א כוונה זאל שפילן א ראלע ביים טאן א מצוה. מיר פסק'ענען גאר: "מצוות אין צריכות כוונה". א מענטש דארף נישט קיין כוונה ווען ער טוט א מצוה.

אבער ביי קרבנות שטייט בפירוש אין דער תורה אז דער געדאנק האט באדארפט שפילן די הויפטראלע. איז פאראן געווען א שלעכטער געדאנק, האט דאס פאראורזאכט דעם דין פון פיגול. דאס מיינט אז דער קרבן איז געווארן אומווירדיג און פסול.

די תורה האט אונז אויך דווקא ביי קרבנות געלערנט דעם מאראלישן זאץ: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו". נישט די קוואנטיטעט שפילט א ראלע. עס איז נישט קיין חילוק וויפיל מען ברענגט, נאר דער עיקר איז ווי אזוי מען ברענגט און מיט וואס פאר א כוונה. דאס איז דער אמת'דיגער אידישער גייסט. אידישקייט האט קיין מאל נישט געהאלטן פון פונקטן און פון ליידיגע צערעמאניעס וואס האבן נישט קיין אינערליכקייט.

פון דעם שטאנדפונקט פארשטייען מיר פארוואס די נביאים זענען געווען אזוי ברוגז אויף די קרבנות אין זייער צייט. נישט קעגן די קרבנות האבן די אידישע נביאים פראטעסטירט. די נביאים האבן חלילה נישט גערעדט אנדערש ווי עס שטייט אין דער תורה. זיי האבן פראטעסטירט קעגן דעם אויסערליכן קולט פון ברענגען קרבנות אן

אידישער מחשבה און אן אידישן מאראל. מיט רעכט האבן זיי געשריבן אזעלכע בייזע צערעמאניעס זענען נאר קעגן דעם גייסט פון דער תורה.

פוסקייט אוןליידיגקייט זענען א צרה פון וועלכער מיר זענען נישט באפרייט ביז אויפן היינטיגן טאג. מיר געפינען היינט מענטשן וואס זענען געבליבן געטריי צו אלע אידעאלן, אדער מענטשן וואס טוען עפעס פאר אן אידעאל, אבער קיין מאל נישט צוליב דעם אידעאל גופא, נאר צוליב זיך, צוליב בארימען זיך און זיך ווייזן אין דער געזעלשאפט וכדומה.

איינער פון אונזערע גרויסע רבנים האט אמאל געזאגט: מען דארף זיך היטן נישט דווקא ביי עבירות, נישט דווקא ביים טאן שלעכטס, נאר אפילו ביי מצוות, ביים טאן גוטס. יעדע זאך וואס איז אן עבירה איז א פארברעכן וואס מען טאר נישט טאן. אבער אויך א מצוה מיט שלעכטע כוונות איז א פארברעכן וואס מען טאר נישט טאן.

פון א געוויסן שטאנדפונקט איז א מצוה מיט א שלעכטער כוונה נאך ערגער פון אן אמת'ער עבירה. אויף אן עבירה טוט מען אמאל תשובה. עס קומט א צייט ווען מען זעט איין אז מען האט געטאן א פארברעכן, און מען באדויערט די טאט. אבער ווען מען טוט א מצוה מיט א שלעכטן געדאנק, טוט מען דערויף קיין מאל נישט קיין תשובה. מען רעדט זיך איין אז מען האט געטאן א גוטע זאך.

מצוות דארפן נישט קיין כוונה. עס איז גענוג ווען מען טוט א מצוה בלויז ווייל די תורה האט דאס אזוי אנגעשריבן. אבער מען טאר נישט האבן קיין פאלשע כוונות. א איד, ווען ער האט געברענגט א קרבן, האט נישט געטארט זיך בארימען מיט זיין גרויסקייט און זיין אפפערווילליגקייט. דער קרבן האט געהאט א גאר פארקערטן ציל. ער איז געקומען כדי דעם מענטש צו ווייזן זיין שפלות, זיין נידריגקייט און זיין נישטיגקייט. האט דער איד נישט געלערנט קיין מאראל פונעם קרבן, האט דער קרבן נישט געהאט קיין שום ווערט. ער רעדט זיך נאר איין אז ער קען מיט א קרבן, מיטן טאן מעשים, אפוואשן אלע זיינע חטאים.

"זבחי אלקים רוח נשברה", האט דער נביא געשריבן. דאס הויפטזעכליכע ביים קרבן איז געווען די צעבראכנקייט פון דעם וואס האט געברענגט דעם קרבן. דער עיקר איז געווען די טיפע חרטה וואס דער בעל הקרבן האט דורכגעלעבט בשעת ער האט צוגעקוקט צו דעם וואס מען האט געטאן מיטן קרבן.

יעדער מענטש ווייסט ביי זיך אז מען דארף טאן דאס גוטע און אפמיידן דאס שלעכטע. אבער ווייניג מענטשן באזיצן גענוג ווילנסקראפט צו קענען באשטיין דעם נסיון נישט צו טאן שלעכטס. דאס שלעכטע איז מערסטנס פארבונדן מיט א גשמיות'דיגער הנאה. אמאל זענען עס די מענטשלעכע ליידנשאפטן און אמאל די פסיכישע עקסטאז צו האבן הנאה פונעם אנדערנס צער. אבער שפעטער קומט ביים מענטש דאס געפיל פון חרטה וואס פלאגט אים, פאר דעם וואס ער האט זיך געלאזט פארפירן פונעם מאמענט. דאס איז דער יסוד פונעם מאראלישן געפיל וואס הערשט אין דער מענטשהייט.

אבער נאך איין זאך: דאס מאראלישע געפיל איז פארבונדן מיט עניוות. א מענטש וואס איז א בעל גאוה אונטערדריקט דאס מאראלישע געפיל אין זיך. אזא מענטש קען קיין מאל נישט האבן קיין חרטה. ער רעדט זיך איין אז אלץ וואס ער טוט איז נאר גוט. אזא מענטש קען נישט האבן קיין געוויסנסביסן און באדויערט קיין מאל נישט זיינע טאטן.

קודם איז, לויט חז"ל, א בעל גאוה א זינדיגער קעגן מענטשן און קעגן ג-ט. ער זינדיגט קעגן מענטשן מיט דעם וואס ער דערהויבט זיך איבער א צווייטן. דאס דערהויבן זיך איבער א צווייטן איז מערסטנס פארבונדן מיטן דערנידערן יענעם. דער בעל גאוה מיינט אז מיט דעם וואס ער וועט יענעם דערנידערן וועט ער ווערן העכער. ווען מען דערנידערט יענעם, זינדיגט מען לגבי יענעם.

א בעל גאוה איז אבער אויך א חוטא קעגן דעם רבונו של עולם. ער קען קיין מאל נישט זען זיינע פעלער. ער באדויערט קיין מאל נישט זיינע פעלער. "כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה". דער בעל גאוה דינט זיך אליין. ער איז זיין אייגענער אפגאט.

די דינים פון קרבנות הויבן זיך אן מיטן ווארט "ויקרא". אין דער תורה איז דאס ווארט "ויקרא" געשריבן מיט א קליינעם אל"ף. דאס לערנט אונז אז אפילו משה רבינו, וואס האט דערגרייכט די העכסטע שטופע אין דער מענטשהייט, האט זיך אויך געהאלטן קליין. דערפאר האט ער געקענט אננעמען די דינים פון קרבנות. וואלט ער זיך געהאלטן גרויס, וואלט ער נישט געקענט אננעמען קיין קרבנות. די וועלט פרעגט א קשיא: ביי משה רבינו שטייט אז ער איז געווען "עניו מאד מכל האדם". ער האט זיך געהאלטן נידריגער פון יעדן מענטש. איז דאס מעגליך?

משה רבינו האט דאך געזען אז ער איז דער גרעסטער מענטש. ג-ט האט מיט אים גערעדט. ער אליין איז ארויף אויפן בארג סיני פאר 40 טעג. זיין פנים האט געלויכטן ווי די זון. ווי האט ער געקענט טראכטן אז ער איז קלענער פון אלע אין זיין צייט?

די זעלבע פראגע איז אויך ביי דוד המלך. אין א פסוק פון תהילים שטייט אז דוד המלך האט אויף זיך געזאגט: "כי עני ואביון אני" (קאפ. פ"ו), ווייל ארעם און עלנט בין איך. עס פרעגט זיך: ווי האט דער פרומער דוד המלך געקענט זאגן אזא ליגנט אז ער איז ארעם? מיר ווייסן דאך אז דוד המלך איז געווען איינער פון די רייכסטע מענטשן אין דער וועלט. ער האט געהאט גאלד און זילבער אן א צאל.

די כוונה איז אבער א גאנץ אנדערע. א מענטש קען האבן דאס גרעסטע רייכטום אין דער וועלט און דערביי וויסן אז ער האט גארנישט. אין א פייער-קאסט לייגט מען אריין אסאך גאלד און בריליאנטן. אבער מיר קענען נישט זאגן אז די פייער-קאסט פארמאגט אזויפיל און אזויפיל גאלד אדער בריליאנטן. די קאסט אליין פארמאגט גארנישט. מען האט אין איר בלויז אריינגעלייגט דאס גאלד. ווען מען נעמט ארויס די בריליאנטן, בלייבט די קאסט ליידיג און זי האט גארנישט פון דעם וואס מען האט פון איר גענומען.

דער מענטש מוז תמיד געדענקען אז ער איז נישט דער אייגנטימער פון קיין פארמעגן. ער איז בלויז דער כלי וואס האלט דאס פארמעגן וואס השי"ת האט אים געגעבן. ווען דער רבונו של עולם זאל חלילה ביי אים צונעמען דאס פארמעגן, וועט אים גארנישט דערפון

בלייבן, פונקט ווי די ליידיגע פייער-קאסט. דוד המלך האט געוואוסט אז דאס פארמעגן איז נישט זיינס. ער אליין איז אן עני ואביון. ווען ער וועט אוועקגיין פון דער וועלט, וועט ער זיך גארנישט מיטנעמען. דערפאר איז עס נישט זיינס.

נישט בלויז ביי געלט איז אזוי. אויך ביי אנדערע גרויסע דערגרייכונגען וואס א מענטש דערגרייכט אין זיין לעבן, דארף ער וויסן אז דאס וואס ער האט באקומען נעמט זיך נישט פון אים אליין. דער מענטש פארמאגט איין זאך וואס איז אמת'דיג זיינס: דאס איז די בחירה. ער קען זיך אליין אויסקלייבן דעם וועג אין לעבן. ער קען טאן גוטס און ער קען טאן שלעכטס. ווייטער איז דער מענטש אינגאנצן אונטערגעווארפן אונטער דער השגחה. אפילו זיין חכמה און וויסנשאפט שטאמען אויך פון ג-ט און ער קען מיט דעם נישט שטאלצירן.

משה רבינו איז געווען דער גרעסטער אין חכמה. אבער ער האט זיך נישט געהאלטן גרויס מיט דער חכמה, ווייל ער האט געוואוסט אז זיין חכמה איז נישט זיינס. זי שטאמט פון דעם רבונו של עולם. פונקט ווי א מענטש וואס שטייט אויף א הויכן דאך וועט זיך קיין מאל נישט איינרעדן אז ער אליין איז אזוי הויך. ער ווייסט אז די הויכקייט איז נישט זיין אייגענע, נאר קומט פון דעם דאך. משה רבינו האט געוואוסט אז זיין גרויסקייט איז נישט זיין אייגענע, נאר זי איז פון השי"ת. דערפאר האט ער זיך געהאלטן קליין.

איינער פון די גרויסע חסידישע רבי'ס האט אמאל געזאגט אז מיר דארפן דאנקען ג-ט וואס ער האט אונז אנגעזאגט אז מיר זאלן זיך נישט גרויס האלטן. פאקטיש איז דאס טאקע אזוי. מיט וואס קען מען זיך גרויס האלטן? מיר קענען זייער לייכט מקיים זיין די מצוה פון ענוות. מיר דארפן זיך בלויז דערמאנען ווער מיר זענען און וואס מיר זענען. ווען מיר זעען איין אונזער נישטיגקייט און קליינקייט, וואלטן מיר צעשמעטערט געווארן ווען חלילה דער רבונו של עולם זאל אונז נאר געבן א באפעל צו זיין שטאלץ. ווי וואלטן מיר געקענט שטאלצירן? מיר וואלטן זיך דערמאנט אין אונזער סוף און אין אונזער אנהייב. א גליק פשוט וואס מען האט אונז געהייסן זיין קליין ביי זיך. גרויס ביי זיך וואלטן מיר בשום אופן נישט געקענט אויספירן.

די וויכטיקייט פון די קרבנות איז באשטאנען אין דעם וואס זיי האבן ארייננגעברענגט אין דעם איד דעם געדאנק פון נישטיגקייט, פון שטויב און אש. הלואי וואלטן מיר היינט געקענט לערנען אביסל די מידה פון ענוות, וואלט דער מצב פון אידישקייט זיכער געהאט א גאר אנדער פנים.

שמיני

נאכדעם ווי משה רבינו האט געבויט דעם משכן, נאכדעם ווי ער האט איינגעשטעלט די עבודה אין דעם הייליגן הויז און געלערנט די דינים פון קרבנות, קומט אין דער ווייטערדיגער סדרה די פרשה וואס רעדט ארום די דינים פון כשרות. זאל א איד נישט מיינען אז ער קען אפקויפן דאס אידישקייט מיט דעם וואס ער ברענגט פון צייט צו צייט א קרבן. אויב א איד פירט זיך נישט אין זיין שטוב, אין זיין פריוואטן לעבן, אידיש, איז

זיין קרבן גארנישט ווערט. מען קען דעם איד נישט דערנענטערן צו ג-ט אויב ער לעבט נישט קיין אידיש לעבן, אן כשרות אין שטוב. זיין קרבן איז בכלל געווען א זבח רשעים תועבה. דער קרבן פון אזא איד איז נישט אנגענומען געווארן און ער איז געווען אומווירדיג.

אמת, עס איז אויסגעדריקט פונעם שטאנדפונקט פון דער תורה אז אידישקייט באשטייט פון גאנצע 613 מצוות וואס יעדער איד מוז מקיים זיין און היטן. דא אבער האבן חז"ל געמאכט פארשידענע חילוקים און אונטערשיידן בנוגע צו איינצעלנע מצוות און עבירות.

שוין אין דער גמרא רעדן חז"ל פון געוויסע יסודות און עיקרים וואס האבן פאר דעם איד א גאנץ באזונדערע, ספעציפישע באדייטונג. דער דין איז: אויב א איד טוט אן עבירה, אפילו ווען ער טוט אסאך עבירות, ווערט ער דערמיט נישט אויס איד. ער איז נאך אלץ א פול-בארעכטיגטער גליד פונעם אידישן קערפער, אן אבר פונעם אידישן פאלק. מיר קענען, פונעם הלכה-שטאנדפונקט, אים אנרופן ווי מיר ווילן. מיר קענען זאגן אז אזא איד איז א פושע ישראל, א רשע אדער אן עבריין; אבער א איד איז ער. מיר קענען אפילו זאגן אז ער איז אן אבר המדולדל, אן אפגעשפרענקלטער גליד פונעם אידישן פאלק. אבער נאך אלץ א גליד, נאך אלץ א טייל פונעם עם ישראל. ער קען צו יעדער צייט צוריקקומען צו זיין שורש, צו זיין שטאם. ער קען ווידער ווערן א פולשטענדיגער מיטגליד פונעם אידישן כלל.

עס זענען אבער פאראן געוויסע געבאטן וואס זענען אזוי וויכטיג פאר דעם קיום פון אידישקייט אז ווען א איד דערלויבט זיך זיי צו פארלעצן, רייסט ער דערמיט אפ דאס וויכטיגסטע וואס בינדט אים צוזאמען מיט דעם כלל ישראל. ער צעשטערט דאס הויפט-לעבנס-געוועב פון זיין אידישער צוגעפאריגקייט און פארלעצט דערמיט ממש די לעצטע פונקטן פון אידישקייט אין זיין אידישן הארץ.

ווען א איד עסט נבילות און טריפות, בלוט און חלב, חזיר וכדומה, ווערט ער אפגעפרעמדט פון דעם אידישן גייסט און פון אידישקייט. דער חורבן פון א אידישער היים הויבט זיך תמיד אן מיט דער פארנאכלעסיגונג פון כשרות, וואס פירט צו פולשטענדיגער פארניכטונג פונעם אידישן גייסט. א איד וואס עסט טריפות פאראומרייניגט זיין נשמה. ער איז נישט מער קיין איד און איז נישט קיין גוי.

מיר רעדן כסדר פון אידישן המשך און קיום. מיר מוזן מודה זיין אז אין די לענדער וואו מיר געפינען זיך היינט דראט אונז חלילה נישט קיין שום געפאר פון דרויסן. מען צווינגט אונז חלילה נישט, מען יאגט נישט, קיינער דראט אונז חלילה נישט. מיר זענען ב"ה נישט אין קיין געפאר, נישט מיט אונזערע לעבנס און אויך נישט מיט אונזערע פארמעגנס. מיר זענען פרייע בירגער פון פרייע דעמאקראטיעס.

דא דראט אונז א שרעקליכע געפאר פון פארניכטונג, פון משומד'דיגן אונטערגאנג, פאר די צוקונפטיגע דורות. די סכנה איז אז די צוקונפטיגע דורות וועלן חלילה אויפהערן צו זיין אידן, דורך זייער אפגעריסנקייט פון דעם כלל ישראל, דורך א שאינו יודע לשאול'דיגקייט און אסימילאציע.

ווען מיר פארטראכטן זיך אין אונזער היינטיגן מצב, מוזן מיר צוגעבן אז אפילו דער אויסדרוק פון אסימילאציע איז נישט צוגעפאסט צו אונזערע פארהעלטענישן. אסימילאציע הייסט אייגנטליך: זיך צונויפגיסן און אויסמישן מיט דער ארטיגער באפעלקערונג, אננעמען איר קולטור, אירע זיטן און איר לעבנסשטייגער. דאס וואס קומט פאר אונטער אונז איז אבער נישט קיין אסימילאציע, נאר א פיל ערגערע דערשיינונג. אידן גיסן זיך נישט צוזאמען מיט דער ארטיגער באפעלקערונג. זיי מישן זיך נישט אויס מיט איר. אידן לעבן אפילו באזונדער. זיי האבן זייערע אייגענע קרייזן, זייערע אייגענע פארוויילונגס-פלעצער און זייערע אייגענע געזעלשאפטן.

דער מצב איז אבער אז פון אידישן לעבן, פון אידישן טראכטן, איז מען אוועק, און צו אן אנדער פאלק, צו אן אנדער קולטור און צו אן אנדער געדאנקען-ארט איז מען נישט צוגעקומען. מען האט זיך בלויז אפגעפרעמדט פון זיך אליין. מען האט דאס אפגענומען אן צו האבן עפעס אנדערש דערפאר. מען האט פארלוירן און איז צו עפעס אנדערש נישט צוגעקומען. מען לעבט אין א ליידיגן חלל, איז א פראסטאק, און האט בכלל קיין שום באשטימטן לעבנסשטייגער נישט.

אונזער תורה, ווען זי רעדט פון מצוות און געבאטן, גיט זי קיין מאל נישט קיין טעמים. זי ארגומענטירט נישט און בארעדט נישט פארוואס זי פארלאנגט די מצוה און פארוואס זי פארבאט די עבירה. ביי כשרות אבער זאגט אונז די תורה, אין קלארע און דייטליכע ווערטער, אז דאס איז דער יסוד פון אידישקייט. כשרות איז נישט בלויז די נעגאטיווע זייט; נישט בלויז דער פארבאט נישט צו עסן קיין חזיר-פלייש און נבילות. נאר דער עיקר איז די פאזיטיווע זייט, דאס מאראלישע אפהיטן זיך אפילו ביי אזא פרימיטיווער טעטיגקייט ווי עסן.

א מענטש מוז עסן. א מענטש איז א הונגעריגער באשעפעניש ווי א חיה. ווען א מענטש איז הונגעריג געפינט ער זיך אין אן איבערגערייצטן צושטאנד, פונקט ווי א חיה. די תורה האט דערפאר דעם איד באפוילן: "והתקדשתם", איר זאלט זיך הייליגן. איר דארפט ווייזן אז איר קענט זיך אויפהייבן העכער פון דער חיה. די חיה, ווען זי איז הונגעריג, ווארפט זיך אויפן ביסן. זי קוקט נישט וואס עס ליגט פאר איר. זי פארצערט אלצדינג מיט חיה'דישער תאוה. דער איד דאקעגן קען אפילו מיט דעם פשוטן עסן זיך אויפהייבן צו די גרעסטע און העכסטע מדרגות פון גייסט און קדושה.

אינטערעסאנט איז דער דין וואס לערנט: אויב א מענטש איז קראנק און דארף פלייש, דעמאלט זאל מען אפילו שחט'ן אום שבת אן עוף פאר יענעם. די הלכה איז אז אפילו ווען מען קען באקומען ביי א גוי אן עוף פאר דעם חולה, זאל מען חלילה נישט נעמען ביים גוי דאס געשחט'ענע עוף, נאר מען זאל אים שבת שחט'ן. יעדער ווייסט אז דער איסור פון חילול שבת איז אסאך הארבער ווי דער איסור פון נבילה. שטעלט זיך די פראגע: פארוואס זאל מען מחלל שבת זיין? בעסער וואלט דאך געווען צו נעמען אן עוף פונעם גוי, איידער עובר זיין אויף חילול שבת.

דער דין איז אבער פארט אזוי: מען מעג נישט פאראומריייניגן די נשמה פונעם חולה מיט קיין נבילות. אינטערעסאנט איז אויך א צווייטער דין ביי כשרות. עס איז באקאנט אז א

קינד פון אונטער איין יאר איז נישט מחויב אין קיין שום מצוות און עס איז נישט געווארנט אין קיין שום עבירות. אבער ווען עס האנדלט זיך וועגן נבילות און טריפות טאר מען נישט לאזן אפילו די קליינע קינדער זאלן זיך פאראומרייניגן מיט פארבאטענער שפייז. חכמים האבן געהאלטן אז די פארבאטענע שפייז ווירקט אויף די שפעטערע צייט פונעם אויפוואקסנדיגן דור.

ווי באקאנט האט אונזער תורה אינעם פשט אויך רמז'ן. וואונדערליך זענען די רמז'ן פון אונזער תורה. אין זיי געפינען מיר טיפע אנדייטונגען בנוגע צו דער פסיכיק פונעם מענטש. אין דער היינטיגער סדרה באצייכנט די תורה א געוויסע באשעפעניש וואס מען מעג עסן מיט די ווערטער: "אשר לא כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ", דאס מיינט: עס האט קניען העכער פון די פיס, זיך אויפצוהייבן איבער דער ערד.

מערקווירדיג איז אז דער "לא" שטייט מיט אן אל"ף, וואס מיינט נישט; אבער מען לייענט דעם לא מיט א וא"ו: "לו", וואס מיינט צו אים. די בעלי המסורה האבן אויפגעפונען אז דריי מאל זענען פאראן אין דער תורה אזעלכע לא'ס מיט אן אל"ף וואס מען לייענט אים אלס לו מיט א וא"ו. איין מאל אין דער היינטיגער סדרה, "אשר לא כרעים"; א צווייט מאל "וקם הבית אשר לא חומה לצמיתות", עס זאל שטיין בלייבן דאס הויז וואס צו אים איז דא א מויער אויף אייביג (ויקרא כ"ה ל'). אויך דא שטייט "אשר לא חומה", לא מיט אן אל"ף, און מען לייענט "אשר לו חומה", לו מיט א וא"ו. א דריט מאל שטייט "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה אם לא יגיד ונשא עונו". אויך ביי דעם "לא יגיד" שטייט לא מיט אן אל"ף, און מען לייענט אים מיט א וא"ו (ויקרא ה' א').

די מסורה האט בלויז צונויפגעשטעלט די אויסנאמען און זי האט נישט אנגעגעבן פארוואס עס איז אזוי. איינער פון אונזערע דענקער באמערקט אז דא געפינט זיך אן אנדייטונג פארן מענטש ווי אזוי זיך אויפצוהייבן צו א מאראלישן לעבן, ווי אזוי מען פארשטארקט אין זיך זיינע עטישע געפילן.

קודם מוז מען זיין אפגעהיט אין מאכלות אסורות. מען טאר זיך נישט פאראומרייניגן מיט נישט-כשר'ע שפייז, ווייל נאר די כשר'ע שפייז גיט דעם מענטש די קראפט זיך צו קענען אויפהייבן העכער פון דער ערד. דאס דייטעט דער "אשר לא כרעים". דאס כשרות גיט די כרעים, דעם פונדאמענט, זיך צו קענען "לנתר בהן על הארץ", מיט וועלכן מען רייסט זיך ארויס איבער דעם ערדישן, איבער דעם גשמיות.

די כרעים, די פעסטע גענקען, מוז מען האבן פון קינדווייז. כדי זיכער צו לעבן א מאראליש לעבן מוז מען האבן אן איינשפאר, א וואנט, א מויער וואס זאל אים איינהאלטן. אויב עס איז נישטא קיין איינשפאר, ווערט מען נכשל אין לעבן. מען פאלט אריין און זינדיגט, וואס א מאל נידעריגער. די מויער, די וואנט, דער איינשפאר, איז די דערציאונג וואס מען באקומט פון קליינווייז.

ווען מען דערציט דאס קינד אידיש פון זיין קינדוויז, בלייבט עס ווי א מויער אויף אייביג. דאס דייטעט אן דער פסוק: "וקם הבית אשר לו חומה". דער בנין וואס האט א מויער בלייבט שטיין לצמיתות, אויף אייביג. קיין ווינט קען אים נישט רירן.

ענדליך קומט דער דריטער "לא", וואס מען לייענט "לו": "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה". ווען א נשמה זינדיגט, דארף זי הערן א שטימע פון פארדאמונג.

דער גאנצער סוד פון מאראל און עטיק באשטייט אין דעם: יעדער מענטש וואס איז נאך נישט אינגאנצן פארדארבן פארמאגט אין זיין אינערליכקייט א געפיל פון חרטה אויף שלעכטע מעשים. ער הערט אין זיך אליין אן איידעלע שטימע וואס פארדאמט זיינע שלעכטע מעשים. אויב א מענטש הערט נישט אין זיך אט די שטימע, אויב ער האט קיין מאל נישט קיין געוויסנסביסן, איז עס שוין גאר שמאל מיט זיין עטיקייט. איינע פון די געפערליכסטע זאכן וואס דערשטיקן די איידעלע מענטשלעכע געפילן זענען די מאכלות אסורות. איינער וואס עסט נבילות וטריפות פארניכטעט אין זיך די טיפסטע געפילן פון זעלבסט-קריטיק און חרטה.

דאס דייטעט אן דער פסוק: "ונפש כי תחטא", אויב א מענטש פארנידערט זיין נשמה, איז "ושמעה קול אלה"; דאס ערשטע מוז זיין צו הערן די שטימע פון פארדאמונג. אבער "אם לא יגיד" (געשריבן מיט אן אל"ף און געלייענט מיט א וא"ו), אויב זיין אינערליכקייט רעדט בכלל נישט צו אים, אויב די אינערליכע שטימע איז ביי אים טויט, דאן "ונשא עונו". ער אליין טראגט זיין זינד. קיינער איז אים נישט שולדיג, נאר ער אליין. ער האט מסתמא דערמיט פארניכטעט דאס הייליגסטע וואס איז פאראן אין דעם מענטש: זיין מאראל און עטיק.

כשרות הייליגט דעם איד און דערהויבט אים העכער פון דער ערדישקייט, און מאכט אים פאר אן עם קדוש. דאס לערנט אונז די היינטיגע סדרה.

תזריע

לאנג, לאנג פאר דער מאדערנער וויסנשאפט וועגן היגיענע, לאנג פאר יעדן וויסן אויף דעם פעלד, האט די אידישע תורה אנגעצייכנט די גרונט-ליניעס פאר די דאקטארליכע געזונטהייטס-פראבלעמען. א זייער וויכטיגער טייל פון אונזער תורה, פון די הויפט-פליכטן פון א איד, איז אפהיטן זיין געזונט. אכטונג צו געבן און זיך צו דערווייטערן פון זאכן וואס קענען ברענגען שאדן פאר דער געזונטהייט איז א מצוה פון דער תורה.

אין דער הקדמה צו די משניות פון טהרות האט דער רמב"ם געשריבן אז די אידישע אמונה איז א תורת חיים. זי לערנט אונז ווי אזוי צו לעבן א מענטשלעך לעבן; ווי אזוי צו לעבן א ריין לעבן. דער מענטש דארף היטן זיין נשמה, זי זאל נישט ווערן פאראומרייניגט, און מוז צוגלייך היטן זיין קערפער, ער זאל נישט זיין אומריין.

וועגן דער אומרייניקייט פונעם גוף רעדן צוויי סדרות אין דער תורה: די סדרה פון תזריע און די סדרה פון מצורע. אינטערעסאנט איז אז אין די ביידע סדרות ווערן נישט דערמאנט קיין שום רפואות פאר די קערפערליכע קראנקהייטן פון וועלכע עס רעדט זיך. עס רעדט זיך בלויז פון די מיטלען ווי אזוי צו פארהיטן אז די קראנקהייטן זאלן זיך נישט פארשפרייטן אלס עפידעמיעס.

דאקעגן האבן חז"ל געהייסן לייענען הפטורות צו די סדרות וואס זענען זייער אינטערעסאנט. די הפטורה פון תזריע דערציילט א מעשה פון דעם גרויסן מיליטער-פירער "נעמן", וועלכער איז באפאלן געווארן פון אן עפידעמישער קראנקהייט און איז געקומען צום אידישן נביא ער זאל אים היילן. דא רעדט זיך שוין קלאר פונעם אופן ווי אזוי אלישע האט אים געהיילט, און מיט וואס פאר א מיטל ער האט אים געהיילט.

די צווייטע הפטורה דערציילט פון א גרויסן הונגער וואס האט געהערשט אין שומרון. דער נביא האט פארויסגעזאגט אז עס וועט מארגן זיין אזוי פיל שפייז אז עס וועט וואלוועל ווערן אין די גאסן. דער פארטרעטער פון דער שטאט לאכט פון דעם נביא. ער זאגט אז דאס איז א פאנטאזיע. עס איז אוממעגליך. דער סוף איז געווען פונקט אזוי ווי דער נביא האט פארויסגעזאגט.

וואס לערנען אונז די צוויי הפטורות? זיי לערנען אונז דעם ריינעם אידישן בליק אויפן באגריף פון אמונה.

די געצן-דינער האבן געגלויבט בלויז אין נסים. זיי האבן געמיינט אז דערמיט וואס זיי קומען צו זייערע געצן וועלן זיי האבן זייערע רפואות. זיי האבן קיין מאל נישט געקענט פארשטיין אז די נאטור אליין איז שוין אויך א געשאף פון השי"ת, אז זי קען און האט כוחות פון רפואות. מיר אידן גלויבן, להבדיל, אז השי"ת איז דער רופא חולים. אבער ער איז צוגלייך דער בורא רפואות. דערפאר דארף מען טאן א פעולה. מען דארף נעמען א נאטירליכע רפואה, און השי"ת העלפט אז די רפואה זאל ווירקן.

די הפטורה דערציילט אז נעמן, דער אראמעאישער פעלד-הער, האט זיך דערוואוסט אז דער אידישער נביא קען היילן קראנקע. נעמן פילט זיך נישט גוט. ער פארט צום אידישן נביא כדי זיך ביי אים צו היילן. ווי א געצן-דינער האט נעמן זיך פארגעשטעלט אז דער נביא וועט מיט אים מאכן עפעס א געוויסע צערעמאניע, און דערמיט וועט ער געהיילט ווערן. דער סוף איז גאר געווען אז דער אידישער נביא האט דעם גרויסן פעלד-הער אפילו נישט ארייננעלאזט צו זיך אין שטוב. מיט דעם האט דער נביא אפענליך באוויזן אז ער אליין מוז זיך אויך רעכענען מיט דער טבע. ער אליין מוז זיך אויך היטן פון אנשטעקיגע קראנקהייטן. אזוי באפעלט די אידישע תורה.

אויך קיין נס האט פאר נעמן נישט פאסירט. אלישע באפעלט דעם קראנקן נעמן אז ער זאל זיך זיבן מאל באדן אין ירדן, און ער וועט געזונט ווערן. ווען נעמן דערהערט דאס ווערט ער אויפגערעגט. איין מאל שרייט ער: "פוי! וואס פאר א נביא איז דאס וואס האט אליין גאר מורא פאר א קראנקהייט?" צווייטנס זאגט ער אז ער האט געמיינט דער נביא וועט רופן ג-ט און ער וועט תיכף געזונט ווערן. אבער קיין רפואות האט ער נישט געקומען צום נביא נעמען. די פסוקים דערציילן אז ענדליך האט מען גע'פועל'ט ביי נעמן צו פאלגן דעם נביא'ס עצה. נעמן באדט זיך אין ירדן און ווערט געזונט. דאמאלט פארשטייט נעמן דעם סוד פון אמת'דיגער אמונה און שרייט אויס: "ס'איז נישטא קיין אמת'ע אמונה, נאר די אידישע; ס'איז נישטא קיין אמת'ן ג-ט, נאר דער אידישער."

די צווייטע הפטורה דערציילט אונז פונעם הויפטמאן אין דער שטאט שומרון. עס הערשט א גרויסער הונגער. די שטאט איז באלאגערט. דער שונא האט די שטאט ארומגערינגלט. עס איז נישט מעגליך אריינצוברענגען גארנישט. די מענטשן פאלן פשוט אין גאס. עס איז נישטא קיין שום אויסזיכט אויף א ישועה. אבער אפילו אין אזעלכע מאמענטן דארף א איד נישט פארצווייפלען. ישועת ד' כהרף עין. די ג-טליכע הילף קען קומען אין יעדן מאמענט, און דווקא נישט מיט קיין נסי נסים, נאר מיט נסים דורך הטבע.

דער נביא זאגט: "כעת מחר", נישט שפעטער ווי מארגן וועט זיין אזוי פיל שפייז אז עס וועט זיך וואלוועל'ן אין די גאסן. דער שליש לאכט פונעם נביא. ער זאגט אז אפילו ווען ג-ט זאל מאכן פענסטער אין הימל און פון דארט אראפווארפן שפייז, קען דאס אויך נישט זיין, וואס דער נביא זאגט.

דער סוף איז אז קיין פענסטער אין הימל זענען נישט געמאכט געווארן. אבער עס איז געשען ווי דער נביא האט געזאגט, דווקא דורך הטבע. דער שונא האט ביינאכט פארלאזט זיינע פאזיציעס ארום דער שטאט. דער שונא האט איבערגעלאזט זיין גאנצע שפייז, און די גאסן פון שומרון זענען געווען איבערגעפולט מיט עסן. עס איז געווען א זול וואס איז קיין מאל פריער נישט געווען.

די צוויי הפטורות שטעלן די צוויי פאלשע באגריפן פון מענטשן וואס זענען נישט ביי דער ריכטיגער אמונה. פון איין זייט איז דער נארישער געצן-דינסט וואס גלויבט אין איבערנאטירליכע מעשיות, ווי נעמן. פון א צווייטער זייט איז די אפיקורסות, ווי דער שליש, וואס גלויבט בכלל נישט אין קיין ג-טליכקייט, נאר אין דער הארטער נאטור. עס איז אבער דא א חילוק צווישן די צוויי ריכטונגען. דער וואס האט צופיל געגלויבט איז סוף כל סוף איבערגעצייגט געווארן, איז צו דעם ריכטיגן גלויבן און צו אמונה געקומען. דער שליש דאקעגן, וואס האט אין גארנישט געגלויבט, איז געפאלן א טויטער און איז געשטארבן מיט זיין אפיקורסות.

ווען מיר פארטיפן זיך אין די צוויי מעשיות געפינען מיר אין זיי די אייביגקייט פון דער אידישער תורה. אויך אין אונזערע היינטיגע מאדערנע צייטן באגעגענען מיר כסדר, אין דער גרויסער וועלט, די צוויי שטרעמונגען פון דער מענטשהייט. פון איין זייט האבן מיר א בלינדע מאסע וואס גלויבט אין נארישקייטן, אין הבלים. זי האלט אז אמונה איז געבונדן נאר מיט נסי נסים, מיט שלא בדרך הטבע. זי גלויבט אין פענסטער פון הימל, פון דארט וועט עפעס אראפפאלן. פון א צווייטער זייט האבן מיר די מכלומרשט געבילדעטע חכמים וואס גלויבן אין גארנישט און ווילן נישט וויסן פון קיין ג-טליכקייט אין דער וועלט.

צווישן די צוויי פאלשע לאגערן שטייט דאס אידישקייט מיט דער אמת'ער אמונה. אידישקייט לערנט אז א איד דארף זיך, אין זיין טאגטעגליכן נאטירליכן לעבן, פירן מיט אמונה בדרך התורה. מיט לעבן בדרך התורה איז דאס נאטירליכע לעבן ג-טליך, הייליג און ריין.

ווי אזוי דארף א מענטש זיך אויפפירן אין זיין טאגטעגליכן לעבן, אז ער זאל נישט זיין קראנק? דאס לערנט אונז די סדרה פון דער היינטיגער וואך. די תורה רעדט פון נגעים, פון פארשידענע קראנקהייטן וואס באפאלן דעם מענטש. זי טיילט איין אלע נגעים אין דריי טיילן. דער ערשטער טייל רעדט פון נגעי הגוף, פון קראנקהייטן וואס באפאלן דעם מענטשלעכן קערפער. א צווייטער טייל רעדט פון נגעי בגדים, פון קראנקהייטן וואס קומען אויף די קליידער פון א מענטש. א דריטער טייל רעדט פון נגעי בתים, פון קראנקהייטן וואס קומען אויף די הייזער.

דאס איז דער סדר פון דעם מענטש וואס גייט אראפ פון דעם דרך הישר. אין זיין ערשטער יוגנט ווערט דער מענטש פארפירט פון זיינע ליידנשאפטן. ער גיט זיך נאך זיינע קערפערליכע תאוות. ער איז דאמאלט א גאנצער עגאיסט. ער האט נאר אין זינען זיין גוף און וויל אים צופרידנשטעלן. ער רעכנט זיך מיט גארנישט. ער זוכט בלויז די הנאה פונעם קערפער. ער ווייסט אז ער דערנידערט זיך דערמיט, אבער דאס שפילט ביי אים נישט קיין ראלע, ווייל די קערפערליכע ליידנשאפטן שטייען ביי אים העכער פון יעדן אנדערן געפיל. עס פארשטייט זיך: אויב מען גיט זיך נאך די תאוות, באלאסטעט מען דעם גוף מיט פארשידענע קראנקהייטן פון וועלכע מען קען קיין מאל נישט פטור ווערן. מען באקומט די שאת, דער ספחת און די בהרת. דאס זענען: געשווילעכץ, אנשפענישן און פארשידענע מיני בראנד-מאלן.

ווען מען ווערט עלטער הייבט דאס קערפערליכע בלוט אן זיך אפצוקילן און מען באקומט אנדערע אמביציעס. מען וויל אימפאנירן אין דער געזעלשאפט. דאמאלט איז מען פארקערט. מען גיט אפ אלע דאגות פון הנאות און פארגעניגנס, אבי מען זאל האבן אן אנזען אין דער געזעלשאפט. דער הויפט-געוויכט ווערט געלייגט אויף דערשיינונג. מען האט די אמביציע זיך צו באווייזן מיט פראכט, מיט גלאנץ און מיט עלעגאנץ. צו דעם מוז מען האבן שיינע קליידער. מען מוז פארן אין שיינע אויטאס. מען מוז זיין "טיפ-טאפ". מען שטרעבט אז דער "איך" זאל זיך ארויפווייזן העכער און שענער פון דעם צווייטן. דאס זענען די נגעי בגדים.

מען ווערט נאך עלטער. מען קען שוין נישט אזוי פיל זיך באווייזן. מען קען נישט מער אזויפיל ארומלויפן. דאמאלט פארלירט מען דעם חשק זיך צו באווייזן אין דער גאס. גלאנץ און היסטארישע פראכט פארלירן זייער רייץ. דער מענטש טראכט דאמאלט פון הייזער. ער וויל אויף דער עלטער האבן הייזער וואס זאלן אים ברענגען כאטש א פאר צענדליג טויזנט א חודש. ער ווייסט אז ער קען דאס נישט פארברויכן; אבער די אמביציע מאטערט אים און גיט אים נישט קיין מנוחה. דאס זענען די נגעי בתים.

די דרייערליי מיני נגעים זענען די הויפט-פאקטארן וואס פארפירן דעם מענטש און ברענגען אים צו זינד. דאס רעכנט אויס דער תנא פון דער משנה. ער זאגט: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם". די קנאה, די ליידנשאפטן און דער כבוד פארפירן דעם מענטש און צעשטערן זיין גאנצע לעבנס-רואיגקייט אויף דער וועלט.

די דריי שוואכקייטן קומען ביים מענטש אין זיינע פארשידענע לעבנס-עפאכן. דאס לענגסטע דויערט די קנאה. זי קומט ביים מענטש אין זיינע מיטל-יארן, אין זיין

שטארקסטן אקטיוויטעט. דער מענטש וואס איז מקנא, ווען ער פילט אז דער צווייטער איז מער אנגעזען, מער געאכטעט פון אים, שטרענגט זיך דאמאלט אן צו דערנידערן יענעם און מאכט פארשידענע נארישקייטן כדי זיך ארויפצוזען מער פון יענעם. אויב עס געלינגט אים נישט, פאלט ער אריין אין א מרה שחורה און איז אין אן אינערלעכער אומעטיגקייט וואס ברענגט שאדן צו זיין געזונט.

אין זיין יוגנט האט ער נישט קיין באדערפעניש זיך ארויפצואווייזן אין דער געזעלשאפט. אבער דאמאלט ווערט ער פארפירט פון תאוה. און אין זיין עלטער האט ער נישט מער קיין תאוה און נישט מער קיין קנאה, אבער ער האט כבוד. דאס איז זייער מערקווירדיג: אפילו גאר אלטע לייט וואס שטייען שוין מיט איין פוס אויף יענער וועלט ווילן נאך אלץ כבוד. זיי ווילן אפילו כבוד נאך זייער אפשטארבן. נישט איין אלטער פאראדנט זיך אז מען זאל אויף זיין מצבה אנשרייבן אזוי אדער אזוי. ער וויל מען זאל אים דערמאנען מיט כבוד נאך זיין טויט, וכדומה.

דער נביא זאגט דערפאר אז באחרית הימים וועט די מענטשהייט אויסגעהיילט ווערן פון די אלע קראנקהייטן. עס וועט זיין "וחפרה הלבנה"; די לבנה, וואס האט אלס ערשטע אין דער בריאה געהאט קנאה, זי האט זיך מקנא געווען אין דער זון, וועט זיך שעמען. "ובושה החמה"; די זון, וואס איז דער סימבאל פון דער ברענענדיגער תאוה, וועט זיך שעמען מיט אירע פייערדיגע ליידנשאפטן. און "נגד זקניו כבוד"; און די אלטע וועלן זיין נגד כבוד, קעגן דעם נארישן כבוד. דאס לערנט אונז די היינטיגע סדרה.

מצורע

אין דער סדרה פון דער היינטיגער וואך געפינט זיך א וואונדערליכע פרשה אויף וועלכער חז"ל האבן זיך אפגעשטעלט, סיי פונעם שטאנדפונקט פון הלכה און סיי פונעם שטאנדפונקט פון אגדה. דער פסוק זאגט: "כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה", ווען איר אידן וועט קומען אין דעם לאנד וואס איך גיב אייך צום אייגנטום, און עס וועט זיך באווייזן אין דעם הויז פון אייער אייגנטום א נגע, א פלאג, זאל דאן קומען דער אייגנטימער פונעם הויז און ער זאל דאס דערציילן דעם כהן. ער זאל צום כהן אזוי זאגן: "כנגע נראה לי בבית", אזוי ווי א נגע ווייזט זיך מיר אויס אין דעם הויז. דאן האט דער כהן געדארפט גוט באטראכטן דאס גאנצע הויז און פארשליסן דאס הויז אויף זיבן טעג, און אזוי ווייטער.

עס איז באקאנט אז אלע דינים פון צרעת און נגעים זענען היינט נישט מער נוהג. דערפאר זענען זיי טאקע נישט אקטועל. אונזער תורה אבער האט אויסער פשט אויך דעם דרש, דעם רמז און דעם סוד. די דינים פון צרעת און נגעים זענען לויט זייער פשט טאקע נישט אקטועל, אבער די דרשות, די רמזים און סודות וואס געפינען זיך אין זיי זענען אייביג אמת. זיי לערנען אונז זייער אסאך אין אלע צייטן. דערפאר זענען זיי תמיד אקטועל.

אט האבן אונזערע תנאים געדייטעט די גאנצע פרשה פון נגעי בתים אויפן מצב פונעם חורבן בית המקדש. דער מדרש זאגט: די נגע אין דעם אידישן הויז מיינט די אידישע זינד

וואס זענען אפגעטאן געווארן אין דעם אידישן בית המקדש. "ובא אשר לו הבית", עס זאל קומען דער אייגנטימער פונעם הויז: דאס ציט זיך אויף השי"ת, וואס איז דער אייגנטימער פונעם בית המקדש. ער זאל דערציילן דעם כהן מיינט: הקב"ה דערציילט דעם נביא ירמיה, וועלכער איז געווען א כהן, וועגן די אידישע זינד. די כוונה פונעם מדרש איז אז די אידן האבן געזינדיגט און דערמיט אריינגעברענגט א נגע, א פלאג, אין דעם אידישן הויז, אין דעם בית המקדש. דער רבונו של עולם, דער בעל הבית פונעם בית המקדש, באווייזט זיך צו ירמיה הנביא, וואס איז געווען א כהן, און דערציילט אים וועגן דער נגע. ירמיה זאגט פאראויס די צעשטערונג פונעם בית המקדש און דעם חורבן פון ירושלים.

מיר קענען נאכפאלגן דעם געדאנקען-גאנג פונעם מדרש. מיר קענען אויך היינט אנווענדן די אקטואליטעט פון דער פרשה, אפילו אין אונזערע היינטיגע צייטן. מיר לעבן היינט אין אן אומה עצמאית. מיר האבן ווידער אונזער לאנד אלס אייגנטום. מיר האבן אן אייגענע היים. אבער בלויז נאך א זייער קורצער צייט פונעם אנטשטיין פון אונזער אייגענער היים פילט זיך עפעס אין אונזער אינערלעכן אז עס איז נישט אינגאנצן ווי עס דארף צו זיין. עס פילט זיך נישט קיין פולשטענדיגע געזונטקייט. עס באווייזן זיך געוויסע סימפטאמען פון עפעס אן אינערלעכער קראנקהייט וואס טוט אונז וויי, וואס פלאגט אונז און מאטערט אונז.

פון צייט צו צייט קומען אין אונזער היים פאר פראבלעמען פון וועלכע מיר האבן קיין מאל נישט געחלומט. אט א פראבלעם אין אן אייגענער היים: ווער איז א איד? טויזנטער יארן האבן מיר געלעבט אין פארשידענע לענדער, אין דער גאנצער וועלט, און קיין מאל האט ביי אונז נישט עקזיסטירט קיין פראגע ווער עס איז א איד. מיר האבן זיך קיין מאל נישט געפונען אין עפעס אזעלכע מיני מאדערנע אומשטענדן אז מיר זאלן זיך דארפן אריינטראכטן אין דעם פראבלעם.

דאס בלויזע אריינקלערן אין דעם ווער עס איז א איד איז א סימן פון קראנקהייט, א סימן פון דעם אז אידישקייט ליידט פון עפעס א מין נגע, א מין פלאג וואס ברענגט צו דעם אז מען מוז זיך פארטראכטן דעריבער. עס איז באקאנט אז א געזונטער מענטש קלערט קיין מאל נישט אריין אין זיין געזונטהייט. א מענטש מיט א געזונטן הארץ, מיט געזונטע הענט, מיט געזונטע פיס, מיט א געזונטן מוח, קלערט קיין מאל נישט וועגן זיין הארץ, נישט וועגן זיינע הענט, נישט וועגן זיינע פיס און נישט וועגן זיין מוח. דאס זענען די נאטירליכע אברים פונעם מענטש. דאס אריינקלערן אין זיי איז נישט נויטיג און ברענגט גארנישט.

ערשט ווען א מענטש ווערט חלילה קראנק אויף א געוויסן אבר, ווען ער ווערט קראנק אויפן הארץ, אויף זיינע הענט אדער פוס, דאמאלט קלערט ער אריין אין די אברים, אין זייער מהות, אין זייער וועזנטליכקייט. און ערשט דאמאלט טראכט ער וואס זיי זענען און צו וואס זיי זענען. אבער אט איז שוין צו שפעט אריינצוקלערן אזויפיל. מען קלערט ווייל מען דארף געפינען א רפואה צום קראנקן אבר.

אויך בנוגע צו אידישקייט האבן מיר קיין מאל נישט באדארפט ארייננצוקלערן אין דעם וואס עס מיינט אידישקייט, ווער עס איז א איד וכדומה, ווייל מיר זענען געווען געזונטע אידן, פולשטענדיגע אידן, און עס האט ביי אונז נישט עקזיסטירט קיין שום ספקות בנוגע צום באגריף איד אדער אידישקייט.

מען פארענטפערט זיך מיט דעם אז עס איז אנטשטאנען א פראגע דערפאר וואס עס זענען קיין ישראל אריינגעקומען נייע עולים, וואס האבן זיך מתחתן געווען מיט פרויען אדער מענער פון פרעמדע פעלקער. דאס האט געברענגט דערצו אז מען האט זיך געמוזט אפשטעלן אויף דער פראגע. מען פארגעסט אבער דערביי אז דער פראבלעם איז ביי אידן גאר קיין נייעס נישט. נאך אין צייטן פון עזרא, אין דער פראגע פון געמישטע חתונות, איז ביי די נייע עולים געווען איינס פון די הויפט-פראבלעמען.

אבער מיר געפינען אין ערגעץ נישט אז די פראגע זאל דאמאלט האבן ארויסגערופן א ספק אין דעם ווער עס איז א איד אין עזרא'ס צייטן. כאטש עס איז געווען כמעט דער זעלבער פראבלעם, און אפשר גאר אין א גרעסערן מאסשטאב ווי היינט, האט עקזיסטירט א קלארער באגריף וועגן דעם ווער עס איז א איד און ווער עס איז א גוי. דאס פארבינדן די פראגע פון געמישטע חתונות מיט דעם טעארעטישן פראבלעם ווער עס איז א איד איז אליין שוין א געוויסער צייכן פון אפגעשוואכטערקייט, פון קראנקהייט אין דעם עיקר פון אידישער וועזנטליכקייט.

מיר האבן געלעבט אין פארשידענע לענדער אין דער גאנצער וועלט און מיר האבן קיין מאל נישט געהערט אז אן אידישער קיבוץ זאל חלילה זיין אויסגעלאסן אדער קעמפן פאר אויסגעלאסנקייט, מלחמות פאר חילול שבת, מסירת נפש פאר עובר זיין אויף תורה. עס טוט ווי דאס אידישע הארץ. אויף געוויסע דערשיינונגען וואס קומען פאר אין דער אידישער היים דאכט זיך: "כנגע נראה לי בבית".

מיר דארפן דערפאר לערנען פון די רמזים פון דער תורה וואס זענען אנגעדייטעט געווארן אין דער פרשה פון דער היינטיגער וואך. קודם לערנט אונז די תורה איין זאך: אפילו ווען עס איז פאקטיש דא א נגע אין דעם הויז מוז זיין "ובא אשר לו הבית". עס מוז קומען דער אייגנטימער פון דער היים. נישט יעדער איינער האט א רעכט צו שרייען וועגן א נגע. די הלכה איז אז א פרעמדער האט גאר קיין רעכט נישט. נאר דער בעל הבית אליין מוז קומען מיט דעם פראבלעם. נאר ער מאכט דעם פראבלעם און נישט קיין אנדערער. דער וואס איז נישט אין דעם בית, וואס לעבט נישט אין דעם בית, וואס געפינט זיך נישט אין דעם בית, האט קיין שום דעה נישט וועגן א נגע פונעם בית.

פון א צווייטער זייט אבער איז עס א חוב פון די אמת'דיגע בעלי בתים צו ווען דאס הויז באלאנגט אז זיי זאלן זיך פארטראכטן וועגן אזעלכע פראגן. זיי מוזן ארויסקומען מיט אזעלכע פראבלעמען. פארהיימליכן געוויסע נעגאטיווע דערשיינונגען טאר מען נישט.

"ובא אשר לו הבית והגיד לכהן". די אמת'דיגע בעלי בתים דארפן בנוגע צו אינערליכע פלאגן אין דעם אייגענעם הויז זיך באראטן מיט דעם כהן. דאס מיינט מיט די גייסטיקע פירער פונעם פאלק. געוויס ווען עס האנדלט זיך אין פראגן פון פאליטישן,

אגריקולטורעלן אדער מיליטערישן כאראקטער דארף מען מיט קיין כהנים, מיט קיין גייסטיקע פאסטירער זיך נישט צו באראטן. אבער ווען עס קומט צו ריין עטישע ענינים, ווען עס האנדלט זיך אין פראגן ווי למשל וואס איז אידישקייט, ווער איז א איד, אדער וואס זענען די יסודות פון אידישקייט, דארט מוזן די אייגנטימער אדער די פירער פון דער אידישער היים זיך באראטן מיט די כהנים, מיט די גייסטיקע פירער פונעם פאלק.

חז"ל האבן זיך אפגעשטעלט אויף דעם לשון פון דער תורה און פון דעם לשון ארויסגעברענגט א מערקווירדיגן דין. דער דין איז אז אפילו דער בעל הבית אליין האט קיין מאל נישט געטארט זאגן: "נגע יש בבית", עס איז פאראן אין הויז א נגע. ער האט בלויז געקענט זאגן: "כנגע נראה לי בבית", ווי א נגע שיינט מיר צו זיין אין הויז. דער כהן האט געהאט א פליכט אויפמערקזאם צו מאכן דעם בעל הבית אז אפילו ער איז א תלמיד חכם, "ויודע ודאי שיש נגע לא יאמר נגע אלא כנגע". אפילו ווען דער בעל הבית איז אליין א תלמיד חכם און ער ווייסט זיכער אז עס איז א נגע, האט ער אויך נישט געטארט זאגן אז עס איז דא א נגע, נאר אז עס שיינט צו זיין א נגע.

דאס לערנט אונז אז דער בעל הבית אליין האט קיין שום רעכט נישט צו באשליסן וועגן דער עקזיסטענץ פון א נגע. ער טאר זיך נישט אויסדריקן אין קיין פאזיטיווער דערקלערונג. ער האט בלויז באדארפט ארויסברענגען דעם פראבלעם פון "כנגע נראה לי", עס שיינט מיר ווי א נגע. פון א צווייטער זייט דארף מען זיך כלל נישט אפשרעקן פון מאכן א פראבלעם וועגן א נגע. ווען מען ברענגט ארויף די עטישע פראגן פון מאראלישן כאראקטער כדי זיך צו באראטן וועגן זיי, מיינט דאס נאך נישט אז עס זענען פאקטיש דא נגעים און פלאגן. עס איז דאן בלויז א פראבלעם פון "כנגע" און נישט פון א נגע.

עס קומען דאן די דינים פון די כהנים וועלכע זענען פאר אונז היינט זייער אינטערעסאנט. דער כהן האט די נגעים געמוזט באטראכטן בלויז בייטאג און נישט ביינאכט. "אין רואין את הנגעים לא בשחרית, לא בין הערבים, לא בתוך הבית, ולא ביום המעונן". נישט גאנץ פרי, נישט פארנאכט, נישט אין דעם הויז און נישט אין א פארוואלקנטן טאג. גייסטיקע פלאגן מוזן קודם כל באטראכט ווערן אלס בלויז "כנגע" און נישט אלס א נגע. דערפאר מוז מען האבן א קלארן, ריינעם באגריף, קלאר ווי דער טאג.

מען טאר נישט אורטיילן, נישט צו פרי און נישט צו שפעט. מען טאר נישט באשליסן בלויז לויט די אומשטענדן פון אינעווייניג, נאר מען מוז אויך נעמען רוקזיכט אויף דעם דרויסן. מען טאר נישט זיך באפאסן מיט קיין נגעים ווען דער הימל איז פארוואלקנט, ווען עס דראט חלילה א שטורעם אויף דער היים. דאמאלט קען דאס רעדן פון נגעים ברענגען מער שאדן ווי נוצן.

עס קומט ווייטער א דין אז א כהן "שהוא סומא באחת מעיניו לא יראה את הנגעים". דער כהן וואס פארנעמט זיך מיט נגעים מוז האבן ביידע אויגן און מוז קוקן מיט ביידע אויגן. ער מוז זיין געלערנט אין תורה און אין חכמה. ער טאר נישט זיין קיין איינזייטיגער, קיין ספעציאליזירטער בלויז אויף איין געביט. ער מוז זיין א מענטש וואס האט ביידע אויגן אפן און זעט די אינערע און די אויסערליכע וועלט.

צולעצט איז געקומען דער דין וואס לויטעט אז אפילו אלצדינג איז אין ארדענונג, דער כהן איז מיט אלע מעלות, די צייט איז צוגעפאסט און דער בעל הבית קומט און שטעלט דעם פראבלעם פון נגע, אויך דאמאלט טאר דער כהן נישט באלד באשליסן וועגן דער נגע. ער מוז אפווארטן. ער מוז קודם פארשליסן דאס הויז אויף גאנצע זיבן טעג. ערשט נאך זיבן טעג דארף ער עס נאכאמאל באטראכטן און אורטיילן.

"זאת תורת הבית". דאס איז די לערע פונעם הויז. דאס לערנט אונז זייער א סך אין אונזערע היינטיגע צייטן. כדאי זיך צו פארטיפן אין די דינים און צו לערנען פון זיי.

אחרי-קדושים

די ערשטע פרשה פון דער היינטיגער סדרה רעדט פון יום כיפור. דער פסוק זאגט אז אין דעם צענטן טאג פונעם זיבעטן חודש, תשרי, זאלן אידן קיין שום ארבעט נישט טאן. זיי זאלן פאסטן, ווייל אין דעם טאג וועט ג-ט פארגעבן די אידן כדי זיי צו רייניגן פון זינד. אידן דארפן דערפאר זיך רייניגן פאר ג-ט.

דער קערפער פון א מענטש, אויב ער ווערט אומריין, וואשט מען אים אפ. די נשמה פון א מענטש, אויב זי ווערט אומריין, דארף מען זי אויך אפווישן און ריין מאכן. דאס אפוואשן די נשמה באשטייט פון צוויי זאכן. קודם כל דארף מען אויסדריקן חרטה אויף דעם עבר. דאן דארף מען באשליסן אויף ווייטער צו זיין אנדערש ווי מען איז געווען. מען דארף באשליסן צו ווערן בעסער, אנשטענדיגער און ערליכער ווי מען איז געווען.

א צווייטע פרשה פון דער היינטיגער סדרה אנטהאלט דעם אנזאג אז אידן דארפן לעבן גאר אנדערש פון די גוים צווישן וועלכע זיי געפינען זיך. אידן טארן זיך נישט נעמען קיין ביישפיל פון קיין שום פאלק אין דער וועלט. נישט פון רעכטס, נישט פון לינקס, נאר זיי מוזן געדענקען אין ג-ט וואס האט זיי באפרייט פון מצרים און זיי געגעבן א תורה כדי זיי זאלן לעבן א פריי לעבן.

נישט איין מאל האב איך אנגעוויזן אויף היינטיגע מאדערנע מענטשן וועלכע שטעלן אוועק די פראגע: וואס פאר א באפרייאונג ברענגט די אידישע תורה פאר דעם אידישן מענטש? דער מאדערנער איד באטראכט זיך גאר פארשקלאפט דורך די תורה. עס דאכט זיך אים אז די תורה לייגט אויף אים ארויף קייטן און ער קען נישט זיין פריי אין לעבן. די תורה זאגט אים אז דאס מעג ער יא טאן, דאס טאר ער נישט טאן. ער איז דערפאר גאר געבונדן מיט תורה.

כדאי אבער צו פרעגן א פראגע צו די אלע מאדערנע מענטשן: צי באטראכטן זיי זיך אן תורה א פריי אין דעם לעבן? צי נאכדעם ווי זיי האבן פון זיך שוין אינגאנצן אראפגעווארפן דעם עול תורה זענען זיי אליין פריי? זאלן זיי זיך נאר פארטראכטן און ארייינקלערן: צי איז מענטשלעך לעבן בכלל פריי? מענטשלעך לעבן האט אן אנהייב און עס האט א סוף. איז דער אנהייב פונעם מענטשלעכן לעבן פריי? ווערט א מענטש געבוירן מיט זיין פרייען ווילן? אדער איז דער סוף פונעם מענטשלעכן לעבן פריי? שטארבט א מענטש מיט זיין פרייען ווילן?

ווי וואונדערליך האבן זיך אויסגעדריקט אונזערע חכמים ווען זיי האבן ארויסגעשטעלט: "בעל כרחך אתה נוצר, בעל כרחך אתה מת". נישט מיט דיין אייגענעם ווילן הייבסטו, מענטש, אן צו לעבן, און נישט מיט דיין אייגענעם ווילן הערסטו, מענטש, אויף צו לעבן.

יעדער מוז דערפאר מודה זיין אז דער אנהייב און דער סוף פון לעבן האט מיט קיין פרייהייט גארנישט צו טאן. אלא וואס דען? די מיט, דער אפשניט צווישן דעם אנהייב און דעם סוף, דאס לעבן צווישן דער געבורט און דעם אפשטארבן פונעם מענטש, איז פריי? ווי אומלאגיש, ווי נישט אויסגעהאלטן איז אזא שיטה. נעמט דעם מענטש טאקע דאמאלט, ווען ער איז שוין דא און איז נאך נישט געשטארבן. קען מען באהויפטן אז ער האט עפעס א דעה אויף דעם לויף פונעם לעבן? אלצדינג וואס איז ארום אים קומט און פארשווינדט און ער קוקט צו מאכטלאז. ער קען נישט אפשטעלן דאס לעבן אפילו אויף א סעקונדע.

דער מענטש זאל אפילו האבן טויזנט אויגן: ער וועט קיין מאל נישט קענען דערבליקן אלע פעדעם וואס שפינען אן און וועבן די אזוי' געראפענע לעבנס-וועג. דער מענטש זאל אפילו האבן טויזנט הענט: ער וועט קיין מאל נישט קענען כאפן דעם לעבנסלויף און אים איינהאלטן. פאראן איז עפעס א כח וואס שטופט און שטורעמט דאס וועלטל. דער מענטש ווערט, ווילנדיג אדער נישט ווילנדיג, מיטגעריסן מיט דעם כסדרדיגן לעבנס-שטראם.

נישט קענענדיג זיך קיין עצה געבן מיט דעם אזוי' פילאזאפיש פארוויקלטן ענין בנוגע צו לעבן, פטר'ן די היינטיגע מאדערנע מענטשן אפ מיט דער לייכטער באהויפטונג אז לעבן איז אפהענגיג פונעם שיקזאל, פונעם פאטום וואס הערשט אין דער וועלט. עס הערשט די נאטור. זי איז דאס די וואס ברענגט דא לעבן און דארט פארניכטונג. זי איז דאס די וואס דא באפרייט זי און דארט פארשקלאפט זי.

אבער מען מוז מאכן א שריט ווייטער און זיך אליין פרעגן: צי איז א לעבן וואס איז אינגאנצן אפהענגיג פון א בלינדן שיקזאל, אדער פון א טויטער נאטור, פריי? וואס פאר א מין מאדנע פרייהייט איז דאס ביים מענטש וואס איז אונטערווארפן אינגאנצן א בלינדער, טויטער, הארטער, אומבארעמדיגער נאטור? איז בכלל אזא מין ציללאז לעבן ווערט געלעבט צו ווערן? אויב לעבן איז נישט מער ווי א בלינדער שפיל אין די הענט פון בלינדע כוחות, דאן איז לעבן פאקטיש פארשקלאפט און נישט פריי.

אנדערש, גאר אנדערש, זעט אויס דאס מענטשלעכע לעבן ביים מענטש וואס לעבט מיט אמונה און גלויבט אין ג-ט. דאס לעבן פונעם בעל אמונה איז א סך פרייער, א סך זינפולער און א סך ווערטפולער. דער בעל אמונה ווייסט אז ער אונטערליגט נישט קיין בלינדע כוחות, נאר ער איז אין דער האנט פון א גוטן, גערעכטן ג-ט וואס פירט און קייטעט דאס גאנצע וועלטל און בתוכם אויך דעם מענטש. דער עול פון אמונה פארבינדט דעם מענטש טאקע מיטן הימל, אבער מיט דער פארבינדונג ווארפט דער מענטש פון זיך אראפ די בלינדע קייטן פון דער נאטור.

דוד המלך האט דאס אלעס אויסגעדריקט אין איין זאץ אין תהלים: "אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי". ווען איך באטראכט זיך אלס קנעכט פון ג-ט, דאמאלט ווערן געעפנט די קייטן וואס בינדן מיר.

אין דערווירקלעכקייט איז נישטא קיין פרייהייט אין דער וועלט. איז דאס פאמיליען-לעבן נישט קיין באנד וואס בינדט דעם מענטש און לאזט אים נישט זיין פריי? זענען די קינדער נישט קיין באנד וואס בינדט עלטערן און לאזט זיי נישט זיין פריי? איז די געזעלשאפט און די סביבה אין וועלכע דער מענטש לעבט נישט קיין באנד וואס בינדט אים און לאזט אים נישט זיין פריי?

די מכלומרשטע "מאדערנע" פרייהייט וואלט דיקטירט זיך נישט צו בינדן מיט קיין פאמיליע, נישט מיט עלטערן און נישט מיט קיין געזעלשאפט. דאס וואלט געמיינט לעבן אינגאנצן אליין אין דעם מדבר. אבער אויך דארט איז נישטא קיין פרייהייט, ווייל אויך אין דעם מדבר איז דער מענטש נישט פריי. ער איז אפהענגיג פון דער לופט, פונעם ליכט, פון טאג און נאכט, פון קראנקהייטן, פון הונגער און דורשט, פון שטימונגען און איינפלוסן וכדומה.

אין אמתן אבער איז די מענטשלעכע פרייהייט געבונדן דווקא מיט א פאמיליע, מיט עלטערן און מיט א סביבה. אויך אידישקייט, מצוות און מעשים טובים ברענגען דעם מענטש אן אינערלעכן באוואוסטזיין אז ער איז פריי. ווי נאריש זענען די וואס רעדן זיך איין אז מיט דעם אראפווארפן פון זיך דעם עול פון אידישקייט ווערן זיי פריי. זיי פארגעסן אז אפילו ווען מען זאל שוין אננעמען אז אידישקייט איז א קייט, איז דאס דאך א גאלדענע קייט. אראפווארפנדיג די גאלדענע קייט נעמט מען אויף זיך אליין ארויף אן אייזערנע, אומבארעמדיגע קייט.

מיר ווילן זיך נישט באפרייען פון אידישקייט, נאר מיר ווילן זיך באפרייען אין אידישקייט. מיר ווילן זיך נישט באפרייען פון אונזערע פאמיליעס, פון אונזערע קינדער און פון אונזער געזעלשאפט, נאר מיט אונזערע פאמיליעס, מיט אונזער געזעלשאפט און מיט אונזערע קינדער, מיט זיי און אין זיי. באפרייען זיך פון אידישקייט מיינט איבערהאקן די קייט וואס בינדט אונז מיט אונזערע עלטערן און איבעררייסן די קייט וואס בינדט אונזערע קינדער מיט אונז. דאס וואלט געווען דאס זעלבע ווי זיך באפרייען פון לעבן.

אין שטרענגע ווערטער באפעלט אונז אונזער תורה נישט זיך איינצוקוקן אין די פעלקער פון דער וועלט. עס איז באמת א מערקווירדיגע דערשיינונג. די אידישע געשיכטע דערציילט אונז אז פון אלעמאל אן האט ביי אידן געהערשט עפעס א מין קראנקהאפטיגער פסיכאז פון "ככל הגוים". ווען אידן האבן זיך באוועגט האבן זיי באלד געוואלט נאכטאן דעם וואס די גוים האבן געטאן. האבן מיר אבער

היינט דערלעבט א צייט אין וועלכער מיר האבן מיט אונזערע אייגענע אויגן דערבליקט צו וואס די גוים זענען פעאיג. מיר האבן מיט אייגענע אויגן געזען ווי די קולטורעלע און געבילדעטע גוים פון אונזער היינטיגער מאדערנער צייט האבן פארוואנדלט דעם

צוואנציגסטן יארהונדערט, דעם יארהונדערט פון אידעאלע חלומות, אין אן עפאכע פון בלוט און טרערן. מיר האבן מיט אונזערע אייגענע אויגן געזען ווי די ציוויליזירטע וועלט וואס איז מכלומרשט באשאפן פון פרייע און הויכע אידעאלן איז רואיג געשטאנען און קאלטבלוטיג צוגעקוקט ווי א גאנץ אומשולדיג פאלק ווערט געפירט צו דער שחיטה, אפילו נישט ווי בהמות נאר ממש ווי משוגענע הינט. נאך דעם אלעם זענען נאך פאראן ביי אונז אידן אליין אזעלכע אידן וואס האלטן פון וועלטלעכער קולטור. נאך דעם אלעם זענען נאך פאראן ביי אונז אידן וואס האלטן זיך פאר אויפגעקלערט און רעדן פון וועלטליכקייט ווי פון א דערפאלג.

די שטרעמונג צו אסימילאציע וואס הערשט ביי אידן אין אונזער היינטיגער צייט איז באמת א מאדנע דערשיינונג. די גוים אליין זענען היינט באנקראט, און אידן ווילן זיין ווי די גוים. נישטא קיין אנדערע דערקלערונג פאר דער מאדנער דערשיינונג ווי אז דאס קומט פון אן אומבאוואוסטן אדער פון אן אונטערבאוואוסטן אינפעריאריטעט-קאמפלעקס.

א סך פון אונז האבן אין די לעצטע היטלערישע צייטן מיטגעמאכט טיפע דערנידעריגונגען, און זיי האבן זיך גייסטיק פון זיי נאך נישט באפרייט. א סך פון אונז האבן אין דער דערנידערונג געשטוינט און באוואונדערט דעם שטארקן שונא. זיי האבן אינערלעך געבענקט צו זיין ווי ער. א סך פון אונז האבן זיך פון יענער שרעקליכער שפלות נאך נישט באפרייט. מען קוקט אויף גוי'אישקייט ווי אויף שטארקייט און געזונטקייט. מען פארגעסט אבער אז מען קען זיין געזונט און פריש, נאר גייסטיק פארדארבן און דעגענערירט.

אין פשוטע, איינפאכע ווערטער זאגן אונז די פסוקים פון דער היינטיגער תורה: קוקט זיך נישט איין אין דער וועלט. זוכט נישט קיין אידעאלן אין דער וועלטליכקייט. ווי אקטועל זענען די ווערטער אין אונזער היינטיגער מאדערנער תקופה. עס זענען אוועק יענע צייטן ווען מען האט געמיינט אז בילדונג און אויפגעקלערטקייט זענען געבונדן מיט וועלטליכקייט. היינט ווייסן מיר אלע אז אויפגעקלערט איז נאר דער איד וואס קומט צוריק צו זיין שורש. אויפגעקלערט און נאכצומאכן איז בלויז דער איד וואס פילט דאס באדערפעניש צו זוכן גייסטיקע ווארעמקייט און ליכט אין דער ירושה וואס ישראל סבא האט אונז געלאזן. דאס לערנט אונז די היינטיגע סדרה.

אמור

די סדרה פון דער היינטיגער וואך אנטהאלט זייער א סך דינים וועלכע האבן, דאכט זיך, גאר קיין שום שייכות נישט איינע צו די אנדערע. אנהויבנדיג פון דינים בנוגע צו כהנים, גייען די פסוקים דאן איבער צו דינים פון ימים טובים, פון דער מנורה און פונעם לחם הפנים. די סדרה פארענדיגט מיט א מעשה פון א מגדף, פון א ג-ט'ס לעסטערער.

אינטערעסאנט איז די באמערקונג פון איינעם פון אונזערע דענקער וועלכער באהויפטעט אז דער פארשידנארטיגער צוזאמענשטעל פון דער היינטיגער סדרה פארמאגט דאך איין

בשותפות'דיגן פונקט. דער בשותפות'דיגער פונקט וואס פארבינדט די אלע פארשידענע דינים איז די צאל זיבן. אלע דינים פון דער היינטיגער סדרה זענען געבונדן מיט דער צאל זיבן. מיר אידן האבן קיין מאל נישט געגלויבט אז צאלן זאלן פארמאגן אין זיך עפעס א מין הייליגקייט. מיר געפינען אבער אין דער תורה זייער אפט אז געוויסע צאלן פארמאגן אין זיך געוויסע סימבאלן וועלכע שפילן א ראלע.

אין דער תורה געפינען מיר אז זי האט געלייגט געוויכט אויף דער צאל זיבן און די צאל האט דערפאר א געוויסע חשיבות. אהרן איז געווען דער ערשטער אויסדערוועלטער כהן ביי אידן. מערקווירדיג איז דער פאקט אז אהרן איז געווען דער זיבעטער דור פונעם אידישן פאלק. דער ערשטער איד איז געווען אברהם. דער צווייטער זיין זון יצחק, דער דריטער זיין זון יעקב, דער פערטער לוי, דער פינפטער קהת, דער זעקסטער עמרם. דער זיבעטער איז געווען דער זון פון קהת, אהרן.

די דינים פון די כהנים וואס זענען אנגעשריבן אין דער היינטיגער סדרה זענען אויך געבונדן מיט דער צאל זיבן. קודם שטייט אז א כהן טאר זיך נישט מטמא זיין צו קיין מת. ער טאר נישט זיך אפגעבן מיט קיין טויטן קערפער. בלויז צו זיינע קרובים מעג ער זיך מטמא זיין. די תורה רעכנט אויס גענוי צו וועלכע קרובים דער כהן מעג זיך מטמא זיין. די קרובים זענען זיבן אין צאל: (1) צו זיין פרוי, (2) צו זיין מוטער, (3) צו זיין פאטער, (4) צו זיין זון, (5) צו זיין טאכטער, (6) צו זיין ברודער, (7) צו זיין שוועסטער. פון דער צאל שטאמט אויך דער דין אז יעדער איד האט א פליכט צו טרויערן אויף ז' קרובים. דאס מיינט אויף דעם אפשטארבן פון איינעם פון די זיבן אויסגערעכנטע קרובים. די צאל זיבן איז אויך באשטימט געווארן פון משה רבינו אלס שבעה, אלס זיבן טרויער-טעג, אלס ז' ימי אבלות.

נאך די דינים פון די כהנים גייען דאן די דינים פון קרבנות. דער ערשטער דין איז אז א קרבן האט מען נישט געטארט ברענגען נאר פון א רינד אדער פון א שאף וואס איז געווען זיבן טעג מיט זיין מוטער. ערשט נאך זיבן טעג האט מען עס געקענט מקריב זיין.

עס קומען דאן די דינים פון שבת וואס איז דער זיבעטער טאג פון דער וואך. דאן די דינים פון די ימים טובים. פסח איז א יום טוב וואס דויערט זיבן טעג. שבועות דויערט איין טאג, אבער דאסווארט שבועות מיינט זיבן, שבעה, ווייל א וואך האט זיבן טעג. שבועות איז טאקע נישט מער ווי איין טאג, אבער מען מוז פריער אפציילן זיבן מאל זיבן. דאס הייסט גאנצע ניין און פערציג טעג. דאס זענען די ספירה-טעג צווישן פסח און שבועות.

ראש השנה איז איין טאג, אבער ער איז דער ערשטער פונעם זיבעטן חודש. די חדשים ציילן זיך פון ניסן. תשרי איז דער זיבעטער חודש. מען ציילט אפ גאנצע זעקס חדשים און אין דעם ערשטן טאג פונעם זיבעטן חודש פייערט מען אלס דעם ראש השנה. יום כיפור איז דעם צענטן טאג אינעם זיבעטן חודש, אבער ער איז דער זיבעטער פון די ימים טובים. פון די זיבן טעג פסח זענען בלויז צוויי ימים טובים, דער ערשטער און דער זיבעטער. פון סוכות אויך צוויי. פון שבועות איין טאג, ראש השנה איין טאג. אינגאנצן צוזאמען: זעקס טעג. יום כיפור איז דער זיבעטער טאג יום טוב. ער הייסט דערפאר "שבת שבתון". ער איז דער שבת פון די ימים טובים פון א גאנץ יאר.

עס קומט דאן דער דין פון דער מנורה וואס איז געווען געמאכט פון זיבן לעכט. צולעצט דער דין פונעם לחם הפנים וואס איז געווען פון צוויי רייען, צו זעקס ברויט. צו יעדער זעקס ברויטן איז צוגעקומען די לבונה, וואס איז געווען דאס זיבעטע. די זעקס ברויטן האט מען געגעסן, אבער דאס זיבעטע, די לבונה, האט מען מקריב געווען. די מנורה האט אפגעשפיגלט דעם לחם הפנים וואס איז באשטאנען פון די זעקס ברויט און דער לבונה.

נישט דא איז דער פלאץ ארויסצוברענגען אלצדינג וואס אידישע דענקער האבן אין פארשידענע צייטן געשריבן וועגן דער באדייטונג פון דער צאל זיבן. איך וויל בלויז באמערקן אז עס דארף פאר אונז נישט זיין אזוי שווער צו קענען פארשטיין אז געוויסע צאלן האבן אין זיך געוויסע באדייטונגען. יעדער מענטש מוז מודה זיין אז דאס דורכשניטליכע לעבן פון א מענטש דערגרייכט געווענליך די צאל פון זיבעציג יאר. דאס איז צען מאל זיבן, אדער זיבן מאל צען.

אין דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט איז אנגענומען אז א מענטש ווערט פוליעריג ערשט ביי איין און צוואנציג יאר. דאס מיינט אז א מענטש הייבט אן צו זיין זעלבשטענדיג ערשט נאך דריי מאל זיבן פון זיין לעבן. די זעלבשטענדיגקייט פון א מענטש דויערט געווענליך פון איין און צוואנציג ביז זיבעציג. דאס זענען זיבן מאל זיבן פון זיין לעבן.

ביי אידן ווערט א קינד בר מצוה ביי דרייצן יאר. דאס מיינט אויך ווען מען דערגרייכט דעם צווייטן זיבענער פון דעם לעבן. כדאי צו דערמאנען אז די דענקער פון גאר אלטע צייטן האבן כסדר געפלענט צו רעדן פון ז' רקיעים, זיבן הימלען, פון שבע חכמות, זיבן וויסנשאפטן, פון שבעה ימים, זיבן ים'ן, פון שבעה כוכבי לכת, זיבן באוועגליכע פלאנעטן.

מיר לעבן היינט אין א צייט אין וועלכער א סך פון די אלטע ווערטן האבן פארלוירן פון זייער אמאליגע באדייטונגען. אויך די צאל זיבן וואס האט אמאל געשפילט א גרויסע ראלע האט אין דער מאדערנער וועלט פארלוירן איר חשיבות. אין דער לעצטער צייט האבן פארשידענע דענקער זיך גענומען צו רעפארמירן דעם קאלענדאר און צו ענדערן די ביזאיצטיגע צייט-רעכענונג. אט די רעפארמיסטן באהויפטן אז אפילו דער באגריף פון "וואך" וואס לייגט זיך צוזאמען פון זיבן טעג, איז אויך נישט קיין געבוירענע זאך. ווער זאגט דאס, טענה'ן די מאדערניסטן, אז א וואך מוז האבן זיבן טעג? עס קען זיין א וואך פון פינף טעג, פון זעקס טעג אדער גאר פון אכט טעג.

דער באגריף "וואך", זאגן זיי, איז נישט קיין געבוירענער, קיין נאטירליכער, נאר אן אנגענומענער. דאס מיינט אז מענטשן האבן אליין פון זיך באשלאסן אז זיבן טעג זאלן זיין א וואך. אויב אזוי קען מען היינט באשליסן אנדערש. מען קען היינט אננעמען אז פינף אדער זעקס טעג זאלן זיין א וואך. מען קען אפילו אויך באשליסן אז דער באגריף "וואך" זאל אינגאנצן אפגעשאפט ווערן. עס מוז בכלל נישט זיין קיין איינטיילונג פון טעג אין וואכן.

עס פארשטייט זיך אז אזעלכע טענות זענען דער אידישער אמונה קעגן. מיר גלויבן אז דער באגריף "וואך" איז נישט קיין ווילקירליכע אפמאכונג צווישן מענטשן אדער פון מענטשן, נאר א וועזנטליכע שאפונג אין דעם אוניווערסום און אין דער נאטור. דער יסוד פון וועלט-שאפונג לויט אונזער תורה איז אז אין זעקס טעג האט ג-ט געשאפן די וועלט און דער זיבעטער טאג איז געווען שבת. דאס איז א וואך. דער באגריף "וואך" דערמאנט אונז אין דער בריאה. דער שבת דערמאנט אונז אין וועלט-שאפונג און אין דעם אז ג-ט האט באשאפן די וועלט.

די אלע מכלומרשט לאגישע טענות פון די היינטיגע מאדערנע רעפארמיסטן שרעקן אונז בכלל נישט אפ. מיר ווייסן אז דער אמת איז אזוי ווי מיר גלויבן און נישט ווי די פלוידערן. קיין מאל וועט נישט געלינגען אפצולייקענען דעם פאקט אז דווקא אין דער נאטור איז נישט פאראן קיין לעבן וואס זאל נישט זיין געבונדן מיט דער צאל פון זיבן. א הון בריט אויס אייער נאך איין און צוואנציג טעג, דריי וואכן. א קווא-

[הערה צו דער אויסגאבע: דא פעלט א שטיקל טעקסט אין די געפרואוועטע מקור-קאפיעס. דער איבערגאנג צווישן די געדרוקטע זייטן 154 און 155 (PDF-בלעטער 194 און 195) איז צובראכן. די פעלנדע ווערטער זענען נישט אויסגעפילט געווארן.]

א קאטשקע בריט אויס אייער נאך 28 טעג, פיר וואכן, א גאנדז נאך 35 טעג, פינף וואכן. אפילו א מענטשנקינד קען נישט געבוירן ווערן מיט קיין זיכער לעבן נאר דאמאלט ווען עס האט לכל הפחות זיבן חדשים פאר דער געבורט. דאס וועט מען קיין מאל נישט ענדערן. דאס ווייזט אז לעבן איז געבונדן מיט דעם באגריף פון "וואך". דער גרויסער מאדערנער ביאלאג און נאטור-וויסנשאפטלער דארווין האט געשריבן אז ער קען בשום אופן נישט פארשטיין פארוואס די געבורט פון לעבעדיגע ברואים איז געבונדן דווקא מיט וואכן.

ווי געזאגט איז דאס מענטשלעכע לעבן געבונדן מיט דער צאל זיבן. דער מענטש לעבט געווענליך זיבעציג יאר. ווען מיר פארטראכטן זיך אין דעם פארשטייען מיר ערשט דעם סוד פון שבת. מיר אידן גלויבן אז עס איז לגמרי אויסגעשלאסן אז א מענטש זאל דערגרייכן שלימות. שלימות עקזיסטירט נאר ביים רבש"ע און נישט ביים מענטש. וואלט א מענטש געקענט דערגרייכן שלימות וואלט דאס שלימות קיין שלימות נישט געווען. אדער דער מענטש וואלט געווארן אויס מענטש. אבער דאס שטערט נישט דעם אידן צו שטרעבן צו שלימות. מיר האבן פון אלעמאל אן געוואוסט אז אין פאקטישן, פראקטישן לעבן איז נישט מעגליך אז א מענטש זאל האבן פולשטענדיגע שלימות. אבער אידעאיש האבן מיר פון אלעמאל אן געוואוסט אז מיר שטרעבן דערצו.

דער בעסטער משל פאר דעם אידישן שטאנדפונקט איז דער גלויבן פונעם אידן אז אלע מענטשן זענען געשאפן בצלם אלקים. אלע מענטשן זענען גלייך. אלע שטאמען פון איין מקור. אלע האבן גלייכע רעכט און אזוי ווייטער. אבער פון א צווייטער זייט ווייסן מיר אז עס איז נישט אזוי. אין דער וועלט זענען נישטא קיין גלייכקייטן. נישטא אפילו קיין צוויי מענטשן וואס זאלן זיין גלייך. פאראן מענטשן קלוגע און פאראן נארן, פעאיגע און

אומפעאיגע, רייכע און ארעמע וכדומה. מען זאל אפילו איבערקערן די וועלט פונעם קאפ אראפ און די פיס ארויף וועט מען אויך נישט ענדערן דאס וואס עס איז אין נאטור: מענטשן וועלן נישט געבוירן ווערן גלייך.

אבער דאס וואס מען קען פאקטיש נישט אויפטאן קען מען מיט היילינקייט, מיט אידעען פארווירקליכן. מיר אידן האבן אויסגעגליכן די גאנצע מענטשהייט אום שבת. דער אידישער שבת איז געווען אין דער אלטער היים אן אינסטיטוציע דורך וועלכער אלע יחידים זענען אויסגעגליכן געווארן. מיר אידן האבן געהאט זעקס טעג אין דער וואך אין וועלכע עס זענען געווען גבירים און קבצנים, פעאיגע און אומפעאיגע, סוחרים און מעקלער. אבער איין טאג אין יעדער וואך, אום שבת, האבן נישט עקזיסטירט קיין שום חילוקים אין דער מענטשהייט. אלע, ממש אלע, גבירים און קבצנים, ארבעטער, משרתים און שלימזלים, זענען געווען גלייך.

אלע זענען גלייך געגאנגען אין שול אריין, גלייך געדאווענט, געגעסן. אויפן זיבעטן טאג איז דאס פארגעקומען. דאס מיינט אז א זיבעטן טייל פונעם מענטשלעכן לעבן האבן אלע גלייך געלעבט. פון זיבעציג יאר האט דער איד, דער שומר שבת, גאנצע צען יאר געלעבט אין היילינקייט, אין אידייען און אין מענטשלעכער גלייכקייט. דאס אנגעווייטאגטע פראבלעם פון גלייכקייט אין דער מענטשהייט איז ביי אונז אידן געלייזט געווארן נישט מיט קיין רעוואלוציעס און בלוטפארגיסונגען, נאר מיט שבת.

מיר האבן געוואוסט אז בלויזע וואכעדיגקייט מאכט חרוב די וועלט, אבער שבת בויט די וועלט. מיר בענקען צום עולם שכולו שבת. אבער ביז דאן זאל א זיבעטער טייל פון אונזער לעבן, דאס זענען גאנצע צען יאר, זיין הייליג. דאס איז דער סוד פון "השביעי יהיה קודש לה'". צען הייליגע יארן, די שבתים פונעם מענטש'ס לעבן, זענען דער וויכטיגסטער טייל, דער אידעאל, דער העכסטער פונקט פונעם לעבן. דאס לערנט אונז די היינטיגע סדרה מיט דער צאל זיבן.

בהר-בחוקותי

מיט דער היינטיגער סדרה פארענדיגט זיך דער דריטער ספר פון דער תורה, דער ספר ויקרא. די פרשות זענען אנגעפולן מיט גרויסע טיפע געדאנקען וועגן דער צוקונפט פונעם אידישן פאלק אין אלע שפעטערע צייטן. אין קורצן איז דער אינהאלט פון דער היינטיגער סדרה גאר פשוט. דער רבש"ע רעדט צו די אידן און זאגט צו זיי: אויב אידן וועלן האלטן די תורה וועט זיי גוט זיין. זיי וועלן זיצן במנוחה אויף זייער אייגן לאנד. זיי וועלן האבן שלום און זעטקייט. אויב נישט וועלן זיי פארטריבן ווערן אין גלות. זיי וועלן אונטערגיין צווישן די פעלקער. די קינדער פון זייערע שונאים וועלן זיי אויפעסן און פארצערן.

אייביג אמת איז די אידישע תורה און אייביג אמת זענען אויך די ווערטער וואס זענען געזאגט געווארן צו אידן בנוגע צום אפהיט פון דער תורה. "אם בחוקותי תלכו". אויב אין מיינע געזעצן וועט איר "גיין", דאס זענען די ערשטע ווערטער פון דער היינטיגער סדרה.

עס שטעלט זיך א פראגע: פארוואס האט זיך דער פסוק באדינט מיט דעם אויסדרוק "גיין"? געזעצן האלט מען. געזעצן היט מען. אבער מיט קיין געזעצן גייט מען נישט.

דער מדרש זאגט אז אויך דוד המלך האט זיך אויסגעדריקט מיט דעם זעלבן לשון. דוד המלך האט געזאגט: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך". איך האב איבערגעטראכט מיינע וועגן און איך האב צוריקגעפירט מיין גאנג צו דער תורה. דוד המלך האט געזאגט: "בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות ובתי מדרשות". יעדן טאג האב איך געוואלט גיין אויף פארשידענע וועגן. אבער איך האב איינגעזען אז נישטא נאר בלויז איין וועג. דאס איז דער וועג פון תורה.

אויך דער מדרש איז נישט פארשטענדליך. פון וואס פאר א וועג רעדט זיך דא? פארוואס האט דוד המלך געוואלט גיין אויף פארשידענע וועגן? און וואס מיינט דאס "דער וועג פון תורה"?

מיר האבן אפשר קיין מאל נישט אזוי גוט פארשטאנען דעם ענין ווי דווקא אין אונזערע היינטיגע צייטן. מיר לעבן היינט אין אן אומטומל-צייט, וואס האט זיך נישט קיין גלייכן אין דער גאנצער מערקווירדיגער געשיכטע פונעם אידישן פאלק. א גאנץ פאלק איז פונקט ווי א יחיד. א יחיד, אן איינצעלנער מענטש, האט זיך זיין לעבנס-וועג אויף וועלכן ער גייט. אויך א גאנץ פאלק האט זיך זיין לעבנס-וועג אויף וועלכן עס גייט. דער לעבנס-וועג פונעם אידישן פאלק איז פון זיין אנהייב אן קיין מאל נישט געווען קיין גלייכליניגער. ער איז א געבראכענער, א געקרימטער, א געדרייטער, א געשפאלטענער און א געשילטער. קיין מאל איז אבער דער אידישער וועג נישט געווען אזוי מערקווירדיג ווי אין אונזערע היינטיגע צייטן.

מיר לעבן אין א צייט אין וועלכער מיר הערן פארשידענע פראיעקטן פון פארשידענע נייע וועגן אויף וועלכע אידן דארפן אנהויבן צו גיין. מיר אלע געדענקען נאך גאנץ גוט דעם אונטערוועלטישן וועג אויף וועלכן אידן זענען אין אייראפע געגאנגען אין משך פון הונדערטער יארן. דאס איז געווען א באקאנטער וועג פון אידישן לעבנסשטייגער, פון ספעציפישן אידישן געדאנק, פון אידישער פרייד און פון אידישן לייד, א ביטערער שונא האט יענעם וועג אפגעהאקט. עס זענען פארניכטעט געווארן אלע יענע טיפע קוואלן וואס האבן אזוי לאנג באפרוכפערט, קולטיווירט, געפלעגט און פארהערליכט יענעם וואונדערליכן וועג אויף וועלכן עס זענען געגאנגען צענדליגער אידישע דורות.

צו גלייכער צייט זענען אויפגעשטאנען נייע ישובים אין פארשידענע לענדער. מיר דארפן בויען אונזערע שאסייען, אונזערע שטראסן און אונזערע וועגן אויף וועלכע עס זאלן גיין אונזערע נייע צוקונפטיגע דורות. אזוי, אין אונזער אויסגעבענקטער מדינת ישראל, ווי אויך אין אלע לענדער פון די אידישע תפוצות, שטייען מיר פאר פראיעקטן פון אונזערע וועגן. מיר וייסן נישט וואס עס איז דאס ריכטיגע, דאס זיכערסטע און דאס גליקליכסטע פאר דעם קיום האומה, פאר דעם המשך פונעם אידישן פאלק.

אין דעם תהו ובהו אין דעם ווידערוואר פון אונזערע היינטיגע דורות הערט זיך די געטליכע שטימע פון דער אייביגער אידישער תורה, וועלכע רופט צו אונז און זאגט: "אם

בחוקותי תלכו". נאר אויב איר וועט גיין אויפן וועג פון תורה וועט זיין זעטקייט. אויב נישט איז נישטא קיין המשך, נישטא קיין קיום. געדענקט, זאגט די תורה, בלויז מיט דעם זיצן אויף אייער אייגן לאנד וועט איר נישט פארזיכערן אייער קיום. לאנד אליין איז נישט קיין פארזיכערונג. פון א לאנד קען מען פארטריבן ווערן. מיינט נישט אז מיט דער אייגענער שפראך אליין זענט איר פארזיכערט מיט אייער המשך. שפראך אליין איז נישט קיין פאלקס-עקזיסטענץ. אידן זענען געווען אין מצרים. דארט האבן אידן גערעדט בלויז אויף זייער אייגענער שפראך. "לא שינו את לשונם". זיי האבן נישט געענדערט זייער לשון. אבער אין משך פון בלויז קרוב צו צוויי הונדערט יאר זענען אידן דאך געווארן אזוי משוקע אין די מ"ט שערי טומאה אז מען האט זיי געמוזט ארויסכאפן פאר דער צייט. וואלטן אידן דאמאלט נישט געווען שנעל איבערגעלייזט געווארן וואלט פון זיי קיין זכר נישט געבליבן.

פאר די אלע וואס זוכן היינט נייע וועגן כדי צו פארזיכערן דעם קיום האומה איז כדאי צו דערמאנען דעם באקאנטן מאמר פון אבות. די משנה לערנט אונז: עקביא בן מהללאל האט געזאגט: "הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה". פארטראכט זיך אין דריי זאכן וועסטו נישט קומען צו קיין עבירה. "דע מאין באת". געדענק פון וואנעט דו קומסט. "ולאן אתה הולך". וואוהין דו גייסט. "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". פאר וועמען דו דארפסט אפגעבן אן אורטייל און א רעכענונג.

דער מאמר איז געזאגט געווארן צו יעדן יחיד, צו יעדן איינצעלנעם מענטש, אבער ער אנטהאלט אין זיך אויך דעם סוד פון דער אידישער עקזיסטענץ. ווען מען זארגט פאר דעם אידישן גורל און פאר דעם אידישן קיום דארף מען זיך פריער פארטראכטן אין דריי זאכן. "דע מאין באת". פון וואנעט מען קומט. מען קען בשום אופן נישט, מיט איין פינגערשטריך, אפמעקן די גאנצע פארגאנגענהייט. נאריש איז די מיינונג אז מען דארף אלץ אנהויבן פון אנהייב. די שיטה איז אויך פאלש. מיט אזא שיטה קען מען בלויז פארניכטן דאס געשאפענע. אבער קיין נייעס וועט מען נישט בויען. מען קען נישט אנהויבן גאנץ אויפניי אויב מען שטיצט זיך נישט אויפן שורש פון וואנעט מען קומט. מען קען נישט מיטאמאל איבעררייסן די פעדעם וועלכע בינדן אונז מיט אזוי פיל ניסים, מיט אזוי פיל קולטור און מיט אזוי פיל אידייען, מיט וועלכע מיר האבן געלעבט אזוי פיל דורות. אפצוהאקן מיט אונזער צוויי-טויזנט-יעריגער גלות-שאפונג הייסט פארגעסן "דע מאין באת".

מען מוז אויך געדענקען דעם "לאן אתה הולך". וואוהין גייען מיר? מען דארף זיך פארטראכטן ווי עס זעט אויס דער נייער וועג אויף וועלכן מען האט בדעה צו גיין. ווי זעט אויס אונזער נייער דור נאכדעם ווי ער האט פון זיך אראפגעווארפן די ריזיגע ירושה וואס מיר טראגן נאך אויף אונזערע פלייצעס? מיט אייגענע אויגן זעען מיר אז די אלע נייע וועגן פירן נישט אומבאדינגט צו קיום האומה. צו וואס דען די אנשטרענגונגען צו גיין אויף די וועגן וועלכע ברענגען נישט צום געוואונטשטן ציל?

ענדליך זאגט אונז דער תנא: "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". פאר וועמען דו וועסט דארפן געבן אן אורטייל און א רעכענונג. אין דעם אויסדרוק איז נישט קיין

פונקטליכקייט. דין קומט תמיד נאך חשבון, נישט פאר חשבון. אויב מען האט שוין דעם אורטייל דארף מען נישט מער קיין חשבונות. פארקערט, אין ריכטיגן סדר שטעלט מען זיך קודם צוזאמען א חשבון און אויפן גרונט פונעם חשבון מאכט מען זיך אן אורטייל. אבער דער תנא האט דא אנגעוויזן אז דער אומגליק פון די אלע אומבארעכנטע וועג-זוכער ליגט אין דעם וואס זיי שאפן זיך זייערע מיינונגען אן א חשבון און אן א רעכענונג. זיי שאפן זיך קודם דעם דין און קלערן נישט אין קיין חשבון.

ווען מען וועט אבער דארפן זיך שטעלן פאר דער געשיכטע, וועט מען מוזן צום דין אויך צוגעבן א חשבון. דאמאלט וועט זיך ארויסשטעלן דער טעות.

דער מדרש ברענגט דערפאר אז דוד המלך האט געזאגט: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך". ווען איך האב איבערגערעכנט די אלע וועגן האב איך איינגעזען אז זיכער איז בלויז דער וועג פון תורה. דער מדרש זאגט ווייטער: דוד המלך האט אויך יעדן טאג געהאט פארשידענע אנדערע אידייען בנוגע צום קיום פונעם אידישן פאלק. אבער "והיו רגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות ובתי מדרשות". ער האט ענדליך איינגעזען אז בלויז אמונה און תורה קענען פארזיכערן די אידישע עקזיסטענץ. דוד המלך באשליסט דאן אויפצובויען אין ירושלים א גייסטיגן צענטער, ווייל נאר דער גייסטיגער צענטער איז בכח צו פאראייניגן דאס גאנצע אידישע פאלק אין איין איינהייט. אזוי איז עס אויך געשען. שלמה המלך שטעלט דאן אויף דעם בית המקדש. די צייטן פון שלמה זענען די הערליכסטע אין דער געשיכטע פונעם אידישן פאלק.

די אידישע היסטאריע דערציילט אונז אויך אז שפעטער, ווען עס איז געקומען די שפאלטונג פון דער אידישער מלוכה אין צוויי, זענען אויפגעשטאנען צוויי אידישע שטאטן, יהודה און ישראל. האט ירבעם בן נבט, דער קעניג פון ישראל, אויפגעשטעלט אפגעזונדערטע מזבחות אין דן און אין בית אל און האט פראקלאמירט א געצנדינסט אין זיין מלוכה פון ישראל. חז"ל באהויפטן אז ירבעם בן נבט איז געווען איינער פון די גרעסטע געלערנטע אין תורה. ער האט אויך גאנץ גוט געוואוסט אז דער געצנדינסט איז נאריש און בארבאריש. אבער זיין שריט איז געווען פון גרויסער פאליטישער באדייטונג. ער איז געווען איבערצייגט אז אידן קען מען האלטן נאר בלויז מיט גייסט. ער האט פארשטאנען אז ווי לאנג עס וועט עקזיסטירן א גייסטיגער אידישער צענטער אין ירושלים וועט זיין אפגעטיילטע אידישע מלוכה קיין קיום נישט האבן. פאליטישע זעלבשטענדיגקייט איז ביי אידן נישט קיין גאראנטיע פון קיום. דערפאר האט ער געמוזט שאפן א באזונדערן, גאנץ אפגעזונדערטן גייסטיגן צענטער אין ישראל, כדי צו דערהאלטן זיין מלוכה. דער סוף איז אבער געווען אז דער פאלשער געצנדינסט האט נישט געקענט דערהאלטן די אידישע איינהייט. ישראל איז פארלוירן געגאנגען, טראץ דעם וואס זי איז געווען א סך גרעסער פון יהודה. זי איז באשטאנען פון גאנצע צען שבטים. יהודה דאקעגן איז פארבליבן, ווייל ירושלים און דער מקדש האבן זי דערהאלטן.

אייביג אמת זענען דערפאר די פשוטע ווערטער פון אונזער היינטיגער סדרה. פאר אידן זענען פאראן אדער ברכות פון דער העכסטער מדרגה, אדער חלילה קללות פונעם ערגסטן גראד, פון א שרעקליכן חורבן. אידן זענען אנדערש פון אלע פעלקער פון דער וועלט. אלע

פעלקער פון דער וועלט האבן דרייערליי מעגליכקייטן פון עקזיסטענץ. זיי קענען שטיין אויף א הויכער מדרגה. זיי קענען שטיין אויך אויף א נידעריגער מדרגה. און זיי קענען זיך געפינען אין א מיטלן שטאנד, נישט הויך און נישט נידעריג. אידן דאקעגן, זאגן חז"ל, האבן בלויז צוויי מעגליכקייטן: אדער שטיין גאר הויך אויף א מדרגה פון "ונתנך עליון על כל גויי הארץ", העכער פון אלע פעלקער פון דער וועלט, אדער חלילה גאר נידעריג, נידעריגער פון דעם נידעריגסטן.

ליידער האבן מיר אין אונזער גענעראציע דורכגעלעבט א צייט וואס איז געווען פאר אונז אזוי נידעריג אז קיין אומה ולשון האט דאס קיין מאל נישט מיטגעמאכט. עס איז פאר אונז מקוים געווארן די גאנצע תוכחה. עס איז די העכסטע צייט איינצוזען אז מיר קענען אויך דערגרייכן די העכסטע מדרגה אין דער מענטשהייט. דאס וועט קומען ווען מיר וועלן אויסבויען אונזער לעבן אויפן וועג פון תורה, פון אידישער עטיק און אידישער מאראל.

במדבר

די סדרה פון דער היינטיגער וואך איז די ערשטע פונעם פערטן חומש, וואס רופט זיך במדבר. די ערשטע פערציג יאר פון זייער געשיכטע האבן אידן פארברענגט אין א מדבר. דאס זענען געווען די אזוי גערופענע קינדער-יארן פונעם אידישן פאלק. דער ערשטער אויסטריט פון די אידן אין זייער מדבר-היסטאריע איז געווען די פאלקס-ציילונג און די ארגאניזאציע פון אלע יחידים אין איין מחנה, וואס האבן צוזאמען געשלאסן מארשירט אין דעם צוגעזאגטן לאנד אריין.

די ערשטע מפרשי התורה האבן זיך אפגעשטעלט אויף דער פראגע: צו וואס האט מען געדארפט די איצטיגע ציילונג? עס שטייט דאך אין פרשת כי תשא אז מען האט אידן געציילט אין דעם ערשטן יאר פון זייער ארויסגאנג פון מצרים. צו וואס האט מען זיי געדארפט ציילן איצט, אינעם צווייטן יאר פון זייער ארויסגאנג? רש"י באטאנט אז עס האט בשום אופן אפילו קיין יאר נישט געקענט דויערן פון דער ערשטער ביז דער צווייטער ציילונג. ביידע ציילונגען זענען פארגעקומען אין נאר א קורצער צייט, ווייל די געציילטע צאל איז אין ביידע ציילונגען געווען פונקט די זעלבע. וואלטן די ציילונגען געווען פארגעקומען אין אן אפגעזונדערטער צייט, וואלט נישט מעגליך געווען אז די צאל זאל זיין פונקטליך די זעלבע. אויב ביידע ציילונגען זענען פארגעקומען אינעם זעלבן יאר, לויט רש"י אין משך פון די זעלבע זעקס חדשים, פרעגט זיך: צו וואס צוויי מאל ציילן?

איינער פון אונזערע דענקער באהויפטעט אז די ציילונגען זענען פארגעקומען צוויי מאל ווייל זייער כאראקטער איז געווען פארשידנארטיג. אין דער פרשה פון כי תשא רעדט זיך פון א קוואנטיטאטיווער ציילונג. מען האט פעסטגעשטעלט בלויז די צאל פון די מארשירנדיגע אידן. צאל אליין איז אבער נישט גענוג צו קענען איינעמען און זיך באפעסטיגן אין א לאנד. עס זענען פיל מער נויטיג געוויסע קוואליטאטיווע אייגנשאפטן דערצו. מען מוז האבן מוט, גייסטיגע שטארקייט, זיכערקייט אין זיך אליין, קאמפס-לוסט און העלדישקייט. דאס איז געווען דער ציל פון דער צווייטער ציילונג.

די ערשטע ציילונג איז געווען פאר דעם בנין פונעם משכן. יעדער האט געדארפט געבן א האלבן שקל. אלע זענען געווען גלייך בארעכטיגט בנוגע צום משכן. עס זענען דערפאר נישט געמאכט געווארן קיין שום אונטערשיידן צווישן די יחידים. אלע האבן געהאט גלייכע פליכטן און גלייכע רעכט. אנדערש אבער ווען עס האט זיך געהאנדלט אין דער ארגאניזאציע פונעם מיליטערישן מארש. דא האט מען בשום אופן נישט געקענט אויסגלייכן די מאסע. בנוגע צו אקטיוויטעט איז דער מענטש נישט קיין גראז וואס וואקסט גלייך: "כי האדם עץ השדה". דער מענטש איז ווי א בוים.ביימער זענען פאראן פארשידענע. פאראן ביימער וואס רייסן זיך הויך ביז צו די הימלען און פאראן ביימער וואס קענען זיך קוים ארויסרייסן פון דער ערד. אזוי זענען אויך מענטשן. פאראן יחידים וואס זענען פעאיג און פאראן יחידים וואס זענען אומפעאיג.

מען קען דאך נישט אויפשטעלן בלויז א קוואנטיטאטיווע צאל מענטשן וואס ווייסן בכלל נישט וואס מען מיינט פארשטאנד. פאראן שלימזלן און טרויער-אנצן וואס מען קען קיין שום שטעלונג נישט געבן. צו דעם צוועק איז געקומען די צווייטע ציילונג פון וועלכער עס רעדט זיך אין אונזער היינטיגער סדרה. די צווייטע ציילונג האט פעסטגעשטעלט די קוואליטעטן פון יעדן שבט. זי האט געהאט די אויפגאבע צו צוטיילן פאר יעדן שבט די רעכטן און די פליכטן וואס זענען צוגעפאסט צו זיינע פעאיקייטן.

דער מדרש זאגט דערפאר אז משה רבינו, ווען ער האט דערהערט דעם ציל פון דער נייער ציילונג, האט זיך דערשראקן. ביי דער ערשטער ציילונג פון פרשת כי תשא האט משה רבינו זיך נישט דערשראקן ווייל ער האט נישט געהאט פארוואס זיך צו שרעקן. מען האט אלע אידן גלייך געציילט. אבער ביי דער איצטיגער ציילונג האט משה רבינו געטענה'ט: ווי קען מען אידן ציילן קוואליטאטיוו? אידן זענען א פאלק פון בלויז חכמים. יעדער איד האלט זיך פאר דעם גרעסטן חכם. יעדער איד האלט אז עס איז נישט פאראן קיין גרעסערער פון אים. יעדער איד האלט אז ער דארף האבן דעם ערשטן פלאץ, און אזוי ווייטער.

דער רבש"ע האט אויף דעם געענטפערט אז נישטא וואס זיך צו שרעקן. פאראן אן אלטע פעסטע ארדענונג בנוגע צום פלאץ וואס יעדער דארף אננעמען. זי איז קלאר באשטימט. די ארדענונג שטאמט נאך פון יעקב אבינו. ווען יעקב אבינו איז געשטארבן און מען האט זיין טויטן קערפער געדארפט אריבערפירן קיין כנען, האבן זיינע קינדער זיך געשטעלט צו דער אויפגאבע יעדער לויט זיינע פעאיקייטן. מען האט זיך דאמאלט נישט געריסן צום אויבן אן. יעדער האט געטאן וואס ער האט געקענט. דער פרינציפ דארף אויך אנגעהאלטן ווערן ביים איצטיגן אויפמארש קיין כנען: "כאשר יחנו כן יסעו". לויט די פעאיקייטן מיט וועלכע יעדער רייכערט אן זיין אייגן פריוואט לעבן זאל יעדער זיך באטייליגן אין דעם אלגעמיינעם אויפמארש. בנוגע צו קוואליטאטיווע פעאיקייטן זענען די יחידים נישט גלייך. פאראן אמאל טויזנט יחידים וואס קענען נישט לייסטן דאס וואס איין פעאיגער קען באוויזן.

די הפטורה צו דער היינטיגער סדרה ברענגט דעם געדאנק ארויס גאר קלאר און דייטליך. דער נביא זאגט: "והיה מספר בני ישראל כחול הים, אשר לא ימד ולא יספר". און די צאל

פון אידן וועט זיין ווי זאמד ביים ים, וואס האט נישט קיין מאס און נישט קיין צאל. די גמרא שטעלט זיך אפ אויף דעם זאץ און פרעגט אז עס אנטהאלט אין זיך א סתירה. דער נביא הייבט אן מיט "מספר בני ישראל", דאס מיינט אז אידן האבן א צאל, און פארענדיגט מיט "אשר לא יספר", וואס מען קען נישט ציילן. דאס מיינט אז דאס האט נישט קיין צאל. ווי קען זיין א יא און ניין צוזאמען?

די גמרא פארענטפערט אז די כוונה פונעם נביא איז געווען צו באהויפטן אז אידן דארף מען בכלל נישט רעכענען מיט קיין צאל. מאס און צאל זענען בלויז קוואנטיטאטיווע און נישט קוואליטאטיווע אייגנשאפטן. דאס מיינט דער נביא: "והיה מספר בני ישראל". עס וועט זיין א צייט ווען אידן וועלן גייסטיג שטיין אזוי הויך אז אפילו די באגרענעצטע צאל וועט נישט דעצידירן וועגן זייער גרויסקייט. די קערפערליך באגרענעצטע צאל וועט גייסטיג שטיין אזוי הויך, "אשר לא יספר", אז מען וועט בכלל נישט קענען ציילן. דאס איז דער סוד פארוואס אידן שרעקן זיך נישט פאר דעם וואס זיי זענען אזוי קליין אין צאל. נישט די כמות'דיגע צאל דעצידירט וועגן דעם גורל פונעם איד, נאר דער גייסטיגער מצב. זאל חלילה פארלוירן גיין די אידישע גייסטיגע פעאיקייטן, דאמאלט דראט א גרויסע סכנה פאר דעם איד. דאמאלט איז זיין קיום נישט געזיכערט.

איינער פון אונזערע דענקער האט זיך אפגעשטעלט אויף א מערקווירדיגע נבואה פון ישעיה. דער נביא זאגט: "כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה; אצק רוחי על זרעך". אזוי ווי איך גיס וואסער אויפן דארשטיגן און פליסיגקייט אויפן דערטרוקנטן, אזוי וועל איך גיסן מיין גייסט אויף דיינע קינדער. "זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה". דער וועט זיך אנגעבן אז ער געהערט צו גאט. א צווייטער אז ער שטאמט פון יעקב. א דריטער וועט זיך פארשרייבן צו גאט און וועט זיך רופן ישראל. "אל תפחדו ואל תרהו". איר זאלט זיך נישט שרעקן און נישט פארכטן.

וואס האט דא דער נביא געמיינט? ער הייבט אן מיט דער פריילעכער נבואה אז דער געטליכער גייסט וועט ווי וואסער פליסן אויף די אידישע קינדער. איינער וועט זיך צושרייבן צו גאט. א צווייטער וועט זיך אנערקענען אלס אפשטאם פון יעקב. א דריטער וועט באלאנגען צו ישראל, און אזוי ווייטער. דאס הייסט דאך אז עס וועט זיין גאר גוט. ווי קומט דאס וואס נאכדעם אלעם פארענדיגט דער נביא מיט דעם: "אל תפחדו ואל תרהו"? דאס זאל אייך נישט שרעקן און נישט פארכטן. וואס פאר א שרעק און וואס פאר א פארכט זאל דאמאלט זיין? פארוואס זאל מען זיך דאמאלט דארפן פארכטן און שרעקן?

דאס אידישע לעבן פון אונזער היינטיגער צייט קלערט פאר אונז אויף די כוונה פונעם נביא אין די דערמאנטע פסוקים. פונעם ערשטן דור אין אונזערע נייע ישובים געדענקען מיר נאך גאנץ גוט ווי אזוי עס האט אויסגעזען דאס אידישע לעבן אין דער אלטער היים, אין אייראפע. מיר געדענקען נאך אלע אז כמעט אין יעדן שטעטל אין דער אלטער היים האט זיך געפונען אן אפיקורס, פון וועלכן מען האט גערעדט. עס זענען געווען חזיר-פרעסער און מחללי שבת. מען פלעגט אויף זיי אנווייזן מיטן פינגער און זיי אויספיילן אויף דער גאס. אין אונזערע נייע ישובים הערן מיר קיינמאל נישט רעדן פון דעם אז עס

געפינט זיך אן אפיקורס, א מחלל שבת אדער א חזיר-פרעסער. מען דערמאנט דאס קיינמאל נישט אפילו.

פון דעם פאקט וואלט איינער געקענט באהויפטן אז עס איז היינט נישטא קיין אפיקורסים, קיין מחללי שבת און קיין חזיר-פרעסער. אודאי הערט מען דאך אפילו נישט וועגן זיי. דער אמת איז אבער גאר א פארקערטער. אמאל, ווען עס זענען געווען בלויז געוויסע יחידים וואס זענען געווען אפיקורסים אדער מחללי שבת, האט מען פון זיי גערעדט און אויף זיי אנגעוויזן מיט די פינגער. היינט זענען די מחללי שבת די מערצאל. עס זענען דא געציילטע יחידים וואס היטן שבת. היינט, פארקערט, ווייזט מען מיט די פינגער אויף דעם שומר שבת, אויף דעם וואס עסט כשר, וכדומה.

אין דער אלטער היים איז נישט מעגליך געווען אפילו צו טראכטן וועגן דעם אז ביי אידן זאל זיין א מעגליכקייט פון גרינדן, למשל, א חברה פון תפילין-לייגער, פון שמע-ישראל-זאגער, פון בית-המדרש-גייער, אדער פון כשר-עסער, וכדומה. וואס פאר א פירוש וואלט געהאט אזא חברה אין דער אלטער היים? וועלכער איד האט נישט געזאגט קיין שמע ישראל, נישט געלייגט קיין תפילין אדער נישט געווען קיין שומר שבת? וועלכער איד איז נישט געגאנגען אין א בית המדרש אריין, וכדומה? דערפאר איז דארט נישט מעגליך געווען אפילו צו טראכטן פון אזעלכע חברות אדער געזעלשאפטן.

דאקעגן דא, אין אונזערע נייע ישובים, הערן מיר כסדר אז דא אדער דארט האבן זיך געגרינדעט חברות פון שומרי שבת, פון בית-המדרש-גייער, פון כשר-עסער, וכדומה. דאס גרינדן פון אזעלכע חברות איז בכלל נישט קיין סימן פון אויפלעבן פונעם אידישן לעבן. גאר פארקערט. אז מען דארף שוין האבן אזעלכע חברות איז דאס א סימן ירידה, א סימן פון אפפאל און אונטערגאנג.

דאס האט געמיינט דער נביא. ער האט פארויסגעזען אז עס וועלן קומען צייטן ווען אידן וועלן גרינדן חברות. איינער וועט זיך רופן ישראל, א צווייטער וועט זיך צושרייבן צו אידישע אמונה. דער מצב איז זייער א טרויעריגער. אבער דאן טרייסט דער נביא און זאגט: "אל תפחדו ואל תרהו". דאס זאל אייך נישט שרעקן און איר זאלט זיך נישט פארכטן. "כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה". פונקט ווי דאס ביסעלע וואסער וואס קומט אויף אן אונטערגעטריקנטן באדן באפרוכפערט דעם באדן, און עס הייבט פריש אן צו שפראצן און צו בליען, אזוי וועלן די איינצעלע חברות און די איינצעלע יחידים, מיט זייער גייסט, אריינשיינען אין דער אויסגעטריקנטער מאסע. די אידישקייט וועט ווידער אנהייבן שפראצן און בליען.

ווי לאנג עס געפינען זיך יחידים וואס האלטן זיך ביים אידישן אידעאל, וועט אידישקייט נישט אונטערגיין. נישט דער כמות דעצידירט בנוגע צום אידישן אידעאל, נאר דער איכות. נישט די צאל, נאר דער גייסט. דאס לערנען אונז די היינטיגע סדרה און די היינטיגע הפטורה.

נשא

די סדרה פון דער היינטיגער וואך האט א מאדנעם צוזאמענשטעל, אויף וועלכן חז"ל האבן זיך אפגעשטעלט. מיר וועלן אין קורצן דערקלערן דעם אינהאלט פון דער היינטיגער סדרה. קודם קומט דער ענין פון ציילן דעם שבט לוי. דאס איז א פארזעצונג פון דער פאריגער סדרה. גאט האט געהייסן ציילן די אידן אינעם צווייטן יאר פון זייער ארויסגאנג פון מצרים. די ציילונג האט געהאט א קוואליטאטיוון כאראקטער. מען האט פעסטגעשטעלט די אייגנשאפטן פון יעדן שבט. מען האט יעדן צוגעטיילט אזעלכע אויפגאבן וואס זענען געווען צוגעפאסט צו זיינע פעאיקייטן.

דער שבט לוי איז באשטימט געווארן זיך צו באפאסן בלויז מיט רוחניות, בלויז מיט גייסט, בלויז מיט קדושה. דער שבט לוי האט נישט באקומען קיין חלק אלס אייגנטום אין ארץ ישראל. ער האט געדארפט די גאנצע צייט פון זיין לעבן זיך אפגעבן מיט דער דינסט ביים הייליגטום. אלע שבטים האבן געהאט די פליכט אויפצוהאלטן דעם שבט לוי, וועלכער האט זיך אינגאנצן אפגעגעבן מיט עבודת ה' און מיט לערנען תורה.

דער שבט לוי איז געשטעלט געווארן העכער פון אלע שבטים, טראץ דעם וואס ער האט אליין גארנישט געטאן. אלע שבטים האבן געארבעט און געלייסט פארשידענע דינסטן ביים אויפהאלטן פון דעם לאנד און דער מלוכה. דער שבט לוי האט קיין שום פיזישע ארבעט נישט געטאן. דאך איז דער שבט פון דער תורה געשטעלט געווארן העכער פון אנדערע שבטים, סיי עקאנאמיש און סיי גייסטיג.

ארץ ישראל איז איינגעטיילט געווארן אין צוועלף שבטים, ווייל מנשה און אפרים האבן באקומען צוויי טיילן. לויט דעם וואלט דער שבט לוי געדארפט באקומען א דרייצנטן חלק. די תורה האט אבער באפוילן אז אלע אידן זאלן געבן דעם שבט לוי מעשר. דאס איז א צענטל פון דער גאנצער הכנסה. דער שבט לוי האט לויט דעם געהאט דעם גרעסטן טייל פון דער הכנסה. אין כבוד איז דער שבט לוי געשטאנען העכער פון אלע שבטים. מיט דעם האבן אידן דעמאנסטרירט אז גייסטיגע ארבעט שטייט ביי זיי העכער פון גשמיות'דיגער, מאטעריעלער לייסטונג.

אינטערעסאנט איז די באמערקונג פון איינעם פון אונזערע אלטע דענקער. ער באמערקט אז אפילו נאך דעם חורבן, ווען די לויים האבן פארלוירן זייער אמט ביים בית המקדש, איז דאך געבליבן איין אינסטיטוציע אין וועלכער דער שבט לוי ווערט באפארצוגט אין פארהעלטעניש צו אנדערע אידן. מען לייגט אין דער תורה פיר מאל א וואך: מאנטיג, דאנערשטיג, שבת אינדערפרי און שבת צו מנחה. ביים לייגען רופט מען אויף געוויסע יחידים פאר וועלכע מען לייגט פאר די פרשיות פון דער תורה. מאנטיג, דאנערשטיג און שבת צו מנחה רופט מען אויף דריי מענטשן, כהן, לוי און ישראל. שבת אינדערפרי רופט מען אויף זיבן מענטשן: צוויי קרואים, כהן און לוי, און פינף ישראלים. כהן און לוי שטאמען ביידע פונעם שבט לוי.

ווען מען רעכנט צוזאמען די אויפגערופענע פון א גאנצער וואך, שטעלט זיך ארויס אז פון שבט לוי רופט מען אויף אכט מענטשן, פיר מאל א כהן און א לוי, און פון אלע אידן

צוזאמען בלויז אכט מענטשן, דריי מאל א ישראל און פינף ישראלים שבת אינדערפרי. דאס ווייזט אז חז"ל האבן געזארגט דערפאר אז עס זאל בלייבן דער כבוד וואס קומט דעם שבט לוי, וועלכער איז דער רעפרעזענטאנט פון גייסט.

מיט דער פרשה האט זיך פארענדיגט דאס קאפיטל פון ארגאניזאציע און דיסציפלין פון אלע שבטים. יעדער שבט האט באקומען זיין ריכטיגע אויפגאבע, סיי אין דעם אויפמארש קיין ארץ ישראל, סיי ביים איינעמען און באזעצן זיין חלק לאנד. מיט דעם איז אבער נישט אלעס אפגעטאן געווארן. ארגאניזאציע און דיסציפלין זענען בלויז דער אנפאנג אין דעם היסטארישן לעבן פון א פאלק. מען מוז אויך גדענקען אז איינצעלע מענטשן שפילן נישט קיין קלענערע ראלע אינעם דורכגאנג פונעם היסטארישן לעבן.

לויט דעם האט מען גדארפט אנווייזן אויף געוויסע פרינציפיעלע יסודות פונעם אידישן גייסטיגן לעבן, וואס מען דארף איינהאלטן אינעם אידישן פאלק. דער מענטשלעכער יחיד באשטייט פון א גוף און א נשמה. די אידישע עטיק און דער אידישער מאראל האבן געוויסע פונדאמענטאלע יסודות בנוגע צום מענטשלעכן גוף, ווי אויך בנוגע צו דער מענטשלעכער נשמה. קודם קומט דערפאר די פרשה: "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". היגיענישע און קערפערליכע ריינקייט געהערן צו די יסודות'דיגע פרינציפן פונעם אידישן קיום. אן אומריינער און אנגעשטעקטער מענטש האט זיך נישט געפונען קיין ארט אינעם אידישן לאגער. דאס איז דאס ערשטע איבערהאפט פון פאלקסטום.

אבער פונקט ווי קערפערליכע אומריינקייט איז שעדליך און געפערליך, אזוי איז אויך נשמה'דיגע אומריינקייט אפגעשמאקט און געפערליך. נשמה'דיגע אומריינקייט מיינט שלעכטע מדות, נידריגקייט און וועלן צונעמען דאס וואס באלאנגט צו יענעם. עס קומט דערפאר די ווייטערדיגע פרשה און רעדט פון "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל". א מאן אדער א פרוי וועלכע באגייען זינד פון מענטשלעכער שוואכקייט. זיי וועלן צונעמען ביי יענעם, אדער זיי וועלן נישט דערפילן די פליכט וואס זיי האבן צו געבן דעם כהן און דעם לוי. זיי וועלן טראכטן זיך צו באפרייען פון זייערע סאציאלע פליכטן וואס זיי האבן. זייער נידריגקייט וועט זיי דערצו פירן. אזעלכע זינד מוזן פארדאמט ווערן.

די תורה באטאנט אז צונעמען ביי יענעם איז א געפערליכע זינד, נישט נאר לגבי דעם ביי וועמען מען נעמט צו, נאר אויך לגבי גאט. דערפילן די הייליגע פליכטן פון סאציאלן אויפהאלט איז נישט קיין טובה בלויז פאר דער אינסטיטוציע וואס מען גיט, נאר אויך פאר זיך אליין: "ואיש את קדשיו לו יהיו". א מענטש וואס דערפילט נישט דעם הייליגן חוב צו געבן פאר דעם כהן און דעם לוי נידריגט נישט בלויז דעם כהן אדער דעם לוי. ער נידריגט זיך אליין. א מענטש מיינט אז ער שפארט דאס פאר זיין אייגענער טובה. אבער קיין מענטש קען קיין שום פארמעגן נישט מיטנעמען נאך זיין אפשטארבן. דאקעגן די אלע הייליגע מעשים און פליכטן וואס ער פירט אויס אין לעבן, דאס איז זיין אייביג אייגנטום און דאס נעמט ער מיט אפילו נאך זיין אפשטארבן.

שפעטער קומען צוויי פרשיות וואס געבן יעדן איד די אמית'דיגע ריכטליניע ווי אזוי צו פירן א שטיק אידיש לעבן. דאס זענען די צוויי פרשיות פון סוטה און נזיר וואס שטייען איינע נעבן דער צווייטער. די פרשה פון סוטה רעדט פון אויסגעלאסנקייט און די פרשה פון נזיר רעדט פון אסקטיזם. אויסגעלאסנקייט מיינט דאס אראפווארפן פון זיך יעדן עטישן געפיל און זיך נאכגעבן אלע ליידנשאפטן, אלע תאוות, נייגונגען און פארגעניגונגען. אסקטיזם מיינט דאס גאנצע פארקערטע: זיך אפזאגן פון לעבן און נישט וועלן געניסן פונעם לעבן. אידישקייט געפינט אלעביידע טיפן, אויסגעלאסנקייט און זיך אפזאגן פונעם לעבן, שלעכט פאר יעדן איד.

דער מדרש דערציילט אז דער רבש"ע האט געזאגט צו משה רבינו: אויף אלע עבירות קען איך פארגעבן, נאר נישט אויף אויסגעלאסנקייט. די עשרת השבטים זענען פארטריבן געווארן נאר צוליב דעם חטא פון אויסגעלאסנקייט. אבער זיך אפקערן פונעם לעבן איז אויך פרעמד פאר דעם איד. מיר האבן קיינמאל נישט געהאט קיין נזירים. רבי יהודה הלוי זאגט אין זיין ספר כוזרי אז דער יסוד פון דער אידישער אמונה איז: "תורה לא בשמים הוא". די תורה איז נישט געגעבן געווארן צו פארבלייבן אין די הימלען, נאר צו מענטשן וואס לעבן אויף דער ערד. די אידישע תורה איז א ספר החיים. זאגט מען זיך אפ פונעם לעבן, איז עס צוגלייך אויך אן אפזאג פון תורה.

מיר אידן זענען שונאים פון אויסגעלאסנקייט און פון אסקטיזם. דאס איז אידישקייט. דאס איז אויך פון די שרעקליכע חסרונות פונעם היינטיגן דור. דער היינטיגער אידישער דור איז נעבעך מיט אן אויסערגעוויינליכער תאוה צו פארגעניגן און באקוועמליכקייט. דאס גרעניצט ממש מיט אויסגעלאסנקייט. אמת, אויף באקוועמליכקייט, הנאה און פארגעניגן זענען נישט פאראן ביי אונז קיין איסורים. נאר פארקערט: על פי תורה דארף מען זיך גאר נישט אפזאגן פון אזעלכע זאכן. אבער דאס אלעס איז געזאגט בלויז דאמאלט ווען די הנאה און באקוועמליכקייט ווערן נישט קיין אפגאט, קיין עבודה זרה, צו וועלכער מען גיט זיך איבער אינגאנצן און פאר וועלכער מען גיט אלצדינג אוועק.

מיר מעגן הנאה האבן פון אלעם וואס עס איז דערלויבט הנאה צו האבן. אבער נאר אזוי לאנג ווי די הנאות שטייען נישט אין קעגנזאץ צו אונזערע פליכטן וואס מיר האבן פאר אידישקייט. מאכן פון הנאה און פארגעניגן אן אידעאל וואס שטערט אלע אנדערע גייסטיגע אידעאלן איז אויסגעלאסנקייט. דאס איז א בפירוש'ער לאו אין אונזער תורה: "ולא תתורו אחרי לבבכם". מען דארף נישט נאכגיין די תאוות. מען דארף זיי נישט פארגעטערן, ווייל דאס ברענגט דערצו אז מען ווערט אויס איד און דאן אויך אויס מענטש.

נאך די אלע פרשיות קומט א קורצע פרשה פון ברכת כהנים. מיט דריי קורצע ברכות האבן די כהנים יעדן טאג געבענטשט די אידן. אויך די ברכות האבן געדארפט דערמאנען די אידן אין זייערע ספעציעלע, איינצעלע פליכטן וואס זיי האבן אלס אידן. דער מדרש זאגט אז ביי ברכת כהנים שטייט דאס ווארט "כה". עס שטייט: "כה תברכו את בני ישראל". אזוי זאלט איר בענטשן די אידן. דאס ווארט "כה" דערמאנט אברהם אבינו, יצחק און יעקב. ביי אברהם שטייט אז דער הקב"ה האט אים געזאגט: "כה יהיה זרעך".

אזוי וועלן זיין דיינע קינדער. ביי יצחק שטייט: "ואני והנער נלכה עד כה". איך און מיין זון וועלן גיין ביז אהין. ביי יעקב שטייט: "כה תאמר לבית יעקב". אזוי זאלסטו זאגן צום הויז פון יעקב.

ביי אברהם שטייט אז גאט האט אברהמען ארויסגעפירט אין דרויסן און אים געהייסן קוקן אויפן הימל. אברהם האט דאמאלט געזען ווי די שטערן באלייכטן דעם פינסטערן הימל. דאן האט גאט אים געזאגט: "כה יהיה זרעך". אזוי וועלן זיין דיינע קינדער. די כוונה איז אז אידן דארפן פירן אזא לעבן מיט וועלכן זיי זאלן קענען באלייכטן די פינצטערניש אין דער מענטשהייט. אברהם האט אויך געלעבט אין צייטן פון פינצטערניש און טונקלקייט. ער אליין האט באליכט און באשטראלט די טיפע פינצטערניש וואס האט דאמאלט געהערשט. די זעלבע ראלע דארפן אידן האבן אין דער מענטשהייט.

די ערשטע ברכה איז דערפאר: "יברכך ה' וישמרך". חז"ל זאגן: "יברכך ה' בממון וישמרך מן המזיקים". דאס מיינט אז גאט זאל אייך בענטשן מיט פארמעגן, מיט עולם הזה. אויב מען האט עולם הזה פאלט מען געווענליך אריין אין די הענט פון מזיקים. אידן דארפן זיין אן אויסנאם. אויך אין זייער רייכטום דארפן זיי זיין ווייט פון אויסגעלאסנקייט.

די צווייטע ברכה איז: "יאר ה' פניו אליך ויחנך". גאט זאל באלייכטן זיין פנים צו דיר און דיר לייטזעליגן. חז"ל זאגן אז די ברכה איז קעגן יצחק. דאס מיינט די ברכה פון אמונה. א מענטש וואס האט פארמעגן, איז געוועגליך "רם לבבך ושכחת את ה'". ער ווערט שטאלץ און פארגעסט גאט. די כהנים דערמאנען אז פארמעגן אן אמונה איז א קללה. יצחק אבינו איז געווען זייער רייך. ער האט גע'ירש'נט דאס גאנצע פארמעגן פון זיין פאטער אברהם. ביי יצחק שטייט: "ויברכהו ה'". גאט האט אים געבענטשט ווייל יצחק האט געהאט אמונה. ער איז געווען גרייט זיך מוסר נפש צו זיין פאר זיין אמונה.

די דריטע ברכה איז: "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום". גאט זאל אויפהייבן זיין פנים צו דיר און דיר געבן שלום. די ברכה דערמאנט אין "כה תאמר לבית יעקב", וואס איז געזאגט געווארן ביים מתן תורה. אויב א מענטש וויל האבן זיין אייגענעם פרידן, אויב ער וויל לעבן א פרידליך לעבן, זאל ער זיך פירן על פי תורה. נאר די תורה ווייזט דעם ריכטיגן וועג פונעם לעבן. זי ווייסט ווי אזוי צו געניסן פונעם לעבן, צו האבן אן אמת'דיגן תענוג גשמי און רוחני צוזאמען. נארביידע צוזאמען זענען דער וועג פונעם אידישן קיום, וואס איז דער וועג פון תורה.

בהעלותך

די ערשטע פרשה פון דער היינטיגער סדרה רעדט פון דער פליכט פונעם כהן אנצוצינדן ליכט אינעם אידישן הייליגטום. דער כהן, וואס האט פארשפרייט אמונה און גלויבן אין גאט, האט פארטריבן די פינצטערניש פון אוממענטשלעכקייט, פון בארבאריזם און פון נארישן געצנדינסט. דער כהן האט מיט דעם לערנען פון דער אידישער אמונה אריינגעברענגט ליכט אין דעם הארץ פון יעדן איד. נר מצוה. די געטליכע מצוות און

געבאטן זענען ווי א ליכט וואס באלייכט דעם פינצטערן וועג פון א איד. תורה אור. דאס לערנען תורה פארלייכט די אויגן פונעם איד.

איינער פון אונזערע דענקער באמערקט אז אין דעם באשטייט די ספעציפישקייט פון דער אידישער אמונה. אלע אמונות וועלכע האבן אמאל געהערשט אין דער וועלט זענען געוועזן די גרעסטע שונאים פון ליכט. זיי זענען נישט געגאנגען געפארט מיט קיין ליכטיגקייט און אויפקלערונג. די גייסטליכע פון יענע אמונות האבן תמיד באקעמפט די שטראלן פון ליכטיגקייט, פון וויסן און קלארקייט. ליכטיגקייט און הייליגקייט זענען ביי זיי קיינמאל נישט געגאנגען צוזאמען. אמונה האט אמאל געהאט צוטריט נאר צו די פינצטערע מאסן וואס האבן נישט געהאט קיין וויסנשאפטלעכן ליכט-שטראל. ביי אידן איז עס קיינמאל אזוי נישט געווען. דאקעגן, שוין אינעם ערשטן מאמענט איז אנגעזאגט געווארן אז גלויבן און הייליגקייט, וויסן און אמונה, זאלן גיין צוזאמען.

פארקערט: נישטא ביי אונז קיין הייליגקייט אן ליכט. פינצטערע, פאנאטישע איבערגלויבנס זענען שווערע זינד. זיי באלאנגען צו פאלשקייט און כישוף. אידישע כהנים האבן געהאט אלס ערשטע און פרינציפיעלע אויפגאבע אנצוצינדן דאס ליכט. להבדיל, די גוי'אישע פריסטער, זייערע גייסטליכע, האבן געהאט זייער הויפט-אויפגאבע צו פארלעשן דאס ליכט.

דער באפעל פון דער תורה לויטעט דערפאר: "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". אלע ליכט זאלן זיין קאנצענטרירט קעגן דעם אנגעצונדן ליכט פון דער מנורה. חז"ל אין אונזערע מדרשים האבן די ווערטער געדייטעט אלעגאריש. אין דער דאמאלסטיגער צייט האט מען געוואוסט פון "שבע חכמות", זיבן הויפט-צווייגן פון וויסנשאפט. די תורה האט באפוילן אז אלע חכמות מוזן ווערן געלערנט, און אז זיי זאלן אלע באלייכטן דאס אנגעזיכט פון דער מנורה. דאס מיינט דאס מיטלסטע ליכט, וואס באלייכט דעם לעבנסוועג פונעם מענטש. אלע שבע חכמות מוזן זיין געקניפט און געבונדן צוזאמען. זיי מוזן זיך פאראייניגן כדי אויפצוהייבן דעם מענטש גייסטיג. אויב יעדע וויסנשאפט וועט גיין איר אייגענעם וועג, וועט דאס קיין גליק פאר דער מענטשהייט נישט ברענגען.

עס ליגט א טיפע כוונה אין די דרשות פון חז"ל. גרויסע דענקער פון אונזער היינטיגער צייט האלטן אז די עפאכע אין וועלכער מיר לעבן היינט איז נישט קיין גליקליכע. דער היפערנארמאלער ציוואקס אין קולטור האט געמאכט א גרויסן שפרונג. די עקזאקטע וויסנשאפט און די לאבאראטאריעס זענען צופיל אנטוויקלט. די עקספערימענטאלע דערפינדונגען שטופן כסדר ארויס די אנדערע צווייגן פון מענטשלעכער קולטור. עס דראט א געפאר: די אנדערע צווייגן פון מענטשלעכער דערקענטעניש וועלן נישט זיין בכח נאכצויאגן און נאכלויפן דעם שפרונג פון דער עקזאקטער וויסנשאפט. עס וועט אנטשטיין א צעריסנקייט, וואס וועט ברענגען בלויז שאדן און נישט קיין נוצן.

כדאי צו דערמאנען, האט אין אונזער צייט דער באקאנטער גרויסער געלערנטער פראפעסאר אפענהיימער אפגעדרוקט א בראשור וואס האט געמאכט א גרויסן רושם אין דער וויסנשאפטליכער וועלט. אין דער בראשור דריקט זיך פראפעסאר אפענהיימער אויס פון הארץ בנוגע דעם מצב פון דער וויסנשאפט אין אונזער צייט. ער פארגלייכט

דעם גאנצן מענטשלעכן גייסטיקן וויסן צו א הויז, צו א געביידע. לאמיר אויף א מאמענט אריינקוקן אין דעם הויז וואס הייסט וויסן.

דאס הויז איז געבויט פון א סך צימערן. אלע שטייען אפן פאר יעדן. אבער קיינער קען נישט באוויזן דורכצושפאצירן אלע צימערן. דאס הויז איז אזוי געבויט אז עס האט נישט קיין צענטראלן קארידאר וואס זאל פירן צו אלע צימערן. דערפאר קען מען אין יעדן באזונדערן צימער קומען דורך פארשידענע וועגן. אבער אפילו די גליקליכע וואס כאפן זיך צומאל אריין אין א צימער, דערזעען בלויז די דרויסנדיגע זייט פונעם צימער. זיי קענען קיינמאל נישט אריינטרעטן און נישט וויסן וועגן דעם אינערן אינהאלט, דעם אלגעמיינעם זין און ציל פונעם צימער. זיי קענען קיינמאל נישט דערבליקן די גאנצע געביידע. דערפאר קענען זיי נישט אויפנעמען די הארמאנישע פארבינדונג פון אלע צימערן און איינהייטן.

די מענטשן וואס געפינען זיך אין די איינצעלנע צימערן קענען דארט גענוג אינטערעסאנטע זאכן אנזען מיט זייער נייגער. אבער די אלע נייגעריקייטן קענען תמיד בלויז פון א לאקאלן כאראקטער זיין. זיי זענען נישט בכח צו דערקענען דעם סוד פונעם איינצעלנעם צימער, און אוודאי נישט דעם סוד פונעם גאנצן הויז.

דער נמשל פון דעם משל איז, אין קורצע ווערטער: אלע פעלדער פון דער מענטשלעכער דערקענטעניש זענען נישט מער ווי איינצעלנע צימערן פון א ריזיגער געביידע. נישטא קיין מענטש אין דער וועלט וואס זאל קענען דורכגיין אלע צימערן פון דער געביידע. אפילו ווען א מענטש קומט שוין אריין אינעם פאלאץ פון וויסן, באגעגנט ער בלויז איין צימער. ווען מען געפינט זיך אין איין צימער, קען מען קיינמאל נישט זען די גאנצע געביידע.

איך האב אויף אן אנדערן פלאץ אנגעוויזן אז אן ענליכן משל האט אמאל געגעבן, להבדיל, אונזער גרויסער רמב"ם אין זיין ספר מורה נבוכים, קאפיטל 51 פונעם דריטן טייל. דער רמב"ם שרייבט: "אני פותח את הדברים בזה הפרק במשל שאשאהו לך". איך וויל אנהייבן דאס קאפיטל מיט א משל וואס איך וועל דיר געבן. דער רמב"ם זאגט אז די גאנצע וויסנשאפט איז גלייך צו א ריזיגן פאלאץ מיט א סך צימערן. פארשידענע מענטשן דרייען זיך ארום די צימערן און אין די איינצעלנע צימערן.

דער משל פונעם רמב"ם קומט נאך שטערקער ארויס. פראפעסאר אפענהיימער זעט בלויז א פאלאץ מיט אומצאליגע צימערן. דער רמב"ם, להבדיל, האט געזען מער. ער האט געזען אז דער פאלאץ איז נישט ליידיג. אין דעם פאלאץ איז איינער דא: דארט זיצט א מלך, א קעניג. דער הויפט-צוועק פון גיין ארום דעם פאלאץ דארף זיין דערגרייכן דעם מלך. דאס איז דער הויפט-אינטערעס פונעם באזוכער. אלע חכמות זענען צוזאמען געבונדן אין איין פאלאץ וואס בילדט דעם וואוינפלאץ פונעם מלך.

אויב מען גייט דורך די צימערן פונעם פאלאץ כדי אריינצוקומען צום מלך, האט מען א ציל. אבער אויב מען גייט בלויז אין איינצעלנע צימערן, באוואונדערט בלויז די שיינע צימערן און די פראכט פונעם מעבל וואס געפינען זיך אין זיי, קומט מען צו קיין ציל נישט. אלע צימערן האבן איין אלגעמיינעם ציל: צו בילדן די וואוינונג פונעם מלך.

דער משל פונעם רמב"ם איז טיפער און קלארער ווי דער פון פראפעסאר אפענהיימער. אבער דער געדאנק פאראייניגטביידע משלים. די איינצעלנע צווייגן פון וויסן זענען נישט מער ווי איינצעלנע צימערן, וואס זענען בלויז טיילן פון א גאנצער געביידע. אויב מען טיילט אפ א צימער און מאכט דערפון א באזונדערע זאך, פארלירט דאס צימער זיין באדייטונג, זיין ציל און זיין זין.

עס איז היינט פאר קיינעם מער נישט קיין סוד אז די היינטיגע, נאכ-איינשטיינישע וויסנשאפט געפינט זיך אין א מאדנעם מצב. דער היינטיגער דענקער, סיי דער מענטש פון דער לאבאראטאריע, סיי דער מענטש פון דער אקאדעמיע, סיי דער מענטש פון קונסט, לעבן אלע היינט אויפן ראנד פון מיסטעריע, פון געהיימע כוחות וואס רינגלען זיי ארום. יעדער באזונדערער טיף דענקער ווייסט שוין היינט אז ער געפינט זיך בלויז אין איין איינציקן צימער פונעם גרויסן פאלאץ פון וויסן.

יעדער באזונדערער טיף דענקער, אויך ביי אידן, ווייסט שוין היינט אז מען קען בשום אופן זיך נישט איינשליסן און פארמאכן אין אן אפגעשלאסענעם צימער. ער פילט אז יעדער באזונדערער צימער איז געשלאסן, געקיפלט און געבונדן מיט די אנדערע צימערן. נאר צוזאמען בילדן זיי איין גאנצעס.

דאס איז דער אמת'דיגער שטאנד פון דער היינטיגער וויסנשאפט. מען ווייסט אז די לאבאראטאריעס אליין, מיט אלע מיני עקספערימענטן, וועלן קיינמאל נישט דערקלערן דעם סוד פון וועלט, מענטש און לעבן. מען ווייסט אויך אז מיט שכל און געדאנק וועט מען קיינמאל נישט צוקומען צו די געהיימענישן פונעם קאסמאס. שכל איז באגרענעצט. שכל איז פארפירעריש. דיאלעקטיק איז ווי שפינוועבעכץ. שכל איז קאפריזיש, און מען פירט אים אמאל ביז צום אבסורד. מען ווייסט אויך אז מיט מעטאפיזיק אליין וועט מען אוודאי צו גארנישט קומען. זי וועט פירן צו פאנטאזיע און פלאי פון געדאנק, און צו איבערגלויבן און געצנדינסט.

אויב אזוי, דערהערן מיר אינמיטן פון אונזער תורה, לויט דער דרשה פון חז"ל: "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". אלע חכמות פון דער גאנצער וועלט האבן נאר דאמאלט א זין און אינהאלט און א ציל, ווען זיי ריכטן זיך צום צענטער פון דער מנורה. ווי דער רמב"ם זאגט: צו דערגרייכן דעם מלך וואס זיצט אינעם פאלאץ.

דער דרש פארענטפערט אויך א שווערער ענין אויף וועלכן כמעט אלע מפרשי התורה מאכן זיך שוועריגקייטן. די פסוקים לויטן: גאט האט באפוילן אהרן אנצוצינדן די ליכט פון דער מנורה. גאט האט אויך באפוילן און אנגעזאגט אז אלע ליכט פון דער מנורה זאלן זיך ריכטן צום צענטער. דאן דערציילט די תורה: "ויעש כן אהרן". אהרן האט געטאן וואס מען האט אים באפוילן. רש"י זאגט אויפן פסוק: "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה". דער פסוק דערציילט א לויב פון אהרן, אז ער האט נישט געמאכט קיין שום ענדערונג, נאר גענוי אויסגעפאלגט דעם באפעל פון גאט.

די וועלט פארשטייט נישט די כוונה פון רש"י. וואס פאר א לויב איז דאס פאר אהרן, אז ער האט גענוי געטאן וואס דער רבונו של עולם האט אים באפוילן? האט דען אהרן

געהאט א ברירה נישט צו פאלגן? אויב דער כהן וואלט געמאכט די מינדסטע ענדערונג אין זיין עבודה, וואלט די עבודה געווען פסול. איז דאס א באווייז פאר גרויסקייט, אז ער האט אויסגעפירט גאטס באפעל?

אבער די ווערטער ווערן געבונדן מיט דעם וואס איז פריער דערמאנט געווארן. אהרן איז געווען דער וואס אויף אים איז געזאגט געווארן דער פסוק: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". אהרן האט אנגעצונדן דאס ליכט פון אידישן גייסט אין די הערצער פון אידן. ער האט געדארפט באווייזן אז אלע זיבן ליכט פון דער מנורה, אלע שבע חכמות, אלע ליכט פונעם וועלט-וויסן, האבן איין ציל: צו באלייכטן דעם צענטער, דעם גייסטיגן לעבנסוועג פונעם מענטש. נישט יעדער איז מסוגל. נישט יעדער איז טאקע בכח דערצו. מען מוז זיין א גרויסער מענטש צו דערבליקן דעם גייסטיגן צענטער פון וויסן. דער פסוק דערציילט אז אהרן האט דאס געטאן. ער האט פאקטיש אזוי געלערנט. ער האט אלע חכמות אריינגעשפאנט אין דעם לעבנסוועג פונעם מענטש. דאס איז א גרויסע מדריגה, דאס איז דער שבח פאר אהרן. ער האט, אלס דער ערשטער אידישער כהן גדול, אנגעוויזן אז אלע חכמות פירן צום עיקר העיקרים, צום: "לידע שיש שם מצוי אלקי", ווי דער רמב"ם הויבט אן זיין ספר היד החזקה.

שלח

די סדרה פון דער היינטיגער וואך ענדיגט זיך מיט דער פרשה פון ציצית. די תורה זאגט: "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'". איר וועט זען די ציצית און איר וועט זיך דערמאנען אין אלע מצוות פון גאט, און איר וועט זיי טאן.

די מסורה, דאס צוזאמענשטעלן וויפיל מאל יעדעסווארט געפינט זיך אין דער תורה, האט אויך "געציילט" דאס ווארט "וראיתם", וואס שטייט ביי דער מצוה פון ציצית. דאס ווארט געפינט זיך דריי מאל אין דער תורה. איין מאל: "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". א צווייט מאל געפינט זיך דאס זעלבע ווארט אין דעם פסוק פון דער היינטיגער סדרה. ווען משה רבינו שיקט די מרגלים כדי אויסצוקוקן דאס לאנד כנען, האט ער זיי אנגעזאגט: "וראיתם את הארץ". איר זאלט זען דאס לאנד. א דריט מאל געפינט מען דאס ווארט אין סדרה שמות. פרעה רופט די אידישע הייבאמען און זאגט זיי: "וראיתם על האבנים". איר זאלט קוקן ביי דער געבורט. אויב עס איז א מענדליכע געבורט, זאלט איר דעם קינד טייטן. אויב א ווייבליכע, זאלט איר דאס לאזן לעבן.

איינער פון אונזערע גרויסע חכמים, דער ריב"ם, האט באמערקט אז די מסורה איז נישט געמאכט בלויז צו ציילן וויפיל מאל דאס ווארט געפינט זיך אין דער תורה. דאס צוזאמענשטעלן פון די דריי מאל "וראיתם" איז נישט בלויז א ווארטשפיל. עס איז פיל מער געצילט צו א טיפער אינהאלטסרייכער כוונה.

די משנה אין אבות לערנט אונז: "הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה". א מענטש דארף זיך דערמאנען אין דריי זאכן, און ער וועט קיינמאל קיין עבירה נישט טאן. "דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". דער מענטש זאל

געדענקען פון וואו ער קומט: דעם מיסטיגן געֿאם, דעם שטינקיגן זאמען פון וועלכן א מענטש שטאמט. דאן: "לאן אתה הולך". וואוהין דער מענטש גייט: דאס ענדע פון א מענטש איז ווערעם און ערד. דער מענטש דערנענטערט זיך כסדר צום פינצטערן קבר. דאן: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". פאר וועמען דער מענטש וועט אמאל מוזן אפגעבן א רעכענונג פאר זיינע מעשים.

ווען א מענטש געדענקט אין די דריי זאכן, די נידריגע מענטשלעכע געבורט, דאס עלנטע מענטשלעכע אפשטארבן און די גרויסע פאראנטווארטליכקייט פונעם לעבן, פארלירט ער דעם אפעטיט פון זינדיגן.

אויך אין דער משנה איז די צאל דריי נישט קיין צופאל. די משנה איז געבונדן מיט אן אנדערער משנה אין אבות. אויף אן אנדערן ארט אין אבות זאגט די משנה אז דריי הויפט-מאטיוון זענען פאראן ביי א מענטש וואס ברענגען אים צו עבירות: "הקנאה והתאוה והכבוד". ערשט קומט קנאה. א מענטש זעט אז א צווייטער האט עפעס וואס ער האט נישט. ער ווערט געצויגן אין זיין אמביציע און באשליסט אז ער מוז עס נעמען ביי יענעם, און האבן וואס יענער האט און ער האט נישט. די אמביציע פירט צו פארשידענע עבירות. מען טוט שלעכטע מעשים, ח"ו, כדי יענעם צו בארויבן פון דער זאך און זיך דערמיט צו באַרייכערן.

דאן קומט תאוה. דאס זענען די נאטירליכע ליידנשאפטן פונעם מענטש, נאכצוגעבן זיינע קערפערליכע נייגונגען. די ליידנשאפטן זענען א צווייטער אימפולס צו טאן עבירות. ווען א מענטש איז געבונדן צו זיינע נייגונגען, רעכנט ער זיך מיט גארנישט. ער טוט עס אפילו אויף דעם חשבון פון די נאקעטסטע זיינע תאוות.

צום לעצט קומט כבוד. א מענטש וואס יאגט נאך כבוד און וויל זיך אפטאן אלע נארישקייטן פון דער וועלט, רעכנט זיך נישט מיט מעג אדער נישט מעג, ווען ער שטרעבט צו באקומען דעם כבוד.

אויב די מאטיוון צו טאן עבירות זענען דריי, זענען אויך די רפואות צו די מאטיוון דריי. די משנה זאגט דערפאר אז קעגן די דריי אימפולסן פון עבירות האט דער מענטש אן עצה זיך צו פארטראכטן אין דריי זאכן. קעגן דער קנאה פון א מענטש איז גענוג זיך צו דערמאנען: "לאן אתה הולך". דאס איז דאס עלנטע ענדע פון א מענטש. דאס איז דאך שייך אויך צו זיין פארמעגן, צו די שיינע זאכן. וועט ער דען דאס אלעס מיטנעמען? ער וועט אלע שיינע זאכן דא איבערלאזן, און אליין זיין אין א פינצטערן קבר. וואס פאר א פירוש האט דאן די נארישע קנאה?

קעגן דעם כבוד דארף א מענטש דערמאנען "מאין באת". מיט וואס פאר א רעכט קומט אזא מיסטיגע בריאה ווי דער מענטש נאר פארלאנגען כבוד? קעגן די ענדלאזע תאוות דארף דער מענטש געדענקען: "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". אויב מען איז באוואוסטזיניג אז מענטשלעכע מעשים זענען נישט הפקר, און מען וועט דארפן אמאל אפגעבן פאר זיי א דין וחשבון, קען מען די תאוות לייכט באהערשן.

די זעלבע כוונה האט אויך געהאט די מסורה. זי האט צוזאמענגעשטעלט די דריי מאל "וראיתם" וואס געפינען זיך אין דער תורה. "וראיתם" איז דער טייטש: איר זאלט זען. און דאס ווארט מיינט אויך: איר זאלט זיך פארטראכטן. צום ערשטן מאל שטייט דאס ווארט אין שמות. דארט שטייט: "וראיתם על האבנים". איר זאלט באטראכטן די געבורט. דאס איז דער "מאין באת". א מענטש טאר קיינמאל נישט פארגעסן זיין מיסטיגן שטאם. א צווייט מאל שטייט דאס זעלבע ווארט אין דער היינטיגער סדרה: "וראיתם את הארץ מה היא". איר זאלט זיך פארטראכטן וועגן דער ערד. דאס איז דער "לאן אתה הולך", דאס ענדע פונעם מענטש. דאן קומט "וראיתם אותו". איר זאלט זיך פארטראכטן אז לעבן איז נישט הפקר. פאראן א בעל הבית פאר וועמען מען איז פאראנטווארטליך פאר די מעשים וואס מען טוט אפּ אין לעבן.

אויב דער געדאנק פון "מאין באת", ווי אויך דער געדאנק פון "לאן אתה הולך", דערנידריגןביידע דעם מענטש, ברענגען זיי אריין שפלות אין דעם מענטש. דאס איז זייער כוונה. מען דערציילט א מעשה פון א גרויסן רב. איין מאל איז פאר דעם רב פארגעקומען א דין תורה. צוויי שכנים האבן געהאט הייזער איינער לעבן דעם צווייטן. צווישן די צוויי הייזער איז געווען א ליידיג שטיקל פלאץ. ביידע שכנים האבן זיך געמשפט וועגן דעם ליידיגן פלאץ. ביים רב האבן ביידע שכנים גע'טענה'ט דעם באקאנטן "כולה שלי". איינער האט געשריגן אז דער גאנצער ליידיגער פלאץ באלאנגט צו אים. דער צווייטער האט אויך געשריגן אז דער גאנצער ליידיגער פלאץ געהערט בלויז צו אים און איז אינגאנצן זיינס. בשעת די טענות האט איינער פון די בעלי דינים שטארק אויפגערעגט און אויפגערעגט דעם צווייטן, און אים דערנידריגט און באליידיגט.

ווען די דין תורה איז שוין געקומען ביזן לב השמים, איז דער רב פלוצים אראפגעפאלן פון זיין שטול און זיך אינגאנצן אויסגעשטרעקט אויף דער ערד. די בעלי דינים האבן זיך דערשראקן. זיי זענען שנעל צוגעלאפן צום רב און געפרעגט וואס איז מיט אים געשען. דער רב האט געענטפערט: איך האב אייערע געשרייען דערהערט, וואס איר טענה'ט אזוי. איך דערזע אז די ערד איז אויך א דריטער צד אין דעם דין. איך האב זיך אויך דערנענטערט צו דער ערד און איר געפרעגט וואס זי זאגט. יעדער פון אייך איז מיר זייער טייער, אבער די ערד האט מיר געענטפערט אז איר ביידע זענט נישט גערעכט. זי באלאנגט נישט צו דיר און נישט צו דיר. נאר פארקערט: איר ביידע באלאנגט גאר צו איר...

דאקעגן, דער דריטער געדאנק, דער "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", הויבט דעם מענטש אויף. ער דערמאנט אז דער מענטש איז טאקע בלויז א בשר ודם, א גארנישט, אבער דאך האט ער הויכע אויפגאבן אין זיין לעבן. ער דערפילט אויפגאבן פאר דעם מלך מלכי המלכים, פאר דער ג-טקייט. דאס זאגט דער פסוק: "וראיתם אותו". ווען מען פארטראכט זיך אין די פאראנטווארטונג וואס מען האט פאר גאט, דעמאלט: "וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם". דעמאלט ווייסט מען אז מצוות און מעשים טובים זענען נישט קיין עול און נישט קיין יאך, נאר זיי זענען דער ציל און די אויפגאבע פונעם מענטשלעכן לעבן. אויב מען בלייבט ביים דריטן "וראיתם", בלייבט דער מענטש. בלויז ביי די ערשטע צוויי, דאס הייסט "מאין באת" און "לאן אתה הולך", איז ער גארנישט.

דאס צוזאמענשטעלן פון די דריי "וראיתם" האט אויך א טיפע פילאזאפישע באדייטונג. וויסנשאפט איז דערגאנגען צו א סך סודות פונעם באשאף. בנוגע צום מענטש האבן ביאלאגיע, מעדיצין און פיזיאלאגיע אנטדעקט א סך זאכן וואס מען האט קיינמאל נישט געוואוסט. אויך בנוגע דער וועלט איז מען דערגאנגען צו א סך זאכן וואס זענען אמאל נישט באקאנט געווען. אבער אין איין זאך רימען זיך אלע גרויסע חכמים מיט גרויסע אויפטועונגען: סיי בנוגע דעם מענטש, סיי בנוגע דער וועלט, רעדן זיי ערשט נאכדעם ווי זיי זען דעם באשאף. קיין שום חכם איז אבער נישט דערגאנגען צו פארשטיין דעם אורשפרונג, ווי אזוי עס איז באשאפן געווארן. קיינער ווייסט נישט ווי אזוי לעבן קומט צו אן עמבריא. קיינער ווייסט נישט וואס איז דער ציל, דער צוועק פון דער וועלט, און ווי אזוי די וועלט איז ארויס פון דעם אוניווערס.

דער רמב"ם זאגט: מען דארף זיך פארשטעלן א מאן מיט א פרוי, וואס האבן זיך באזעצט אויף אן אינזל וואו עס איז נישטא קיין שום בעלי חיים. זיי האבן געהאט א קינד. די מוטער איז געשטארבן תיכף נאך דער געבורט. דאס קינד וואקסט אויף און פרעגט דעם פאטער ווי אזוי עס איז געקומען אויף דער וועלט. דער פאטער זאגט אים אז ער איז געווען ניין חדשים אין זיין מאמעס בויך און איז פונעם מוטערס בויך געבוירן געווארן. דאס קינד וואס האט קיינמאל קיין שום מאמע נישט געזען וועט בשום אופן נישט פארשטיין און נישט גלויבן אז אזא זאך איז מעגליך.

ווי קען מען לעבן אין א פארמאכט-פארשלאסענעם מענטשלעכן בויך? די געבורט פון א מענטש איז פאר אונז פשוט, דערפאר ווייל מיר זען דאס יעדן טאג. מיר זען דאס ניי געבוירענע קינד שוין נאך דער געבורט. אבער מיר וועלן קיינמאל נישט פארשטיין ווי אזוי עס קומט לעבן אין אן עמבריא פון א קינד וואס געפינט זיך אינעם מוטערס בויך.

דאס זעלבע איז בנוגע דער וועלט. וויסנשאפט ווייסט היינט א סך סודות בנוגע אונזער ערד-קוגל. פאראן געאלאגיע, פיזיק, אסטראנאמיע און נאטור-וויסנשאפט. זיי אלע שטודירן די וועלט. זיי אלע ווייסן אז דער ערד-קוגל איז א פלאנעט וואס באוועגט זיך אין דעם אוניווערס. אבער זייערע שטודיעס באציען זיך אויף דער ערד נאכדעם ווי זי איז שוין געשאפן, נאך דעם וואס זי איז שוין דא. זיי קענען דערקלערן א סך וועגן איר. לאחר המעשה, אזוי ווי מען זעט זי היינט פאר די אויגן. אבער קיינער קען נישט זאגן עפעס בנוגע דעם ווי אזוי די ערד איז געשאפן געווארן, וואס זי איז, וואס פאר א ראלע זי האט אין דעם אוניווערס, און וואס איז איר ציל אדער איר באדייטונג. דאס בלייבט אויף אייביג א סוד וואס מען וועט קיינמאל נישט וויסן.

די געבורט פון א מענטש און דאס וואונדערלעכע פון דער וועלט זענען די בעסטע עדות אז וויסנשאפט איז נישט בכח אויפצוקלערן דעם באשאף. דאס איז דערפאר אויך דער שטערקסטער באוויז אז די יצירה אליין, די ערשטע שאפונג, איז געבונדן מיט א געטליכן כח, וואס קיין מענטש קען נישט באגרייפן.

דאס לערנט אונז אויך דאס מערקווירדיגע צוזאמענשטעלן פון די דריי "וראיתם". קודם קומט "וראיתם על האבנים": באטראכטן די מענטשלעכע געבורט. דאן: "וראיתם את הארץ מה היא": באטראכטן די ערד, וואס זי איז און וואס איז איר צוועק. דעמאלט וועט

זיין: "וראיתם אותו". איר וועט דערבליקן די גרויסע געטליכע קראפט. ממילא וועט זיין: "וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם". איר וועט דאמאלט פארשטיין אז דער ציל פון א מענטש איז בלויז דער איינציגער: צו לעבן א גוט, גייסטיג לעבן.

קרח

די פסוקים פון דער היינטיגער סדרה דערציילן אונז אז קרח, דתן ואבירם, און בן פלת פון שבט ראובן און א חברה פון 250 אנגעזעענע פארשטייער פונעם אידישן פאלק האבן אנגעהויבן א רעוואלט קעגן משה רבינו. אין יעדער געזעלשאפט זענען פאראן יחידים וואס זענען אומצופרידן. זייער אומצופרידנקייט פארקליידן זיי מיט ארגומענטן פון אן אידעאלן כאראקטער. אין אמת'ן האנדלט זיך בכלל נישט אין קיין אידעע, נאר אין פערזענליכע אמביציעס. עס ברענט זיי די קנאה: פארוואס מען האט זיי נישט געגעבן קיין הויכע שטעלונגען אין דער געזעלשאפט?

די קנאה ברענגט זיי פארדרוס. עס געפינען זיך דאן אנדערע יחידים, אגיטאטארן, העצער און דעמאגאגן, וואס ניצן אויס די געלעגנהייט אז עס זענען פאראן אומצופרידענע. זיי שטעלן זיך אין דעם שפיץ פון א קליקע וואס זיי שאפן אזוי ארום. עס אנטשטייט א רעוואלוציע. אזוי איז עס אויך געשען ביי דער רעוואלוציע פון קרח.

אינטערעסאנט זענען די דרשות פון חז"ל בנוגע דער מחלוקת פון קרח. די גמרא אין מסכת סנהדרין, דף ק"י, זאגט אז נאכדעם וואס קרח האט געמאכט די רעוואלוציע קעגן משה רבינו, האבן זיך די זון און די לבנה געשטעלט פאר דעם רבונו של עולם. זיי האבן גע'טענה'ט: "אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לא נצא". אויב דו, רבונו של עולם, וועסט שאפן ארדענונג פאר משה רבינו, וועלן מיר ארויסגיין אין הימל און טאן אונזער אויפגאבע. אויב נישט, וועלן מיר נישט זיין צו דיין דינסט.

דאס איז א מערקווירדיגער דרש. פארוואס האבן זיך דווקא די זון און די לבנה אנגענומען פאר משה רבינו? וואס האט זיי אינטערעסירט די מחלוקת פון קרח מיט משה רבינו?

אויך אויף א צווייטער שטעלע אין דער גמרא געפינען מיר אז חז"ל האבן עפעס ווי בכוונה פארבונדן די מחלוקת פון קרח מיט דער לבנה. די גמרא אין בבא בתרא, דף ע"ד, ברענגט א גאנצער מנין פון פארשידענע אלעגארישע דרשות וואס רבה בר בר חנה פלעגט דערציילן. צווישן די וואונדערלעכע, כמעט אומפארשטענדלעכע עפיזאדן איז אויך פאראן א מעשה וועגן דער קליקע פון קרח, וואס איז איינגעשלונגען געווארן אין דער ערד.

רבה בר בר חנה דערציילט אז א וואונדערליכער מדבר-מענטש האט אים אמאל געזאגט אז ער קען אים וויזן דעם פלאץ וואו קרח מיט זיין חברה זענען איינגעשלונגען געווארן. ער איז מיט דעם מדבר-מענטש אהין געגאנגען און געקומען צו א פלאץ וואו עס זענען געווען טיפע שפאלטן אין דער ערד. דער מדבר-מענטש האט אים געזאגט אז דא זענען קרח מיט זיין עדה איינגעשלונגען געווארן. ער האט זיין אויער צוגעלייגט צו דער ערד און

געהערט ווי די איינגעשלונגענע שרייען פון דארט: "משה ותורתו אמת והן בדאין". משה און זיין תורה זענען אמת, און מיר זענען ליגנערס.

רבה בר בר חנה זאגט אז ער האט די שטימע נישט בלויז אין דעם מאמענט געהערט, נאר יעדן ראש חודש. דאס מיינט אז ווען די לבנה באנייט זיך, שרייען די איינגעשלונגענע פון דער ערד אז משה איז אמת און זיי זענען ליגנערס. מיר האבן ווידער א וואונדערליכע פארבינדונג צווישן דער לבנה און די קליקע פון קרח.

ווי באקאנט, באנייען אידן די לבנה יעדן חודש. מען מאכט דערויף א ברכה און זאגט א תפילה. כמעט אלע אונזערע ראשונים האבן זיך אפגעשטעלט צו פארשטיין דעם אינהאלט און דעם זין פון קידוש לבנה. אידן שטעלן זיך אויף און בעטן: "למלאות פגימת הלבנה". די לבנה זאל ווערן גאנץ און זאל נישט האבן קיין פגימה. קיין אנדערע אומות האבן נישט פאר דער לבנה, וואס איז א האלב און איז נישט גאנץ, אזא באציאונג.

אויך דער נביא ישעי', ווען ער שילדערט די גרויסקייט און הערליכקייט פונעם אידישן עתיד, באדינט זיך מיט די ווערטער: "והיה אור הלבנה כאור החמה". אין יענער צייט וועט די לבנה זיין אזוי גרויס ווי די זון. מיר פארשטייען נישט וואס פאר א גליק דאס וועט זיין פאר אונז אז די לבנה וועט זיין אזוי גרויס ווי די זון. מיר פארשטייען אויך נישט וואס פאר אן אומגליק עס איז פאר אונז היינט אז די לבנה איז קלענער פון דער זון.

איינער פון אונזערע דענקער פארקלערט דעם ענין ווי פאלגט. יעדן ראש חודש האבן אידן אין בית המקדש מקריב געווען א קרבן חטאת, א זינד-אפפער. די גמרא זאגט אז ביים באשאף זענען די לבנה און די זון געווען גאנץ גלייך. זיי האבן ביידע גלייך געלויכטן. אזוי שטייט אין דער תורה: "את שני המאורות הגדולים". אבער די לבנה האט נישט געקענט פארטראגן אז דאס וואס זי האט, האט אויך א צווייטער. זי האט מקנא געווען און גע'טענה'ט: "אי אפשר לשני מלכים משתמשים בכתר אחד". עס קענען נישט זיין קיין צוויי גלייכע. דער רבונו של עולם האט געזאגט: אויב אזוי, גיי דו, לבנה, און מאך זיך קלענער.

די לבנה האט זיך דאן געקלאגט: פארוואס קומט איר אן עונש? זי האט דאך בלויז געמאכט א ריכטיגע באמערקונג אז עס קען נישט זיין צוויי גלייכע. פארוואס קומט איר א שטראף? דער רבונו של עולם האט דערויף געזאגט אז אידן וועלן יעדן ראש חודש ברענגען א קרבן אויף דעם וואס די לבנה איז קלענער געווארן. די גמרא איז ערשט נישט פארשטענדליך: וואס זענען אידן שולדיק? וואס האבן אידן צו טאן מיט דער מעשה פון דער זון און דער לבנה?

די כוונה פון דער גמרא איז אזוי ווי פאלגט. די לבנה האט טאקע געגעבן א גאנץ ריכטיגע באמערקונג. אבער זי האט דאס נישט געטאן צוליב דער ריכטיגקייט פון דער זאך, נאר צוליב איר אייגענע פערזענליכע אמביציע. זי האט נישט געוואלט זיין גלייך מיט דער זון. עס האט איר נישט געפאסט. זי האט געוואלט זיין גרעסער. זי האט געמיינט אז דערפאר וואס זי האט געמאכט א ריכטיגע באמערקונג, וועט מען זי פארשטיין. אנשטאט דעם איז אבער געקומען אן עונש. אבער דעם עונש האט זי נישט געקענט פארשטיין. דער רבונו

של עולם האט געקענט אננעמען איר באמערקונג און פארגרעסערן די זון. דאן וואלטן זיי שוין נישט געווען גלייך, און די לבנה וואלט ממילא נישט געדארפט ווערן קלענער. פארוואס איז איר געקומען דער עונש אז זי זאל ווערן קלענער ווי זי איז געווען?

אבער דא איז מיט ליכט געמיינט נישט בלויז פיזיש ליכט, נאר אויך גייסטיג ליכט. מיטן פיזישן ליכט איז אויך געשאפן געווארן דאס גייסטיגע ליכט: די גרויסקייט פון ליכט איז אפהענגיג פון דער פעאיקייט פונעם דור אויפצונעמען ליכט. יעדער דור פארלאנגט אזוי פיל ליכט וויפיל ער קען פארטראגן. דער רבונו של עולם האט נישט געקענט מאכן דאס ליכט פון דער זון גרעסער. דאס ליכט פון דער זון וואלט געמיינט אויך צו פארגרעסערן דאס גייסטיגע ליכט. דאס האט נישט געקענט געשען, צוליב דעם ווייל דער דור אין יענער צייט איז נישט ראוי צו א גרעסער ליכט. אויב מען קען נישט מאכן די זון גרעסער, איז קיין אנדערע ברירה נישט געבליבן נאר צו מאכן די לבנה קלענער.

ווער איז דאן שולדיק אז די לבנה מוז כסדר זיך קלאגן? נאר די מענטשהייט. ווען די מענטשהייט וואלט געווען פעאיג אויפצונעמען א גרעסער ליכט, וואלט מען נישט באדארפט קלענער מאכן די לבנה. מען וואלט אנשטאט דעם געקענט מאכן די זון גרעסער. דערפאר זאגט דער אידישער נביא אז באחרית הימים, ווען די מענטשהייט וועט זיך געפינען אויף א הויכן גייסטיגן מצב און וועט קענען אויפנעמען מער ליכט, וועט די לבנה זיין אזוי גרויס ווי די זון, און די זון וועט זיין א סך גרעסער. דאס איז די ריכטיגע לעזונג.

אידן שטרעבן תמיד צו פארשפרייטן און צו פארגרעסערן ליכט, נישט בלויז ביי זיך, נאר ביי דער גאנצער מענטשהייט. אויב עס איז אונז אידן ביז היינט נאך נישט געלונגען צו פארטרייבן די פינצטערניש פון דער וועלט, איז דאס אונזער שולד.

יעדן ראש חודש האבן מיר דערפאר אין בית המקדש געברענגט א קרבן חטאת, א זינד-אפפער, אויף דעם עלנטן מצב וואס מוז אלץ הערשן: דער צושטאנד אז די לבנה מוז זיין קלענער פון דער זון. נישט אז די זון זאל ווערן גרעסער. סימבאליש איז דא געמיינט אז דער דור איז ליידער נאך אלץ נישט פעאיג אויפצונעמען קיין גרעסער ליכט. מיר זעען דערפאר יעדן חודש די לבנה און בעטן אז די צייט זאל שוין קומען, אין וועלכער די לבנה זאל זיין אזוי גרויס ווי די זון, און די זון זאל ווערן גרעסער. ווייל דאס איז די אידישע האפענונג: די האפענונג פון "ומלאה הארץ דעה".

די ערשטע קנאה אין דער וועלט איז אנטשטאנען ביי דער לבנה מיט דער זון. זייט דאמאלט שפילט זיך אפ, ביי די מענטשן, אין דער מענטשהייט, דער זעלבער שטייגער ווי די ערשטע קנאה איז ביים באשאף אויפגעקומען. אויב איינער זעט אז א צווייטער פארנעמט אזא שטעלונג ווי ער, ווערט ער מלא קנאה. זיין פערזענליכע אמביציע דרוקט אים. זי לאזט אים נישט קיין מנוחה. ער קען דאס נישט פארטראגן. ער טראכט פארשידענע מיטלען ווי אזוי יענעם צו דערנידריגן און קלענער מאכן. עס פאסט דאך אבער נישט, אין דער וועלט אריין סתם יענעם צו דרוקן. מען פארקליידט דאס אונטער פארשידענע אידעאישע ארגומענטן.

באמת אבער האט קנאה קיינמאל נישט קיין אידעאישע באזע. קנאה איז בלויז א פערזענליכע אמביציע. די מאסקירטע מעשה פון "שני מלכים משתמשים בכתר אחד" איז אויך נישט אמת. אויב עס זאל זיך האנדלען בלויז אין דעם שימוש, קען מען דאס אזוי איינריכטן אז ביידע זאלן זיין צופרידן און איינער זאל נאר העלפן דעם צווייטן. אבער די עיקר כוונה איז בלויז יענעם צו דערנידריגן. די מעשה פון דער לבנה ווידערהאלט זיך תמיד. דער וואס וויל יענעם דערנידריגן, ווערט נאר אליין קלענער.

דאס זעלבע איז געשען ביי דער רעוואלוציע פון קרח קעגן משה רבינו. קרח האט מקנא געווען משה מיט אהרן. קרח האט זיך נישט באגנוגנט דערמיט וואס אלס לוי האט ער געהאט א גרויסע גייסטיגע שטעלונג אין דער אידישער געזעלשאפט. ער האט נישט געקענט צוקוקן צו דעם וואס משה מיט אהרן האבן פארנומען שטעלונגען. דערפאר האט ער געשטרעבט משה מיט אהרן צו דערנידריגן, ביי זיי אוועקצונעמען זייער שטעלונג און דערמיט אליין צו ווערן גרעסער.

אויך קרח האט זיין פערזענליכע אמביציע פארשטעלט מיט אן אידעאישן ארגומענט. ער האט גע'טענה'ט אז די גאנצע שטעלונג פון משה מיט אהרן איז גאר איבעריג: "כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו". די גאנצע געמיינדע איז הייליג, און מען דארף נישט קיין גייסטיגע פירער. די ארבעט פון די לוויים איז נויטיג, צו שלעפן און טראגן דעם משכן. אבער משה און אהרן, וואס לערנען מיטן עולם, זענען איבעריג. דאס קען מען אליין.

מיט רעכט זאגט די גמרא אז די זון און די לבנה, אויסהערנדיג די טענות פון קרח, האבן זיך געשטעלט פאר דעם רבונו של עולם און פארלאנגט א שטראף פאר קרח. די זון און די לבנה זענען די ערשטע אינעם באשאף וואס ווייסן אז פאר קנאה ווערט מען געשטראפט. אויך ווייסן זיי אז דער וואס באקומט די שטראף צוליב קנאה וועט זיך נישט העלפן מיט קיין טענות פון אן אידעאישן כאראקטער. זיי זענען אלע פאלש.

אזוי איז אויך געשען. קרח מיט זיין גאנצער עדה איז איינגעשלונגען געווארן. רבה בר בר חנה דערציילט אז יעדן ראש חודש שרייען זיי ארויס פון זייער טיפעניש אז משה רבינו איז געווען גערעכט און זיי זענען געווען די ליגנערס. יעדן ראש חודש ווערט די לבנה אויפנייי געבוירן. זי פארלירט איר ליכט אלס שטראף פאר איר קנאה וואס זי האט געהאט. דאן דערמאנען זיך די קנאה-מענטשן אין זייער אייגענער קנאה, זייערע אייגענע ליגנס און זייערע אייגענע זינד.

די גמרא זאגט: "ובני קרח לא מתו". קרח'ס קינדער זענען נישט אויסגעשטארבן. דאס מיינט אז קרח'ס גייסטיגע קינדער לעבן אין יעדן דור. די נארישע קנאה הערשט אויך אינעם אמביציעזן מענטש. ער גיט זיך נישט אפ קיין חשבון אז די קנאה איז נישט באגרינדעט, און אז די קנאה ברענגט שאדן טאקע בלויז דעם וואס האט זי. דאס איז אן אייביגער ביטערער אמת.

חקת-בלק

די פערזענלעכקייט פון בלעם איז געווען א רעטעניש פאר חז"ל. שוין דער מדרש האט זיך אפגעשטעלט און אריינגעקלערט אינעם פראבלעם: וואס איז בלעם אין אמת'ן געווען? לויט דעם וואס די תורה שילדערט פאר אונז בלעם'ס פערזאן, קומט אויס אז ער איז געווען א גאר גרויסער מענטש. ער איז געווען א נביא. מיט זיין ווארט האט מען זיך גערעכנט. אויפן אויסדרוק "לא קם בישראל כמשה עוד נביא" - אז א נביא ווי משה רבינו איז ביי אידן נישט געווען - זאגן חז"ל אז דער אויסדרוק מיינט צוגלייך: "בישראל הוא דלא קם, אבל באומות העולם קם". ביי אידן איז אזא נביא ווי משה נישט געווען, אבער ביי די אומות איז יא געווען. דאס באציט זיך אויף בלעם. וואס מיינט דאס אז בלעם איז געווען א גרויסער נביא?

פון דער צווייטער זייט הערן מיר גאנץ נישט קיין אנדערע אויסדרוקן ווי: בלעם הרשע און מה שמו. ווי אזוי גייען די צוויי טיטלען צוזאמען? נביא און רשע? וואס פאר א פירוש האט דאס?

לויט דעם מדרש האבן די אומות העולם געקענט האבן גאנץ גרויסע מענטשן, גאנץ גרויסע חכמים און גאנץ גרויסע דענקער, נאר נישט קיין הייליגע מענטשן, קיין מענטשן פון קדושה, פון אצילות, פון הויכקייט און ריינקייט. דאס האבן זיי נישט פארלאנגט. די משנה רעכנט דערפאר א גאנצער צעטל פון חילוקים צווישן בלעם הרשע און אברהם אבינו. די כוונה פון דער משנה איז צו לערנען אז בלעם האט געקענט זיין א מענטש מיט גרויסע השגות, אבער נישט מיט קיין מדות, נישט מיט קיין גרויסער נשמה.

איינער פון די אנדערע דענקער באמערקט אז די תורה האט אליין שיין קוואליפיצירט וואס בלעם איז געווען. די תורה האט אליין געגעבן אראפגעשטעלט בלעם מיט דעם וואס זי האט אים באשריבן אלס א שתום העין: בלינד אויף איין אויג. די גמרא האט דאס אויסגעטייטשט אז בלעם איז געווען "סומא באחת מעיניו". הייסט דאס אז ער איז געווען בלינד אויף איין אויג? איינער פון אונזערע גרויסע חסידישע רבי'ס האט דאס דערקלערט אויף א גאר וואונדערליכן אופן.

ווען אידן האבן געהאט דעם בית המקדש אין ירושלים, איז געווען א פליכט פאר יעדן איד דריי מאל א יאר צו קומען אין בית המקדש אריין: "לראות את פני ד' אלקיך", כדי צו זען ג-ט.

די גמרא זאגט אז דאס ווארט "לראות" איז נישט געפינטלט אין דער תורה. דערפאר קען מען לייענען "לִראות", און מען קען אויך לייענען "לֵראות". לִראות מיינט צו זען; לֵראות מיינט זיך צו באווייזן, אין אנדערע ווערטער, צו ווערן געזען. עס איז אויך פאראן א דין אין דער גמרא אז א "סומא באחת מעיניו" איז פטור מן הראיה: אויב א מענטש איז בלינד אויף איין אויג, דארף ער נישט ארויפצוגיין קיין ירושלים. דאס איז אומפארשטענדליך. מילא א מענטש וואס איז בלינד אויףביידע אויגן, פארשטייען מיר אז ער איז פטור פון גיין קיין ירושלים. א בלינדער איז פטור פון אלע מצוות שבתורה. אבער פארוואס זאל א מענטש וואס איז בלינד אויף איין אויג פטור זיין פון צו גיין קיין ירושלים?

כדי דאס צו פארשטיין, מוזן מיר זיך פארטראכטן אינעם גאנצן ענין פון גיין קיין ירושלים. די תורה זאגט אז א איד מוז גיין קיין ירושלים כדי צו זען ג-ט. וואס מיינט דאס, זען ג-ט? קען מען דען זען ג-ט? דער אויסדרוק אליין איז אומפארשטענדליך. מיר אידן האבן קיינמאל נישט געגלייבט אז מען קען זען ג-ט. די כוונה איז אבער גאר פשוט. יעדער איד וואס האט כסדר געלעבט אין גשמיות און האט נישט געהאט קיין מעגליכקייט צו האבן עפעס א גייסטיגע עמאציע, זיך צו באזען מיט ג-טלעכקייט און הייליגקייט, האט דערפאר געדארפט קומען קיין ירושלים.

ער איז אריינגעקומען אין בית המקדש. דארט איז ער געווארן באהערשט פון דער פראכט פונעם בית המקדש, פון דער הייליגקייט פון דער עבודה, פונעם געזאנג פון די לוויים, פון דער טיפקייט פונעם תורה-ווארט וואס ער האט געהערט פון די תורה-רעפרעזענטאנטן. יעדער איד איז באהערשט געווארן פונעם גרויסן, טיפן גייסטיגן כח וואס ער האט געזען אין בית המקדש. דאס האט געמיינט צו זען ג-ט.

אבער דאס גאנצע איז נאך נישט געווען. בלויז נתפעל צו ווערן פון גייסטקייט, פון גרויסקייט און פון ג-טלעכקייט ברענגט נאך נישט די געהעריגע ווירקונג. די תורה האט געוואלט אז דער איד זאל אין בית המקדש איבערלעבן צוויי עמאציעס. וואס איז דער חידוש מיט דעם געפיל פון גרויסקייט? עס איז באקאנט אז א מענטש ווערט שטארק באאיינדרוקט ווען ער שטייט, למשל, פאר דעם גרויסן ספינקס אין מצרים, פאר א הויכן פעלזן, פאר אן אנדערן גאר גרויסן מאנומענט.

מאדערנע פסיכאלאגיע לערנט אז די באאיינדרוקונג באשטייט דערין וואס דער מענטש לעבט דעמאלט אדורך א פסיכישע עמאציע. צוזאמען מיט דער גרויסקייט פון דער זאך וואס ער זעט, דערפילט ער זיין קליינקייט. דאס ווירקט אויך אויף אים פונקט אזוי שטארק ווי די גרויסקייט פון דער זאך אויף וועלכער ער קוקט מיט זיינע אויגן.

עס איז מערקווירדיג: מיר געפינען די גאנצע טעאריע אין אונזער תורה. ווען די מרגלים זענען צוריקגעקומען פון כנען, האבן זיי דערציילט אז זיי האבן דארט געזען די בני ענק, די ריזן-מענטשן. די מרגלים האבן דערביי געזאגט: "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם". מיר האבן זיך געפילט ווי היישעריקן. די תורה באטאנט דא אז די מרגלים האבן אפגעגעבן א באריכט. בשעת זיי האבן געזען די ריזן-מענטשן, זענען זיי געווען אונטער א טיפן פסיכישן איינדרוק. זיי זענען נתפעל געווארן פון דער גרויסקייט פון יענע ריזן. נישט דאס אליין: זיי זענען אויך קליין געווארן ביי זיך, ווי היישעריקן. דאס מיינט אז זיי האבן זיך אינגאנצן פארלוירן קעגנאיבער יענע ריזן.

אויב עס איז אזוי אין פשוט'ן גשמיות'דיגן לעבן, איז דאס אין גייסטיגן לעבן זיכער אזוי. מיר קענען זיך דערפאר פארשטעלן וואס פאר א געוואלדיגן איינדרוק אידן האבן געהאט קומענדיג אין בית המקדש. פון איין זייט די געוואלדיגע התפעלות פאר דער פראכט און גרויסקייט פון גייסט, פון תורה און עבודה; און פון דער צווייטער זייט האט יעדער איד דערלעבט דעם אזוי גערופענעם ביטול עצמי, די שטארקע קליינקייט פון זיך אליין. דאס האט די גמרא געמיינט: דער איד דארף גיין צום בית המקדש, "כדי לראות", כדי צו זען די

גרויסקייט פון גייסטקייט; און "כדי לֵראות", כדי געזען צו ווערן אין זיין אייגענער נידעריגקייט און קליינקייט.

דערפאר האט יענער רבי ווייטער געזאגט: א מענטש האט צוויי אויגן. פארן פיזישן זען וואלט ער אפשר טאקע געקענט זען אויך ווען ער איז בלינד אויף איין אויג. אבער "זען" מיינט נישט בלויז פיזיש, נאר אויך גייסטיג. דאס גייסטיגע זען באשטייט נאר פון צוויי זאכן צוזאמען. ווען א איד זעט די גרויסקייט פון גייסט און ווערט דערפון שטארק באנומען, מוז ער אויך זען די נישטיגקייט פון זיך, פונעם בשר ודם, פונעם עפר ואפר.

עס איז טאקע א גאר גרויסער אונטערשייד צווישן פיזישן און גייסטיגן זען. פיזיש קען מען זען מיט איין אויג אויך. פאראן מענטשן וואס זעען בלויז מיט איין אויג, און זייער ראיה איז גענוג שטארק, צומאל אפשר נאך שטארקער ווי ביי דעם וואס זעט מיטביידע אויגן. ביי דער גייסטיגער ראיה מוז מען אבער האבן ביידע ראיות צוזאמען. קוים מען זעט בלויז איינס אליין, איז עס גאר נישט. א מענטש וואס האט בלויז דעם הרגש פון גרויסקייט פון גייסט און זעט נישט דערביי זיין קליינקייט, איז דאס גאר קיין ראיה נישט. די ראיה איז גארנישט ווערט.

אויך פארקערט: ווען א מענטש זעט בלויז שפלות עצמו און ווייסט נישט פון קיין שום גרויסקייט פון גייסט, איז ער גארנישט. אזעלכע טיפן מענטשן זענען טאקע פאראן. פאראן מענטשן וואס לערנען און שטודירן, האבן גרויסע התפעלות פאר וויסן און גייסט; פאראן קינסטלער און דענקער, פאעטן און דיכטער, וואס ווייסן ווי גרויס און הערליך דאס גייסטיגע וויסן איז.

אבער זיי זעען נישט זייער אייגענע קליינקייט. פארקערט: דווקא זייער התפעלות פאר דער גרויסקייט פון גייסט ברענגט זיי צו גאוה און שטאלץ. זיי בלאזן זיך אויף. א מיל פון שטאלץ פארבלענדט זייער קליינקייט. זיי ווייסן דאך עפעס ווי גרויס און ווי טיף קולטור און גייסט זענען.

אז די מענטשן ווען זיך פארדארבן אין מדות, העלפט זיי די גרויסקייט פון גייסט גארנישט. די גרויסקייט פון גייסט האט זיי גארנישט געלערנט. זיי אליין זענען נישט ווערטפול. פאראן אויך א צווייטער טיפ: מענטשן וואס זעען בלויז זייער אייגענע קליינקייט. זיי גייען ארום מיט אן אינפעריאריטעטס-קאמפלעקס. זיי ווייסן נישט פון קיין שום גרויסקייט. זיי האלטן אז אלעס איז הבל הבלים. אפילו גייסט און קולטור זענען אויך גארנישט.

אזא מענטש זעט בלויז נארישקייטן. די בעסטע נארישקייטן זענען דערפאר ביי אים: גוט עסן, גוט טרינקען, לעבן א גוטן טאג, ווייל סיי ווי איז אלעס גארנישט.

אויף זען בלויז איין זאך - בלויז די גרויסקייט פון גייסט אדער בלויז די שפלות עצמו - האט די גמרא געמיינט: א "סומא באחת מעיניו" איז פטור מן הראיה. אויב א איד איז בלינד אויף איין אויג, האט ער נישט געהאט ביידע הרגשות צוזאמען. ער האט בלויז געקענט זען די גרויסקייט פונעם בית המקדש, און דערביי נאר אליין גרויס געווארן; אדער בלויז זיין קליינקייט, און איז נישט נתפעל געווארן פון דער גדלות השם. אזא מענטש איז

געווען פטור מן הראיה. זיין נסיעה צום בית המקדש איז געווען אן עבירה. דארט קען ער גארנישט לערנען. דארט קען ער נאר ערגער ווערן, נישט בעסער.

אין אמאליגע צייטן זענען די גרויסע מענטשן געווען שטאלץ דערמיט וואס זיי זענען געווען גרויס. זיי האבן זיך אליין טאקע איינגערעדט אז זיי זענען גרויס. די משנה זאגט אז אברהם אבינו, ווען ער איז געשטאנען פאר ג-ט און געזען די ג-טלעכקייט, האט זיך אויסגעדרוקט: "ואנכי עפר ואפר". ער איז שטויב און אש. ווען בלעם האט גערעדט פון ג-ט, האט ער געזאגט אז ער קען נישט גיין מיט אזעלכע קליינע שלוחים. ער דארף האבן גרויסע פערזענלעכקייטן.

משה רבינו איז געווען דער גרעסטער נביא, "אשר ידע ד' פנים אל פנים". ער האט געזען די גרויסקייט פון ג-ט. אבער דערביי איז ער געווען "עניו מאד מכל האדם", נידעריגער ביי זיך ווי יעדער מענטש. דאס איז געווען די גרויסקייט פון משה רבינו. דערפאר איז ביי אידן נישט מעגליך געווען אז נאך א משה רבינו זאל זיין. משה רבינו'ס מדות זענען געווען אויסנאם מן הכלל.

ביי די אומות העולם איז אבער דאס דערקענען די גרויסקייט פון גייסט בכלל נישט געווען געבונדן מיט מדות, בכלל נישט געווען געבונדן מיט זען שפלות עצמי. דערפאר איז ביי זיי געווען א בלעם, א גרויסער געלערנטער, א חכם, א מענטש פון גרויסער התפעלות פאר נבואה און פאר גייסטקייט. אבער אליין איז ער געווען, ווי די משנה זאגט: א רוח גבוהה און א נפש רחבה, אן עגאאיסט וואס האט געוואלט אז די גאנצע וועלט זאל זיין זיין דינסט. דאס האט אים קוואליפיצירט אלס רשע און אלס נידעריגן מענטש.

נישט נאר בלעם. אלע גרויסע מענטשן אין יענער צייט האבן זיך נאר אליין איינגערעדט אז זיי זענען העכער. דווקא דערפאר וואס זיי זענען געווען מער גייסטיג אנטוויקלט פון די אנדערע, האבן זיי זיך נאר געפילט אלס דאס איבערהעכסטע פון די שטופלען. זיי האבן געפאדערט אז אלע זאלן פאר זיי ליגן און זיך בוקן.

מיט רעכט זאגט דערפאר די גמרא אז בלעם איז געווען בלינד אויף איין אויג. בלעם איז געווען טיף אין דעם וואס ער האט געהאט א השגה אין גייסטקייט און אין ג-טלעכקייט. אבער זיין אייגענע שפלות האט ער קיינמאל נישט געזען. און אויב מען האלט זיך פאר אזוי שטארק אין גייסט און קדושה, איז מען א רשע. דאס איז די אידישע אויפפאסונג פון גרויסקייט פון א מענטש: וואס גרעסער מען זעט די גייסטקייט, אלץ קלענער מוז מען קוקן אויף זיך אליין. דאס איז אן אייביגער אמת.

פנחס

די פסוקים פון דער היינטיגער סדרה שילדערן פאר אונז די לעצטע טעג פון משה רבינו'ס לעבן. משה הערט פון ג-ט אז ער וועט בלויז קענען זען דאס צוגעזאגטע לאנד, אבער ער וועט דארט נישט אריינקומען. משה רבינו ווייסט אויך אז שטייענדיג ביים אריינגאנג פון די אידן קיין ארץ ישראל האט ער פארענדיגט א גאר גרויסע ארבעט פאר אידן. ער מאכט זיך א חשבון: ער האט פון קנעכט און שקלאפן געשאפן א פריי פאלק. ער האט זיי

געמאכט זיגן איבער עמלק, סיחון און עוג. ער האט זיי געגעבן א היייליגע תורה. מיט זיי האט ער די תורה געלערנט. איצט דארף ער זיי איבערלאזן אויפן שוועל פון זייער צוועק און ציל.

ער איז אין דעם מאמענט באהערשט פון א טיפער, גרויסער זארג. ער טראכט אריין: ווער וועט זיין דער נאטירליכער נאכפאלגער נאך אים? ווער וועט פון אים איבערנעמען די פירונג און לייטונג פונעם אידישן פאלק?

די פסוקים דערציילן אז משה רבינו האט זיך געווענדן צום רבונו של עולם מיט א בקשה. אין א פאר ווערטער בעט משה רבינו ביי ג-ט אז ער זאל באשטימען א צוקונפטיגן פירער פאר די אידן. מערקווירדיג איז אז דער אינהאלט און די פארם פון די קורצע ווערטער פון משה רבינו'ס בקשה זענען אויך אייביג געבליבן אלס אן אנווייזונג דערויף וואס עס דארף צו זיין און צו ערפולן ביי אן אידישן פירער.

משה רבינו האט זיך אויסגעדרוקט: זאל ג-ט, דער האר פון אלע גייסטער, פאר אלע וואס האבן פלייש, אויפשטעלן א מאן איבער דער געמיינדע, וואס זאל ארויסגיין פאר זיי און וואס זאל אריינקומען פאר זיי, און וואס זאל זיי ארויספירן און וואס זאל זיי אריינברענגען, כדי די געמיינדע פון ג-ט זאל נישט זיין ווי שאפן וואס האבן נישט קיין פאסטוך.

שוין דער מדרש האט אריינגעלערנט אין די פאר ווערטער פון משה רבינו אז דא איז אנגעוויזן א טיפע לערע איבער די אייגנשאפטן פון א מנהיג ביי אידן. א אידישער פירער טאר נישט זיין קיין דיקטאטאר. ער מוז האבן טאלעראנץ, געדולד און אויסדויער. ער מוז האבן א ליבעראלן בליק וועגן אלץ און צו אלעמען, אין וועמעס שפיץ ער שטייט. דער מדרש זאגט דאס אין אקוראטע ווערטער:

עס זענען נישטא קיין צוויי מענטשן מיט פונקטליך גלייכע געזיכטער, אזוי זענען אויך נישטא קיין צוויי מענטשן מיט פונקטליך גלייכע דעות. ווען מענטשן וואלטן געהאט גלייכע געזיכטער, וואלטן זיי נישט געקענט עקזיסטירן. מיר וואלטן קיינמאל נישט געוואוסט ווער עס איז ווער. ווען מענטשן וואלטן געהאט פונקטליך גלייכע מיינונגען, וואלט אלעס געווארן מאנאטאן און טויט. עס וואלט קיין לעבן נישט געווען.

משה רבינו דרוקט זיך אויס: "אלקי הרוחות", דער האר פון אלע גייסטער. קיינער קען נישט וויסן ווי פארשידן די גייסטער פון די מענטשן זענען, נאר ג-ט אליין. משה רבינו בעט דערפאר אז ג-ט זאל פאר אידן באשטימען א מנהיג וואס זאל קענען זיין געדולדיג צו יעדנס מיינונג. פירערשאפט ביי אידן מיינט נישט קיין פיזישע מאכט און אויך נישט קיין גייסטיגע דעספאטישערייי. זי באשטייט בלויז אין דער פעאיקייט צו קענען פארשטיין די געפילן און פארטראגן מיינונגען און אידעען וואס זענען פארשידן, נישט בלויז די אייגענע. דער פירער דארף פארטראגן אפילו די מיינונגען וואס ער האלט אליין פאר נישט ריכטיג.

דאס מיינט נישט אז דער פירער דארף נאכגיין און אמן זאגן צו יעדער מיינונג. דאס מיינט אבער געדענקען אז סוף כל סוף ליגט דער כח פונעם מנהיג נישט אין אים אליין, נאר פיל

מער אינעם פאלק. דערפאר מוז ער זיין פעאיג אויפצונעמען און צו באטראכטן יעדע מיינונג.

אינעם אויסדרוק "אלקי הרוחות לכל בשר" קען מען טאקע אריינלערנען פארשידענע פשטים. איינער פון אונזערע דרשנים באמערקט אז דא איז אנגעדייטעט אן אנווייזונג צו די גייסטיגע פירער: זיי זאלן נישט פארטוישן קיין יוצרות. מען דארף זיך רעכענען מיט דעם ארט און דער צייט אין וועלכער מען לעבט, בעיקר מיט די מעלות און חסרונות פונעם דור.

אויב מען לעבט אין א געמיינדע וואס איז פרום צו ג-ט, איז עס דעם מנהיג'ס חוב צו טראכטן אז די עטיש-מענטשליכע פארעדלונג זאל זיך דערהויבן צו א העכערער מדרגה. אויב דער מנהיג געפינט זיך אין א געזעלשאפט וואו די ענינים שבין אדם לחבירו זענען געהעריג, דארף ער הויפטזעכליך ווירקן אויף די ענינים שבין אדם למקום. ער דארף טראכטן צו דערהייבן די רעליגיעזע געפילן און דעם גייסט פון גייסטקייט און ג-טלעכקייט.

צו זאגן פרומע מענטשן וועגן פרומקייט הייסט זיך אויפווארפן אויף א פרעמדן וואגן. ביי זיי איז דא די נויטיגע פרומקייט. דאס הייסט אויסנוצן די געלעגנהייט צו קענען באהויפטן אז די פרומקייט איז דער פארדינסט פונעם מנהיג וואס פרעדיגט פרומקייט. אויך פארקערט: צו רעדן צו אנשטענדיגע מענטשן וועגן אנשטענדיגקייט מיינט זיך צוצושרייבן פארדינסטן צו וועלכע מען איז נישט בארעכטיגט. א מנהיג ביי אידן מוז זיך דערפאר אויסצייכענען מיט פעאיקייט צו לייכטן אריין אין אלע ערטער פונעם גייסטיגן לעבן.

ווען אידן האבן געוואלט זייער ערשטן קעניג, האבן זיי אויסגעקליבן שאול אלס מלך. דער פסוק דערציילט אז שאול איז געווען "משכמו ולמעלה גבוה מכל העם". דאס מיינט נישט אז שאול איז געווען א הויכער, שלאקער מאן אין פיזישן זין. דא איז פיל מער אקצענטירט געווארן זיין הויכע גייסטיגע מעלה. ער איז געשטאנען העכער פונעם פאלק, גייסטיג. דאך ווייסן מיר אז שאול איז ביים לעבן געווארן דעסטראנירט. ביים לעבן האט ער פארלוירן די קרוין פון דער מלוכה. שמואל הנביא האט דוד אויסגעקליבן אלס זיין נאכפאלגער.

די מפרשים פרעגן: מיט וואס האט דוד המלך זוכה געווען צו שטיין העכער פון שאול? ווען מיר זעען די באשרייבונגען וועגן דוד המלך'ס פערזענלעכקייט, געפינען מיר נישט אז ער זאל זיך האבן אויסגעצייכנט אלס דער גרעסטער אין זיין דור. בנוגע תורה ביי חז"ל איז מפיבושת, שאול המלך'ס אייניקל, געשטאנען העכער פון דוד. אין העלדישקייט האט דוד אליין צוגעגעבן: "בני צרויה קשים ממני". די זין פון צרויה זענען אין גבורה געשטאנען העכער פון אים. בנוגע זיין זינגען זאגט די גמרא: "אז ישיר שאול באחת ודוד בשתים". שאול האט נאר איינמאל געדארפט זינגען, און דוד האט געמוזט צוויי מאל זינגען.

מען פרעגט זיך דערפאר: אין וואס איז באשטאנען דוד המלך'ס גרויסקייט? דער תירוץ איז אז דוד האט זיך אויסגעצייכנט מיט גרויסע מעלות אויף א סך פארשידענע גייסטיגע

געביטן. ביי אידן שפילט קיין ראלע נישט דער כח; עס מוז זיין כוחות. ווי משה רבינו האט באטאנט: "אלקי הרוחות". מען מוז זיין באקאנט מיט א סך פעלדער פון גייסט. דער מנהיג קען נישט זיין קיין ספעציאליזירטער מענטש אויף איין געביט.

ער קען נישט זיין בלויז א העלד, בלויז א למדן, בלויז א געלערנטער מענטש, בלויז א שרייבער, בלויז א פרומער און אפילו נישט בלויז א גוטער מענטש. דער מנהיג מוז אין זיך קאנצענטרירן אלע מעלות צוזאמען. נאר אזא מענטש וואס צייכנט זיך אויס אלס פערזענלעכקייט, אלס למדן, אלס געלערנטער, אלס העלד, אלס שרייבער און אלס גוטער בטבע איז געאייגנט צו זיין א פירער ביי אידן. נישט די ספעציאליטעט אויף איין געביט, נאר די קאנצענטראציע פון א סך מעלות קוואליפיצירט דעם אידישן מנהיג.

דוד המלך איז געווען אלעס צוזאמען: א העלד, א פאעט, א גוטער, א שרייבער. דאס האט אים אויפגעשטעלט העכער פון אלעמען אין זיין דור.

משה רבינו באטאנט אויך: "אלקי הרוחות לכל בשר", דער האר פון אלע גייסטער, פאר אלעמען וואס האבן פלייש. מען טאר נישט פארגעסן אז ביי אידן זענען קערפער און גייסט צוזאמען געשלאסן אין איין אומצעטיילבארער איינהייט. משה רבינו אליין איז געווען אן "איש אלקים", א ג-טליכער מענטש. טאקע ג-טליך, אבער דאך א מענטש. א גייסטיגער מנהיג וואס איז לגמרי אפגעטאן פונעם עולם הזה איז נישט פעאיג צו זיין קיין פירער ביי אידן.

א מענטש וואס גיט זיך אפ מיט גייסט טאר נישט זיין אזוי ארייגעלאזט אין רוחניות אז ער זאל קוקן אויף לעבן און גשמיות ווי אויף הבל הבלים. די גמרא דערציילט אז שלמה המלך "ביקש להיות כמשה רבינו". שלמה האט מקנא געווען און האט געוואלט זיין אזוי ווי משה רבינו. די כוונה פון דער גמרא איז אז שלמה המלך האט געוואוסט: משה רבינו, כאטש ער איז געווען אין הימל און האט געלעבט ווי א מלאך, האט דאך פארשטאנען די ווערטן פון גשמיות און לעבן, און האט געזארגט פאר אלע קערפערליכע הצטרכויות פונעם פאלק.

דאקעגן האט שלמה המלך ביי זיך געוואוסט אז ער אליין, ווען ער איז אמאל ארייגעלאזט געווארן אין חכמה און גייסט, האט געקוקט אויף אלץ אין דער וועלט אויסער חכמה ווי אויף הבל הבלים. אלעס האט ביי אים דעמאלט אויסגעזען ווי נאריש און ווערטלאז. מיט דעם האט ער מקנא געווען משה רבינו. עס איז אמת אז קיינער קען נישט צוקומען צו אזעלכע הויכע מדרגות ווי משה רבינו. אבער דערפאר טאקע מוז מען מאכן א קל וחומר פון משה רבינו און פון אים לערנען: ווי הויך מען זאל נישט שטיין גייסטיג, טאר מען זיך נישט אפטאן פון לעבן און פון גשמיות.

אין זיינע קורצע ווערטער האט משה רבינו אנגעוויזן נאך א וויכטיגן פונקט בנוגע דעם גייסטיגן מנהיג. ער זאגט: "אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם" - ער זאל ארויסגיין פאר זיי און אריינקומען פאר זיי. דאן ווידערהאלט ער: "אשר יוציאם ואשר יביאם" - ער זאל זיי ארויספירן און זיי אריינברענגען. דאכט זיך אז דאס איז א טאפלטע לשון, אבער דא איז א טיפע כוונה.

דער גײסטיגער פירער דאַרף לערנען די געמײנדע װי און װי אַזוי זיך אויפצופירן. אָבער דאָס לערנען האָט צװײ מעטאָדן. מען קען לערנען מיט װערטער און מען קען לערנען מיט טאָטן. פאַראַן אַזעלכע גײסטיגע פירער װאָס האַלטן זיך אין פּרעדיגן מאָראַל און עטיק, װי אַזוי מען דאַרף זיך אויפפירן אין לעבן. אָבער זײ אַלײן זענען גאָר נישט מקיים דאָס װאָס זײ רעדן. זײער אײגענע פירונג איז גאָר נישט צוגעפּאַסט צו דעם װאָס זײ פּראָפּאַגאַנדירן.

אַזאַ לערנען האָט נישט קײן דערפאָלג. מען קען נישט יענעם אָנװײזן װי אַזוי צו לעבן און אַלײן פאַר זיך נאָר טאָן װאָס מען װיל. אויב מען לערנט אַ צװײטן, מוז מען אַלײן קודם זיך פירן מוסטערהאַפט און געבן אַ לעבעדיקן בײשפּיל צו דעם װאָס מען פּרעדיגט. משה רבינו באַטאָנט דערפאַר קודם: "אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם". קודם מוז מען אַלײן אַרױסגײן און אַרײנקומען װי געהעריג. דאַן קען מען דערצײלן: "אשר יוציאם ואשר יביאם". מען קען אויך אַנדערע אַרױספירן און אַרײנברענגען אויפן ריכטיקן װעג.

משה רבינו פאַרענדיקט זײן קורצן זאַץ מיט די װערטער: "ולא תהיה עדת ד' כצאן אשר אין להם רועה" - די ג-טליכע געמײנדע זאָל נישט זײן װי שאָפן װאָס האָבן נישט קײן פּאַסטוך. אויך דאָ איז לויט די מפרשים פאַראַן אַ טיפע כוונה. עס זענען פאַראַן פירער װאָס פירן טאַקע די געמײנדע, אָבער האָבן דערבײ זײטיגע כוונות. זײער הויפּטציל איז עגאָאיזם און אײגננוץ. אין אַזעלכע פאַרהעלטענישן איז דאָ טאַקע אַ פירער, אָבער נישט צו דער געמײנדע, נאָר פאַר זיך אַלײן.

אַ מנהיג מוז זײן אַלײן אומאָפּהענגיג און פאַרזאָרגט, כדי ער זאָל נישט דאַרפן פון דער פירערשאַפט ציען קײן שום פּערזענליכן נוץ. די אַלע אָנװײזונגען זענען אײביגע אמת'ן בנוגע מנהיגים בײ אידן. הלואי װאָלטן די הײנטיגע מאָדערנע פירער זיך געטוי פאַרטראַכט אין משה רבינו'ס װערטער.

מטות-מסעי

מיט די סדרות מטות און מסעי פאַרענדיקט זיך ספר במדבר. עס פאַרענדיקט זיך אויך די גאַנצע געשיכטע פון די אידן אין מצרים און אינעם מדבר, ביז זײ זענען געשטאַנען בײ די גרעניצן פון ארץ ישראל. דער ערשטער דור, װאָס איז אַרױסגעגאַנגען פון מצרים, איז אויסגעשטאָרבן אינעם מדבר. מרים הנביאה לעבט שוין נישט. משה רבינו אַלײן װײסט אויך שוין אַז ער װעט נישט אַרײנקומען קײן ארץ ישראל. אויך אהרן הכהן שטאַרבט.

אינטערעסאַנט איז די באַמערקונג פון דער תורה װעגן אהרן הכהן'ס אָפּשטאַרבן. די פּסוקים דערצײלן צװײ מאָל דאָס זעלבע: אהרן הכהן איז געשטאָרבן אינעם מדבר. און װען דער כנעני האָט געהערט פון אהרן'ס טויט, האָט ער אונטערגענומען אַ מלחמה מיט די אידן. רש"י ברענגט דעם דרש פון דער גמרא אַז דער כנעני האָט דערפאַר אונטערגענומען אַ מלחמה מיט די אידן, װײל מיט אהרן'ס אָפּשטאַרבן זענען אַװעקגענומען געװאָרן די ענני הכבוד. װען די אידן האָבן געװאַנדערט אינעם מדבר, זענען זײ אויף זײער גאַנצן װעג באַגלײט געװאָרן דורך כבוד'דיגע װאָלקנס. מיט אהרן'ס טויט

זענען די וואלקנס פארשוואונדן. דאס האט דעם כנעני געגעבן מוט אונטערצונעמען דעם קאמף קעגן די אידן.

וואס פאר א כוונה ליגט אין די דאזיגע מיסטעריעזע ווערטער פון דער גמרא? מיר האבן דאס אפשר קיינמאל נישט אזוי קלאר פארשטאנען ווי דווקא אין אונזערע היינטיגע צייטן. מיר לעבן היינט אינעם צוואנציגסטן יארהונדערט, אין אן עפאכע פון הויכער ציוויליזאציע און קלינגענדיגע פאראלן פון מענטשן-רעכט און מענטשן-פארברידערונג. פעלקער פאראייניגן זיך אין פרייע דעמאקראטיעס אדער אין פאלקס-רעגירונגען. מיר אידן, די איבערגעבליבענע שארית הפליטה נאך דעם היטלער-חורבן, לעבן היינט אין אונזער גרעסטער מערהייט דווקא צווישן פארשידענע ליבעראלע פעלקער.

אבער ווען מיר פארטראכטן זיך וועגן אונזער מצב, מוזן מיר מודה זיין אז מיר שטייען כמעט אומעטום פאר דעם אייביגן פראבלעם פון אנטיסעמיטיזם, פון שנאה פון דער וועלט צום איד. פון איין זייט זעען מיר ווי דער שטראם פון אסימילאציע פארגרעסערט זיך פון טאג צו טאג. כמעט איבעראל וואו אידן וואוינען זענען פאראן געזעלשאפטן וואס ארבעטן פאר אויפקלערונג און צוזאמענארבעט צווישן אידן און נישט-אידן. אבער צי קענען מיר באהויפטן אז די ארבעט ברענגט אונז עפעס א ברכה? צי שטילט זיך די גוי'אישע שנאה לגבי אידן?

קיינער וועט נישט זיין אזוי נאאיוו צו גלייבן אז אנטי-דיפאמאציע און אויפקלערונגס-ליגעס האבן עפעס געטאן צו פארמינערן דעם אנטיסעמיטיזם. דאס איינציגע וואס די אלע מיני געזעלשאפטן טוען איז אז זיי דערנענטערן א סך פון אונז צו די גוים. אבער זיי קענען נישט פארמינערן זייער שנאה און האבן נישט דערנענטערט די גוים צו די אידן.

די גאנצע ארבעט פון אונזערע אידישע אויפקלערער און מענטשן-פארברידערער איז באמת בלויז א מין מאדערנער "מה יפית"-טאנץ. דער גוי האט הנאה צו זען ווי אידן יענעם כורעים ומשתחוים. ער האט א סאטיספאקציע צו הערן ווי אידן זינגען פאר אים שירות ותשבחות. אבער צי האט זיך נאך אמאל א פאלק געריירט פון זיין ארט דורך א "מה יפית"-טאנץ? די גוים בלייבן מיט זייער אייביגער שנאה צום איד.

ווער מען וואלט זיך אמאל גע'חלומ'ט אז אפילו אזא הויכע אידעע ווי סאציאליזם קען אין דער פראקטיק פארוואנדלט ווערן אין א ברוטאלן אנטיסעמיטיזם? מיט א פאר צענדליג יאר צוריק איז סאציאליזם געווען הויפטזעכליך אן עטישע לערע און אן אידעע פון מענטשן-רעכט און מענטשן-ליבע. אבער וואס איז פראקטיש געווארן פון דער אידעע? דווקא אין די לענדער וואס רופן זיך מערסט עקסטרעם סאציאליסטיש, דווקא דארט בושעוועט א געמיינער ווילדער אנטיסעמיטיזם.

עס איז מערקווירדיג אז לגבי אידן האט דווקא די אידעע "ליבעראל", ווי נאר זי איז געקומען צו מאכט, אנגענומען א פולע מאס שנאה און האס. געגוג אנווייזן אויפן באקאנטן אנטיסעמיטיזם אפילו אין דער באמת ליבעראלער פראנצויזישער ארבעטער-באוועגונג, און אויפן היינט אזוי שטארק באקאנטן אויסדרוק: די מארקסיסטישע אנטי-אידישע שיטה. מיר פארמאגן הייסט דאס א סאציאליזם מיט אן אנטיסעמיטישער

שיטה. נאר בנוגע דער שנאה צום אידישן פאלק קענען אזעלכע אבסורדן פראקטיש עקזיסטירן.

כדאי איז צו מאכן א שריט ווייטער און זיך פארטראכטן אין א צווייטער זייט פון אונזער היינטיגן מצב. אונזער דור איז געווען אן עדות פונעם חורבן פונעם אידישן פאלק, וואס איז פארגעקומען אויף אן אופן וואס האט זיך, צום גליק, נאך נישט געטראפן אין דער גאנצער געשיכטע פון דער מענטשהייט. די גאנצע מאדערנע וועלט, מיט אלע אירע ליבעראלע און סאציאלע פעלקער, איז געשטאנען א זייט און קאלטבלוטיג צוגעקוקט צו די אלע אכזריות. קיין איינציג פאלק האט נישט אויפגעהויבן קיין געשריי: "שטייט! פארוואס?"

ערשט ווען דער סוף פונעם היטלער-רעזשים איז געקומען, האבן די זיגער זיך גראסמוטיג גענומען און באשענקט א גאנצע ריי פון פעלקער מיט זעלבסטשטענדיגקייט און אומאפהענגיגקייט. צום סוף פון די קאמפן, ווען די פעלקער פון דער וועלט האבן שוין פשוט נישט געקענט ארויסווייזן זייער פאר בושה רויטע פנימער, האבן זיי זיך אויך איינגיוויליגט אז די אידן, וואס וואלגערן זיך אין די פאר דער מענטשהייט שענדליכע קאנצענטראציע-לאגערן, מעגן גרינדן א היים אין זייער אלטן לאנד, פון וועלכן זיי זענען מיט כח ארויסגעטריבן געווארן.

אין א מערכה, וואו דער איד איז געווען דער איינציגער קעמפער, האט זיך כמעט בין השמשות געגרינדעט מדינת ישראל. בלויז איין יאר שפעטער האט זיך ביי די ליבעראלע פעלקער שוין אנגעהויבן בלאזן א גאנץ אנדערער ווינט. איידער נאך די אידישע מדינה האט זיך געקענט אביסל צוזאמענעמען און זיך איינריכטן, זענען די פעלקער פון דער וועלט שוין געשטאנען צו איר אויסגעדרייט מיטן רוקן. וואס איז געשען? פאראן א טענה! א רחמנות! נעבעך, אויף די אראבער. יעדער בעל שכל ווייסט אז מדינת ישראל איז נישט בלויז נישט קיין קריוודע פאר אראבער, נאר די גרעסטע טובה. וואס פאר א רחמנות פעלט דער אראבער? פון דער אנדערער זייט איז מדינת ישראל דאס איינציגע מיטל וואס קען ברענגען קולטור, ענערגיע, מענטשלעכקייט און וואוילשטאנד.

צו דעם אלעם איז מען מודה. אבער ניין: די גאנצע וועלט הערט זיך צו ווי מען זאגט אפילו אזעלכע שרעקליכע ווערטער ווי מען וועט די אידן פון מדינת ישראל צוריקווארפן אין ים אריין. די וועלט שווייגט. וואס איז דאס? איז דאס נישט עפעס א מין קראנקהאפטע שנאה לגבי דעם איד?

וואס פאר א טובה האט דער ליבעראליזם מיטן סאציאליזם אונז געברענגט? נישט בלויז האט מען אונז פיינט ווי תמיד, נאר עס האט אפילו אויפגעהערט דער דרך ארץ פאר אונז. אין אמאליגע צייטן האט מען אונז פיינט געהאט, אבער מען האט אונז אויך רעספעקטירט אלס דאס ביבל-פאלק, אלס דאס אלטע פאלק פון תורה און גייסט. היינט, אויסער וואס מען האט אונז פיינט, האט מען פאר דעם איד אויך אן אפשיי און א פאראכטונג. מיטן איד וויל מען קיין שותפות נישט האבן; מיט אים וויל מען קיין פאקטן נישט שליסן. פארוואס איז דאס?

כדאי איז זיך צו באקענען מיט דעם דרש פון חז"ל אין דער היינטיגער סדרה. מיר געפינען דארט אנווייזונגען וואס זענען זייער אקטועל אין אונזערע היינטיגע צייטן.

ווען די אידן האבן געוואנדערט אינעם מדבר, זענען זיי געווען ארומגענומען מיט א וואלקן. אליין און איינזאם האבן די אידן געוואנדערט צווישן פעלקער וואס זענען געווען פול מיט שנאה צו זיי. וואס האט די אידן געשיצט אז זייערע שונאים זאלן זיי נישט אומברענגען? דער מדרש זאגט אז דאס איז געווען די סגולה פון דעם וואלקן. א וואלקן האט די אידן פארשטעלט אזוי אז די גוים האבן נישט געהאט קיין מעגליכקייט ארייצוקוקן אינעם אינערליכן אידישן לעבן.

מיטן וואלקן זענען געמיינט די אפגעזונדערטקייט און פארשלאסנקייט פונעם איד. די אידן האבן פון ערשטן מאמענט פון זייער עקזיסטענץ פארשטאנען אז דער סוד פון זייער קיום באשטייט אין זייער אפגעזונדערטקייט. זיי האבן תמיד געוואוסט אז זיי לעבן מיט זייער אייגענער שפראך, מיט זייער אייגענעם מאראל און עטיק, און מיט זייער אייגענעם ספעציפישן אידישן לעבן.

די פעלקער פון דער וועלט האבן נישט געהאט קיין מעגליכקייט זיך צו באקענען מיטן איד און מיט די אידישע אידעאלן. אט די פארשלאסנקייט, זאגט דער מדרש, האט געברענגט א רעספעקט און א כבוד פאר דעם איד ביי אלע אומות העולם. די גוים האבן געוואוסט אז דאס איז א פאלק וואס עסט אנדערש, טרינקט אנדערש, טראכט אנדערש און לעבט אנדערש פון אלע פעלקער. ענני הכבוד מיינט דערפאר די פארוואלקנטקייט און פארשלאסנקייט וואס האט געברענגט כבוד פאר דעם איד.

פון וואנען איז די פארוואלקנטקייט געקומען? די גמרא זאגט אז די ענני הכבוד זענען געווען בזכותו של אהרן. צו אהרן איז צוגעשריבן געווארן די פארשלאסנקייט פונעם אידישן פאלק. אהרן הכהן איז געווען אן אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה. אהרן הכהן'ס אויפגאבע איז געווען אידן צו פאראייניגן און זיי צו דערנענטערן צו דער תורה. אויב אידן זענען אלע פאראייניגט מיט דער תורה, פארשטייט זיך אז זייער לעבן איז גאר אנדערש פון דעם לעבן פון אלע פעלקער פון דער וועלט.

אידן וואס לעבן מיט די פארשריפטן פון דער תורה פירן זיך אויף אנדערש, און אין זייערע היימען לעבן זיי אנדערש. זיי געדענקען אז דער עיקר-תכלית פון לעבן איז תורה און אידישע אידעאלן. זיי פארזאמלען זיך דריי מאל אין טאג אין זייערע בתי מדרשים. זיי זיצן און לערנען. זיי דערציען זייערע קינדער צו תורה און עטיק און מאראל. פארשטייט זיך אז אזעלכע פארשלאסנקייטן מוזן סוף כל סוף ברענגען די פעלקער פון דער וועלט צו א הכרה אז אידן זענען אנדערש. זיי באקומען א געוויסן רעספעקט פאר דעם אידישן מיסטיציזם.

מען זעט אז די תורה דערציילט אונז וועגן די מלחמות מיטן אידישן פאלק. בלק האט געוואלט אויפנעמען א מלחמה מיט אידן. אבער בלעם האט אים געזאגט אז אידן זענען א פאלק וואס איז "לבדד ישכון", אן אפגעזונדערט פאלק. הלואי וואלט ער געקענט לעבן און שטארבן ווי אן איד. דאס האט בלקן אפגעהאלטן פון מלחמות מיט אידן. בלעם איז

געווען א שונא ישראל. אבער דערבײַ האט ער געוואוסט אז מען מוז דרך ארץ האבן פאר דעם איד. דאס האט בלעם פארשטאנען א דאנק דער אידישער אפגעזונדערטקייט. בלעם באטאנט דעם כבוד. ער ווייסט אז "אפס קצהו תראה וכולו לא תראה". אידן זענען אזוי פארשטעלט אז ער קען זען בלויז עפעס פון זיי, אבער נישט דעם אינערליכן לעבן.

מיט אהרן'ס טויט האט די אידישע אפגעזונדערטקייט א סוף גענומען. אידן האבן אנגעהויבן לעבן צוזאמען מיט די ארומיגע פעלקער, מיט מואב און מדין. זיי האבן אויפגעהערט צו לערנען תורה און צו לעבן בדרך התורה. דערפאר איז געווען: נסתלקו ענני הכבוד. עס זענען פארשוואונדן די וואלקנס וואס האבן פארשאפט כבוד פאר דעם איד. די פעלקער פון דער וועלט האבן באקומען א מעגליכקייט אריינצוקוקן אינעם אידישן לעבן. זיי האבן געזען אז ס'איז נישט אמת: עס איז נישטא ביי אידן קיין מיסטיק און קיין הויכקייט. פארקערט, עס איז באקאנט אז אן איד וואס לעבט נישט מיט אן אידישן לעבן איז א סך ערגער פון א גוי. אויב אזוי איז פארשוואונדן דער כבוד פאר דעם איד. די גוים פון דער וועלט האבן נישט בלויז ארויסגעוויזן זייער שנאה, נאר זיי האבן טאקע אנגעהויבן פירן אויך מלחמות מיט די אידן.

דאס מיינט דער פסוק: וישמע הכנעני כי מת אהרן. ווען דער כנעני האט געהערט אז אהרן איז געשטארבן און נסתלקו ענני הכבוד, אז די וואלקנס האבן זיך אפגעטאן, ווייסט מען שוין אלע סודות. נאכמער: עס זענען בכלל קיין סודות נישטא. אידן זענען נישט מער ווי אנדערע פעלקער אין דער וועלט. אויב אזוי מעג מען די שנאה טאקע ארויסווייזן. וילחם בישראל: אידישע שונאים האבן אנגעהויבן קעמפן מיט אידן. כדאי זיך צו פארטראכטן אין די ווערטער פון חז"ל.

ספר דברים

אלה הדברים

אידן וואס לעבן אין מעקסיקע ווייסן פון א מאדנער דערשיינונג אין דער נאטור. אויב עס וואקלט זיך די ערד ערגעץ ביים פאציפישן ים, טרייסלען זיך די הייזער אין דער שטאט מעקסיקע. עס זענען פאראן, אפנים, געוויסע אונטערערדישע פארבינדונגען צווישן יענע מקומות וואו עס עפנט זיך א נייער ערד-קראטער און דעם בארג אויף וועלכן די גרויסע שטאט מעקסיקע איז אויפגעבויט.

אין נארמאלע צייטן זענען מיר נישט ביכולת צו באגרייפן אז עס זאלן עקזיסטירן אונטערערדישע קאנאלן און שטרעמען וואס קענען פירן צו אן איבעררוק אין דער ערד פון איין ארט צום צווייטן. אבער ווען עס קומט אן ערדציטערניש, באמערקט מען אז אזוי איז עס. דער בארג אויף וועלכן די שטאט מעקסיקע איז געבויט איז געבונדן דורך פארשידענע טיפע אונטערערדישע פארבינדונגען מיט אלע יענע מקומות וואו דער איבעררוק קומט פאר. דערפאר, אויב עס אנטשטייט א ווולקאן ערגעץ ווייט פון דער שטאט, ליידן דערפון די הייזער אין דער שטאט.

אויב אין דער פיזישער נאטור קען אזא דערשיינונג פארקומען, אז א וואולקאן און אן ערדציטערניש קענען פאראורזאכן א חורבן אויף א צווייטן, גאר ווייטן פלאץ, דארף מען זיך נישט וואונדערן אז דאס זעלבע קען אויך פארקומען אין דער גייסטיגער אטמאספערע. עס דארף פאר אונז זיין קלאר אז יעדע צערודערונג פון א געוויסן גייסטיגן צענטער קען ברענגען א חורבן אין א צווייטן צענטער.

די דערשיינונג דערקלערט אונז די שטעלונג פון חז"ל בנוגע צו דער אייביגקייט פון ציון און ירושלים. ירושלים איז געבויט אויף הר ציון. די תורה האט מען געגעבן די אידן אויפן בארג סיני. לויט חז"ל איז פאראן א געוויסע גייסטיגע, נישט דערקלערבארע פארבינדונג צווישן די צוויי בערג. יעדער איבעררוק וואס קומט פאר אין בארג סיני פאראורזאכט א ציטערניש פון הר ציון.

ירושלים און ציון, אידישע אומאפהענגיגקייט און אידישע פרייהייט, זענען לאנג געשטאנען פעסט אויפן בארג פון ציון, ווי לאנג דער בארג סיני איז געווען אין ארדענונג. ווען אבער בארג סיני האט זיך אנגעהויבן וואקלען, האט די תורה פון סיני נישט געהאט קיין רו ביי אידן. ווען דער סיני-גייסט האט נישט געהערשט רואיג און זיכער, האבן אויך ירושלים און דער מקדש, די פרייהייט און אומאפהענגיגקייט פון ציון, אנגעהויבן ציטערן. פון דעם איז מען פשוט צוגעקומען צו א געפערליכע סכנה.

אין גאר קלארע דיבורים דריקט זיך דער מדרש אויס. ער זאגט: "יסודתו בהררי קודש". יסודותיו של ישראל זענען געבויט אויף שני הרים: הר סיני והר מוריה. דער פונדאמענט פון אידן באשטייט אין דער גייסטיגקייט פון צוויי בערג, פון בארג סיני און פון בארג מוריה. די צוויי בערג זענען פארבונדן איינער מיטן צווייטן. אן סיני איז נישטא קיין מוריה. אן דער תורה פון סיני איז נישטא קיין אומאפהענגיגקייט פון מוריה, דאס הייסט ירושלים.

"ה' בם סיני בקודש" טייטשן חז"ל: ה' בם. ג-ט איז צווישן אידן ווען "סיני בקודש", ווען סיני איז ביי זיי הייליג. יעדע טרייסלונג פון סיני, יעדער ברוך וואס אנטשטייט אין דעם אנהאלטן פון סיני, מוז פאראורזאכן א פאל פון מוריה, פון ירושלים און פון ציון.

עס איז כלל נישט קיין צופאל אז מיר לייענען די סדרה פון דברים יעדעס יאר פאר תשעה באב. מיר באטאנען דערמיט אז דער חורבן פון ציון און ירושלים איז בעיקר געקומען פון דעם וואס עס איז געשען אן איופברוך אין סיני. די ערשטע ווערטער וואס משה רבינו זאגט צו די אידן אין דער היינטיגער סדרה לויטן: "רב לכם שבת בהר הזה". עס איז גענוג פאר אייך צו זיין אין דעם בארג. עס איז פאר אידן פולשטענדיג גענוג צו לייבן כסדר אינעם גייסט פון דעם בארג, פון דער תורה וואס איז געגעבן געווארן אידן אויפן בארג. דאס האט גענוג כח אין זיך צו שיצן און צו דערהאלטן דאס אידישע פאלק.

ליידער אבער, דאס גרעסטע אומגליק פאר אידן איז דאס וואס פון צייט צו צייט דערווייטערן זיי זיך. זיי דערווייטערן זיך פונעם סיני-גייסט. פון צייט צו צייט דאכט זיך דעם איד אז סיני איז נישט גענוג פאר זיי. עס דאכט זיך אים אז די הויכע גוי'אישע בערג זענען שענער און פרעכטיגער פון דעם נידעריגן סיני. דער איד הויבט אן צו ברעכן דעם

סיני-גייסט און ווייסט נישט אז צוגלייך פאלן אויך די בערג פון ציון און ירושלים, פון זיינע נאציאנאלע אידעאלן און פון זיין גאנצן קיום און עקזיסטענץ.

משה רבינו זאגט צו די אידן: "אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע". וואלטן אידן געגאנגען גלייך פון חורב, דירעקט פון סיני, קיין קדש ברנע, וואלטן זיי נישט געדארפט מער ווי עלף טעג און זיי וואלטן שוין לאנג געווען אין זייער לאנד. ווער איז שולדיק אין דעם וואס אידן זענען אנשטאט עלף טעג געגאנגען גאנצע פערציג יאר? "אתם בעצמכם גרמתם לכם". אידן אליין זענען שולדיק. וואס מער אידן האבן זיך דערווייטערט פון סיני, אלץ ווייטער זענען זיי געשטאנען פון מוריה. וואס ווייטער פון תורה, אלץ ווייטער פונעם לאנד.

די היינטיגע סדרה הויבט זיך אן מיט די ווערטער: "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל". דאס זענען די ווערטער וואס משה האט גערעדט צו אלע אידן. חז"ל זאגן אז "אל כל ישראל" מיינט צו אלע אידן, אין אלע דורות און אין אלע צייטן. וואו אידן זאלן זיך נאר געפינען און אין וואס פאר אן אומשטאנד אידן זאלן נאר לעבן, זענען יענע ווערטער פון משה רבינו פאר זיי אייביג און אומעטום אקטועל.

"רב לכם שבת בהר הזה". עס איז גענוג פאר אידן, עס איז פיל פאר זיי און עס איז גרויס פאר זיי צו זיין אינעם גייסט פון דעם בארג. רש"י זאגט: משה רבינו האט די אידן געוויזן ווי גרויס די דערגרייכונגען זענען וואס אידן האבן דערווארבן ביי דעם בארג. דארט האבן זיי באקומען אן אייגענע תורה מן השמים. דארט האבן זיי אויפגעשטעלט א משכן, א מיסטישן צענטער וואס האט זיי געגעבן אן אמת'ן טיפן בליק וועגן ג-טהייט, הייליגקייט און מיסטיק. דארט האבן אידן איינגעארדנט אן אינסטיטוציע פון סנהדרין, א געזעצגעבערישע קערפערשאפט וואס האט זיך באשעפטיגט מיטן סאציאלן, עקאנאמישן און אינערליכן לעבן פונעם פאלק. דארט האבן אידן געצונדן א גאלדענע מנורה וואס האט סימבאליזירט דאס ליכט פון וויסן.

רש"י מאכט דא א פלאדאיע און זאגט: תורה, גייסטיגער צענטער, געזעץ און וויסן זענען די שטארקסטע גאראנטיע פאר דער שטארקייט און דעם קיום פון א פאלק. דארט, ביי דעם בארג סיני, האבן אידן דאס אלעס באקומען. ווער איז שולדיק אין דעם וואס טראץ דעם אלעם האבן אידן געדארפט וואנדערן גאנצע פערציג יאר אין א וויסטן מדבר? קיינער נישט, נאר אידן אליין!

משה רבינו זאגט דערפאר: "איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם". ווי קען איך אליין דערטראגן אייערע שווערינקייטן, אייער לאסט און אייערע קריגערייען? די מחלוקת, די ארומ'טענות און די פערזענליכע שלעכטקייטן וואס הערשן ביי אידן מאכן חרוב אלע זייערע גרעסטע דערגרייכונגען. דאס איז אן אייביגער אמת.

מיר לייענען די סדרה פון דברים יעדעס יאר פאר תשעה באב און זאגן די הפטרה פון חזון ישעיהו. ערשט דאן לייענען מיר די מגילה איכה. דאס געשעט כדי צוזאמענצושטעלן די דריי "איכה" וואס מיר געפינען אין תנ"ך. משה רבינו האט געזאגט דעם ערשטן איכה. ער האט באקלאגט די צעריסנקייט פונעם אידישן פאלק. ישעיה הנביא האט געזאגט דעם

צווייטן איכה. אין זיין נבואה פון חזון האט ער באקלאגט: "איכה היתה לזונה קריה נאמנה". ווי איז דאס געטרייע לאנד געווארן א זונה, אן ארומשלעפערישע שטאט? ירמיה הנביא האט געזאגט דעם דריטן איכה ווען ער האט געקלאגט אויפן חורבן פון ציון און ירושלים. ער האט געוויינט: "איכה ישבה בדד". ווי איז די גרויסע, פרעכטיגע שטאט, די "העיר רבתי עם", געבליבן אזוי איינזאם?

דער צוזאמענשטעל פון די דריי איכה'ס האט א טיפע באדייטונג. ער לערנט אונז אז די רייענפאלג פון די דריי איכה'ס וואס געפינען זיך אין תנ"ך איז כלל נישט קיין צופעליגע, נאר א היסטארישע. דאס מיינט אז איין איכה איז געבונדן מיטן צווייטן, אזוי אז זיי קייטלען זיך אלע דריי צוזאמען. דערפאר איז די רייענפאלג פון די דריי איכה'ס אויך אן אייביגע. זי איבערחזר'ט זיך כסדר אין דער גאנצער געשיכטע פונעם אידישן פאלק, אין אלע דורות און אין אלע צייטן.

דער "איכה ישבה בדד" קומט קיינמאל נישט פלוצלינג אליין. דער חורבן ביי אידן איז תמיד א קאנסעקווענץ פון א געוויסער סיבה. מסתמא איז פריער געווען דער "איכה היתה לזונה קריה נאמנה", וואס האט פאראורזאכט דעם "איכה ישבה בדד". אויך דער "איכה היתה לזונה" איז נישט געקומען פון זיך אליין, נאר איז א קאנסעקווענץ פונעם "איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם".

קודם קומט דער טרחכם משאכם וריבכם. עס קומט א חורבן אינעם פאלק אליין. עס רייסט זיך ארום און שטרייט אין קבוצות. עס איז נישטא קיין שום דיסציפלין, קיין שום פאלקס-ארדענונג. עס איז נישטא קיין שום אידעאל וואס זאל פאראייניגן דאס גאנצע פאלק. יעדער טוט וואס ער וויל און וואס ער באטראכט פון זיין שטאנדפונקט פאר וויכטיג. דער איד רעכנט זיך נישט מיטן כלל, נאר מיט די אינטערעסן פון זיך אליין אדער פון זיין קליינער גרופע.

דאס קעמפן פון די קבוצות ברענגט צו הפקרות, וואס דער נביא פארגלייכט צו א הפקר'דיגע זונה וואס טוט "אף מעשים אשר לא יעשו", און שעמט זיך גאר נישט. ישעיה הנביא האט שוין אין זיינע צייטן געזען די פאלגן פונעם "טרחכם משאכם וריבכם". "איכה היתה לזונה קריה נאמנה", האט ישעיה געשריגן. ווי אן הפקר'דיגע זונה איז די געטרייע שטאט געווארן. די פארטייאישקייט פירט צו הפקרות. קיינער רעכנט זיך נישט מיט קיין מאראל און קיין יושר. מען טוט נאר וואס מען וויל, גלייך ווי עס וואלט קיין צווייטער אויף דער וועלט נישט געווען. דער חורבן פונעם פאלק מוז פירן צום חורבן פונעם לאנד. דער "איכה היתה לזונה" ברענגט דעם "איכה ישבה בדד".

אזוי געשעט עס אין דער גאנצער אידישער געשיכטע. עס הויבט זיך אן מיט דעם וואס אין א רואיקער, גוטער מינוט האבן אידן ליב ארומצוקריגן, און יעדער וויל זיין א פירער, א פארטיי-פירער. עס שאפן זיך קליינע פארטייען וואס ווילן זיך נישט אונטערגעבן אונטער דער דיסציפלין פון דעם רבים, פונעם כלל. דאס ברענגט צו הפקרות, און די הפקרות ברענגט א חורבן.

די דריי איכה'ס פון תנ"ך זענען דעריבער אקטועל ביז אויפן היינטיגן טאג. עס איז כדאי זיך גוט צו פארטראכטן אין דעם אפילו היינט, אפילו נאך דעם אויפקום פון מדינת ישראל. מיר האבן דערפאר אויך היינט ליידער נאך דעם שבת חזון און דעם תשעה באב.

ואתחנן

נאך שבת חזון און נאך תשעה באב קומט שבת נחמו. מיר לייענען די הפטרה מיט דער נבואה וואס הויבט זיך אן מיט די ווערטער: "נחמו נחמו עמי". זייט געטרייסט, זייט געטרייסט מיין פאלק, זאגט אייער ג-ט.

חז"ל שטעלן זיך אפּ אויפן דאפלטן לשון פון "נחמו נחמו". צו וואס איבערחזר'ט דער נביא דאס ווארט נחמו? חז"ל ענטפערן: "חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים". אידן האבן דאפלט געזינדיגט, ווי עס שטייט: "חטא חטאה ירושלים". דעריבער זענען אידן דאפלט געשלאגן געווארן, ווי עס שטייט: "כי לקחה מיד ה' כפלים". זיי זענען פון ג-ט דאפלט געשטראפט געווארן. דערפאר ווען זיי אויך דאפלט געטרייסט ווערן. דאס מיינט דער נביא מיט "נחמו נחמו", א דאפלטער טרייסט.

וואס איז די כוונה פונעם דרש? די גמרא און דער מדרש האבן אויף א סך ערטער אנגעוויזן אז די אידישע גאולה קען קומען בלויז אויף איינעם פון צוויי וועגן. ערשטנס, ווען אידן וועלן שטיין אויף א הויכער גייסטיגער מדרגה, ווען זיי וועלן זיין דער אמת'דיגער עם קדוש, וועלן זיי זוכה זיין צו זייער גאולה. צווייטנס, חלילה, ווען אידן וועלן זיך געפינען אויף דער נידעריגסטער מדרגה פון געפאלנקייט, ווען זיי וועלן שטיין ביים ראנד פונעם אונטערגאנג און עס וועט חלילה דראען די געפאהר אז אידישקייט און אידישער גייסט זאלן אינגאנצן פארלוירן גיין, וועט שוין נישט זיין קיין אנדער עצה. השי"ת וועט רחמנות האבן און שיקן די גאולה.

די גמרא זאגט דערפאר: "אין משיח בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב". משיח וועט קומען אדער אין א דור וואס וועט זיין אינגאנצן זכאי און ווערט זיין אויסגעלייזט צו ווערן, אדער אין א דור וואס וועט זיין אינגאנצן חייב און האלטן ביים אונטערברענגען אידישקייט. דאן וועט אויך באין ברירה קומען די ישועה. דער נביא האט אין ג-ט'ס נאמען געזאגט אז די גאולה וועט קומען: "בעתה אחישנה". איך וועל אייך זי צואיילן אין איר צייט. די גמרא פרעגט: אויב די גאולה וועט קומען צוגעאיילט, וועט זי דאך נישט זיין אין דער צייט; אויב זי וועט קומען אין איר צייט, וועט זי דאך נישט זיין צוגעאיילט?

די גמרא ענטפערט: "זכו - אחישנה; לא זכו - בעתה". אויב אידן וועלן זוכה זיין און פארדינען צו האבן די גאולה, וועט זי קומען צוגעאיילט. אויב זיי וועלן נישט זוכה זיין, נאר פארקערט האלטן גאר נידעריג, וועט די גאולה קומען אין דער צייט, אינעם לעצטן מאמענט. ווען עס וועט זיך דאכטן אז ישראל וועט חלילה אט אט אונטערגיין, וועט די גאולה ראטעווען דעם קיום פונעם עם ישראל.

א גרויסער חסידישער רבי האט זיך אמאל אויפגעטענה'ט מיטן רבונו של עולם וועגן דער גאולה. ער האט געזאגט: רבש"ע, "נצח ישראל לא ישקר". אידן וועלן זיכער נישט אונטערגיין. דאס אידישע פאלק וועט זיכער האבן די גאולה. איך פרעג דיך, רבש"ע: אויף וואס ווארטסטו? אידן שטייען שוין געגוג נידעריג. אויב דו וועסט נאך ווארטן אביסל, וועסטו מוזן שיקן משיח'ן, חלילה, צו גוים. אויב מען שיקט אים היינט, וועט ער לכל הפחות נאך אביסל אידן טרעפן.

די צייט אין וועלכער מיר לעבן היינט איז א צייט פון "אתחלתא דגאולה". מיר האבן ב"ה סימנים פון גאולת ישראל. מיר האבן מדינת ישראל און מיר האבן קיבוץ גלויות אין מדינת ישראל. אבער מיר מוזן זיך אפגעבן א חשבון אונטער וואס פאר באדינגונגען עס קומט פאר אונז די היינטיגע גאולה. שטייען מיר היינט אויף א הויכער מדרגה אין גייסט און אין תורה? אדער איז פארקערט: די גאולה קומט היינט ווייל עס איז "כלו כל הקצין", ווייל דער חורבן פונעם אידישן פאלק איז אזוי נורא, אז עס איז פשוט נישטא קיין אנדערער אויסוועג און קיין אנדערע עצה ווי גאולה?

מיר זענען אין גשמיות און אין רוחניות אזוי געפאלן און צעריסן אז מיר זעען נישט קיין רעטונג פאר דעם אידישן קיום, קיין שום מעגליכקייט פון אן אידישן המשך, ווי נאר דורך גאולה.

אויפן פסוק "נחמו נחמו עמי" איז אין מדרש פאראן א וואונדערליכע דרשה. דער מדרש זאגט: נאך דעם גרויסן חורבן וואס איז געקומען אויפן אידישן פאלק, ווען אידן זענען געגאנגען אין גלות, האט הקב"ה געשיקט אברהם'ן צו גיין טרייסטן די אידן. אברהם קומט און טרייסט זיי. אבער אידן ווילן נישט אננעמען קיין טרייסט פון אברהם. דאן שיקט הקב"ה יצחק'ן זאל די אידן טרייסטן. יצחק קומט און טרייסט זיי, אבער אידן ווילן פון יצחק אויך קיין טרייסט נישט אננעמען.

דאן שיקט הקב"ה יעקב'ן. אבער אידן ווילן אויך דעם טרייסט פון יעקב נישט אננעמען. דערנאך שיקט הקב"ה משה רבינו זאל די אידן טרייסטן. אבער אויך משה רבינו קען גארנישט אויפטאן. אידן ווילן אויך פון משה רבינו קיין טרייסט נישט נעמען. דאן קומט הקב"ה אליין טרייסטן די אידן. דאס מיינט דער נביא: "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם". זייט געטרייסט, זייט געטרייסט מיין פאלק, זאגט אייער ג-ט.

אויך דער דרש שטימט מיט דעם געדאנקענגאנג פון חז"ל בנוגע צום אויפקום פון דער גאולה. נאך דעם חורבן, ווען אידן זענען געווארן ווייט און צעשפרייט אין פארשידענע לענדער, האט געדראט די געפאהר אז זיי וועלן חלילה פארלוירן גיין צווישן די פעלקער פון דער וועלט. ווי קען א קליינע מינאריטעט זיך דערהאלטן אין אזא גרויסער מאיאריטעט? עס האט זיך שוין דאן געשטעלט די פראגע: פון וואנען וועט קומען די זיכערקייט אז אידן וועלן נישט פארלוירן גיין? דאס מיינט דער מדרש מיט דעם סימבאל פון טרייסטן אידן. טרייסטן מיינט פארזיכערן. עס מיינט געבן א טרייסט-ווארט, אנווייזן אין וואס עס ליגט די גאראנטיע אז אידן וועלן עקזיסטירן, טראצדעם וואס זיי וועלן זיין א קליין הויפעלע צווישן די פעלקער.

דער מדרש זאגט אז אברהם איז צוערשט געשיקט געווארן זאל טרייסטן אידן. אברהם איז דער ערשטער פאטער פונעם אידישן פאלק. אברהם האט זיך גערופן "העברי". דאס ווארט מיינט פון יענער זייט. אפילו ווען די גאנצע וועלט זאל זיין פאראייניגט קעגן אברהם און שטיין צוזאמען אין איין זייט קעגן אים, בלייבט אברהם אין דער צווייטער זייט. אברהם האט זיך נישט גערעכנט מיט זיינע עלטערן אדער מיט דער גאנצער געזעלשאפט. ער איז געגאנגען זיין אייגענעם וועג. ער האט געפרעדיגט זיינע אידעאלן, וואס זענען געווען אינגאנצן אין קאנטראסט צו די אידעאלן מיט וועלכע די גאנצע מענטשהייט האט דאן געלעבט. אברהם איז נישט געווארן באאיינפלוסט פון קיינעם. פארקערט, ער האט אנדערע געלערנט צו גיין אויף זיין וועג.

דער סימבאל פון אברהם אבינו קומט דערפאר צוערשט טרייסטן דאס אידישע פאלק. דער סימבאל גיט אידן די זיכערקייט אז נישט בלויז וועלן זיי נישט אונטערגיין צווישן די פעלקער, נאר פארקערט: זיי וועלן פארשפרייטן זייערע אידעאלן אין דער גרויסער וועלט.

אבער דער מדרש זאגט אז אידן וועלן דער טרייסט פון אברהם נישט אננעמען. אידן, ליידער, ווילן נישט לעבן קיין אפגעזונדערט לעבן. אין אלע צייטן האבן אידן תמיד אליין געשטרעבט זיך צו אסימילירן מיט די גוים. אידן נעמען ליב די זיטן און די שפראך פון די פעלקער צווישן וועלכע זיי וואוינען. דער סימבאל פון אברהם אבינו'ס באזונדערקייט איז דערפאר גאר נישט קיין גאראנטיע אז אידן וועלן נישט פארלוירן גיין. דער סימבאל איז נישט קיין גאראנטיע ווייל אידן ווילן אים נישט אננעמען.

אמת, עס זענען געווען תמיד צייטן ווען אידן האבן געלעבט אפגעזונדערט אליין פאר זיך. אבער דאס איז נישט געקומען דערפון וואס אידן האבן געוואלט לעבן אנדערש פון אלע פעלקער פון דער וועלט. די טבע פון אידן איז דווקא זיך צו אסימילירן. דער "ככל הגוים" איז אן אלטע קראנקהייט ביי אידן. אויב עס זענען געווען עטאפן אין דער אידישער געשיכטע ווען אידן האבן געלעבט א באזונדער לעבן, איז עס געווען דערפאר וואס די גוים האבן זיי נישט אריינגעלאזט צו זיך. די גוים האבן אידן געצוואונגען צו לעבן אליין פאר זיך. א געצוואונגענע אפגעזונדערטקייט קען נישט זיין קיין גאראנטיע פאר קיום און עקזיסטענץ.

יצחק קומט דאן טרייסטן דאס אידישע פאלק. דער סימבאל פון יצחק דארף פארזיכערן דעם אידישן קיום. יצחק האט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין קידוש השם, מיט זיין גיין אויף דער עקדה פאר ג-ט און אמונה. דער קידוש השם, דאס גיין פון אידן אויף די עקדות אין אלע צייטן, וועט זיין די גאראנטיע אז אידן וועלן עקזיסטירן. דאס בלוט וואס ווערט כסדר פארגאסן פאר קידוש השם און פאר אידישער אמונה וועט דערהאלטן דעם אידישן קיום.

אבער אידן וועלן אויך דער דאזיגער טרייסט נישט אננעמען. נישט תמיד איז דאס פארגיסן פון אידיש בלוט געבונדן מיט קידוש השם און מיט אמונה. טייכן פון אידיש בלוט גיסן זיך און יעדע שפור פון איידעלקייט און הייליגקייט איז אויסגעמעקט. עס

זענען סתם מארדן און רציחות. אזא בלוט-פארגיסן איז בכלל נישט קיין פארזיכערונג פאר קיום און עקזיסטענץ.

דאן קומט יעקב אבינו. יעקב איז דער סימבאל פונעם באגליקטן אין דער פרעמד. ווען ער לעבט אין גלות צווישן פרעמדע, קען ער באווייזן זיינע גרויסע אויסערגעוועהנליכע פעאיקייטן. ער ווערט רייך און אלע ווייזן מיטן פינגער אויף זיין אויסנאמס-רייכקייט. דער סימבאל פון יעקב דארף טרייסטן אידן. דער סימבאל זאגט אז אידן דארפן נישט שרעקן פארן אונטערגאנג. זייערע פעאיקייטן וועלן זיי דערהאלטן. ווי יעקב וועלן אידן באווייזן אין אלע לענדער אז זיי ברענגען א ברכה. זיי אליין וועלן אויך האבן גרויסע פארמעגנס. אלע וועלן אנווייזן אויף די פארדינסטן פון אידן.

דאס וועט געבן דעם איד מיט וואס צו האלטן זיך און צו בלייבן ביי זיין אפשטאם. אבער אידן ווילן אויך דאס נישט אננעמען פאר קיין טרייסט. מישטיינס געזאגט, וואס פאר א ווערט האבן אידישע פארמעגנס אין גלות און מישטיינס געזאגט, וואס פאר א פנים האט דער גוי'אישער דאנק פאר אונזער ברכה וואס מיר ברענגען מיט אונזער פלייס אין די גלות-לענדער?

ענדליך קומט משה רבינו געבן א טרייסט-ווארט. משה רבינו איז דער סימבאל פון דער אידישער תורה. דער סימבאל דערמאנט אונז אז די תורה וועט אונז היטן פונעם אונטערגאנג. אבער אויך דעם טרייסט-ווארט קענען אידן נישט אננעמען. תורה איז טאקע א זיכערע גאראנטיע פאר דעם אידישן קיום. אבער ווער קען גאראנטירן אז אידן וועלן לערנען תורה? וואס מער גלות, אלץ ווייטער ווערט דער איד פארפרעמדט פון זיין תורה. ער לערנט אלע תורות פון דער גאנצער וועלט, נאר נישט זיין אייגענע תורה.

עס בלייבט בלויז אן איינציגער אויסוועג: "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם". ג-ט אליין איז דער אידישער טרייסט. אונזער זיכערקייט איז אז אינעם לעצטן מאמענט, ווען עס וועט זיך דאכטן אז ס'איז נישטא קיין שום אופן פונעם אידישן קיום, וועט הקב"ה אונז שיקן די גאולה שלימה. דאס וועט אונז צוריק אויפשטעלן, און עם ישראל וועט זיין קיים לנצח.

עקב

די גאנצע סדרה פון דער היינטיגער וואך איז איין לאנגע פלאם-פייערדיגע רעדע פון משה רבינו צו די אידן. די גאנצע גרויסע רעדע איז אין תוכן איין אינהאלט. אין גאר קלארע דיבורים רעדט משה רבינו וועגן דעם צוזאמענהאנג און דער פארבינדונג צווישן לעבן און תורה, צווישן גליק פון דער וועלט און לעבן מיט מעשים טובים, מיט מצוות און מאראל. "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' וברכך והרבך". וואס מער איר וועט צוהערן צו די דאזיגע געזעצן, וועט ג-ט אייך בענטשן און אייך מערן. דו וועסט זיין שטארק און גליקליך, און אזוי ווייטער.

משה רבינו ווענדט זיך אין זיין רעדע צו צוויי סארטן מענטשן, צו צוויי כאראקטערן. קודם רעדט ער צו די קליינמוטיגע, צו מענטשן וואס האבן א שוואכן כאראקטער, צו די וואס האלטן זיך פאר גאר נידעריג, צו די וואס פאלן אריין ביי יעדער קלייניגקייט אין א

יאוש און אין א פארצווייפלונג. צו זיי זאגט משה רבינו: "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם". ווען דו וועסט טראכטן אז די דאזיגע פעלקער זענען מער פון מיר און שטארקער פון מיר, ווי קען איך זיי באזיגן און פארטרייבן? "לא תירא מהם". דו זאלסט פאר זיי נישט מורא האבן. עס איז נישט דיין אייגענער כח וואס מאכט דיך שטארק. דאס איז א ג-טליכער כח. דערפאר דארפסטו זיך פאר קיינעם נישט שרעקן. אויב דו וועסט לעבן מיט תורה, מיט געזעצן און מאראל, איז נישטא קיין שטארקערער פון דיר.

דאן ווענדט זיך משה רבינו צו א צווייטן סארט מענטשן, צו די גרויסמוטיגע, צו די וואס רעדן זיך איין: "כחי ועוצם ידי עשה לי את כל החיל הזה". צו די רייכע, צו די גוט סיטואירטע מענטשן, צו די וואס מיינען אז זייער רייכטום, זייער האב און גוטס, דאס וואס זיי האבן, איז זייער אייגענער פארדינסט, און נאר א דאנק זייער אייגענעם פלייס, זייערע אייגענע פעאיקייטן און זייערע אייגענע כוחות האבן זיי דערווארבן אלעס וואס זיי האבן.

צו דעם סארט מענטשן רעדט משה רבינו א סך שווערער. עס איז לייכטער צו דערהייבן און אריינצוברענגען בטחון אין א מענטש וואס איז ביי זיך קליין, איידער אונטערצואווארפן דעם שטאלץ און איבערצייגן דעם גרויסמוטיגן אז זיינע דערפאלגן געהערן נישט צו אים אליין.

צו די שטאלצע און גרויסמוטיגע זאגט משה רבינו: אייער איינרעדעניש איז פאלש. א מענטש קען נישט באהויפטן אז אלעס וואס ער האט שטאמט בלויז פון אים און פון זיין אייגענעם פארדינסט. די אייגנשאפטן פון א מענטש, זיינע קוואליפיקאציעס און פארשידענע מידות, מאכן צוזאמען דעם מענטש וואס ער איז. דער מענטש פארמאגט פארשידענע אייגנשאפטן וואס לייגן זיך צוזאמען אין דעם וואס ער האט. יעדער מענטש איז עפעס און יעדער מענטש האט עפעס.

דאס זיין פון א מענטש און דאס האבן פון א מענטש זענען צוויי באזונדערע אייגנשאפטן, און מען טאר נישט מאכן קיין טעותים בנוגע צו זיי. געוואנדטקייט, קלוגשאפט, פעאיקייט, עסטעטישער אויסזען און עטישע אויפפירונג געהערן צום זיין פונעם מענטש. רייכטום, שטעלונג און כבוד וכדומה געהערן צום האבן פונעם מענטש. יעדער מענטש ווייסט אויך אז די אייגנשאפטן וואס שטעלן צוזאמען דאס וואס ער איז, שטאמען נישט פון אים אליין און ער האט אין זיי בלויז א קליינעם חלק.

דאס וואס דער מענטש איז, דאס וואס ער לעבט און דאס וואס ער עקזיסטירט, קען נישט זיין זיין אייגענער פארדינסט. קיינער האט נישט בכח זיך אליין צו שאפן און צו מאכן פון זיך אליין דאס וואס ער איז. די מענטשלעכע ענערגיע, דער מענטשלעכער פלייס און זיין פעאיקייט זענען נישט קיין פראדוקט פון אים אליין. ווי קען א מענטש זיך איינרעדן אז דאס וואס ער האט, האט ער צו פארדאנקען זיך אליין? זיין גאנצער כח, זיין גאנצע עקזיסטענץ און זיין גאנצע פעאיקייט זענען נישט זיינע. אוודאי איז נישט זיינס אויך דאס וואס ער האט.

וואונדערליך האט דער עבראישער דיכטער פיזן זיך אויסגעדריקט: "זה שיש לו, אינו שלו, שאינו שלו, למה לו?"

דער מדרש הויבט אן די סדרה מיט א וואונדערליכן דרש. ער זאגט: "אתה מוצא באברהם, שמסר לבניו שני אוצרין: צדקה ומשפט, שנאמר: למען אשר יצוה את בניו וגו' לעשות צדקה ומשפט. אף הקב"ה מסר להם שני אוצרין: חסד ורחמים, שנאמר: וארשתיך לי בצדק ובמשפט, בחסד וברחמים".

אברהם אבינו האט איבערגעגעבן פאר זיינע קינדער צוויי ווערטן וואס זאלן פירן זייער לעבן. דאס זענען רעכט און גערעכטיגקייט. דערפאר האט הקב"ה אויך איבערגעגעבן פאר אברהם'ס קינדער צוויי ווערטן וואס זאלן זיי באגלייטן. דאס זענען חסד און בארמהערציגקייט. ליידער האבן אידן פארלאזט די ווערטן פון אברהם אבינו. דער נביא זאגט: "הפכתם לראש משפט וצדקה ללענה". אנשטאט רעכט האבן אידן פארשפרייט ביטערקייט און אנשטאט גערעכטיגקייט, גיפט. דערפאר האט הקב"ה אויך אוועקגענומען פון זיי זיינע ווערטן. ער האט אפגעטאן חסד און בארמהערציגקייט פון זיי.

ערשט ווען אידן וועלן זיך באזינען און וועלן ווידער אנהייבן צו גיין אין די וועגן פון אברהם אבינו'ס ווערטן, ווען עס וועט זיין "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", ווען משפט און צדקה וועלן ווידער הערשן אויף דער אידישער גאס, דעמאלט וועט אויך זיין "חסדי מאתך לא ימוש אמר מרחמך ה'". דער רבונו של עולם וועט אויך צוריקגעבן צו די אידן זיינע ווערטן, דעם חסד און די רחמים.

די כוונה פונעם מדרש איז אנצוווייזן אויפן קעגנזייטיגן פארהעלטעניש צווישן גייסטיגן פארדינסט און גייסטיגער באלוין. דער מענטש לעבט א צווייפאך לעבן: א קערפערליך-גשמיות'דיג לעבן און א גייסטיג-רוחניות'דיג לעבן. א מענטש קען בשום אופן נישט לעבן בלויז קערפערליך, בלויז גשמיות'דיג. דער פסוק אין דער היינטיגער סדרה זאגט אונז: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם". א מענטש איז נישט קיין בהמה וואס לעבט בלויז מיטן עסן און פארן עסן. א מענטש מוז אויך האבן א גייסטיגן אינהאלט אין לעבן. יעדער ווייסט דאס, און טראצדעם מאכט מען גרויסע אונטערשיידן צווישן די צווייערליי לעבנס.

בנוגע צום גשמיות'דיגן לעבן ווייסט יעדער אז עס איז דא א געזעץ פון אורזאך און קאנסעקווענץ. דאס וואוילזיין פונעם קערפער איז אפהענגיג פון די געזעצן פון דער נאטור. רירן די געזעצן פון דער קערפערלעכער נאטור הייסט צולייגן א האנט צום קערפער. מען מוז האבן זיין נארונג, זיין לופט און זיין באוועגונג. קיינער איז נישט אזוי נאריש זיך איינצורעדן אז מען קען זיך אויפפירן אנדערש פון דעם נאטור-וועזן און זיין גוף וועט דערפון נישט ליידן. יעדער ווייסט פאר זיך אליין אז ער מוז אכטונג געבן אויף זיין געזונט, אויף דעם וואס ער עסט און טרינקט. ער מוז זיך היטן פון פארקילונג און אזוינס. בנוגע צום גוף פארשטייט יעדער אז זיין קערפער איז א טייל פונעם גאנצן נאטור-וועזן. רירן די נאטור-געזעצן מיינט דערפאר אויך רירן דעם אייגענעם ארגאניזם און אים ברענגען צום אונטערגאנג.

אין דעם גייסטיגן לעבן, דאקעגן, פארשטייען נאך גאר ווייניג אז אויך דא הערשט דאס געזעץ פון אורזאך און קאנסעקווענץ. אויך דאס גייסטיגע לעבן פון א מענטש מוז האבן זיין נארונג, זיין לופט און זיין באוועגונג. דאס גייסטיגע לעבן פון א מענטש איז אויך אונטערווארפן אלגעמיינע געזעצן. ווי נאריש איז דער מענטש וואס רעדט זיך איין אז ער קען לעבן א מענטשלעך און גייסטיג לעבן און זיך כלל נישט רעכענען מיט מאראל, מיט עטיק, מיט רעכט און גערעכטיגקייט. ער רעדט זיך איין אז כדי צו באקומען געלט, כבוד אדער שטעלונג, מעג ער אפטאן אלעס וואס ער געפינט פאר נויטיג. ער מעג עובר זיין אויף אלע געזעצן פון יושר און רעכט, אבי ער זאל דערגרייכן דאס וואס ער וויל. דער וואס טראכט אזוי איז א גרויסער שוטה, ווייל עס לוינט זיך נישט אויפצוגעבן דאס וואס מען איז כדי צו פארגרעסערן דאס וואס מען האט.

עס זענען דא מענטשן וואס וויזן אויף אידן מיט גרויסע פארמעגנס, כבוד און שטעלונג, וואס האבן זיך טראצדעם אין לעבן באדינט נישט מיט קיין אידעאלן און גייסטיגע מיטלען. דאס איז אן אלטע אידישע פראגע פון "רשע וטוב לו". זענען דא מענטשן אויף דער וועלט וואס פארברעכן, און עס גייט זיי גוט? צווישן די פארשידענע תירוצים אויף דער פראגע איז דא אויך איין תירוץ וואס זאגט אז דאס איז בכלל נישט אמת. דעם רשע גייט גאר נישט אזוי גוט. קיינער איז נישט אריינגעקראכן אין דעם הארצן פון א רשע. קיינער ווייסט נישט וואס פאר אינערליכע יסורים ער ליידט פון זיינע אפגעטאנענע מעשים. זיין גוטס מיינט נישט נאר צו האבן אן "עדיפוסיא" און אן אויטא. זיין גוטס מיינט פיל מער: צו האבן מנוחת הנפש, צו זיין צופרידן מיט דעם וואס מען איז און נישט בלויז מיט דעם וואס מען האט.

דער מדרש זאגט מיט רעכט: אויב א מענטש פארלאזט צדק ומשפט, פארלירט ער אויך חסד ורחמים. אונטערבאוואוסטזיניג פלאגט אים זיין געוויסן. קיין אינערלעכע מנוחה האט ער נישט, און זיין לעבן איז קיין לעבן נישט.

וואונדערליך באמערקן די חכמי המוסר אז משה רבינו האט אין דער היינטיגער סדרה אוועקגעלייגט דעם יסוד פאר דער פריבארניאנישער שיטה: דער מענטש ברענגט מיט זיין געבורט פאטענציעלע נייגונגען פאר עטיק און מאראל. הקב"ה האט אים מזכה געווען צו לעבן איידל. דאס איז נישט קיין שווערע זאך. דער מענטש איז פון זיין געבורט דערצו געאייגנט. דאקעגן, אן אוממאראליש לעבן איז א פייניגונג פון די מענטשלעכע מידות.

ווען משה רבינו וויל פארשטיין די ג-טקייט, ווייזט אים הקב"ה די י"ג מידות, די אויסגעשפראכענע אטריבוטן פון עטיק און מאראל. דערפאר זאגט משה רבינו: "אחרי ה' אלקיכם תלכו". א איד דארף זיך בלויז איינקוקן אין די מידות פון השי"ת און לעבן מיט די מידות.

עס איז זייער לייכט אזוי צו לעבן. דער מענטש איז דאך באשאפן געווארן בצלם אלקים. ער איז א געשאפענער פון ג-ט, ממילא האט ער די פעאיקייט צו לעבן מיט די מידות פון השי"ת. ער קען לייכט זיין א רחום, א חנון און א ארך אפים, ווייל דאס זענען די זעלבע מידות, און זיי געפינען זיך פאטענציעל אין יעדן איד. איין איינציגסטע מידה דארף א איד האבן וואס ער קען זיך אליין דערווערבן און וואס ווערט מיט איר נישט געבוירן. דאס איז

יראת שמים. די מידה איז ביים רבש"ע נישטא. דער רבש"ע האט פאר קיינעם קיין מורא נישט. דערפאר ווערט מען מיט דער דאזיגער אייגנשאפט נישט געבוירן, און מען מוז זיך דאס אליין דערווערבן.

דאס מיינט די גמרא: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". אלע מידות שטאמען פון דער געבורט, נאר נישט יראת שמים. דאס מיינט אויך די גמרא: "אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים". אין דער ג-טליכקייט זענען דא אלע מידות פון עטיק און מאראל. דאס איינציגסטע וואס דארט איז נישטא און עס געפינט זיך

נאר ביים מענטש, איז יראת שמים. דערפאר זאגט משה רבינו: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה'". דאס איינציגסטע וואס הקב"ה פארלאנגט פונעם מענטש אליין איז יראת שמים, ווייל דאס איז א מידה וואס שטאמט בלויז פונעם מענטש. דאס איז א טיפע טעאריע וואס די גרויסע וועלט פארשטייט נאך נישט און דארף זי ערשט לערנען ביי אונז אידן.

ראה

דער הויפט-געדאנק פון משה רבינו'ס ווערטער אין דער היינטיגער סדרה איז אז דער מענטש איז גאנץ פריי אויסצוקלויבן וואס פאר א לעבנס-שטייגער ער זאל אננעמען. ער קען לעבן מיט זיין ליידנשאפטלעכער נאטור אדער מיט דעם וועג פון תורה, וואס קולטיווירט דעם מענטש און שטעלט אים העכער פון דער נאטור.

שוין די בלויזע פרייהייט אנצונעמען אן אייגענעם באשלוס, שטעלט דעם מענטש אוועק אויף דער העכסטער מדרגה אין דער שעפונג. א חיה האט נישט קיין מעגליכקייט אויסצוקלויבן ווי אזוי צו לעבן. זי מוז לעבן מיט איר איינגעבוירענער נאטור. זי מוז טאן דאס וואס די נאטור טרייבט איר צו טאן. דער מענטש אבער קען אליין וועלן צו לעבן אנדערש ווי זיין נאטור איז פון דער געבורט. דער מענטש קען איבערשטארקן אלע ליידנשאפטן וואס די נאטור האט אין אים ארייגעזעצט. דער מענטש קען איבערשטייגן זיין נאטור און געוואלדיג הערשן איבער איר. דאס איז די גרויסקייט פונעם מענטש.

אידישקייט לערנט דעם מענטש צו וויסן אז פון דער נאטור איז ער געשאפן אלס אן אומפולקאמענער באשאף. דער מענטש אליין דארף זיין גאנץ לעבן שטרעבן זיך צו פארפולקאמען. די פארפולקאמונג קען דער מענטש נישט דערגרייכן דורך לעבן מיט זיין נאטור, נאר דורך לעבן מיט תורה, מיט קולטור, מיט שכל און וויסן. דער מענטש וואס לעבט מיט זיין נאטור איז גלייך צו דער חיה.

די ערשטע פילאסאפן, נאך אין דעם גריכישן פעריאד, האבן פארהייליגט די נאטור. זיי האבן געהאלטן אז דער מענטש דארף לעבן מיט דער נאטור און דערין איז באשטאנען זייער געדינסט. אבער אידן האבן שוין ביים בארג סיני געהערט דעם ערשטן פארבאט: נישט צו דינען קיין שום נאטור. מיט דער נאטור איז אויך געווען געמיינט די מענטשלעכע נאטור. דער מענטש טאר נישט זיין קיין קנעכט צו זיינע אייגענע נאטירלעכע תאוות.

די גמרא און דער מדרש דערציילן אז דער גרויסער רוימישער פעלדהער טורנוסרופוס האט רבי עקיבא געפרעגט וועגן וועמענס ווערק זענען שענער: די ווערק פון ג-ט אדער די ווערק פון א מענטש? רבי עקיבא האט זיך גאר נישט דערשראקן פאר דער פראגע און האט תיכף געענטפערט: די ווערק פון א מענטש זענען שענער. טורנוסרופוס האט געוואוסט אז רבי עקיבא איז א גרויסער ירא שמים. ער האט געמיינט אז ווען ער וועט אים שטעלן די פראגע וועמענס ווערק זענען שענער, די ווערק פון ג-ט אדער די ווערק פון א מענטש, וועט ער באלד אויסרופן: די ווערק פון ג-ט. ווי קען מען דען פארגלייכן די ווערק פון ג-ט מיט די ווערק פון א מענטש? רבי עקיבא האט זיך אבער באלד געכאפט און האט אים אויך באמערקט: "אני יודע על מה אתה שואלני". איך ווייס גאנץ גוט דיין פילאסאפישע כוונה. זיין ענטפער אז די ווערק פון א מענטש זענען שענער פון די ווערק פון ג-ט איז בכלל נישט קיין חילול השם, ווי מען וואלט געקענט באהויפטן. גאר פארקערט, עס איז דער גרעסטער קידוש השם און באשטעטיגט דעם אינהאלט פון דער אידישער תורה.

טורנוסרופוס האט זיך נישט געלאזט פון רבי עקיבא'ן און האט אים געפרעגט: הער, ירא שמים, וואס רעדסטו? ווי קומט א מענטש זיך גאר צו וועלן פארגלייכן מיט ג-ט? קען א מענטש שאפן הימל און ערד? אויף דעם האט רבי עקיבא געענטפערט: דריי נישט מיין קאפ! מיר רעדן נישט פון קיין וועלט-שאפן. מיר רעדן פון דער מענטשלעכער שאפונג. ג-ט האט דעם מענטש געגעבן א שליחות צו שאפן. ג-ט האט דעם מענטש געגעבן א כח צו פארפולקאמען דאס וואס איז געשאפן פון אים, אז עס זאל זיין שענער ווי דאס וואס דער רבונו של עולם האט געשאפן, אן דער מענטשנהאנט.

דער מדרש דערציילט אז רבי עקיבא איז דעמאלט אהיימגעגאנגען און האט פארלאנגט פון זיין פרוי זי זאל אפבאקן פרישע קיכעלעך פון ווייצן-מעל. די פרוי האט די קיכעלעך געמאכט לויטן פיינסטן געשמאק, מיט צוקער און אייער, און זיי זענען וואונדערליך ארויסגעקומען. רבי עקיבא האט גענומען די קיכעלעך אויף איין טאץ, און אויפן אנדערן טאץ האט ער אנגעשיט נאטירליכע ווייץ וואס וואקסט אין פעלד. מיט דעם איז ער געקומען צו טורנוסרופוס און האט פאר אים אוועקגעשטעלט די צוויי טעצן און געפרעגט: זאג מיר, וועלכע שאפונגען זענען שענער, די פון דעם טאץ מיט קיכעלעך אדער די פון דעם טאץ מיט רויער ווייץ? טורנוסרופוס האט מער נישט געענטפערט.

עס איז כלל נישט נויטיג קיין קאמענטאר צו דער דערציילונג פון דער גמרא. דא קומט פאר דער פאראייביגטער וויכוח וואס עקזיסטירט ביז צום היינטיגן טאג צווישן די אנהענגער פון נאטור און די אנהענגער פון קולטור. טורנוסרופוס האט געהאלטן מיט דער גריכישער שיטה, אז מען דארף דינען דער נאטור. מען דארף נישט זאגן אז דאס וואס קומט פון ג-ט איז נישט פערפעקט. ממילא איז דער מענטש מיט זיינע תאוות און ליידנשאפטן אויך פערפעקט, און ער דארף לעבן מיט זיין ליידנשאפט.

פון אזא שטאנדפונקט דארף דער מענטש נישט קיין תורה. ער דארף נישט קיין געזעצן און קיין פארבאטן. ער דארף טאן וואס זיין נאטור דיקטירט אים. ער דארף נאכגעבן זיינע נאטירליכע ליידנשאפטן. קיינער האט נישט קיין רעכט צו באהויפטן אז די ליידנשאפטן

וואס א מענטש האט פון דער נאטור זענען דאס נישט ריכטיג און אזוינס. רבי עקיבא האט פארטרעטן דעם אידישן שטאנדפונקט, וואס באהויפט אז א מענטש טאר נישט לעבן מיט זיין נאטור, כאטש די נאטור איז די ג-טליכע שאפונג. דאס איז די גרויסקייט פון א מענטש. ג-ט האט דעם מענטש באשאפן אז ער זאל קענען הערשן איבער זיין נאטור. דאס איז דער וואונדערפולער צלם אלקים אינעם מענטש, אז ער האט א פרייען ווילן. ער קען אליין וועלן דעם לעבנס-וועג. ער קען לעבן ווי א חיה מיט נאטור, און ער קען לעבן מיט תורה, מיט קולטור, וואס מאכט אים ערשט פאר א מענטש.

רבי עקיבא האט דאס געוויזן מיטן משל פון די קיכעלעך און דער רויער ווייץ. בנוגע צו זיינע גשמיות'דיגע באדערפענישן וועט קיין מענטש נישט לעבן ווי די חיה אין וואלד. ער וועט נישט עסן קיין רויע קערנדלעך און רויע גראזן. ער וועט די געוואוקסן קולטיווירן, פארפיינערן, צוריכטן און דאן ערשט עסן. פארוואס זאל דער מענטש ביי זיינע פסיכישע אייגנשאפטן האנדלען אנדערש? אויך בנוגע צו זיין כאראקטער דארף דער מענטש וויסן אז ער טאר זיך נישט באדינען מיט זיינע נאטירליכע ליידנשאפטן אין א רויען צושטאנד. ער דארף זיין כאראקטער אויך קולטיווירן, פלעגן, איבערבעסערן, פארפיינערן און צוריכטן. ערשט דאן קען ער זיך דערמיט באדינען. דעם כאראקטער קען מען פארפיינערן און קולטיווירן נאר מיט תורה, מיט א העכערער עטישער קולטור.

מאדערנע פסיכאלאגן באהויפטן אז דער מענטש וואס לעבט מיט זיין נאטור ווי א חיה איז דער אומגליקליכסטער אויף דער וועלט. יעדער מענטש ווייסט אז ער דארף זיין אנדערש פון דער חיה. דערפאר ליידט ער שטארק פון זיין באוואוסטזיין ווען ער האנדלט נישט ווי א מענטש.

משה רבינו זאגט דאס אין קורצע ווערטער: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה". איך גיב פאר אייך היינט א ברכה און א קללה. די ברכה ווען איר וועט געהארכן צו דער תורה, און די קללה אויב איר וועט נישט געהארכן צו דער תורה. מיינט נישט אז פארמעגנס און פארגעניגן זענען א ברכה, אדער אז ארעמקייט און א באשיידן לעבן זענען חלילה א קללה. ניין! די גרעסטע פארמעגנס און די אויסגעקליבנסטע פארגעניגנס קענען זיין די גרעסטע קללה ווען דער מענטש לעבט אין זיי ווי א חיה. דעמאלט פלאגט אים זיין געוויסן און ער האט נישט קיין מנוחה. זיין לעבן איז דעמאלט נאך ערגער ווי דאס לעבן פון דער חיה, ווייל די חיה האט נישט קיין געוויסן. עס פלאגט זי גאר נישט.

דאקעגן, אויב א מענטש לעבט ווי א מענטש, אפילו ווען ער האט נישט קיין רייכטום און קיין פארגעניגנס, האט ער א ברכה. ער איז וועזענטליך צופרידן. ער איז גליקליך מיט זיך אלס מענטש.

ווייטער זאגט דאס משה רבינו: "ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל". די ברכה וועסטו געבן אויפן בארג גריזים און די קללה אויפן בארג עיבל. ווי באקאנט איז דער הר גריזים ארעם,

א פשוטער, איינפאך באוואקסענער בארג, און דער עיבל איז א פרעכטיגער אאזיס פון ביימער און שיינקייט. אויב א מענטש לעבט ווי א מענטש, קען ער אפילו אויפן פשוטן

גריזים האבן א ברכה. אבער אויב ער לעבט ווי א חיה, קען דער פרעכטיגער עיבל זיין פאר אים א קללה.

דאס זענען אייביגע אמת'ן פון אונזער תורה.

שופטים

די סדרה פון דער היינטיגער וואך איז כמעט אינגאנצן געווידמעט דעם אידישן שטאטס-וועזן. זי נעמט ארום די הויפטזעכליכע דינים וואס זענען פארבונדן מיטן לעבן פונעם איד אין זיין אייגן לאנד.

צוערשט קומען די פסוקים וואס רעדן ארום די באגריפן פון געזעץ און גערעכטיגקייט, פונעם געריכטס-וועזן און פון ערליכע ריכטער. דאן קומען פארשידענע דינים בנוגע צום געבוי פון דער שטאט, דער מלוכה, דער ארדענונג און דיסציפלין, און מלחמה און קריג. דאן פארענדיגט די תורה מיטן דין פון עגלה ערופה. דער פסוק זאגט: אויב עס וועט ביי אידן פאסירן, ווען זיי וועלן האבן זייער אייגענע מלוכה, אז מען וועט געפינען א טויטן מענטש און מען וועט נישט וויסן ווער עס האט אים געהרגעט, זאלן די גייסטיגע פארשטייער און מאראלישע פירער פונעם ארט ברענגען א קרבן. ביים קרבן זאלן זיי געבן א דעקלאראציע אז זייערע הענט האבן נישט פארגאסן דאס בלוט און זיי זענען נישט שולדיג אין דעם מארד.

דעם דין קען אפילו דער היינטיגער 20סטער יארהונדערט נאך נישט פארשטיין. די היינטיגע קולטורעלע מענטשהייט איז נאך נישט דערוואקסן צו דער מדרגה צו פארשטיין אז פאר א מארד וואס מען קען נישט פעסטשטעלן זיין סיבה איז שולדיג, קודם כל, דער נידעריגער מאראל פון דער געזעלשאפט, און ממילא די גייסטיגע מנהיגים פונעם ארט אין דער צייט.

איך וויל אבער היינט נישט אפשטעלן זיך אויף דעם ענין. איך וויל רעדן וועגן א גאנץ אנדערן קאפיטל פון דער היינטיגער סדרה, דעם קאפיטל פון מלחמה. אויך דאס קאפיטל איז זייער אקטועל ביז היינט אינעם 20סטן יארהונדערט.

מען פרעגט זיך: וואס פאר אן אקטואליטעט קען האבן אין אונזער היינטיגער צייט א מלחמה-קאפיטל וואס איז אנגעשריבן געווארן מיט 3500 יאר צוריק? די קריגס-וועזן האבן זיך דאך אזוי געענדערט אז אפילו מלחמה-פירונג פון בלויז 100 יאר צוריק האט היינט קיין שום באדייטונג נישט. איז דא נאך שייך א מלחמה-פירונג פון פאר אזויפיל טויזנטער יאר צוריק? אבער דא איז נישט געמיינט די פארם פון מלחמה, נאר דער אינהאלט. דאס בייט זיך נישט. עס טוישט זיך די פארם. דער תוכן און דער מאראל בלייבן תמיד די זעלבע.

מערקווירדיג איז די באמערקונג פון חז"ל אין מדרש, וואס ווייזט אן אז איבעראל וואו די תורה רעדט פון מלחמה מיינט זי נישט בלויז די דרויסנדיגע מלחמה מיט דעם שונא פון דרויסן, נאר אויך די אייביגע מלחמה וואס יעדער מענטש פירט געהיים אין זיך אליין און

מיט זיך אליין. דער פסוק "הלא צבא לאנוש על ארץ" זאגט אז יעדער מענטש מאכט אויף דער וועלט א פעלדצוג, א קריג, א מלחמה. דערפאר דארף ער וויסן די פארשריפטן בנוגע צו מלחמה. די פארשריפטן טוישן זיך נישט. זיי בלייבן תמיד די זעלבע.

ווען די ארמיי איז גרייט ארויסצומארשירן צום קאמף, האט דער כהן, דער גייסטיגער פירער, זיך געדארפט אוועקשטעלן פאר דער ארמיי און זאגן: איר גייט צום קאמף קעגן אייערע פיינט. זאל אייך נישט ווייך ווערן דאס הארץ! איר זאלט נישט שרעקן און נישט מורא האבן, ווייל ג-ט איז מיט אייך. מורא האבן אדער ווייך ווערן וואלט געווען א צווייפל אין ג-ט'ס מאכט און אין ג-ט'ס גאראנטיע.

נאכדעם ווי דער כהן האט דאס פארענדיגט, איז געקומען אן אויפזעער און האט אויסגערעכנט א גאנצן צעטל פון באפעלן: אויב איינער האט געבויט א הויז און נישט באוויזן עס צו פארענדיגן, זאל ער אהיימגיין. דאס זעלבע מיט א וויינגארטן. אויב איינער האט זיך פארלאבט מיט א פרוי און נישט באוויזן זי צו הייראטן, זאל ער אהיימגיין. צום סוף האט ער אויך פארגעלייענט: אויב איינער איז א שרעקעדיגער און א ווייכהארציגער, זאל ער אויך אהיימגיין.

עס איז באקאנט אז אידן זענען תמיד געווען זייער פאטריאטיש. ווען מען האט געהאנדלט אין פארטיידיגן זייער אייגן לאנד, האט מען קיינמאל נישט געפעלט קיין סאלדאטן. עס זענען תמיד געווען מער ווי מען האט געדארפט. דערפאר האט מען זיך געקענט דערלויבן צו מאכן אזעלכע באמערקונגען. אבער וואס לערנט דאס אונז היינט?

לויט אונזערע אלטע געדאנקען לערנט דאס אונז, קודם כל, אז נאר א מענטש וואס איז אין ארדענונג מיט זיך אליין קען און מעג זארגן אויף פאר אנדערע, פארטיידיגן דעם כלל. אויב א מענטש איז נישט אין ארדענונג מיט זיך אליין, אויב ער איז נישט פעאיג זיך אליין צו פארזארגן מיט וואס ער דארף, ווי וועט ער פארזארגן א צווייטן?

ליידער איז דאס איינס פון די גרעסטע אומגליקן פון דער היינטיגער מאדערנער צייט. א סך מענטשן זענען געשלאגן מיט דעם וואס זיי ווילן נאר זיין וועלט-באזארגער און וועלט-באגליקער. עס איז פאר זיי ווייניג זיך אליין צו באזארגן. עס איז פאר זיי ווייניג זייער אייגענע משפחה. אפילו זייער אייגן פאלק איז פאר אייניגע ווייניג. זיי ווילן נאר באזארגן די גאנצע וועלט. אזעלכע מענטשן וועלן אייך אויפווייזן מיט ראיות ברורות אז זיי זענען באזילט מיט א העכערער אידעע, און זיי זענען גרייט מקריב צו זיין זיך אליין פאר א גרעסערן כלל. זיי זענען אידעאליסטן וואס האבן יעדע שפור פון עגאיזם פארפיינטעט, און זענען זיך מקריב פאר אנדערע און אזוינס.

אידישער מאראל לערנט אבער אז אזא שטאנדפונקט איז פאלש. פארזארגן יענעם מעג מען נאר דעמאלט ווען מען האט זיך קודם אליין פארזארגט. א מענטש מוז וואקסן אויף א הויכע מדרגה נישט פון דרויסן, נאר פון זיך אליין. ליבע צו יענעם דארף אויסוואקסן פון ליבע צו זיך. "וחי אחיך עמך". לויטן געבאט פון דער תורה, פון דיין אייגן לעבן דארף זיך אנטוויקלען דאס געפיל פון לעבן פאר א צווייטן. אויב א מענטש לעבט אליין נישט, קען ער נישט לעבעדיג מאכן א צווייטן.

דער פסוק זאגט אויך: "את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה הארץ" (משלי י"ז, כ"ד). דער פארשטענדיגער ווייסט אז די חכמה דארף ער קודם באווייזן אין דעם וואס ליגט פאר זיינע אויגן. ער זארגט פאר זיך. אבער דער נאר וואס זוכט צו פארזארגן דעם כלל קוקט צום אנדערן עק וועלט. ווער עס קען אין זיין אייגענעם קרייז און אין זיין אייגענער געזעלשאפט גאר נישט אויפטאן, דער טאר זיך נישט ווארפן אויף קיין וועלט-פראבלעמען. ער מעג נישט זיין קיין וועלט-באגליקער. אויב א מענטש קען נישט אדער וויל נישט זארגן פאר דעם וואס עס שטייט פאר זיינע אויגן, און וויל נאר באזארגן די וועלט, איז דאס נישט קיין אידעע מיט קיין אידעאליזם. דאס איז א פשוטער, נידעריגער מיטל זיך צו מאכן פאר וויכטיג, זיך ארויסצושטעלן אין דער עפנטליכקייט. דאס איז דער שווערסטער עגאיזם וואס איז נאר דא.

ווען א מענטש האט געצויגן אין דער ארמיי אויפצונעמען א מלחמה, אן קיין אונטערשייד, צי א מלחמה מיט דעם דרויסנדיגן שונא אדער א מלחמה מיטן אייגענעם שונא, האט דער גייסטיגער פירער געדארפט זיך אוועקשטעלן און אים דערמאנען: זאג נאר, דו גייסט אויפנעמען א קאמף אין לעבן. איר שטעלט זיך צו באזיגן פארשידענע שונאים. איר מוזט קודם באווייזן אייערע פעאיקייטן אין אייער אייגן לעבן. האט עמעצער פון אייך געבויט א הויז און נישט באוויזן עס צו פארענדיגן און זיך אריינצוציען? אדער האט עמעצער פון אייך געפלאנצט א גארטן און נאך נישט באוויזן אראפצוברענגען אפילו די ערשטע פירות פון זיין גארטן? האט עמעצער פון אייך זיך פארלאבט און נישט באוויזן איינצוארדענען א פאמיליע? אויב ער האט דאס נישט באוויזן, האט ער נישט קיין רעכט צו זיין א פארזארגער פאר א כלל. דער וואס וויל נוץ פאר דער מענטשהייט מוז קודם ברענגען נוץ אין זיין אייגענעם קרייז.

צום סוף האט דער אויפזעער נאך אויסגערופן: "מי האיש הירא ורך הלבב". ווער עס האט מורא און א ווייך הארץ זאל אויך אהיימגיין. עס זענען דא א סך מענטשן וואס האבן באשלאסן זיך צו ווארפן אויף גרויסע זאכן. נישט דערפאר ווייל זיי ווילן ווייזן אז די קליינע זענען פאר זיי נישט גענוג, נאר דערפאר ווייל זיי האבן פרובירט זיך אין קלייניגקייטן און עס איז זיי נישט געלונגען. זיי גיין דערפאר איבער צו גרויסע זאכן. זיי האבן שטארק מורא נאכאמאל אנצוהייבן ביי קלייניגקייטן כדי נישט דורכצופאלן. דער כהן האט דערפאר געזאגט: ווער עס שרעקט זיך פאר א דורכפאל זאל אהיימגיין. ער זאל אנהייבן פון דאסניי. ער זאל זיך כלל נישט רעכענען מיט דעם וואס עס איז געווען, נאר טראכטן קודם אויסצופירן די פליכטן וואס ער האט פאר זיך. דאן ערשט וועט ער קענען גיין אין מלחמה פאר א גרויסן ענין, פאר א גרויסן כלל, פאר דער וועלט.

הלואי וואלט דער היינטיגער דור זיך גענומען צום הארצן די דאזיגע ווערטער.

כי תצא

"כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידיך ושבית שביו". אז דו וועסט ארויסגיין אין קאמף קעגן דיינע פיינט און ג-ט, דיין ג-ט, וועט איבערגעבן דעם שונא אין דיינע הענט, וועסטו פאנגען זיין געפאנגענעם.

גראמאטיקאליש איז דער פסוק שווער. דער פסוק הויבט אן מיט א קאמף קעגן פיינט, דאס הייסט א סך שונאים, און גייט באלד איבער צו איין שונא. דאן איז דער אויסדרוק "פאנגען זיין געפאנגענעם" נישט צו פארשטיין. פאנגען זיין געפאנגענעם מיינט פאנגען איינעם וואס איז שוין דעם שונא'ס געפאנגענער. וואס באדייט דאס?

אונזערע חכמי המוסר באמערקן אז דא איז פאראן אן אנדייטונג און אן אנווייזונג אויף אן אנדער סארט מלחמה. דא איז געמיינט די גרויסע אינערלעכע מלחמה וואס יעדער מענטש פירט אין זיך און מיט זיך אליין.

רש"י ברענגט דעם דרש פון דער גמרא אויף דער היינטיגער סדרה וואס זאגט: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע". די תורה האט דא גערעדט קעגן דעם יצר הרע. די חכמי המוסר זאגן אז די גמרא האט דא אנגעוויזן אויפן קאמף וואס דער מענטש פירט אן מיטן יצר הרע, מיט זיינע שלעכטעליידנשאפטן. נישט בלויז דא, נאר איבעראל וואו די תורה רעדט פון מלחמה מיינט זי נישט בלויז די מלחמה מיט א דרויסנדיגן שונא. זי מיינט אויך די אינערלעכע מלחמה וואס יעדער מענטש מוז אפפירן געהיים אין זיך אליין מיט זיינע נידעריגע אינסטינקטן.

מערקווירדיג איז אז אפילו אין אונזערע היינטיגע מאדערנע צייטן זענען מלחמות נישט אונטערגעגאנגען. מען האלט אין איין פירן מלחמות. היינט איז עס אין אזיע, מארגן אין אפריקע אדער אין אמעריקאנישע לענדער. עס זענען דא ארום אונז מענטשהייטן וואס וואלטן כלל נישט געקענט לעבן אן קיין מלחמה. די מאדערנע פסיכאלאגיע דערקלערט אז קאמף איז א נאטירלעכער כח אינעם מענטש. קאמף איז נויטיג צו שטארקן דעם גייסט און דעם מוט פון א מענטש און צו האלטן לעבעדיג זיינע כוחות.

מיר אידן האבן געהאלטן אז קאמף איז א נאטירלעכער כח אינעם מענטש. אן קאמף איז דאס מענטשלעכע לעבן קיין לעבן נישט.

ווייל קאמף איז לעבן. אבער מיר האבן פון אלעמאל אן אנגעוויזן אז קאמף מיינט נישט פירן מלחמות מיט א צווייטן, נאר דווקא מיט זיך אליין, מיט די אייגענע ליידנשאפטן און תאוות וואס זענען פאראן אין יעדן מענטש. דער אינערלעכער קאמף אינעם מענטש איז דער שווערסטער וואס א מענטש קען און דארף פירן.

אין דער סדרה פון דער פאריגער וואך האט די תורה געשריבן: ווען דו וועסט ארויסגיין אין מלחמה קעגן דיינע פיינט, זאלסטו זיך נישט שרעקן. אויך דארט איז געמיינט די אינערלעכע מלחמה וואס א מענטש דארף פירן מיט זיינע פארשידענע תאוות און ליידנשאפטן. די תורה זאגט אז ווען דו וועסט זיי וועלן באקעמפן זאלסטו זיך נישט שרעקן. די תורה האט באמערקט אז דער כהן, דער גייסטיגער פירער, דארף אנווייזן יעדן מענטש ווי ער זאל זיך אויפפירן אין דעם קאמף. דאס ערשטע וואס מען דארף וויסן איז אז די מלחמה איז א מלחמת רשות. דער מענטש איז פריי. ער קען די מלחמה אויפנעמען אדער נישט אויפנעמען. ער איז נישט געצוואונגען צו איר. ער האט די בחירה.

דאן מוז ער וויסן אז "כי תצא למלחמה", ווען א מענטש גייט נאר ארויס אין דער מלחמה, איז "ונתנו ה' אלקיך בידיך". ג-ט וועט געבן דעם שונא, די ליידנשאפט וואס דו ווילסט

באזיגן, אין דיינע הענט. דו דארפסט נאר אויפנעמען דעם קאמף. דער זיג איז זיכער. אזוי איז דער מענטש געשאפן אז ער האט דעם כח צו באקעמפן יעדע ליידנשאפט.

באקעמפן די ליידנשאפט איז אבער ווייניג. באקעמפן א ליידנשאפט מיינט זי אונטערדריקן אויף א צייט. אבער דאס מיינט נאך נישט זי צו באזיגן און צו באהערשן. דער פסוק זאגט: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו". ווער קען ארויפגיין אויפן בארג פון ג-ט, און ווער וועט בלייבן אויפן הייליגן פלאץ? שווער איז ארויפצושטעיגן אויפן בארג, אבער דאס איז נאך נישט דאס גאנצע. דער עיקר איז צו בלייבן דארט.

דערפאר זאגט די תורה אן עצה: "ושבית שביו", זאלסט פאנגען דיין געפאנגענעם. ווען דער מענטש באקעמפט זיין נייגונג, זאל ער זיך פארטראכטן אין דעם אופן ווי אזוי ער ווערט באהערשט פון זיין נייגונג. ער זאל זיך אפגעבן א חשבון וועגן די מיטלען מיט וועלכע דער מענטשלעכער אינסטינקט באדינט זיך כדי אויסצופירן די ליידנשאפטן. ער זאל דאן אנווענדן די זעלבע מיטלען כדי צו באקעמפן זיינע נייגונגען.

זייער שיין דערקלערט דעם ענין דער חובת הלבבות. ער דערציילט אז מען האט אמאל געפרעגט א גרויסן צדיק, א פרומען מאן, זאל ער זאגן ווי אזוי מען דארף דינען ג-ט, ווי אזוי און אין וואס פאר אן אופן דארף א מענטש טאן גוטע מעשים? דער חסיד האט געענטפערט: דאס דארף מען נישט לערנען. יעדער ווייסט עס אליין ביי זיך. יעדער מענטש דארף זיך בלויז פארטראכטן אין זיך און זיך אפגעבן א חשבון וואס פאר א ליידנשאפט, וואס פאר א שטרעבונג, מיט וואס פאר א תאוה און לעבעדיגקייט ער גיט זיך צו צו זיין קערפערלעכן פארלאנג. מיט וואס פאר א ווילן פירט ער אויס אן עבירה, וואס פאר א פארגעניגן האט ער ביים נאכגעבן זיך זיין ליידנשאפט? די זעלבע תאוות, דאס זעלבע שטרעבן און דאס זעלבע פארגעניגן זאל ער דאן אנווענדן ביים טאן א גייסטיגע, אידעאלע טעטיגקייט. אויב ער וועט אזוי טאן, איז ער אויפן ריכטיגן וועג פון אמת'ער אידעאלער טעטיגקייט.

ליידער, ווי הויך א מענטש זאל נישט שטיין אויף דער רוחניות'דיגער מדרגה, קען ער זיך קיינמאל נישט רימען אז ער האט ביים טאן א גוטן טאט, פונקט אזוי ווי דער חובת הלבבות פארלאנגט, דעם ברען און די הנאה וואס ער האט ביים אויספירן זיין פיזישן פארלאנג אדער ביים אפטאן אן עבירה.

וויל דער מענטש בלייבן אויף א הויכער גייסטיגער מדרגה, מוז ער קודם כל פאנגען די מיטלען, די כלים, מיט וועלכע דער מענטשלעכער אינסטינקט באדינט זיך ביים אויספירן זיינע נייגונגען. די זעלבע מיטלען זאל ער דאן אנווענדן אין זיין גייסטיגן לעבן. דעמאלט וועט ער וויסן אז ער געפינט זיך אויף א הויכער גייסטיגער מדרגה.

אנדערע חכמי המוסר זענען געגאנגען נאך ווייטער. זיי האבן די פסוקים פון דער היינטיגער סדרה גענומען אלס אן אנדייטונג אויף די מיטלען מיט וועלכע דער מענטשלעכער אינסטינקט באדינט זיך ביים פאנגען זיין קרבן, ביים ברענגען אים צו שלעכטע מעשים. קודם כל איז דאס "וראית בשביה אשת יפת תואר". צוערשט פאנגט דער אינסטינקט אן מיט דער דרויסנדיגער שיינקייט. אויסערלעכע שיינקייט איז די

הויפט-פארפירערישע זאך וואס ברענגט דעם מענטש צו אפטאן די ערגסטע מעשים. דער מענטש ווערט באצויבערט פון דעם דרויסנדיגן גלאנץ און פאלט אריין.

וויל א מענטש שטייגן גייסטיג, דארף ער וויסן אז די גוטע אידעאלע זאכן זאלן אויך האבן שיינקייט און דרויסנדיגן גלאנץ. זאל ער זיינע אידעאלן אויך איינהילן אין עסטעטיק און פראכט.

ליידער וויסן מענטשן בלויז צו באשיינען זייער פיזיש לעבן. אין דער עסטעטישער זייט פון זייער פיזיש לעבן לייגן מענטשן אריין א ריזיג פארמעגן. דער גאנצער לוקסוס קומט פון דעם שטרעבן פונעם מענטש צו פארשענערן זיין גשמיות'דיג לעבן. קומט עס אבער צום גייסטיגן לעבן, באנוגנט זיך דער מענטש דארט מיטן טאט אליין און טראכט אפילו נישט צו געבן דער אויספירונג פון אן אידעע, אן איידעלע שיינקייט, עפעס פראכט אדער איידעלן גלאנץ. א צווייטער מיטל פונעם אינסטינקט איז אז אזוי ווי א מענטש ווערט באהערשט פון א ליידנשאפט, טראכט ער באלד נאכצוגעבן די תאוה און נישט אפצולייגן די אויספירונג.

דער פסוק זאגט דערפאר: "וחשקת בה ולקחת לך". אזוי ווי דער מענטש האט נאר דעם חשק, טוט ער עס באלד. ער לייגט נישט איבער, ערווארט זיך נישט. דער מענטש דארף דאס מיטל אויך אנווענדן ביי זיינע רוחניות'דיגע, גייסטיגע טעטיגקייטן. ער זאל זאגן אויך אזוי: ווען עס פאלט אים איין אן אידעע זאל ער נישט ווארטן, זאל נישט איבערלייגן, נאר זאל באלד אויספירן דעם גוטן טאט.

ליידער איז עס נישט אזוי אין דעם

מענטשלעכן לעבן. ווען עס קומט צו א ליידנשאפט, איילט זיך דער מענטש. ער לויפט זי אויסצופירן. אבער ווען עס קומט צו א גוטן טאט, בארואיגט ער זיך און האט תמיד צייט. ער לייגט עס אפּ אויף שפעטער. דער גרויסער נביא ישעיהו, ווען ער באקלאגט דעם נידעריגן מאראלישן מצב פון ירושלים, זאגט: "צדק ילין בה ועתה מרצחים". די גערעכטיגקייט האט גענאכטיגט אין דער שטאט, און איצט זענען דארט רוויבער.

איינער פון אונזערע אלטע דענקער האט דעם פסוק זייער גייסטיש זייער אינטערעסאנט אפגעטייטשט. דער נביא האט דא געמיינט נאכאנאנד א פסיכאלאגישן, נעגאטיוון כאראקטער-שטריך. "צדק ילין בה" מיינט: ווען עס האנדלט זיך אין צדק, אין גערעכטיגקייט, דעמאלט איז "ילין בה". מען לאזט עס איבערנעכטיגן, מען האט צייט. אבער "ועתה מרצחים", ווען עס האנדלט זיך אין רציחה, אין רויב, אין אויספירן א ליידנשאפט, איז "ועתה". מען טוט עס שוין, תיכף ומיד. מען ווארט גאר נישט. מען האט נישט קיין צייט.

דער מוסר השכל פון דער באטראכטונג ברענגט דעם מענטש דערצו אז ער זאל איינזען און פארשטיין אז ער איז א קאמבינאציע פון קערפער און גייסט. ער באהאנדלט זיין קערפער תמיד בעסער און מיט מער אויפמערקזאמקייט ווי זיין גייסט. די חיה'ישע נאטור פונעם מענטש ווערט מער געפלעגט ווי זיין גייסטיגע נאטור. דאס איז דער אומגליק פון דער מענטשהייט. נאר דעמאלט ווען דער מענטש וועט אויפלעבן זיין נשמה

מיט זיין גוף, וועט ער דערגרייכן די מדרגה פון א מענטש. דאס איז דער יסוד פון אידישקייט.

כי תבוא

"והיה כי תבוא אל הארץ". עס וועט זיין אז דו וועסט קומען אין דיין לאנד און דו וועסט דיך דארט באזעצן. חז"ל זאגן: "אין והיה אלא לשון שמחה". דאס ווארט "והיה" מיינט פרייד. די תורה וויל דא באטאנען אז יעדער איד זאל וויסן: עס איז פאר אים נישט דא קיין פרייד וואס זאל אזוי גרויס זיין ווי די פרייד פון באזעצן זיך אין זיין אייגן לאנד. די אמת'ע, פולע פרייד פאר אן איד איז נאר דעמאלט ווען ער קומט אהיים און לעבט אין זיין אייגן לאנד. אויף דער פרעמדער וועלט איז פארן איד נישט דא מיט וואס זיך צו פרייען. זיין פרייד קען נאר זיין אויף זיין אייגן באדן.

די פסוקים פון דער היינטיגער סדרה מאלן א וואונדערשיין בילד פון דעם גליקליכן לעבן וואס אן איד האט בשעת ער זיצט אויף זיין אייגן לאנד. ער האט זיין אייגן ברויט, אייגענע גיטער. אבער דער איד האט נישט קיין שום בעל הבית. פון זיין שפע גיט ער וועמען ער דארף געבן לויט דעם באפעל פון ג-ט. ער גיט דעם ארעמאן, דעם גר, דעם לוי, דעם יתום און דער אלמנה, און באדאנקט זיך פאר זיין גליק, פאר זיין פרייד און פאר זיין פרייהייט, בלויז ביים רבונו של עולם.

זיין דאנק צום רבונו של עולם האט דער איד אויסגעדריקט מיט דעם וואס ער האט פון יאר צו יאר געברענגט ביכורים, די ערשטע צייטיגע פרוכט פון זיינע פעלדער, אין בית המקדש אריין. דאס ברענגען די ביכורים איז יעדעס יאר פארבונדן געווען מיט גרויסע פייערליכקייטן. דאס וויכטיגסטע איז געווען די דעקלאראציע וואס יעדער איד האט געמוזט מיט א הויכער שטימע אפגעבן אין בית המקדש. דאס איז געווען אין לשון הקודש.

די דעקלאראציע האט יעדער איד געמוזט אפגעבן פארן כהן. דער איד האט געמוזט זאגן: "ארמי אובד אבי". לבן הארמי האט געוואלט פארניכטן מיין פאטער. און דאן איז ער געגאנגען קיין מצרים. די גאנצע געשיכטע, ביז אידן זענען געקומען אהיים אין זייער לאנד.

אויף דעם פסוק "ארמי אובד אבי" האט זיך אויך געשטיצט דער בעל הגדה און געזאגט: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו". גיי ארויס און לערן וואס לבן האט געוואלט טאן צו אונזער פאטער יעקב.

פרעה האט געוואלט אומברענגען בלויז די אידישע זכרים. אבער לבן האט געוואלט אונז אינגאנצן פארניכטן.

נישט איינמאל קומט אונז אויס זייער מאדנע דער אורטייל פונעם תנא. מיר פארשטייען נישט: ווי קומט דאס, וואס דער תנא האט אזוי שווער פאראורטיילט לבן הארמי? לבן, זאגט ער, איז געווען פיל ערגער ווי פרעה: "לבן ביקש לעקור את הכל". לבן האט געוואלט פארניכטן אלע אידן. מיט וואס? מיר ווייסן דאך אז פרעה האט באפוילן אריינצווווארפן

אידישע קינדער אין טייך אריין. פרעה האט די אידן פארשקלאפט און זיי געלאזט ארבעטן עבודת פרך. אידן האבן נעבעך געקרעכצט און געזיפצט אונטער דער שווערער ארבעט. צום סוף קומט אבער אויס, לויט דעם תנא, אז ער איז נאך געווען דער גוטער?

וואס האט לבן געטאן שלעכטס? אמת, די תורה דערציילט אז לבן איז געווען א שווינדלער. ער האט יעקב אפגענארט. ער האט אים געגעבן לאה אנשטאט רחל. יעקב האט נעבעך געמוזט ארבעטן איבעריגע יארן. דאן האט ער אים א סך מאל באשווינדלטביים לוין, וואס ער האט אים געדארפט צאלן. אבער דאס גיט נישט קיין רעכט צו זאגן אז ער איז געווען ערגער פון פרעה. לבן האט חלילה קיינעם נישט געהרגעט. פארקערט: צו לבן איז יעקב געקומען א פארשטויסענער, א פארטריבענער, א בארויבטער און א דערשלאגענער. יעקב איז געקומען צו לבן מיט ליידיגע הענט. דארט ביי לבן האט ער געפונען א היים און געמאכט א פארמעגן. חתונה געהאט מיט לבן'ס טעכטער און אזוי ווייטער. זאל זיין אז לבן האט יעקב אפגענארט. אבער אונטער לבן'ס דאך זענען געשטאנען די וויגלעך פון די בני ישראל, פון יעקב'ס קינדער. מיט וואס פאר א רעכט זאגן מיר דאס, אז לבן איז געווען ערגער פון פרעה?

דער רמב"ם דערקלערט דעם ענין זייער דייטליך אין איינעם פון זיינע בריוו. דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק וואו דער נביא זאגט: "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיע". יעדעס געווער וואס וועט געשאפן ווערן קעגן דיר וועט נישט מצליח זיין. יעדע צונג וואס וועט זיך שטעלן צו משפט מיט דיר, וועסטו פארשולדיגן (ישעיה נ"ד, י"ז). דער פסוק איז אומפארשטענדליך. וואס האט דער נביא געמיינט מיט דעם "כלי יוצר" און מיט דעם "לשון תקום למשפט"?

דער רמב"ם שרייבט אז דער נביא האט דא אנגעוויזן אויף צוויי מינים שונאים פונעם אידישן פאלק. אויף צוויי פארשידענע אופנים, זאגט דער רמב"ם, ווילן פעלקער פון דער וועלט פארניכטן די אידן. איין מין שונא שטייט תמיד מיט א געווער, מיט א בלאנקן שווערד, כדי אידן אויסצוקוילען. זיי זענען דאס די רעפרעזענטאנטן פון להשמיד, להרוג ולאבד, פון רויב, מארד און פארניכטונג. א צווייטער מין, וואס איז א שווערערער שונא ווי דער ערשטער, קומט אבער מיט אן אנדער מיטל. ער קומט מיט דיסקוסיעס, מיט טענות און מיט ווייכע רייד. ער וויל בלויז אויפקלערן דעם איד אז עס איז נאריש זיך צו האלטן אין עפעס א אידישער צייכענונג וואס איז אומקולטורעל און האט מער נישט קיין עקזיסטענץ-בארעכטיגונג. עס איז די העכסטע צייט אז אידן זאלן זיך אסימילירן און זיין ככל הגוים.

ביידע מינים שונאים זענען זייער געפערליך פארן איד. דער שונא פון דעם צווייטן מין איז פאר דער אידישער אומה מער געפערליך ווי דער שונא פונעם ערשטן מין. דער שונא פונעם ערשטן מין קען ברענגען רויב און מארדן. מען קען דאס נישט יעדע מינוט, און נישט אפילו יעדן טאג אדער יעדן מאנאט. דערקעגן קען די אסימילאציע-ארבעט אנגיין כסדר, אומאונטערבראכן, בייטאג און ביינאכט.

דער אידישער נביא זאגט צום איד אז ער זאל זיך נישט שרעקן. עס וועט נישט זיין קיין שום געווער וואס וועט אים אפמעקן פון דער וועלט. און קיין שום שפראך, קיין שום

איינרעדעניש וועט אים נישט אראפפירן פון זיין אידישקייט. די אידישע אומה איז אייביג. נישט דער מערדער און נישט דער פארפירער וועלן פארניכטן די אידן.

דאס זענען די ווערטער וואס דער רמב"ם האט געזאגט אין נאמען פונעם אידישן נביא.

די ווערטער זענען אייביג אמת. אידן האבן אין זייער לאנגער, צוויי טויזנט יאריגער גלות זיך באגעגנט מיט אומצאליגע מיני פעלקער. פארטריבענע, דערשראקענע אידן האבן זיך באזעצט אין נייע לענדער וואו די אנטיסעמיטישע באפעלקערונג וואוינט שוין פון לאנג. זי האט מיט קנאה געקוקט אויפן איד און האט נאר געוואלט אים דערהרגענען און פארניכטן. אין אזעלכע לענדער האט דער איד נעבעך כסדר געליטן פון פאגראמען און שחיטות.

אידן האבן פארלאזט נעבעך די דאזיגע לענדער און זענען געקומען אין מער פארגעשריטענע מקומות, מער ליבעראלע, מער קולטורעלע. אבער דארט באגעגענען זיי זיך מיט מענטשן וואס האלטן אין איין בארעדן זיי, מיט זייער שפראך, מיט זייער לשון און טענה, אז עס איז נאריש זיך צו האלטן אין א באזונדערן לעבן'סשטייגער, אז מען דארף לעבן ככל הגוים און אויפגעבן אידישקייט.

פאר דער אידישער אומה, פאר איר קיום און איר המשך, איז דער שונא פונעם צווייטן מין געפערליכער ווי דער שונא פונעם ערשטן מין. וואלטן אידן נישט געווען אין געטאס במשך פון טויזנטער יארן, וואלטן קיין עפנטליכע שנאות און ארויסשטויסונגען זיי נישט געשטערקט אין זייער גייסט, און וואלטן זיי געקענט אויסהאלטן אין די פרייע לענדער, וואלטן זיי שוין פון לאנג געווען אסימילירט, און עס וואלט נישט געווען קיין זכר פון קיין אידן. דער אסימילאציע-שטראם איז געפערליכער פארן איד ווי שחיטות. פון שחיטות קען מען זיך ראטעווען: מען אנטלויפט. מען באהאלט זיך. פון אסימילאציע קען מען נישט אנטלויפן און מען קען זיך נישט באהאלטן.

לבן איז געווען דער ערשטער שונא פונעם צווייטן מין. ער האט נישט גערויבט, נישט געשלאגן אדער פארטריבן. ער האט יעקב געגעבן אלע מעגליכקייטן פון לעבן. נאר איין זאך האט ער פארלאנגט: "הבנים בני והבנות בנותי". דיינע קינדער זענען מיינע און דיינע טעכטער זענען מיינע. דאס הייסט: "ביקש לעקור את הכל". ער האט געוואלט אונטערברענגען די גאנצע אומה, זי אסימילירן, אז זי זאל אינגאנצן אויפהערן עקזיסטירן.

מיט דעם זאגט די תורה צו יעקב: ווען אידן וועלן קומען אין זייער אייגן לאנד אריין, זאלן זיי ביים ברענגען ביכורים פון זייערע אייגענע פעלדער זיך דערמאנען אין זייער גלות. זיי זאלן קודם דערמאנען דעם געפערליכסטן, דעם לבן-גלות, דעם גלות וואו דער שונא האט אפילו נישט געגעבן די מעגליכקייט צו מאכן פאגראמען, אבער בעיקר מיינט ער דערמיט צו אסימילירן דעם איד, אז דער איד זאל אינגאנצן אויפהערן עקזיסטירן. דאן זאל דער איד אויך דערמאנען דעם שונא וואס מארדעט און שלאגט און רויבט, און דאנקען ג-ט אז ער קען לעבן אין זיין אייגן לאנד. נאר דארט האט ער די זיכערקייט פאר זיין קיום.

נצבים

אין דער היינטיגער סדרה לאזט משה רבינו הערן זיין לעצט ווארט, איידער ער גייט אוועק פון דער וועלט. ער רעדט צום גאנצן אידישן פאלק און זאגט: "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם". איר שטייט היינט אלע פאר אייער ג-ט. רש"י באמערקט: "מלמד שכינסם משה לפני מותו". פון דעם אויסדרוק איז געדרונגען אז משה רבינו האט פאר זיין אפשטארבן פארזאמלט די אידן.

אויך יעקב אבינו, איידער ער איז געשטארבן, האט פארזאמלט זיינע קינדער און גערעדט צו זיי. ביי יעקב אבינו דערציילט די תורה אז ער האט צוזאמענגערופן זיינע קינדער כדי זיי צו זאגן: "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים". דאס וואס וועט מיט זיי פאסירן אין זייער שפעטערער צוקונפט. פאקטיש האט יעקב אבינו אבער דאן גאר נישט גערעדט וועגן דער ווייטערער צוקונפט. חז"ל זאגן אז ער האט געוואלט רעדן, נאר "נסתלקה הימנו שכינה". די שכינה האט זיך אפגעטאן פון אים. מען האט אים, דאס הייסט פון הימל, געוואונקען אז ער דארף נישט אויפדעקן די ווייטערע צוקונפט פונעם אידישן פאלק.

מערקווירדיג איז אז דאס זעלבע זאגן חז"ל איז געשען ביי משה רבינו. אויך ער האט געוואלט דערציילן די אידן וואס עס וועט מיט זיי געשען ביז סאמע אין דער ווייטערער צוקונפט. ער האט אפילו שוין אנגעהויבן וועגן דעם צו רעדן, אבער ער האט געטאן א זאך: "הנסתרות לה' אלקינו". דער פסוק פון "הנסתרות" איז אין דער תורה אנגעפינטלט. די פינטעלעך דייטן אן אז משה רבינו האט זיך אויך איינגעהאלטן און נישט געוואלט רעדן וועגן דער ווייטערער אידישער צוקונפט. ער האט דאס איבערגעלאזט בלויז צו ג-ט אליין.

יעקב אבינו זעט אין דער צוקונפט דעם גלות מצרים מיט זיינע ביטערקייטן און וויל נישט דערציילן זיינע קינדער וואס עס שטייט פאר זיי, וואס זיי וועלן מוזן מיטמאכן. משה רבינו זעט די שפעטערע גלותן, די חרבנות און דעם לאנגן צוויי טויזנט יאריגן גלות. אויך ער וויל נישט צופיל רעדן וועגן דעם. ביידע, יעקב אבינו און משה רבינו, האבן איין רפואה פאר אידישע צרות און אידישע ליידן. יעקב אבינו זאגט: "האספו". נעמט אייך צונויף! ווען איר וועט אייך האלטן צוזאמען וועט קיינער נישט האבן קיין שליטה איבער אייך. משה רבינו זאגט: "אתם נצבים היום כלכם". איר

וועט אייביג שטיין אזוי ווי איר שטייט היינט, אויב איר וועט זיין "כלכם", אלע צוזאמען, אלע פאראייניגט.

אין די צייטן פון משה רבינו האבן אידן אבער שוין געהאט א מיטל מיט וועלכן זיי האבן זיך געקענט פאראייניגן. זיי האבן געהאט א תורה. משה רבינו זאגט זיי: די תורה איז נישט בלויז פאר לומדים, פאר אריסטאקראטן און מיוחסים, נאר פארן גאנצן פאלק. משה רבינו רעכנט דערפאר אויס: מחוטב עציך עד שואב מימיך. די ברייטע פאלקס-שיכטן, די מענטשן פון פעלד, פון פאבריק, פון גאס און פון מארק, די בעלי מלאכה און די קליינע בעלי בתים, אלע קענען דערגרייכן צו דער תורה. דאס איז א טיפער געדאנק וואס מיר דארפן תמיד געדענקען.

אזוי לאנג ווי האלצהעקער און וואסערשעפער, אזוי לאנג ווי פשוטע אידן, נעמען א טייל אין תורה, איז דאס אידישע פאלק געזיכערט. פארלירן מיר דעם פשוטן וואסערשעפער, דעם שואב מים און חוטב עצים, איז מער נישט דא קיין זיכערקייט פאר אידישן קיום. מיר האבן דאס געזען מיט אונזערע אייגענע אויגן. אין די לענדער וואו עס זענען חרוב געווארן די צענטערס פון אידישקייט, איז דער הויפט-כח פון אידן באשטאנען אין די שניידערישע, שוסטערישע, קצבישע שיכטן. איינער פון אונזערע גרויסע האט אמאל געזאגט אז צען אידן בעלי מלאכה וואס לערנען משניות יעדן טאג ביי מנחה-מעריב זענען וויכטיגער פארן אידישן קיום ווי צוואנציג געלערנטע שרייבער און רעדנער מיט זייערע רעפעראטן. תורה איז דאס זיכערסטע מיטל פאר אידישע פאראייניגונג און אידישן קיום.

ירמיהו הנביא קלאגט אויפן חורבן פונעם אידישן פאלק. ער פרעגט: "על מה אבדה הארץ"? פארוואס זענען דאס אידישע לאנד און דאס אידישע פאלק פארלוירן געגאנגען? ער זאגט אז ג-ט אליין האט געענטפערט די פראגע: "ויאמר ה' על עזבם את תורתי". דאס איז געשען ווייל אידן האבן פארלאזט די תורה. זיי האבן אויפגעהערט צו לערנען. דער מדרש באמערקט אז אינצווישן האבן אידן דאן שטארק געזינדיגט מיט שווערע זינד פון געצנדינסט און אויסגעלאסנקייט. אבער אפילו די שווערסטע זינד זענען נישט קיין אורזאך פון חורבן ביי אידן. אויף עבירות קען מען מוחל זיין. אבער ווען אידן הערן אויף צו לערנען תורה, קומט דער חורבן.

דער מדרש איז נישט צו פארשטיין. פארוואס זאל אויפהערן צו לערנען זיין ערגער ווי די שווערסטע עבירות? אונזערע חכמי המוסר דערקלערן דאס מיט א וואונדערליכן משל. עס איז אמאל געווען א מלך וואס האט זייער ליב געהאט מוזיק. ער האט געהאלטן פאר זיך א הויף-מוזיקאנט וואס פלעגט כסדר שפילן פארן קעניג און אים באדינען. דער מוזיקאנט איז געווען א פארדארבענער כאראקטער, אן אוממענטש און אן אויסגעלאסענער. די שרים פונעם מלך האבן געמיינט אז לויט זיין אויפפירונג קומט דעם מוזיקאנט מיתה. דער קעניג האט זיי געענטפערט אז ער קען נישט באזייטיגן דעם מוזיקאנט: אויב ער וועט אים אומברענגען, ווער וועט דען פאר אים שפילן? עס איז נישט דא קיין צווייטער וואס זאל אים פארשטיין. דערפאר קען ער אים נישט שטראפן.

איינמאל האט דער אויסגעלאסענער מוזיקאנט זיך געשלאגן מיט א שטארקערן פון אים, און יענער האט אים אפגעהאקט די הענט. ווען דער קעניג האט דערהערט די מעשה, האט ער באפוילן אומצוברענגען דעם מוזיקאנט. די שרים האבן געפרעגט: פארוואס קומט אים איצט מער שטראף ווי תמיד? האט ער זיך דען ווייניג מאל פארשולדיגט? דער קעניג האט זיי געענטפערט: איך בין אים שוין פון לאנג מיתה שולדיג פאר זיין אויפפיר. נאר זיין שפיל האט אים געראטעוועט. איצט אבער, ווען ער האט פארלוירן די הענט און קען מער נישט שפילן, קומט אים די שטראף פאר זיינע אלטע חטאים.

דאס זעלבע איז מיטן אידישן פאלק. עס איז דא א תורה. קיין אומה און לשון וויל זי נישט און פארשטייט זי נישט. די אידן זענען די איינציגסטע וואס האבן די תורה גענומען אויפן בארג סיני, און די איינציגסטע וואס לערנען זי און פארשטייען זי. זיי זענען די איינציגסטע וואס פארשפרייטן זי אין דער וועלט. אידן האבן געזינדיגט און עס איז זיי

כסדר געקומען שטראף. אבער דער רבונו של עולם האט געזאגט אז ער קען די אידן נישט באשטראפן: ווער וועט זיי פארטרעטן בנוגע צו תורה?

חורבן פון אידן מיינט חורבן פון תורה. מיטן אונטערגאנג פונעם אידישן פאלק גייט אויך אונטער דער געזאנג פון תורה. אויף דעם האט דער רבונו של עולם נישט געקענט מוותר זיין. אבער ווען אידן ווארפן אוועק די תורה און הערן אויף צו לערנען, קומט דער אידישער חורבן. ער קומט אלס שטראף פאר אלע עבירות מיט וועלכע אידן זענען באלאסטעט. זיי האבן דאן נישט ווער זאל זיי ראטעווען.

מיט דעם זאגן חז"ל אז אין דער פאריגער סדרה האט משה רבינו אויסגערעכנט די שווערע שטראף וואס דערווארט אידן פאר זייערע זינד, א גאנצע תוכחה מיט קללות. אידן האבן זיך דערשראקן דערהערנדיג דעם צעטל פון יסורים און ליידן. משה רבינו זאגט זיי אז זיי זאלן זיך נישט שרעקן. עס איז פאראן א רפואה פאר אלע צרות: נעמט אויף זיך דעם עול תורה. זי וועט אייך ראטעווען פון אלע צרות און פארזיכערן אייער קיום.

אזוי דערציילט אונז אויך די אידישע געשיכטע. אין אלע צרות און ליידן פלעגן די איבערגעבליבענע זיך צוריקקערן צו דער תורה. דאס האט זיי געראטעוועט. די נייע געשאפענע תורה-צענטערס האבן געברענגט א נייעס אידיש לעבן און א ווידערגעבורט פונעם אידישן פאלק.

די גמרא דערציילט אז רבי עקיבא האט געזאגט: איינמאל האב איך געזען ווי א שיף זינקט אין ים. איך האב זייער באדויערט דעם תלמיד חכם וואס האט זיך געפונען אויף דער שיף, רבי מאיר. אבער קומענדיג קיין קאפאדאקיא האב איך אים געטראפן לערנען תורה. איך האב אים געפרעגט: ווי אזוי ביסטו געקומען אהער? האט ער מיר געענטפערט: די כוואליעס האבן מיך געטריבן ביז איך בין אהער געקומען. נעבעך, האט רבי עקיבא דאמאלט געזאגט, זענען די חכמים וואס האלטן אז אויב א מענטש פאלט אריין אין ים מעג זיין פרוי חתונה האבן מיט אן אנדערן מאן.

די מפרשים באמערקן אז דער גאנצער עפיזאד און דער דין וואס רבי עקיבא האט פון אים אפגעלערנט זענען אומפארשטענדליך. מען איז דערפאר גענייגט אנצונעמען אז רבי עקיבא האט דא גערעדט אלעגאריש, פארשטעלט, און געמיינט גאר אן אנדער כוונה.

ווי באקאנט איז רבי עקיבא געווען נישט בלויז דער גרויסער למדן, נאר אויך דער גרויסער קעמפער פאר אידישער באפרייאונג און פאר אידישן קיום. ער האט זיך אפילו אנגעשלאסן אין דעם בר כוכבא אויפשטאנד. נאך דעם פאלן פון ביתר האט זיך געדאכט אז דאס אידישע פאלק גייט אונטער. אבער רבי עקיבא איז געווען פול מיט גלויבן אין נצח ישראל, אין דער אייביגקייט פונעם אידישן פאלק. וועגן דעם פאלק האט ער זיך נישט געזארגט. ער האט זיך געזארגט בלויז וועגן דעם וואס עס וועט געשען מיט דער תורה נאך אזא חורבן. ווי אזוי וועט זיך ווידער אויפלעבן די תורה? מיטן חורבן פון דעם פאלק איז דאך אויך געקומען א חורבן פון תורה. דאס אידישע פאלק וועט לעבן בלייבן, אבער ווי אזוי וועט דאס צוריקגעבליבענע רעשטל פון אידן ווידער אנהייבן לערנען תורה?

ער דערציילט דערפאר אז ער האט געזען ווי א שיף איז צעבראכן געווארן אין ברויזנדיגן ים. ער האט דערמיט געמיינט די אידישע שיף וואס איז צעבראכן געווארן. אבער ער האט באדויערט דעם תלמיד חכם וואס געפינט זיך אויף דער שיף, רבי מאיר. ער האט מורא געהאט אז די אידישע אייגנשאפט צו לויכטן אין תורה גייט אונטער. די שיף אליין וועט זיך ראטעווען, וואס וועט אבער זיין מיט תורה? די שארית הפליטה בלייבט אן תורה און אן רעפרעזענטאנטן פון תורה. דאס האט אים דאס מערסטע געקרענקט.

ער דערציילט אז ער האט זיך באלד איבערצייגט אז אויך דער פחד איז געווען א פחד שוא. קומענדיג ערגעץ קיין קאפאדאקיא, אין א פארווארפענעם לאנד פון אפריקע, געפינט ער דארט רעשטלעך אידן וואס האבן זיך דארט באזעצט. ער שטוינט אויף דעם וואס אויך דארט אין יענעם ווייטן פארווארפענעם ארט הערט ער א קול פון תורה. ער פרעגט: מילא, איר האט אייך אהער געראטעוועט, אבער ווי אזוי איז די תורה אהער געקומען? מען ענטפערט אים: מיט די זעלבע כוואליעס וואס האבן געראטעוועט די רעשטלעך, מיט די זעלבע ים-כוואליעס איז אויך די תורה געראטעוועט געווארן און זי איז דא, אפילו אין קאפאדאקיא.

רבי עקיבא פירט דאן אויס: נעבעך זענען די חכמים וואס פסק'ענען אז אויב א מאן פאלט אריין אין ים אריין ווערט דערמיט זיין פרוי באפרייט חתונה צו האבן מיט אן אנדערן. ער מיינט צו זאגן: אידן און תורה זענען געבונדן ווי מאן און פרוי. אידן זענען מיט תורה איינגעזינקען אין ים, ביים חורבן פונעם פאלק איז תורה פארשוואונדן. נישטא מער די רעפרעזענטאנטן פון תורה ווי אמאל. מען הערט מער נישט דעם קול תורה ווי אמאל. אבער דאס מיינט נישט אז אידן זענען באפרייט געווארן פון תורה. דאס מיינט נישט אז אידן מעגן זיך פארבינדן מיט אנדערע אידעאלן, חלילה! פונקט ווי אידן אליין האבן זיך געראטעוועט אין אזעלכע ווייטע מקומות, אזוי האט זיך אויך תורה געראטעוועט. זי איז דא פונקט וואו דער איד איז דא. מיר מוזן זיך נאר צוריק פארבינדן מיט איר. מיר מוזן זי ווידער אויפלעבן. זי איז דאך דאס איינציגע מיטל פאר קיום האומה.

דאס האט אונז אויך משה רבינו אונטערגעשטריכן אין דער היינטיגער סדרה.

וילך

מיט דער היינטיגער סדרה פארענדיגט משה רבינו זיין גרויסע און דערהויבענע רעדע וואס פארנעמט דעם גאנצן ספר דברים. ער געזעגנט זיך מיטן אידישן פאלק און גיט איבער זיין פירערשאפט צו זיין געטרייען תלמיד, יהושע בן נון.

אינטערעסאנט זענען די לעצטע ווערטער פון משה רבינו צו יהושע. פיר מאל באטאנט משה רבינו צו יהושע אז ער זאל זיך שטארקן, און ער באנוצט זיך מיטן אויסדרוק "חזק ואמץ", וואס מיינט שטארקייט. נאך משה רבינו'ס אפשטארבן רעדט דער רבונו של עולם אליין צו יהושע און ג-ט זאגט אים ווידער דריי מאל דעם זעלבן אויסדרוק, "חזק ואמץ" (יהושע א'). דאקעגן, ביי דוד המלך, ווען ער גיט איבער די מלוכה צו זיין זון שלמה, האט דוד המלך צו שלמה געזאגט בלויז "חזק" (מלכים ב', ב') און נישט דערמאנט קיין "אמץ".

אין אונזער תורה האט יעדע אות און יעדעס פינטעלע זייער א גענויע באדייטונג. דערפאר איז אויך נישט צופעליג אז ביי יהושע שטייט "אמץ" און ביי שלמה המלך נישט.

אין לשון זעען די צוויי ווערטער "חזק ואמץ" אויס ווי סינאנימען. דאס מיינט אז ביידע האבן איין טייטש: חזק מיינט שטארק, און אמץ איז אויך שטארק. מיר אידן זענען קיינמאל נישט געווען קיין אנהענגער פון דעם באקאנטן לאטייניש׳ן שפריכווארט "מענס סאנא אין קארפארע סאנא", א געזונטע נשמה אין א געזונטן גוף. דאס מיינט אז גוף און נשמה זענען אפהענגיג איינס פונעם צווייטן. פעלקער פון דער וועלט האבן פון אלעמאל אן געשטראבט אויסצוגלייכן די בריאה. זיי רעדן זיך איין אז זיי קענען שאפן א געזעלשאפט פון בלויז שטארקע אין גוף און נשמה. זיי טראכטן אז זיי קענען אומלייגן די גאנצע מענטשהייט. זייער שיטה איז אז א יחיד וואס האט נישט קיין רעכט צו לעבן לויט זייער קאנסעפציע קען מען ממילא פארלאנגען ארויסצונעמען פון דער געזעלשאפט. ממילא קענען זיי פארלאנגען אז די געזעלשאפט זאל באשטיין פון בלויז אזעלכע יחידים וואס האבן א "מענס סאנא" און א "קארפוס סאנא".

מיר אידן אבער גלויבן פון אלעמאל אן אין דער דואליסטישער קאמבינאציע פונעם מענטשלעכן באשאף. דער מענטש באשטייט פון א גוף און א נשמה. דער מענטש קען זיך דערפאר קערפערליך אנטוויקלען ביז דער העכסטער שטופע און דערביי זיין גייסטיג גאר דעפעקטיוו. אויך פארקערט: א מענטש קען זיין גייסטיג אויף דער העכסטער מדרגה און קערפערליך זיין שוואך ווי א פליג.

אנדערש אבער איז ביי א פירער וואס דארף זיין אן אויסנאם. א פירער מוז זיין שטארק אין גוף און אין נשמה. ווען מען האט נישט קיין פיזישן כח קען מען נישט זיין א פירער. מען האט נישט די מעגליכקייט דערצו. אויך ווען מען האט נישט די גייסטיגע שטארקייט קען מען נישט זיין א פירער. מען האט נישט די קוואליפיקאציעס דערצו.

"חזק" באציט זיך אויף שטארקייט פונעם קערפער. "אמץ" באציט זיך אויף גייסטיגע שטארקייט. ביי יהושע האבן משה רבינו און הקב"ה באטאנט די צוויי שטארקייטן וואס זענען נויטיג פאר א פירער, און זיי האבן אים געווונטשן ער זאל זיי האבן. שלמה המלך אבער איז געווען דער חכם מכל אדם, דער קליגסטער פון דער מענטשהייט. זיין אייגענער פאטער זאגט אים: "כי איש חכם אתה". די גייסטיגע פעאיקייטן האט ער פארמאגט אינעם העכסטן גראד. דערפאר האט דוד המלך אים געווונטשן בלויז דעם חזק, וואס מיינט שטארקייט פון גוף.

די דאפלטע ברכה פון קערפערלעכער און גייסטיגער שטארקייט האט יהושע באדארפט אלס דער פארטרעטער פון משה רבינו. אינטערעסאנט איז א ווארט פון איינעם פון אונזערע דענקער. ווען משה רבינו האט געשיקט די מרגלים אויסצוקוקן דאס לאנד, האט ער אויך מיטגעשיקט יהושע בן נון. דער פסוק זאגט דארט: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע". משה רבינו האט צוגעגעבן צום נאמען הושע א יו"ד און ער איז געווארן יהושע. רש"י זאגט אז משה רבינו האט דאס געטאן ווייל ער האט מתפלל געווען אויף יהושע אז ג-ט זאל אים היטן פון דער עצה פון די מרגלים. מען פרעגט זיך: פארוואס האט משה רבינו מתפלל געווען דווקא אויף יהושע און נישט אויף די אנדערע מרגלים?

איינער פון אונזערע מפרשים זאגט אז עבירות טיילן זיך אין צוויי קאטעגאריעס. עס זענען פאראן אפענע, באקאנטע עבירות. יעדער ווייסט אז דאס זענען עבירות, אז דאס זענען שלעכטע מעשים, פשוט בייז אפצוטאן אזעלכע זאכן. נאך זענען דא מענטשן וואס זענען עובר אויף אזעלכע עבירות ווייל זיי קענען נישט באקעמפן דעם יצר הרע וואס טרייבט זיי דערצו. זיי קענען נישט גובר זיין זייערע נייגונגען און תאוות. אבער עס זענען פאראן פארשטעלטע עבירות: דער יצר הרע קליידט זיי אן מיט מצוות-מאנטלען. דער מענטש מיינט אז ער טוט א מצוה, און אין אמת'ן איז דאס גאר אן עבירה. פאר אזעלכע עבירות מוז מען זיין זייער געווארנט. מען מוז מיט זיין גייסטיגן כח קענען דערקענען דעם שפיל פונעם יצר.

דער בעל שם טוב האט זיך אמאל אפגעשטעלט און געפרעגט: צווישן די "על חטא" פון יום כיפור איז דא איין "על חטא" וואס לויטעט: "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע". אויף דער זינד וואס מיר האבן געזינדיגט מיטן

יצר הרע. וואס מיינט דאס? אלע האבן געזינדיגט מיטן יצר הרע, און עס איז נישטא קיין חטא אן קיין יצר הרע. פארוואס דארף מען זיך באזונדער קלאפן אין הארץ פאר דעם חטא וואס מען האט געטאן מיטן יצר הרע?

דער בעל שם טוב האט דאס אזוי דערקלערט: דער יצר הרע האט זיין אויפגאבע אנצורעדן דעם מענטש צו אן עבירה. דער יצר הרע דארף ווירקן אויף דעם מענטש ער זאל טאן די עבירה, און דער מענטש דארף זיך נישט לאזן פונעם יצר הרע. דער מענטש דארף באקעמפן דעם יצר הרע. דאס איז דער תכלית פונעם מענטש. אבער צומאל איז דער יצר הרע וויסנדיג אז ער האט צו טאן מיט א שטארקהאפטיגן, שטארקן כאראקטער, און ער ווייסט אז דארט וועט ער דעם מענטש גאר נישט קענען פארפירן. גיט ער זיך אן עצה: ער נעמט אן עבירה און טוט איר אן א פנים פון א מצוה. מיט אזא פארשטעלטער עבירה קען ער אפילו דעם שטארקסטן פארפירן. דער מענטש טראכט גאר נישט אז דאס איז אן עבירה. ער איז איבערצייגט אז דאס איז א מצוה. נאר דא נארט דער יצר הרע דעם פיינעם מענטש אפ. דאס איז אבער פון דעם יצר הרע'ס זייט נישט אין ארדענונג, ווייל זיין אויפגאבע איז אנצורעדן דעם מענטש צו עבירות און נישט צו קיין מצוות. ווען דער מענטש איז עובר אויף אזא פארשטעלטער עבירה, איז ער נישט אינגאנצן שולדיג אליין. דער יצר הרע איז אויך שולדיג. דער מענטש איז שולדיג ווייל ער האט זיך געלאזט אפנארן ביים יצר הרע, און דער יצר הרע איז שולדיג ווייל ער האט אפגענארט דעם מענטש.

דאס קלאפן מיר זיך אין הארץ יום כיפור: "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע". אויף די זינד וואס מיר האבן געזינדיגט מיטן יצר הרע, צוזאמען מיט אים. ער האט אויך א חלק אין די זינד, ווייל ער האט נישט קיין רעכט אונז אפצונארן. ער דארף קומען מיט אן עבירה און נישט מיט קיין מצוה.

יעדן פרימארגן זאגט יעדער איד ביים דאווענען א מאדנע תפילה: "וכוף את יצרנו להשתעבד לך". מיר בעטן דיך, רבונו של עולם, אז דו זאלסט צווינגען אונזער יצר הרע ער זאל זיין משועבד צו דיר. וואס פאר א פירוש האט די תפילה? דער יצר הרע איז

געשטעלט פון שטענדיק אן אונז אנצורעדן צו עבירות. מיט דעם וואס דער יצר הרע רעדט אונז אן צו עבירות טוט ער דאס וואס איז זיין אויפגאבע פון ג-ט. וואס בעטן מיר דאן, "וכוף את יצרנו"? מיינען מיר אז דער יצר הרע זאל אויפהערן זיין א יצר הרע?

די כוונה פון דער תפילה איז גאר אן אנדערע. מיר בעטן ביים רבונו של עולם ער זאל צווינגען דעם יצר הרע צו טאן דאס וואס עס איז זיין חוב און זיין אויפגאבע. דאס מיינט: ער זאל אונז אנרעדן צו טאן עבירות. אויב דער יצר הרע וועט זיך האלטן אין זיין אויפגאבע און אונז אנרעדן בלויז צו עבירות, וועלן מיר זיך מיט אים לייכט אן עצה געבן. נישט תמיד לאזט מען זיך אנרעדן צו אן עבירה. נישט תמיד איז מען פעאיק אפצוטאן א מעשה רעה. א איד האט אויך א יצר טוב. ווען עס האנדלט זיך אין אן אמת'ע עבירה שטעלט זיך דער יצר טוב קעגן און העלפט גובר צו זיין די תאוה. אבער ווען דער יצר הרע ווערט א שווינדלער און פארשטעלט די עבירה פאר א מצוה, רעדט ער אונז דאך בכלל נישט אן צו טאן אן עבירה. ער קומט גאר צו אונז מיט מצוות. אין אזא פאל זענען מיר מאכטלאז, און מיר פאלן אריין.

די פארשטעלטע עבירה איז אויך געפערלעך פון אן אנדערן שטאנדפונקט. אויב א מענטש איז עובר אויף אן אמת'ער עבירה ווייסט ער אז ער האט באגאנגען א פעלער. ממילא האט ער א האפענונג אז ער וועט דעם פעלער אמאל פארריכטן און גוט מאכן דאס וואס ער האט אפגעטאן. אבער ווען א מענטש טוט א פארשטעלטע עבירה, מיינט ער אז ער האט גאר געטאן א מצוה. ער האט דאן קיינמאל נישט קיין מעגליכקייט צו פארריכטן דאס וואס ער האט אפגעטאן. וואס זאל ער פארריכטן? ער האט דען עפעס שלעכטס געטאן?

דאס זעלבע איז געשען ביי דער מעשה פון די מרגלים. ווען משה רבינו האט ארויסגעשיקט די צוועלף פארטרעטער פון די אידן צו באקוקן דאס אידישע לאנד, זענען זיי אלע געווען צדיקים, געוויילטע מענטשן, גרויסע און אידעאלע. אבער זיי זענען נכשל געווארן דורך א פארשטעלטן יצר הרע. דער יצר הרע, ווייסנדיג אז אזעלכע מענטשן וועט ער נישט קענען אנרעדן צו קיין עבירה, האט ער זיך מיישב געווען און זיי איינגערעדט אז דאס איז גאר די גרעסטע מצוה, זיך נישט צו רירן קיין ארץ ישראל. אידן זענען נישט אומשטאנד מקיים צו זיין דארט די מצוות התלויות בארץ. גלייכער צו בלייבן אין דעם מדבר און צו האלטן דאס וואס מען קען האלטן. אידן זענען נישט אומשטאנד ארויסצוטרייבן די איינגעוואקסענע כנענים. אידן זאלן גאר נישט אנהייבן מיט זיבן כנעני'שע לענדער און פעלקער. זיי וועלן זיך פאראייניקן און זיך נוקם זיין אין די אידן. כדומה, אזעלכע טענות וואס מיר קענען הערן אפילו אין אונזערע צייטן פון מענטשן וואס מיינען אז זיי זענען גאר מחויב על פי תורה אזוי צו זאגן.

משה רבינו, דער גרויסער גענעראל, וואס האט מורא געהאט פון אזעלכע פארקליידעטע עבירות, ווינטשט דערפאר זיין תלמיד יהושע: ג-ט זאל אים אפהיטן פון דער עצה פון די פארפירטע מרגלים. א פירער מוז זיין ספעציעל געווארנט פון פאלשע אידעאלן. זיין לעצטער ווואנטש צו יהושע איז אויך: "חזק ואמץ". ער זאל זיין שטארק אין גוף צו קענען

פירן דאס פאלק, און שטארק אין גייסט זיך נישט צו לאזן פארפירן פון קיין פארשטעלטע מצוות.

האזינו

דער געזאנג פון שירת האזינו איז געוואלדיג גרויס און דערהויבן. נאר יחידי סגולה האבן א זכיה צו קענען פארשטיין די טיפקייט און דערהויבנקייט פון דער שירה. א פשוטער מענטש קען בכלל נישט האבן קיין השגה פון דעם גרויסן עקסטאז און באצויבערנדיגער פאעזיע וואס זענען פאראן אין דער שירת האזינו. דער רמב"ן זאגט אין זיין פירוש אויף דער היינטיגער סדרה: די שירה פון האזינו אנטהאלט אין זיך אלע אמת'ן בנוגע צום עתיד פונעם אידישן פאלק. יעדע אות פון דער שירה איז פארווירקלעכט געווארן אין דער געשיכטע פון די אידן. ווען אפילו עמיצער אנדערש, נישט משה רבינו, זאל האבן אנגעשריבן די שירה, וואלטן מיר אויך געמוזט מודה זיין אין איר הייליקייט, איר אייביגקייט און די אמת'קייט פון אירע פאראויסזאגונגען. יעצט, ווען זי איז נאך געשריבן געווארן דורך משה רבינו, דורך דעם נביא הנאמן בכל ביתו, איז זי באשטימט דאס הייליקסטע פון דעם הייליגן.

שוין דער צוגאנג אליין, דער אריינפיר צו דער שירה, איז א גרויסארטיגער און וואונדערליכער. משה רבינו רעדט צו מענטשן, צו אידן, און נעמט פאר עדות הימל און ערד. ווען מען ווענדט זיך צו הימל און ערד, ווען מען רעדט צו הימל און ערד, איז דאס א סימן נישט בלויז פון פאעזיע, נאר פיל מער פון טיפער קדושה. דער געדאנק דערפון איז, ווי רש"י זאגט: די אידישע תורה איז אייביג און דאס אידישע פאלק איז אייביג. דערפאר זאלן קומען הימל און ערד, וואס זענען אויך אייביג, און זאלן דינען אלס עדות אז אידן וועלן קיינמאל נישט קיין חרטה האבן אויף דער תורה וואס זיי האבן גענומען.

דער מדרש און די גמרא זאגן: משה רבינו האט דא אקצענטירט אז מיט דעם וואס אידן האלטן די תורה דערהאלטן זיי דעם גאנצן באשאף, דעם הימל מיט דער ערד. אן תורה קען קיין וועלט נישט זיין. אן תורה זענען הימל און ערד נישט עקזיסטירבאר. אידן זענען נישט אזא פאלק ווי אנדערע פעלקער אין דער וועלט, וואס ווערן געבוירן און גייען פארלוירן. אידן, מיט זייער לעבן שטייגער, זענען א פונדאמענט פונעם באשאף. דערפאר דארף דער גאנצער באשאף, הימל און ערד, זיך צוזאמען מיט אידן באטייליגן אין דעם גרויסן געזאנג פון האזינו.

משה רבינו פילט אז די שירה וואס ער גיט אן איז אזוי וויכטיג אז אפילו דער הימל דארף צוליגן דאס אויער און די ערד דארף זיך גוט איינהערן צו די ווערטער וואס גיבן איבער די סודות פונעם באשאף און די געהיימענישן פון דער וועלט'ס פירונג. די שירה רעדט פון די עיקרים און סודות אויף וועלכע עס באשטייט די אידישע אמונה: "הצור תמים פעלו". ג-ט פירט די וועלט אין ריכטיגקייט און אין יושר. זיינע ווערק זענען אין גאנצן און אלע זיינע וועגן זענען גערעכט. דער מענטש איז צו קליין צו קענען פארשטיין די דרכים פון ג-ט. לעבן מיינט נישט בלויז די, ווי דער מיסטיציזם זאגט, זיבעציג יאר וואס א מענטש פארברענגט דא אויף דער וועלט. לעבן נעמט ארום פיל מער. דאס קורצע זיך ארומדרייען

אויף דעם עולם השפל, ביז צו זיבעציג יאר, איז בלויז א קליין פראגמענט פון א מענטשלעכן לעבן. ווען מיר זאלן קענען איבערבליקן דעם גאנצן אינהאלט פון לעבן, ווען מיר זאלן קענען ארומנעמען דאס גאנצע לעבן, ווען מיר זאלן קענען אריינקוקן אין דער אייביגקייט, דאמאלט וואלטן מיר געקענט איבערבליקן די ג-טליכע גערעכטיגקייט, איר גאנצע פראכט און הערליכקייט. ליידער איז דאס גשמיות'דיגע מענטשלעכע לעבן זייער קורץ. דער מענטש זעט בלויז קליינע פראגמענטן פון לעבן, דערפאר האט ער קשיות און פראגן.

אזוי אלט ווי די וועלט איז אויך די פראגע: "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". פארוואס זענען פאראן צדיקים וואס עס איז זיי שלעכט אין לעבן, און פארוואס זענען פאראן רשעים אויף דער וועלט וועמען עס גייט זייער גוט אין לעבן? זינט דער ספר איוב איז אנגעשריבן געווארן האט די פראגע מענטשן געמאטערט. מערקווירדיג איז וואס דער רמב"ם זאגט. דער רמב"ם זאגט: די פראגע איז בכלל נישט קשה. דער פונדאמענט פונעם מענטש איז דאס וואס ער האט א פרייען ווילן. ער קען זיך ווילן זיין אייגענעם וועג אין לעבן. ער מעג זיין גוט און קען זיין שלעכט. מיט דעם שטייט דער מענטש העכער פון אלע באשעפענישן. אלע לעבעדיגע באשעפענישן האבן נישט קיין בחירה, נאר דער מענטש.

דערפאר, זאגט דער רמב"ם, קען דאך נישט זיין אז אין דער מענטשהייט זאל דעם צדיק תמיד גוט גיין און דעם רשע זאל תמיד שלעכט גיין. וואלט דא אויף דער וועלט דעם צדיק תמיד גוט געגאנגען, וואלט דאן יעדער מיט זיינע אייגענע אויגן געזען אז דעם גוטן גייט גוט. פארשטייט זיך אז דאמאלט וואלט יעדער געווען א גוטער, כדי אויך צו האבן דאס גוטע. אויך פארקערט: ווען דא אויף דער וועלט וואלט דעם רשע תמיד שלעכט געגאנגען, וואלט יעדער געזען מיט זיינע אייגענע אויגן די שטראף פון א רשע. עס וואלט געווען אז פאר שלעכטע מעשים האט מען שטראף. דאן וואלט קיינער נישט קיין רשע געווען. עס וואלט דאן געווען בלויז עפעס א משוגענער, א מטורף, וואס רעכנט זיך נישט מיט קיין פאקטן. קיין מענטש וואלט

נישט געווען קיין רשע, פון מורא פאר דער שטראף. יעדער וואלט געווען א צדיק כדי צו האבן דאס גוטע וואס איז די קאנסעקוווענץ פון צדקות. עס וואלט דאן נישט עקזיסטירט קיין בחירה. דאס מיינט אז די גאנצע מענטשלעכקייט, די גאנצע חשיבות פונעם מענטש, וואלט אונטערגעגאנגען.

א גרויסער פארצייטיקער חסיד האט אויך אנגעשריבן דאס זעלבע. ער האט געזאגט: דאס גליק פון דער מענטשהייט איז וואס גן עדן און גיהנום זענען אויף יענער וועלט. וואלט דער גן עדן געווען אויף דער וועלט, וואלט יעדער געזען די הערליכע באלוינונג פאר גוטע מעשים. וואס פאר א צדיקים וואלטן דאן געווען? מען זעט א גן עדן און מען איז א צדיק? מען איז א צדיק ווייל מען וויל לעבן אין גן עדן! אויך פארקערט: ווען דער גיהנום וואלט געווען דא אויף דער וועלט, וואלט יעדער געזען די שטראף פון א שלעכטן מענטש. וואס פאר רשעים וואלטן דאן געווען? זיי זעען א גיהנום און טוען שלעכטס, טראץ דעם וואס זיי ווייסן אז זיי גייען אריין אין גיהנום? אמת'ע משוגעים!

די מענטשהייט איז דערפאר געשאפן אזוי אז דאס מענטשלעכע אויג קען נישט דערזען קיין שטראף פאר רשעות און קיין שכר פאר צדקות אויף דער וועלט. קען מען זען א צדיק וואס עס גייט אים גוט און א גרויסן צדיק וועמען עס גייט זייער שלעכט. אויך קען מען זען א רשע וואס עס גייט אים שלעכט און א גרויסן רשע וואס עס גייט אים זייער גוט. אזעלכע פארהעלטענישן נעמען נישט אוועק די באלוינונג פונעם צדיק און די שטראף פונעם רשע. אויב איינער איז א רשע איז ער דערפאר אליין פאראנטווארטליך פאר זיין רשעות. אויב איינער איז א צדיק איז דאס אינגאנצן זיין פארדינסט. שטראף און באלוינונג זענען פארשטעלט און באהאלטן פארן מענטשלעכן אויג.

איינער פון אונזערע גרויסע דענקער האט אמאל געזאגט אז די גאנצע פילאסאפיע געפינט זיך ביי אונז אין איין פסוק אין תהלים: "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און". נאר א בער אדער א כסיל, א נאר, א שוטה, פארשטייט נישט פארוואס רשעים בליען און עס גייט זיי גוט. פארוואס די וואס טוען שלעכטס שפראצן און גרינען? "כי הנה אויביך ה', כי הנה אויביך יאבדו, יתפרדו כל פעלי און". ווייל אויב די ג-טליכע פיינט, די רשעים, זאלן דא אויף דער וועלט גיין פארלוירן, וואלטן דאך קיין רשעים בכלל נישט געקענט עקזיסטירן. וואס פאר א וועלט וואלט דאס געווען? אן א בחירה, אן צדקות און אן רשעות, ממילא אן מענטשלעכקייט.

דאס אומגליק פון דער מענטשלעכקייט איז אז, ווייל מען זעט נישט קיין שטראף און קיין באלוינונג מיט די אויגן, מען מיינט אז עס איז טאקע נישטא קיין עונש און קיין שכר און די וועלט איז הפקר. משה רבינו רופט דערפאר אויס: "צור ילדך תשי". דער פעלז וואס האט דיך געבוירן, האסטו פארגעסן. דעם ג-ט וואס האט דיך געשאפן, האסטו פארגעסן. דאכט זיך א דאפלטער לשון, צוויי זאכן מיט איין געדאנק. אויך איז דאסווארט "תשי" גראמאטיקאליש שווער.

דער דובנער מגיד האט וואונדערליך אויסגעטייטשט דעם פסוק. ער האט געגעבן א משל: עס איז געווען אמאל א יונגער מאן וואס האט אויסשטודירט מעדיצין. נישט האבנדיג קיין פאציענטן האט ער זיך געדראייט אין גאס, מיינענדיג אז אזוי וועט ער באקאנט ווערן אלס דאקטאר. איינמאל באגעגנט אים זיין אינטימער פריינט. ער שטעלט אים אפ און פרעגט ווי אזוי עס גייט אים. ער ענטפערט אז דערפאר טאקע דרייט ער זיך אין גאס, כדי זיך צו באגעגענען מיט מענטשן און באקומען פאציענטן. דער פריינט זאגט אים אז ער טוט שלעכט. דאס זיך דרייען ברענגט אים מער שאדן ווי נוצן. מענטשן זעען אז ער איז א ליידיגגייער. דאס איז א סימן אז ער האט נישט קיין קראנקע, און דערפאר וועט קיינער צו אים נישט קומען. בעסער איז זיך נישט צו ווייזן אין גאס. אפילו ווען ער דארף אמאל ערגעץ גיין זאל ער לויפן ממש. מענטשן וועלן זען זיין געלויף און וועלן זיך טראכטן אז ער איז שטארק פארנומען מיט קראנקע, און דאמאלט וועלן זיי קומען צו אים.

פון איצט אן פלעגט דער דאקטאר זיך מער נישט אפשטעלן אין גאס, נאר כסדר לויפן. אין א צייט ארום באגעגנט ווידער דער זעלבער פריינט דעם דאקטאר. ער שטעלט אים אפ און פרעגט ווי עס גייט אים, אבער דער דאקטאר אנטלויפט. דער פריינט לויפט אים נאך. ער בעט אים זיך צו ווארטן. דער דאקטאר שרייט אבער אז ער האט נישט קיין צייט.

דער פריינט רופט אים נאך: "קוק די אומדאנקבארקייט פון דיין זייט. איך האב דיר געגעבן די עצה. דו נוצט זי דא אויס קעגן מיר אליין!"

דער דובנער מגיד פירט דאן אויס און זאגט אז דאס גרעסטע גליק אין לעבן איז פארגעסנקייט. וואלט דער מענטש נישט פארמאגט די טייערע ג-טליכע מתנה פון פארגעסנקייט, וואלט ער קיין לעבן נישט געהאט. לעבן איז פול מיט טראגעדיעס. דאס גליק איז וואס מען קען פארגעסן און ווייטער לעבן. צום סוף נעמט דער מענטש און נוצט די טייערע מתנה לגבי ג-ט. ער פארגעסט אין ג-ט אליין. משה רבינו זאגט: "צור ילדך תשי". ג-ט האט דיך געשאפן א פארגעסרדיגן צוליב דיין טובה. דו נעמסט די מתנה און פארגעסט גאר אין ג-ט אליין.

דאס זעלבע איז אויך מיט דער פראגע פון צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. ג-ט האט די וועלט אזוי געשאפן אז דעם צדיק זאל זיין צומאל שלעכט און דעם רשע גוט, כדי דער מענטש זאל האבן די מענטשלעכע חשיבות. צום סוף נוצט גאר דער מענטש אויס דאס כדי צו באהויפטן אז עס איז בכלל נישטא קיין מענטשלעכע חשיבות און אז אלעס איז הפקר. מען מעג אפטאן אל דאס בייזע און עס וועט גארנישט געשען. דער העכסטער ציל איז אז מענטשן זאלן ווערן קליגער און זיך ערנסט פארטראכטן אין ערנסטע ענינים.

דאס איז א טייל פון די סודות וואס געפינען זיך אין דער היינטיגער סדרה.

וזאת הברכה

די סדרה וזאת הברכה לייענען מיר קיינמאל נישט אין קיין שבת. מיר לייענען זי אין יום טוב. אין ארץ ישראל לייענט מען די סדרה שמיני עצרת, און אין חוץ לארץ לייענט מען זי שמחת תורה. די היינטיגע סדרה דערציילט בעיקר ווי אזוי משה רבינו האט זיך אפגעזעגנט מיט יעדן שבט באזונדער. משה רבינו רעדט צו יעדן שבט און דערמאנט דערביי געוויסע כאראקטער-שטריכן און אייגנשאפטען מיט וועלכע יעדער שבט האט זיך באזונדער אויסגעצייכנט. יעדעסווארט פון משה רבינו אין דער היינטיגער סדרה איז אויסגעטייטשט געווארן אויף פארשידענע אופנים. איך וויל זיך היינט אפשטעלן בלויז אויף די ווערטער וואס משה רבינו האט געזאגט צום שבט לוי. די ווערטער זענען:

"וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך: ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון".

צו לוי האט ער געזאגט: די אורים ותומים געהערן צו דעם פרומען פון דיר וואס דו האסט געפרואווט מיט א פרואוו. דו האסט אים געמאכט קריגן וועגן א וואסער-קריג. ער זאגט צו זיין פאטער און צו זיין מוטער: איך האב זיי נישט געזען. זיינע ברידער קען ער נישט, און זיינע קינדער ווייסט ער נישט. ווייל זיי האבן דיין ווארט און דיין בונד געהאלטן. זיי לערנען דיינע געזעצן צו יעקב און דיין לערע צו ישראל. זיי טוען ווײרויך אין דיינע

נאזלעכער און אפפער אויף דיין מזבח. בענש, ג-ט, זייער קראפט און זייער ווערק זאלסטו באוויליקן. צושלאג די לענדן פון זייערע פיינט, און זייערע שונאים זאלן נישט אויפשטיין.

מערקווירדיג איז וואס קומט דאס צום שבט לוי. האט משה רבינו מער גערעדט צו אים ווי צו די אנדערע שבטים? די ווערטער זענען דאן פאר אונז אינגאנצן אומפארשטענדליך. איינער פון אונזערע רבנים באמערקט: אזוי ווי משה רבינו האט געזאגט דאס צום שבט לוי וואס האט רעפרעזענטירט תורה, האט ער דערפאר דא אויסגעדריקט דעם גורל פון די רעפרעזענטאנטן פון תורה אין אלע צייטן. אין די ווערטער קען מען דערפאר געפינען א בילד פונעם מצב פון די רבנים ביי אידן.

פאקטיש איז דער מצב פון די אידישע רבנים זייער א קאמפליצירטער און שווערער. משה רבינו האט ביים שבט לוי געפונען מער פון דערפאר מער רו. קודם שילדערט משה רבינו וואס רבנים דארפן אלץ קענען און וואס זיי דארפן אלץ טאן. צוערשט מוזן זיי זיין גדולי תורה. זיי מוזן זיין באהאוונט אין דער גאנצער תורה. נישט גענוג זיך אויסצולערנען א פאר דינים כדי צו פסק'ענען שאלות. נישט גענוג צו וויסן עטליכע אידישע מנהגים און מיט דעם זיין א גייסטיגער מנהיג. רבנים מוזן זיין בקיא איבעראל, אין דער גאנצער תורה. "יורו משפטיך ליעקב". זיי מוזן פסק'ענען שאלות און משפטים פאר יעקב, דאס מיינט די נידעריגערע שיכטן פונעם פאלק. "ותורתך לישראל". זיי מוזן לערנען תורה מיט די העכערע שיכטן פונעם פאלק וואס רופן זיך ישראל.

כדי צו קענען אויספירן די העכערע פליכטן מוזן זיי דערפאר אויך זיין גוט באהאוונט אין הוויות העולם, אין וועלטלעכקייט. אויב רבנים וועלן זיין בטלנים וועט דאס פאלק זיי נישט צוהערן. ביי א פסק'דין וועט דער וואס בלייבט אומגערעכט טענה'ן: דער רב איז א בטלן. ער קען נישט דאס לעבן. ער ווייסט נישט וואס עס טוט זיך אין גאס. דערפאר האט ער אזוי געפסק'נט. וואלט ער געקענט דאס לעבן וואלט ער דאן געהאט אן אנדערן בליק אויף דער זאך און וואלט אנדערש געפסק'נט. אויך ביי תורה וואלט דער געבילדעטער קלאס, בפרט די מאדערנע יוגנט, געברענגט די טענות: דער רב איז א באנק-קוועטשער. ער ווייסט נישט פון קיין וועלט-וויסנשאפט. דערפאר האלט ער זיך אין דער תורה. וואלט ער זיך אבער באקענט מיט די מאדערנע טעאריעס פון דער וועלט, וואלט ער דאן געהאט אן אנדערע מיינונג. אונזער תורה האט אבער געזאגט: "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים". דער רעפרעזענטאנט פון תורה מוז קענען אויפווייזן די גרויסקייט פון תורה. ער מוז קענען אויפווייזן אז אונזער תורה שטייט העכער פון יעדער וועלטלעכער חכמה און פון יעדער וויסנשאפט וואס געפינט זיך ביי גוים. יעדער איד מוז דורך דעם רב ווערן איבערצייגט אז מיר אידן דארפן נישט לערנען ביי די פעלקער פון דער וועלט. נאר פארקערט: אלע פעלקער פון דער וועלט דארפן לערנען ביי אונז. די פעלקער פון דער וועלט האבן נאר א סך צו לערנען ביי אונז.

פארשטייט זיך אז כדי דאס אלעס אויסצופירן מוז א רב זיין גרויס אין תורה און חכמה. כדי צו זיין גרויס אין תורה און חכמה מוז מען כסדר זיצן און לערנען. מען טאר נישט שטיין בלייבן. אויב רבנים מוזן זיצן און לערנען, מוז מען זיי פארזיכערן מיט פרנסה. עס וואלט דאן געווען א יושר אז רבנים וואס זיצן און לערנען זאלן זיין רייכע לייט, כדי זיי

זאלן נישט דארפן זארגן וועגן פרנסה. ג-ט האט אבער אנגעשריבן: "לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל".

די כהנים און די לויים, די גייסטיגע פארשטייער פון די אידן, זאלן נישט האבן קיין שום חלק אין קיין שום פארמעגן. פון וואנען וועלן זיי לעבן? דערפאר האט די תורה אנגעשריבן אז יעדער איד מוז געבן מעשר, א צענטל טייל פון זיין הכנסה, פאר די לויים. דער מעשר, דער צענטל טייל פון יעדנ'ס הכנסה, איז באמת געווען גענוג אויפצוהאלטן דעם גאנצן שבט. פארקערט, לויטן חשבון קומט גאר אויס אז דער ארעמער שבט לוי, וואס האט קיין שום פארמעגן נישט געהאט, האט געהאט א גרעסערע הכנסה פונעם אייגנטימער. דער שבט לוי איז געווען א דרייצנטער טייל פון די אידן. מיט מנשה ואפרים זענען געווען גאנצע צוועלף שבטים, א חוץ דעם שבט לוי. אויב אזוי איז דער שבט לוי געווען בלויז א דרייצנטער טייל פון דער גאנצער באפעלקערונג וואס האט דאס לאנד געהאט. פאקטיש האט אבער דער שבט באקומען גאנצע צען פראצענט פון דער הכנסה, און דאס האט געהייסן אז דער שבט לוי האט געהאט א גרעסערע הכנסה פון יעדן אנדערן שבט. יעדער אנדערער שבט האט געהאט בלויז א דרייצנטן טייל, און ער א צענטל טייל.

דער חשבון איז טאקע אמת, אבער בלויז בנוגע צום גאנצן שבט. דער גאנצער שבט האט באקומען א סכום וואס האט אים געקלעקט פאר זיין אויסקומען. אבער דער יחיד איז מיט דעם נישט געווען פארזארגט. די יחידים האבן נישט געהאט קיין גלייכע הכנסות. די אייגנטימער האבן גענומען געבן זייערע מעשרות צו די לויים וועמען זיי האבן געוואלט. פון דעם האט זיך געשאפן א סיטואציע אז איין לוי האט באקומען א סך, און א צווייטער האט באקומען ווייניג. יעדער לוי האט זיך דערפאר געמוזט צוחנפ'ענען צום אייגנטימער, אז ער זאל געבן דעם מעשר צו אים און נישט צו אן אנדערן.

פונקט אזוי איז דער מצב פון די רבנים, נעבעך, ביז אויפן היינטיגן טאג. דער גאנצער רבנים-קלאס באקומט פונעם אידישן פאלק א שיינע הכנסה, א גאנץ היפשע סומע. פון קהילות, פון שולן, פון כשרות, פון חתונות, ברית'ן און אנדערע רעליגיעזע אקטיוויטעטן. אבער די יחידים זענען מיט דעם נישט פארזארגט, ווייל נישט אלע באקומען גלייך. עס זענען פאראן רבנים וואס זייער הכנסה איז גאנצע טויזנטער א חודש, און אנדערע וואס האבן קוים זייער חיות. דער מצב ברענגט דערצו אז דער רבנישער יחיד מוז זיך שמייכלען צו די בעלי בתים. דאס גייט ליידער נישט צוזאמען מיט דער כבוד'דיגער פונקציע פון א רב. פון איין זייט דארף דער רב זיין א פארטרעטער און האבן א כח אויף די בעלי בתים. פון א צווייטער זייט מוז ער נעבעך זיך רעכענען מיט יעדן. ער האט מורא אז דער בעל הבית וועט אים אויפהערן צו געבן דעם מעשר. ער וועט אים נישט רופן צו דער חתונה און נישט שיקן קיין יום טוב'דיגע נדבה. אזא רב מוז נעבעך טראכטן יוצא צו זיין ביי יעדן. מוז מען ממילא אויך יוצא מדעת זיין. א רב וואס איז יוצא מדעת פארלירט אויך זיין חשיבות און זיין אנזען.

דאס שליסט זיך ווי די רינגעלעך פון א קייט. דער רב וואס חנפ'עט זיך נישט צו די בעלי בתים זוכן זיי אויף אים פארשידענע עבירות, כדי זיך צו באפרייען פון אים. זיי הערן אויף צו קומען הערן זיין תורה. זיי ווילן "מכלומרשט" א נייעם רב. איך זאג "מכלומרשט",

ווייל אין אמת'ן ווילן זיי בכלל קיין רב נישט. פון דעם מאכן זיך צרות. די אחדות פונעם ציבור ווערט צעבראכן און דער אידישער קיום פאלט.

משה רבינו זאגט דערפאר אז אין אמת'ן איז "תומיך ואוריך לאיש חסידך". דער וואס איז א גייסטיגער מנהיג, דער וואס האט די אורים ותומים, דער וואס זיצט און לערנט, איז אן איש חסיד, א פרומער און א מושלם. ליידער איז "אשר נסיתו במסה". ער מוז נעבעך כסדר אויסשטיין נסיונות. ער איז אפהענגיג מיט זיין פרנסה פון די וואס געבן אים זייערע מעשרות. דערפאר זוכט ער צו לעבן בשלום מיט אלע. אבער וואס מער ער זוכט צו לעבן בשלום מיט אלע, אלץ מער איז "תריבהו על מי מריבה". אלץ מער מחלוקת האט ער. ווייל אויב מען וויל לעבן בשלום מיט אלע, טוט מען האבן זאכן וואס פאסן בכלל נישט מיטן מצב פון א גייסטיגן פירער.

אין אמת'ן מוז א גייסטיגער פירער זיין אזעלכער וואס צומאל דארף ער טאן "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו". ער דארף קענען זאגן אפילו אז דער פאטער קומט צו אים ווי זיין פאטער: דאס מיינט דעם עלטערן דור, אז ער האט אים קיינמאל נישט געזען. ער דארף זיך מאכן כאילו לא ידעו. "ואת אחיו לא הכיר". ער דארף נישט קענען זיין ברודער, דעם וואס ער איז ערשט געווען ווי א ברודער צו אים. "ואת בניו לא ידע". צו דער יונגערער גענעראציע דארף ער זיך אויך נישט חנפ'ענען. "כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו". די וואס היטן דיין ווארט און האלטן דיין בונד דארפן זיך מיט קיינעם נישט רעכענען: נישט מיט די אלטע און נישט מיט די יונגע, נאר מיט דעם ג-טליכן ווארט.

דאס איז זייער שווער. פון איין זייט צו זיין אפהענגיג פון די בעלי בתים, און פון דער צווייטער זייט זיי צו זאגן דעם גאנצן אמת. דערפאר בעט משה רבינו: "ברך ה' חילו". על כל פנים, דער רבונו של עולם בענשט דעם תורה-רעפרעזענטאנט ער זאל האבן כח, קראפט און מוט אין אזעלכע פארהעלטענישן נאר צו קענען לערנען תורה און זיך פארפאלקאמען אין תורה און חכמה. אויך זאגט משה רבינו אז בעלי בתים זאלן זיך נישט איינרעדן אז דער ענין איז הפקר: "מחץ מתנים קמיו". דער רבונו של עולם איז אן ארך אפים, אבער ער באצאלט. ער צושלאגט די לענדן פון די וואס שטייען אויף קעגן די גדולי תורה. "ומשנאיו מן יקומון". די שונאים פון לומדי און מלמדי תורה פאלן אזוי, אז זיי קענען מער נישט אויפשטיין.

דערפאר איז בעסער צו מכבד זיין די תורה און די וואס געבן אוועק זייער גאנץ לעבן פאר לימוד התורה. בעסער צו האבן די ברכה פון ותומכיה מאושר. גליקליך זענען די וואס, כאטש זיי קענען אליין נישט לערנען תורה, שטיצן די תורה-רעפרעזענטאנטן און הערן זייערע ווערטער. דאס האט משה רבינו געזאגט אויפן שבט לוי, און אויף אלע וואס האבן איבערגענומען די ירושה פון שבט לוי.